

G. BOGDAN-DUICĂ

Românii și Ovreeii

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ovreu cioban în Maramureș

EDIȚIA II-a

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice „TIPOGRAFIA ROMANEASCA”

No. 14, STRADA IZVOR No. 14

1913

585675
BAL: 3699

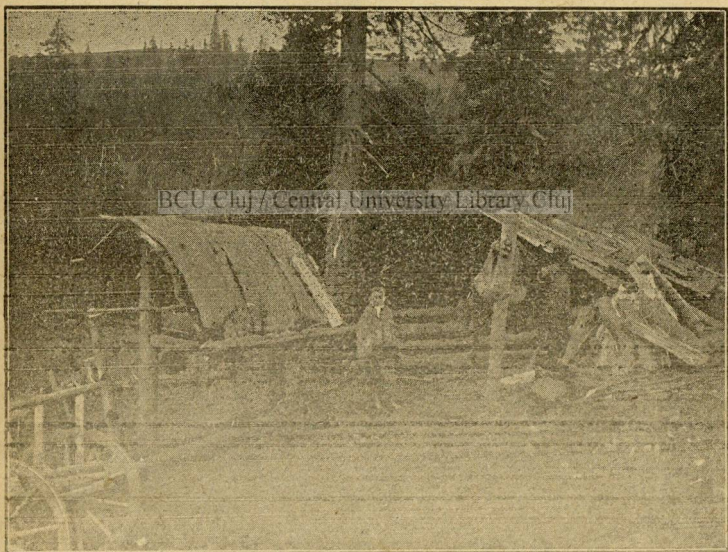
37.00 BOGDAN-DUICĂ

Românii și Ovrei

Alipudam

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ovreii cioban în Maramureș

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice „TIPOGRAFIA ROMANEASCA“

No. 14, STRADA IZVOR

1913

BCU Cluj-Napoca

*„De aceea trebuie ca noi cu atât mai mult să luăm
aminte la cele auzite, ca nu cumva să ne strecurăm
pe lângă ele”.*

Cluj / Central University Library Cluj

Epistola către Ebrei, II, 1.

VIEAȚĂ ȘI RELIGIE

Antisemitismul

Oricui voește să se ocupe cu chestiunea ovreească îi dau sfatul să cetească întâiu pe dușmanii antisemitismului: Scriitorii filosemiți îi vor arăta exact câte concesiuni se pot face umanitarismului, în numele căruia scriitorii ovrei ne cer chiar și nouă, creștinilor, să contribuim la izbăvirea Ovreilor din nevoile în care se sbat mai ales în Europa orientală. În modul acesta se poate exclude primejdia de a părea sau de a fi neuman, nemodern. În modul acesta semitului i se ia pretextul de a se indigna cu acea bine cunoscută repezeală cu care întreg neamul lui se indignează nervos și supt care totdeauna se ascunde numai neplăcerea sau și furia firească de a fi întâlnit o nouă piedică pe calea către traiul mai bun la care râvnește. În modul acesta adăogăm gândirii noastre acel grad de obiectivitate care-i întâia condiție de pus oricui se amestecă în orice discuție menită să emoționeze și pe Români și pe Ovrei.

Așa făcui și eu, cetind, acum chiar, *încă odată*, ca antidot, cartea unui diplomat austriac, care-mi lăsase

odată impresia că fiecare pagină a lui stoarce simpatii pentru Ovrei. Este cartea contelui diplomat Dr. Heinrich Coudenhove, *Das Wesen des Antisemitismus* (Berlin, Calvary, 1901); este o carte în care toată chestiunea e redusă la un contrast între două religii și după care încetarea netoleranței religioase ar aduce ovreimii pace, iar țărilor în care ea trăește numai bine.

Dacă ar fi trăit câteva săptămâni în România, Coudenhove s'ar fi încredințat repede că nu are dreptate. Astăzi lumea nu se mai teme și nu se retrage dela critica religiei ovreiești; până astăzi învățații au dovedit că și religia ovrească a produs acea stare de spirit, care a *trebuit* să nască un popor negustoresc și exploatator ¹⁾. Astăzi, când nu putem iubi pe Ovrei, nu se mai poate amenința cu *insulta* că suntem netoleranți, deci neculți, fiindcă facem rezerve relative și la religia ovrească. Intrucât religia influențează viața, critica nu se poate opri la viață, ci trebuie să treacă și la elementele ce-o formează, deci și la elementul religios. Astăzi, după cercetări erudite, nu este indiferent, dacă Ovreiul se află în puterea credințelor antice, sau dacă este Ovreu modern, reformist, lepădat de principiile ei, sau dacă este chiar gata a se și boteza creștin, ceeace, în alte țări, *foarte mulți* din ei o fac.

Cercetătorii obiectivi au deci deplin drept să înlăture presiunea care se face asupra lor, când li se interzice de a vorbi despre cele «sfinte». Nu există nimic sfânt în fața tendinței de-a asigura fericirea pământească. Dacă, în drumul spre ea, religia este o piedecă, ea

1) Vezi mai ales: W. Sombart, *Die Juden und das Wirtschaftsleben*, Leipzig, 1911.

trebuie reformată sau stârpită. Pentru ce talmudul sau șulhan-aruhul ar face excepție în fața eticei vieții moderne?

Iar ce este îngăduit cercetătorului obiectiv, de ce s'ar interzice chiar antisemitului furios? Eu știu că furia vede rău, dar, chiar fiindcă este furie, câteodată vede foarte bine. Din acest punct de vedere nu este nici o deosebire între W. Sombart, pe care l-au admis și unii cercetători ovrei, și d. A. C. Cuza, de pildă.

Trebue să notez însă că și filosemiții străini sunt convinși că, din punct de vedere religios, Ovrei din Orientul Europei sunt suspecti și agresivi. Astfel Coudenhove scrie în *op. cit.*, la pagină 359: «Nici un Ovreu luminat nu va fi crezând astăzi că Iisus a fost un *vrăjitor* sau că a fost spânzurat în Lyd și că suferă în iad într'un noroiu clocotitor. Vor fi încă mii de Ovrei prin Galiția, Rusia, România, Turcia, cari sunt atât de ignoranți și barbari să creadă în astfel de fabule sau să poată să creadă în ele, deoarece sunt lipsiți de școale, cărți și biblioteci bune, științifice¹⁾.

Talmudul și teologii români

Din punct de vedere religios talmudismul ar trebui să se întâlnească la noi cu o critică serioasă a profesorilor universitari de teologie și cu o luminare populară a credincioșilor, ocrotită de mitropoliți și episcopi, desăvârșită chiar de ei. Dar la teologie încă nu avem învățați, iar prelații se ocupă cu judecarea

1) Că această infamă biografie a lui Iisus este circulată de rabinii Europei estice în manuscris, prin copii, se poate ceti de ex. în G. M. Loewen, *Frische Zweige vom heiligen Oelbaum* (Striegau), 1910, p. 47—49.

mitropoliților și alte mărunțișuri care nu pretind multă cercetare și gândire. Deaceea, până acum, conștiința religioasă a țării nu se poate răzimi nici pe unii, nici pe alții. Și scade zilnic.

Cuvântul lor — sincer, întemeiat pe studii! — ar putea să însemneze pace sau războiu. El nu însemnează însă nimic, pentru că nu s'a rostit încă. Arunc o chestie, dar nu aștept răspunsul, deoarece suntem mulți ceice nu avem nevoie de el.

August Rohling și etica iudaică modernă

În privința talmudului și a eticei izvorâte din el avem două păreri extreme, iar între ele o mulțime de nuanțe, despre cari nu se poate vorbi aici.

Un extrem este reprezentat în mod tipic de învățatul profesor Dr. August Rohling. Rohling a fost tendențios, susțin și azi Ovreii; Rohling n'a priceput nimic din talmud, susțin încă Ovreii¹⁾. Aceasta nu este adevărat. Filosemitul Coudenhove, care a cunoscut bine pe Rohling, ne istorisește că pentru a lui onestitate științifică și-ar «pune mâna în foc»; ²⁾ iar cât despre nepriceperea talmudului citez un singur rabin, (din Bonn), membru al societății orientaliste din Halle, care zice ³⁾ că unele citate sunt false, altele fabricate,

1) De ex. M. Philippson, *Neueste Geschichte des jüdischen Volkes*, vol. II, p. 3.

2) *Op. cit.*, p. 297.

3) Dr. Emanuel Schreiber, *Der Talmud vom Standpunkte des modernen Judenthums*, 1881, p. 7. Rabinul Dr. E. Schreiber este indignat de — citez *ipsissima verba*! — «dialectica» «scolasticismul» și «rabulistica cazuistică» a talmudului; de supranaturalismul împrumutat dela Perși; de intoleranța și ura

dar «*totuș, chiar și după înlăturarea tuturor citatelor acestora, rămâne încă destul și prea mult ce nu se mai potrivește cu timpul nostru, cu situația noastră*». Rohling nu a trăit deci în zadar. Rohling susține: 1. că Ovreiul nu-i ținut să fie drept cu creștinul; 2. că Ovreiul este dator să înșele pe creștin; 3. că drept este ca el să nimicească pe creștin cu puterea sau și într'ascuns; 4. că judecătorul ovreesc este dator da câștig de cauză părții ovrești, nu celei creștine; 5. că jurământul se poate face cu rezerve mintale dăunătoare creștinului; 6. că pentru viața sexuală Ovreiul poate întrebuiți carne de creștin, fără să-și primejduiască viața de veci; 7. că ceeace Ovreiul comite din cauza «firii sale» nu-i păcat; 8. că, fiind o parte din ființa dumnezească, el poate să se lase în puterea tuturor poftelor inimii.

Al doilea extrem îl reprezintă rabinii progresiști ai Germaniei. Cele 15 teze ale lor s'au formulat în Berlin, la 14 Decemvrie 1885 și au primit până la Iulie 1889 aderarea a 204 teologi ovrei din Germania. Ei susțin ca morală a iudaismului: 1. că toți oamenii avem un singur tată, un singur Dumnezeu ¹⁾; 2. că iudaismul impune iubirea deaproapelui ca o poruncă de căpetenie și, prin urmare, că ura, pizma, dușmănia față de orice altă confesiune este interzisă; deci interzisă este și exploatarea, necinstea în negoț, camăta; 3. că iudaismul impune respectarea vieții, sănătății, puterii și proprie-

către membrii altor religii; de asprimea față de Ovreii ne-ortodoxi, pe cari îi aruncă în gropi, ca să nu-i mai scoată din ele, căci, după porunca talmudică, astfel de indivizi se pot nimici chiar și prin șiretenie. (Pag. 6—7).

[1) Deci, treceți la creștini!

tății deaproapelui; 4. că cinstea acestuia îi este sfântă cași propria cinste; 5. că iudaismul impune cinstirea oricăror convingeri religioase; 6. că este îndurător, caritabil; 7. cinstește munca, combate lenea și câștigul fără muncă; 8. impune iubirea nestrămutată a adevărului; 9. învață umilirea; 10. pacea, blândețea și bunăvoința; 11. castitatea și sfințenia căsătoriei; 12. respect conștiincios de legile statului și cinstirea autorității; 13. și condamnă indiferența socială; 14. poruncește iubirea patriei, pentru care Ovreiul este dator să-și verse sângele; și în sfârșit 15. că iudaismul impune credincioșilor săi cinstirea numelui lui Dumnezeu și cere colaborarea, pentru ca mai iute să vie acel timp în care toți oamenii să fie uniți în dragoste către Dumnezeu și către aproapele lor. Admirabil! Insa — la Berlin! In 1 Maiu 1891 aderară și rabinii din Austro-Ungaria. In Ianuarie 1893, 220 de rabini din Germania adăosară altă declarație, proclamând că *talmudul este un simplu izvor de interpretări biblice* și că numeroasele păreri *personale* din el nu au nici o putere îndatoritoare pentru conștiințele din ziua de azi.

Este sigur însă că liberalii, cari au vorbit prin declarațiile citate (foarte pe scurt)¹⁾, reprezintă o parte mică din ovreime. Altă parte, mai ales reprezentanții ei din Estul Europei, au alte convingeri. S'au găsit deci mulți rabini cari nu au voit să adere la etica modernă. M. Philippson îi și denunță în istoria sa²⁾ ca teologi

1) Textul complet se poate ceti în Coudenhove, *op. cit.*, p. 386—389, 390—393.

2) M. Philippson, *op. cit.* vol. II, p. 32. In România s'a constituit, la îndemnul d-lui I. B. Brociner, un ordin ovreesc S. I. R. (1910) cu scop să susțină morala progresistă. Nu știu cu ce rezultat.

nechibzuiți, cari au făcut numai rău neamului: «Durare, 35 de rabini ortodoxi au refuzat să iea parte și astfel au scăzut mult efectul extern al declarației!»!

Că, dintre ortodoxi, cei mai ortodoxi sunt rabinii Europei estice, se știe. Cine-i vede îi înțelege îndată. Un călător apusan, Ovreiu, ne spune că în Galiția și Bucovina se vede imediat că rabinii studiază talmudul fără nici o cunoștință a istoriei, în mod neștiințific și numai cu scopuri religioase ¹⁾).

Psihologia rugăciunilor mozaice

Dând la o parte și *tora* și *talmudul* — înfrânte de atâtea ori de viața reală și consfințite de aceasta, întru cât «sfintele» cărți îi aprobă virtuțile și păcatele și liniștesc conștiințele,—eu am trecut la o cetire mult mai populară, la *cartea de rugăciuni*, pe care și Ovreii români o citește zilnic și din care el soarbe *atitudinea* sa religioasă. Am cetit-o chiar în două traduceri — ca stil, scrise destul de rău, — și m'am lămurit *definitiv* că atmosfera religioasă a acestor cărți de rugăciuni este: trufașă și intolerantă pentru confesiunile străine, blândă și iertătoare pentru «aleșii» lui Iahve, zeu al furtunei, la originea sa, zeu gelos și răsbunător, zeu atât de umanizat, încât nu-i de înțeles de ce mai rămâne în cer.

Eu am cetit așa dar cartea de rugăciuni, dintre care voi cită una.

Textul este reprodus după traducerea lui N. D. Popper; dar, ici și colo, am așezat și variantele tradu-

1) Max Friedlander, *Aus Galizien*, 1900. p. 62.

cerii D-rului M. Gaster¹⁾. Este rugăciunea pentru ziua iertării păcatelor.

«De aceea, binevoiește, Doamne, Dumnezeuul nostru și al părinților noștri, să ne ierți toate păcatele, toate nelegiuirile și toate fărădelegile noastre. Păcatele ce am făcut cu voința și fără voința noastră (fiind siliți). Păcatele ce am făcut din învârtoșirea inimii, din ignoranță (fără conștiință); vorbind fără băgare de seamă; pe față și pe supt ascuns; prin *desfrânare*; prin cuvintele noastre; prin *înșelare* și *viclenie*; prin gânduri păcătoase. Păcatele ce am făcut, prin dauna (amăgirea) adusă aproapelui, prin *mărturisire falsă*, prin *frivolitate* (prin sfātuire la desfrânare); prin temeritate, precipitațiune; prin disprețul părinților și al învățătorilor; prin violență; prin profanarea numelui divin; prin vorbiri nerozestii; prin *buze impure*; din îndemnul rău (firea cea rea); din știință și din neștiință. Toate acestea, Doamne al iertării, iartă-ni-le, uită-le (îngăduie) și purifică-ne (desvinovățește) de păcate. Păcatele, ce am făcut prin *luarea sau darea banilor spre trădare* (prin mână mitarnică); prin mințire sau *înșelare* (fals); prin blăstăm sau acuzare; prin *baljocorire*; în *comerț*; în mâncare și băutură; prin *camătă*; prin orgoliu; prin priviri indiscrete (desfrânate); prin gură *limbută*; prin privire mândră; prin nerușinare. Toate acestea, Doamne al iertării, iartă-ni-le, etc. Păcatele ce am făcut prin neînfrânare; prin *judecăți nedrepte*; întinzând curse aproapelui nostru (aleșuirea aproapelui); prin pizmă; prin nesocotință;

1) Dr. M. Gaster este rabinul din Londra. Naftali D. Popper, fost profesor la școala israelită din București și colaborator la „Israelitul român“ al lui Baraș (1857).

prin îndărătnicie, alergând după rău; prin denunția-
 țiune (clevetire); prin *jurământ fals*; prin *ură ne-
 cauzată*; prin *abuz de încredere*. Păcatele ce am făcut
 prin obstinațiunea inimii. Toate acestea, etc. Păcatele,
 pentru care am fi datori un sacrificiu de ardere, de
 espiatoriu; un sacrificiu, potrivit cu mijloacele noastre;
 un sacrificiu de delict (vină dovedită și nedovedită)
 pentru care am fi demni de pedeapsă corporală; pentru
 care am fi demni de flagelațiune (40 de bice); pentru care
 am fi demni de moarte prin mâna Domnului; pentru care
 am fi demni de exterminațiune sau de a fi fără posterita-
 tate; pentru care am fi demni de una din cele patru pe-
 depse capitale ale judecării: lapidațiune, ardere, de-
 capitațiune și sugrumare; fie că am călcat poruncile
 sau opririle tale, a căror execuțiune cere vreun act
 sau nu; pentru păcatele ce le cunoaștem, sau ce nu
 le cunoaștem. Cele ce le cunoaștem le-am mărturisit;
 cât pentru cele ce nu le cunoaștem, tu le cunoști,
 Doamne, după cum este scris: «Cele secrete sunt
 pentru Domnul Dumnezeuul nostru și cele descoperite
 sunt pentru noi și copiii noștri în eternitate, ca să
 facem toate cuvintele legii aceștia». Căci tu ești cel
 ce ierți pe Israel și miluești triburile din Iesurum, din
 generațiune în generațiune, și *afară de tine nu avem
 pe altul* ca să ierte și să miluească ca tine!

«Dumnezeul meu! Înainte de a fi creat, nu eram
 nimica, și acum, când sânt creat, sunt ca și cum n'aș
 fi fost creat. Pulbere sânt, când trăesc; ce voi fi
 după moarte? Iacă-mă înaintea ta, ca fără de rușine
 și de demnitate. Binevoește, Doamne, Dumnezeuul meu
 și al părinților mei, de-a mă reține dela păcat, și
nimicește dinaintea ta tot ce-am păcăluit, în marea-ți

misericordie; dar *nu prin durere sau boală*, (dar nu prin *suferinți și boli rele*)».

Adaug la această rugăciune un comentariu scurt, două-trei observări.

Sfârșitul ei cuprinde nota cea mai caracteristică: Ovreiul poate face orice, lui însă nu i se cuvine, ca sancțiune, nici *durere*, nici *suferință*. Durerea este o înfrângere a voinții, este o tendință zădărnicită, spune Schopenhauer. Cum să-și înfrângă Ovreiul voința?! Privindu-l deci cu ochi filosofici, sfârșitul rugăciunii citate ne apare foarte mic de suflet.

Cruțarea de sine, cruțarea deplină a caracterizat pe Ovrei în toate timpurile. Ea s'a reflectat chiar și în dreptul lor talmudic, precum reiese din destule fapte. De exemplu, chiar Ovreii sunt de părere că talmudul prevede pedepse mici, pe când la alte popoare orientale, ca și la Romani, erau foarte aspre, de pildă în caz de furt. Dacă cineva a fost rănit, pentru fapt se pedepsia numai cel ce a fost părtaș cu mâna, nu și cel părtaș cu sfatul; răscumpărarea durerii prin bani se cântăria foarte individual, după constituția, obiceiul și averea celui rănit. Certele cu insulte nu se pedepsiau, acestea trebuiau uitate. Chiar și tâlharului i se ținea socoteală de oboseala fizică, din care pricină pentru furtul unei oi pedeapsa era mai mică, deoarece hoțul trebuia să ridice oaia în spate și s'o ducă, pe când la furt de boi hoțul mâna boul și deci—lucrul fiind ușor de făcut—merită pedeapsa întreagă. Psihologii vor înțelege ce rădăcini psihice au astfel de hotărâri! Și cum a fost atunci, așa a rămas: Cât mai puțină durere, iar cu ajutorul lui Iahve, dacă se poate, chiar de loc ¹⁾.

1) Relativ la exemplele din talmud vezi Dr. Morché W. Ra-

A treia observare: Insuși corpul rugăciunii este un reflex inconștient al sufletului ovreesc, când el intră în conflict cu codul penal. Rugăciunea specifică anume iertare pentru: înșelare, mită, falșuri, abuz de încredere, viclenie, jurământ falș și desfrânare, calomnie și numește astfel—le numește de repetite ori—*tocmai acele crime și delictе care sunt mai frecvente la vinovații ovrei* și anume nu numai în Polonia și Rusia, ci și în țările unde cultura lor este superioară celei rusești, de ex. în Germania ¹⁾.

În cursul veacurilor, viața reală a imprimat și rugăciunilor un caracter *anti-modern*, deoarece nici un drept modern nu admite ca omul să fie iertat de «durere» și «suferinți» pentru delictе și crime grave, asupra cărora rugăciunea invoacă însă clemența dumnezească, scoborînd-o pe aceasta până în noroiul cel mai adânc — deși încă tot uman — al vieții noastre. Dumnezeu care admite astfel de rugăciuni nu merită să fie părăsit și scoborît depe toate treptele înălțimii la care îl pun credincioșii lui orbiți de tradiție?

Trufia religioasă și națională

Și, cu toate acestea, de altă parte, ce mândrie! Ce hipertrofie a conștiinței «alegerii» sale!

pag. 17 a, 35 b, 39 b, 44 b, 38 b.

Cel mai puțin dureros mod de-a expia păcatele l-a inventat norodul ovreesc al Bucovinei: De anul nou Ovrei iies la o apă curgătoare și își scutură în ea buzunarele, ceea ce însemnează că și-au scuturat păcatele. Georg von Catargi, *Die Bukowina* (Czernowitz), 1899, p. 182.

1) Dr. Rudolf Wassermann, *Beruf, Konfession und Verbrechen* (München), 1907, p. 18, 73 etc.

Ce propagare de dispreț pentru gloatele cari nu sunt închinat lui Iahve ! Și prin cartea de rugăciuni ¹⁾ !

«D-zeu nu schimbă a sa lege și niciodată n'o desființează ; *în eternitate n'o dă pentru o altă lege*».

În schimbul credinței, Domnul nu va lăsa pe credincioși să fie sclavi, ci cu putere îi va încinge pre ei. Pentru că, *poporul migrând din națiune în națiune, El n'a lăsat pe nimeni să oprime pe Izraeliți*, ba încă, din cauza acestora, *a pedepsit regi*.

Izrael cântă deci : «Ajută-ne, Doamne al mântuirii noastre, *adună-ne și mântuește-ne dinaintea popoarelor*, să lăudăm numele tău cel sacru». Sau (la Purim) : «...*răsplătește inamicilor noștri și ne liberează de cei ce ne apasă*».

Înțelesul nu-i oare acesta : Faceți loc poporului ales, pentru că altfel se pedepsesc—regii ? Din aceste rugăciuni nu trebuie să înțelegem că Iahve ne poruncește să tolerăm cu umilire migrarea «din națiune în națiune», pentru că altfel se pedepsesc—regii ? Și de ce ? Pentru că este El, gelosul, amenințat să-și piarză credincioșii, dacă nu le va dovedi ce tare este ; pentru că este zeul oriental care «a săpat în corpul urmașilor lui semnul sântei sale alianțe», adică i-a circumdres.

Pentru atâta treabă urmașii lui trebuie să întrețină în sânul națiunilor agitația și ura care se vede răsărind pe oriunde trec «migrând din națiune în națiune» ? !

Despre Ovrei nu se poate scrie fără a înștiința pe cetitor și despre felul cum apreciezi religia lor. L-am înștiințat și eu și mărturisesc că despre ea bucuros aș scrie un volum întreg, dacă nu aș fi de părere că *disol-*

1) În această parte citez numai din N. C. Popper, paginile 2 ; 6 și 7 ; 19 ; 22 și 277 ; 343 ; 355.

varea ei trebuie să fie problema raționalismului ovreesc, opera Ovreilor emancipați și doritori să-și emancipeze și neamul din lanțurile unei religii mumificate și—prin consecvențele ei—dușmane celor mai frumoase sentimente omenești: milei și iubirei.

Creștinii trebuie să vadă acolo toleranța, pentruca apoi să fie și ei toleranți. Altfel ei nu pot pacta cu trufia religioasă-națională ¹⁾).

II

DOUĂ NAȚIUNI: ROMÂNII ȘI OVREII

Discuțiunile privitoare la religione sunt, în cazul de față, o necesitate pe care nu o voiu putea evita nici de aici înainte, deși ele nu-mi sunt de loc simpatice. În cazul de față ele nu sunt însă numai teorii, ci explică o parte mare din viața națională a Ovreilor și din împotrivirea lor de-a se asimila vieții în mijlocul căreia totuș voesc să trăească.

1) Scriitorul ovreiu și distins Dr. A. Ruppін apreciază influența religiei mozaice astfel (*Die Juden der Gegenwart*, pag. 139—140): «Pentru Ovreul ortodox religia în forma lui Ezra este și astăzi stăpână pe toată viața, până în cele mai mici amănunte. Pentru el spălarea oalelor nu-i gospodărie, ci religie! Afară de religie el nu are sărbători. Ovreul pios nu cunoaște muzică și danț. Singura lui recreație este cetirea cărților sfinte. Chiar și organizațiile economice au un timbru religios, de exemplu breslele meseriașilor lor în Rusia, care au tora lor și slujba religioasă în aceeaș casă de rugăciune. Pentru Ovreul ortodox Iehova controlează toate faptele și ține socoteală; în toate pătaniile sale el vede mâna lui răsplătitoare cu bine ori cu rău. El este vecinic în contact cu Dumnezeuul său». Deci: este drept sau nu, să se caute totdeauna și motivele eventual religioase ale faptuirilor eventual anti-românești?

Trec dar bucuros și repede la descripția acestei vieți lumești, pentru a căreia zugrăvire voiu împrumută de cele mai multe ori și ideile și cuvintele *scriitorilor ovrei* citați cu desăvârșită conștiențiozitate ¹⁾).

Numărul Ovreurilor în lume și la granițele României

Ovreurii depe fața pământului sunt răspândiți așa :

Europa are	8.854.037
America »	1.898.087
Asia »	427.523
Africa »	361.857
Australia »	17.106
Toată lumea are	<u>11.558.610</u>

În nici o epocă anterioară a istoriei ovreești nu s'a ajuns nici măcar aproximativ la astfel de cifre. În timpul nimicirii statului lor, Ovreurii vor fi fost, după Ruppîn, 5.000.000 ; apoi ei scăzură mereu, în curs de 16 veacuri, până la 1 milion (pela 1648) ; în sec. XVIII, erau vreo trei milioane ; un veac mai târziu sunt 12 ! Avem deci în față-ne o creștere enormă și o renaștere surprinzătoare !

1) În această parte voiu întrebuința mai ales pe Dr. Arthur Ruppîn, *Die Juden der Gegenwart. Eine sozialwissenschaftliche Studie*. Jüdischer Verlag (Köln und Leipzig), 1911.

Tendința scrierii lui Ruppîn este să arate cum cultura modernă primejduiește existența Ovreurilor, al căror ultim fort de rezistență este Europa estică cu „massele“ ei ovreești. Massele acestea se bucură deci de toată simpatia scriitorului.

Dintre Ovreii Europei cei mai apropiați de noi sunt— după cifrele lui Ruppın — cei din :

	Dintre ei :	
Rusia europeană cu . 5.110.548	{ Polonia are . .	1.321.100
	{ Teritoriul are	3.578.227
Austria cu 1.224.899	{ Galiția „ .	811.371
	{ Bucovina „ .	96.150
Ungaria „	851.378	
Total	7.186.825	

După Ruppın!

Așadar din cele 11.558.610 de Ovrei *sunt adunați împrejurul țării noastre* 7.186.825, rămânând pe seama celeilalte lumi *întregi* numai 4.371.785. *Faptul acesta brut, fără nici o altă analiză, este suficient să ne dea fiori de teamă.*

Densitatea acestei mări de Ovrei, în care România intră ca o peninsulă pornită din Dunărea încă destul de «pură» de Ovrei — căci Bulgaria are numai 37653 și Serbia 5729—ajunge uneori până aproape de 20 % din totalul populațiunilor naționale. Nu-i deci bine zis : «o mare», un *ocean* de Ovrei este împrejurul nostru ?!

Teritoriul vecin, pe care Ovreii s'au desvoltat așa de bine, merită să fie calculat și ca mărime.

	Ungaria are 283.323 klm. patrați	
(Austria :) Galiția	» 78.497	» »
Bucovina	» 10.441	» »
(Rusia :) Polonia	» 126.952	» »
Teritoriul ruso-ovre-		
esc (15 gubernii)	» <u>811.046</u>	» »
Total	1.309.259	

În jurul nostru, pe o rază largă, trăesc deci 5,48 Ovrei pe câte un klm. patrat. Dacă ar fi răspândiți

egal în toate regiunile, n'ar fi mult. Dar, durere, ei sunt mult mai concentrați, și tocmai lângă noi, chiar între noi, peste noi și deaceea, din cifrele date, rămâne de știut cât este de mare teritoriul pe care se desvoaltă, nu cât de mică este primejdia de 5,48 la 1.

Cele patru pătri de rezistență națională ovreească și regula asimilării

Din punct de vedere al rezistenței «naționale» Dr. A. Ruppin distinge pentru toată lumea patru pătri ovreești :

Pătura 1-a : Masele (ortodoxe), fără cultură modernă, cu limba proprie (*jargonul* sau *îdișă*), cari se socotesc o nație deosebită (de ex. în Rusia și Galiția) ; vreo 6.000.000. Aceștia au mulți copii !

Pătura 2-a : Pe lângă jargon vorbește și limba țării ; sunt emigrații din Anglia și America, Ovreei din statele balcanice, din Ungaria, România, etc. ; vreo 3.000.000. Au mai puțini copii și sunt toleranți (?).

Pătura 3-a : Vorbește numai limba țării, se circumtaie încă și mai merg câteodată și la sinagogă ; este burghezia din Germania, Italia, etc. ; vreo 2.000.000. Aceștia sunt liberalii religioși.

Pătura 4-a : A părăsit religia ovreească, se căsătoresc cu creștini, dar fac puțini copii ; ei sunt bogații și titrații academici ; 1.000.000. Nu sunt religioși.

Procesul de asimilare trece prin cele patru grade, fiind mai grăbit în Europa vestică și în America, iar mai încet în Europa estică, unde cultura națiunilor creștine a fost mai slabă și nu a putut asimila pe Ovrei.

Asimilarea este supusă unei «regule» pe care Ruppin o

formulează astfel : Asimilarea Ovreilor se face cu atât mai ușor, cu cât este :

1. mai neînsemnat numărul lor în proporție cu al naționalilor între cari se află ;

2. cu cât este mai viu contactul economic dintre Ovrei și naționali ;

3. cu cât este mai înaltă cultura națională ;

4. cu cât este mai avut Ovreiul.¹⁾

Dacă este așa, atunci este evident că *asimilarea Ovreilor din România nu se va face repede* și că astfel de naive gânduri și speranțe nu trebuie să ne abată niciun moment dela politica de întărire a neamului și de întrebuințare a tuturor mijloacelor statului pentru *ridicarea exclusivă a elementului național*, pentruca odată și odată el să poată absorbi rămășițele de Ovrei, cari se vor mai găsi în țară, după ce vor fi trecut și ele prin acele patru «pături». A-i întâri pe Ovrei astăzi, când sunt atât de compacti (vezi condiția 1!) și încă așa de proletari (vezi condiția 4!) ar putea fi o faptă umană, dar nu și românească ; iar între om și Român eu prefer pe Românul care din copilărie m'a învățat firescul și marele și simplul adevăr că mai aproape de piele este — cămașa ; cămașa este Românul.

Dar vom vedea din tot cursul scrierii de față că *Ovreii nici nu voesc să se asimileze, ci numai să se impue* : Pentru ce am fi dar atât de nevrednici să alergăm după ei ? După Ruppin.

	are nașteri anuale la 1000	căsătorii mixte la 100	botezuri la 10.000
pătura I	30—40	2	2
» II	25—30	2—10	2—5
» III	20—25	10—30	5—15
» IV	15—20	30—50	15—40

1) Ruppin, *op. cit.*, p. 21.

Grija cea mai mare a sociologului Ruppin este ca nu cumva pătura I (galițiană și rusească) să plece spre Europa vestică și'n America, deoarece astfel «*s'ar mări primejdia asimilării*». Și atunci peste un veac, peste un veac și ceva, neamul lui Iahve se va sfârși ¹⁾).

Trecutul nu va mai putea apăra pe Ovrei de pieire, deoarece *altele* sunt astăzi condițiile de traiu și altul va fi și efectul: Cultura va disolvă neamul, cum l-a disolvat, fără leac de revenire, în Germania de ex. Observ: *Când ei înșiși se socotesc sortiți pieirii, noi să fim naivii cari să le prelungim iudaismul? Spre fericirea cui?*

Dacă Ovreei dinprejurul țării noastre ar fi îndrumați, ca în Ungaria, spre asimilare; dacă în Polonia și Rusia nu ar fi strânși de stat în vecinătatea noastră; dacă ar fi învoiți să se răspândească în tot imperiul rusesc; dacă în Galiția nu ar fi ajuns la o stare pe care nimeni nu le-o va putea reduce, ne-am putea ademeni să credem că «ai noștri» nu pot fi primejdioși fiind «puțini» și supuși unui proces de romanizare energetică. Dar, din întâmplare, nu este așa. Ovreei «românești» sunt *una* la suflet cu cei din Rusia, Polonia, Galiția și Ungaria; ei sunt adevărații noștri iredentiști—până acum—culturali și economici; legăturile lor pot fi totdeauna periculoase. Ei se sprijinesc pe masele dinprejurul nostru. Și cu cât acestea vor fi mai ortodoxe, cu atât mai mult vor fi și ele sprijin pentru ai noștri.

Conchidem deci: *Țara noastră este asediată de o mulțime de peste șapte milioane de Ovrei neasimilabili. A-i îndreptăți egali, în fața legilor civile și*

1) Ruppin, *Op. cit.*, p. 27—28.

politice, pe Ovreeii «români», ar fi să chemăm noi înșine o nouă imigrațiune contra căreia țara, lovită în interesele existenței sale fizice, ar avea tot dreptul să se ridice și să ceară anularea egalei îndreptățiri pripite și date fără socoteală.

Câtă vreme dăinuește starea excepțională din jurul nostru, nu se poate acorda egala îndreptățire, deoarece lege, cași a lui Ruppîn, este și următoarea : Unde-i bine, Ovreeii trage imediat la gazdă ¹⁾. România națională nu se poate preface în rezervoriu pentru Ovreeii poloni, ruși, galițieni sau bucovineni și ungurești.

Națiunea ovreească

De rezistența națională a Ovreeilor noștri nu ne-am lovit numai noi Românii ; s'au lovit și misionarii străini. Și misionarii au fost siliți să discute chestiunea : Cum s'ar putea face ca Ovreeii să rămâne un *popor* deosebit, deși ar deveni creștini, și au terminat prin a cere ca predica misionară să nu se pună în contrazicere cu *naționalismul* lor : La noi, cași aiurea ²⁾. Toată lumea s'a izbit și se izbește așadar și de nația ovreească, nu numai de religia mozaică.

Judecăți istorice

De mult încă, în Franța, Portalis, pe al cărui cuvânt Napoleon I puneă temelie, i-a declarat *popor deosebit*,

1) Legea aceasta scriitorul ovreeu Dr. F. Theilhaber o exprimă așa (*Der Untergang der deutschen Juden*, p. 23): «Ein Ort, wo zuerst wenige fremde Juden leben, zieht nur wenige wieder an. Dann aber nimmt die Ansiedlung immer rascher, immer vehementer zu».

2) Pentru România vezi W. L. H., *Winke zur Reform in der Judenmission*, (Galați), 1904, p. 5.

care invoacă religia drept pretext de-a se sustrage statului ¹⁾). Filosoful german Fries, pornind pe urmele întâiului antisemit teoretic al Germaniei, Ch. Fr. Rühls, îi declară (1816) «națiune ovreească» cu tendința de-a alcătui stat în stat ²⁾). Deși aveă în fața sa pe puternicul Gabriel Riesser — scriitorul și oratorul ovreiu, pe care la noi îl popularizează «Răsăritul» dela Iași, — M. Mohl îi declară, și la 1848, în parlamentul dela Frankfurt, «nație israelită» ³⁾). Curentul neo-ortodox, condus (dela 1855) de rabinul I. R. Hirsch, întări și mai mult impresia că Ovreeii înșiși se socotesc națiune chiar foarte deosebită de națiunile limbilor ce le vorbesc. Ungurii, înainte de 1848, îi numiau «héber nemzet»: eră în timpul când Ovreeii începuseră a se oferi maghiarismului ca tovarăși de traiu domnesc. În Galiția, la 1898, Leo Herzberg-Fränkell, scriitor ovreiu, a explicat și de ce sunt o nație; el e arătat că *talmudul i-a izolat de lume, mai ales în Polonia, Rusia, România și Ungaria, deci mai ales pe teritoriul care ne îngrijește pe noi, și ziceă* ⁴⁾): «Acolo ei trăesc în masse mari, compacte, formând o lume deosebită, ca *națiune cu limbă proprie*, pe care și-au adus-o din patria lor anterioară, din Germania». În acest teritoriu, ei sunt într'atâta nație deplin deosebită de altele, încât L. H. Fränkel vorbește chiar de datine «rămășițe *fosile* din timpuri vechi», și «*mumii*» și adaugă că ea, fiind, isgonită de

1) M. Philippson, *op. cit.*, p. 12—13.

2) Acelaș, p. 92—93.

3) Acelaș, p. 294—295.

4) *Die österreichische Monarchie in Wort und Bild. Galizien*, (1898), p. 475—473, 480. — L. H. Fränkel este autor stimat în România: Vezi de ex. o traducere din el în „Fraternitatea“ (1882, Iunie 4).

mediul ei național, se refugiază și azi numai în mângâerile «ideale» ale bibliei și talmudului. Acelaș scriitor pare mulțumit de faptul că limba ovreească este vorbită și de mulți creștini din Brody, Tarnopol, Colomeia! Cât despre Rusia, aici îmi este suficient să amintesc lupta națională a lui Perez Smolensky (1842—1885), care strigă prin «Dimineața» sa (1868): «Poporul ovreesc trebuie să semene cu celelalte popoare; el nu trebuie să se rușineze de trecutul său și nu trebuie să disprețuească nădejdea că într-o zi exilul său se va sfârși». Un alt Smolensky, modern, cu aceleași idei, trecând Unghenii, descinse nu de mult în Focșani și vorbi în templu în acelaș sens. Acesta eră chiar «sionist», «palestinean», ceeace este egal cu naționalist.

Palestina Europei nord-estice

Am ținut să arăt prin câteva date, luate dela distanțe mari, cum naționalismul ovreesc se simți, crescû și deveni înfocatul sionism de astăzi. Curentul naționalist influențează și sociologia Ovreilor. Deaceea dela ediția I-a până la a II-a a variat și sociologia lui Ruppın, despre care este rîndul a vorbi iarăș ¹⁾.

Ruppın gîndește astfel: Nu monoteismul a constituit nația ovreească, deosebită de oricare alta, ci «organizația de luptă» (*Kampforganisation*), pe care Ezra a dat-o prin reforma-i rituală ²⁾. Ezra făgăduia stăpînire vecinică Ovreilor cari nu se vor amestecă cu «fețele păgînilor» ³⁾: «Și în veci să nu căutați pacea și

1) Dr. A. Ruppın, *op. cit.*, (Ed. II, 1911). Ed. I-a s'a publicat în 1904.

2) Pag. 134—135.

3) Sfînta scriptură, ediția societății britanice, 1809. Aici Ezra, 9, 12.

binele lor, ca să fiți tari și să mâncați binele pământului și să-l păstrați ca moștenire pentru fii voștri în etern».

Grație tradiției ezraice s'a păstrat solidaritatea de idei și simțiri în toată nația. Nația este concentrată în Europa estică, unde, după unii, toată *Ovreimea ar trebui să se adune și să se organizeze aici pe baze naționale*. ¹⁾ Dar, până una alta, Estul și Vestul sunt solidari mai ales de când sionismul a restabilit legăturile dintre cele două regiuni ²⁾. Ruppin este convins că Ovreii Europei estice (ceice singuri sunt Ovrei-tip) au o cultură însemnată, deși cuprinsul talmudului nu se poate măsura cu al culturii europene moderne; ³⁾ iar în privința morală, și mai cu seamă în privința religiei, ea se poate măsura cu orice altă cultură! El cere totuș ca Ovreii să imiteze pe Japonezi, producând o cultură cu valori proprii, naționale ⁴⁾. Idealul acesta impune, firește, împotrivirea față de orice tendință de asimilare și continuarea vieții ca *Sondervolk* ⁵⁾, ca popor deosebit.

Popor ovreesc prin excelență, popor povățuit de toți sociologii săi, de toți politicianii săi, să creeze o proprie cultură națională, este poporul pe care l-am arătat cum s'a strâns în jurul patriei noastre. Adecă pentru

1) Ca să fie crezută monstruozitatea acestei idei, care ne privește, ea cere numaidecât citație; vezi deci pagina 268 din Ruppin: „**Die erste Antwort ist dass die Juden sich in Osteuropa konzentrieren und national organisieren sollen**“.

2) Acelaș, p. 280.

3) Acelaș, p. 234.

4) Acelaș, p. 236—237.

5) Acelaș, p. 230.

ce n'ar reuși ei, dacă au reușit Sârbii, Bulgarii și Românii ? ¹⁾). De ce n'ar râvni și ei la constituirea politică a națiunii, când sunt doar poporul cel mai talentat (nu și genial, se concede); când, *grosso modo*, ei sunt încă Ovrei viteji ca cei din vremea lui David; când sunt (afară doar de arhitectură) și artiști mari etc. ? ²⁾). De aici, mai adaugă Ruppın, din Europa estică, ei vor contribui chiar la sporirea culturii umane : *werden die Juden für die Menschheitskultur mehr leisten* ³⁾).

Eu nu cred și, vorbind pe rând despre țările destinate «Palestinei nord-estice», voi arăta pentru ce nu pot crede în izbânda acestui *ideal care ne-ar face vecini cu un stat ovreesc la Nordul Moldovei*; dar afirm că idealul acesta și altele asemănătoare susțin *împotrivirea antinațională*, anti-polonă, anti-rusă, anti-română a Ovreilor și că, din cauza aceasta, el trebuie combătut înainte de a deveni mai primejdios decât este, căci deja este... ⁴⁾).

Este !

Imnul deșteptării Ovreilor

Noi avem un „Deșteaptă-te, Române“, pe care toți îl știm. Idealul descris de Ruppın — care este și unul dintre colaboratorii cei mai inteligenți la înființarea lui — a produs și un «Deșteaptă-te, Ovreiule», pe care îl citez, ca să nu-l slăbesc cumvă, în limba germană.

1) Acelaș, p. 212.

2) Acelaș, p. 215 și 217.

3) Acelaș, p. 213.

4) Vorbind despre Ovrei, mi se va ierta acest unic *deja* din cartea întreagă.

El s'a cântat întâia oară în Viena, la 2 Decemvrie 1896, la serbarea Macabeilor:

Drum brich das Sklavenjoch entzwei,
 Zertritt den Hohn der Welten,
 Wach' auf, mein Volk, und mach' dich frei
 In deinen eignen Zelten!
 Genug an Schmach, genug an Leid!
 Erwach' zu neuem Leben!
 Noch blüht dir Glanz und Herrlichkeit,
 Die Freiheit sei dein Streben!

(*Bundeslied der Kadimah*¹⁾).

Traducerea liberă a imnului:

Deci frânge 'n două lanțul tău,
 Și ura lumii frânge-o.
 Deșteaptă-te, fii liber, neamul meu,
 În ale tale proprii corturi!
 Destulă fu durerea și rușinea,
 Trezește-te 'n viață înnoită!
 Căci gloria și strălucirea ți-a 'nflorit
 Și libertate este-a ta voință!²⁾

Ovreii noștri sunt uneori ceva mai sfioși. Vezi de exemplu cârticica lui Dr. M. Gaster, învățătura adaosă la capitolul despre Macabei, pentru școlari. Dar, în presa lor, când vorbesc despre Macabei, nu sunt sfioși de loc. De unde să știe însă Românul, dacă este nepăsător, indolent și nu-i cetește?

Scoborîndu-ne dela ideal la realitățile actuale, însemnez pe scurt că *limba națională* a Ovreurilor va

1) Un Ovreiu „român“, oaspe al *Kadimah*-ei din Viena, își aduce aminte și după 17 ani de mișcătoarele serbări dela Viena (*Răsăritul*, 10 Dec. 1899).

2) Citat din Max Jaffé (Ovreiu), *Die nationale Wiedergeburt der Juden*. Berlin, 1897, pag. 32.

fi «jargonul» alcătuit cam din vre-o 70 % de vorbe nemțești, 20 % hebraice și 10 % slave ; că o *literatură națională* s'a și creat și că ea a făcut progrese mari în curgerea celor două decenii din urmă : Vezi povestirea dezvoltării ei în M. Pines, *Histoire de la Littérature Judéo-Allemande* ; că *presa* lor științifică și politică iea din an în an o dezvoltare tot mai vastă ; și, în sfârșit, că cererea unei *autonomii* ovreești-naționale în Rusia și Austria s'a făcut, se discută și se motivează mereu : Acestea toate sunt fragmente *realizate* din visul «Palestinei est-europene» ¹⁾).

Presa națională

Eu scriu și pentru politicieni și, dintre ei, firește că mai ales pentru acea mulțime de pseudo-intelectuali cari nu-și cunosc uneori nici orașul sau județul în care trăesc ori din care vin chiar în parlament, necum țara și cu atât mai puțin pe vecinii țării. Deaceea totdeauna trebuie să pun temeiul și pe fenomenele politice. Despre amintitele autonomii ovreești-naționale voi vorbi aiurea ; aici voi mai argu-

1) Deoarece jargonul nu-și va putea câștiga toată stima lumii, Ruppin și alții cred că Ovreeii ar trebui să reînvieze vechia hebraică, pentru care în Rusia și Galiția se manifestează destul interes și care în Palestina câștigă, prin școale, un teren bine pregătit (Ruppin, op. cit., pag. 261—266).

În Rusia jargonul este vorbit, după Ruppin (pag. 108), de 97,6% din Ovrei.

În Austria statul nu a recunoscut jargonul ca limbă națională și numai de aceea—nu din polonofilism, cum insinuă pentru necunoscători și cu intenții „Infrățirea” din București—Ovreeii galițieni au declarat ca limbă maternă (!): 76,6% poloneza, 17,1% nemțeasca, 5,0% ruteneasca și 1,3% alte limbi !

mentă numai afirmația despre presă ca instrument de constituire al nației ovreești din Orientul Europei.

Presa jargonului ovreesc are în Polonia și Rusia o însemnătate *politică națională și culturală* care, după scriitorii ovrei¹⁾, se poate măsura cu a celei rusești și poloneze. Intre 1910 și 1912 numai presa aceasta s'a dezvoltat. În 1912 ea dispunea de 20 organe în jargon, 8 în hebraică și numai 10 polone sau rusești (9). În doi ani acestea s'au sporit numai cu 1, cele naționale cu 8 organe. Marile ziare cotidiene *Haint*, *Moment* și *Fraind* se vând, în zile de lucru, în 120.000 de exemplare, iar în zile de sărbători ovreești tirajul crește până la 180.000 de exemplare. Toate gazetele jargonate (cele cotidiene sunt 11) dau pe zi 180.000—240.000 de ex., cele hebraice 18.000—20.000, cele rusești 14.000—16.000, deci în total 212—276 de mii de exemplare pe zi²⁾. Centrul necontestat al presei jargonate este Varșovia; cea hebraică este dezvoltată în Varșovia, Vilna și Odesa.

Cetind acum gazetele ovreești din România, băgați de seamă că veți întâlni adeseori reclame de abonament pentru gazetele din Polonia și Rusia: Se pricepe ce însemnează solidaritatea aceasta națională?

Presa ovrească în România

O dezvoltare identică a avut și presa ovrească din România. Ea s'a ivit după 1850 și a luat, deceniu cu deceniu, o dezvoltare din ce în ce mai mare. Fiindcă

1) B. Golberg (Vilna) în *Z. f. D. u. St. d. J. (Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden)*, 1913, No. 4, p. 58—60.

2) Reviste săptămânale sunt: în jargon 4, în hebraică 3; reviste lunare sunt: în jargon 3, în hebraică 2.

este «a noastră», o voi caracteriză ceva mai amănunțit.

Intemeietorul ei a fost Dr. Iuliu Baraș, despre care și Românii au spus adeseori vorbe bune, uneori chiar mai bune decât merită. De aceea la el mă voiu opri mai mult. Iuliu Baraș (1815—1863) venise din Brody, oraș *galițian* la marginea *Rusiei*, pe atunci centru comercial în legătură și cu Moldova. Fu doctor, profesor de științe naturale, traduse și prelucră opere streine într-o limbă românească stălcită; și anume după Aimé Martin, G. Beleze, Blainville, Collar etc.; nu făcù nicio lucrare originală: Cu toate acestea un *galițian* ignorant își permise să-l numească «civilizatorul României»!¹). El venise în țară la 1841; după Max Weissberg, numai ca unul dintre dascălii și doctorii *galițieni* cari intrară în țară fiind—credeți-mă: ni se spune textual!—«întâii pioneri ai culturii europene, ai moravurilor europene, ai științei europene»! Și totuși *exact* este că nici Baraș n'a făcut nimic în ce să nu fi avut predecesori români, de ex., ca doctor și ingienist, pe P. Vasiciu. Incepător de curențe el a fost *numai* în chestia ovreească, cum și Dr. M. Beck pare a crede²).

1) Max Weissberg, *Die neuhebräische Aufklärungsliteratur in Galizien* (Leipzig), 1898, p. 2 și 30.

Pentru ceice nu știu însemnez că înainte de venirea lui Baraș, George Lazăr și I. Eliade Rădulescu își săvârșiseră opera; că aveam pe Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, M. Cogălniceanu și V. Alexandri; aveam filosofi; aveam o literatură didactică; și că, în special, în Muntenia chiar ziarul lui Baraș (*Isis*, p. 342) înregistrează pentru anul 1857 statistica următoare: Țara avea la 1857 profesori 232, ingineri 48, arhitecți 17, pictori 7, avocați 180, doctori 108, ingineri hotarnici 40. Ne-am fi putut lipsi de Baraș! În schimb școalele ovreești încep în Iași abia din Octomvrie 1860; aici eră materie de „civilizat“!

2) În *Iacob Löbel* (1907), p. 4.

A venit la noi în 1841, dar, venind, nu încetă a fi scriitor ovreu în limba germană. Fu scriitor și în limba hebraică și anume publicând o *enciclopedie* (neterminată) *pentru civilizarea Ovreilor din Orient*¹⁾. Fiind de nevoie s'a făcut și director al unei școale israelite, austro-prusiene, din capitală, unde Ovreii aveau la venirea lui, 1841—1842, *cinci* sinagoge și erau deci destul de mulți. Numai de Ovreii spanioli—așa mi se pare—s'a sfiit puțin²⁾ Eră deci civilizator ovreesc. A fost mai mult însă; a fost și *agitator ovreesc*, în forme mai blânde, mai culte și mai puțin jignitoare decât ale gazetarilor «moderni», dar în tot cazul foarte consecvent. «Israelitul român» din 1857 (scris și în franțuzește) a fost întâia încercare publicistică de-a forța intrarea Ovreilor în egală-îndreptățire alături cu Românii. Om isteț: reușise pentru câțva timp să aibă pentru ziarul său chiar simpatiile unor Români distinși, ca poetul Al. Sihleanu de ex., cari nu vedeau că în realitate el invoacă străinătatea, să impună *ea* legi

1) Nota din *Israelitul român* No. 16 (1857, Iunie 5) ne spune: „M. le baron James de *Rotschild* vient de *souscrire* pour 50 exemplaires. (destinés aux écoles israélites fondées par lui en Orient) à l'encyclopédien des sciences philosophiques et physiques de M. le Docteur Jules Barach. La première partie de cet important travail, en langue hébraïque, a paru l'année dernière à Vienne: elle comprend les diverses branches, de la philosophie moderne: logique, métaphysique, psychologie, droit, philosophie des religions. Le but de cet ouvrage est de faciliter l'étude de la philosophie aux Hébreux qui habitent dans des pays qui ne possèdent pas encore une langue et une littérature scientifiques“.

2) Ghemiluth Chasidim (1856) nu l-a putut avea membru, deși eră o societate de binefacere. Vezi publicația ei aniversară din 1906, p. 6.

în țara noastră. Pasagă din «Israelitul român» au trecut mai apoi verbal în broșura franceză *L'émancipation israélite en Roumanie* (Paris, Dentu), 1861. Se pot așeza oricând pe două coloane: El este deci autorul ¹⁾).

La sfârșitul broșurei, p. 16, se spune într'o notă că presa israelită din diferite țări a primit cu simpatie «importanta lucrare» și că onor. domn Carvallo, *președintele «Alianței israelite universale»*, din Paris, a hotărât să facă din ea baza intervențiilor lui (*démarches*) în favorul coreligionarilor din România: Cel puțin acum, Baraș eră sau nu eră întâiul agent al proaspetei «Alianțe israelite»?

În articolul-broșură Dr. I. Baraș a vorbit despre un drept «natural» al Ovreilor: Cine are datorii trebuie să aibă și drepturi sociale, civile și politice. Altfel, neavându-le, el întrebă: Cum se poate cere ca el să-și iubească și să-și slujască patria? Patriotismul pe tocmeală apăruse! Dacă în cei din urmă 25 de ani (1836—1861) arendașii străini, dar greco-orientali, au cumpărat pământuri, pentru ce n'ar lua și Ovreii, căci Românul de rassă tot nu iea (p. 12). *Ainsi va le monde* eră mângăerea lui pentru noi! Ovreiului care a locuit zece ani în țară îi reclamă dreptul de egalitate înaintea legii de naturalizare prin obșteasca adunare. Ce asimilare miraculoasă: În 10 ani Român curat! Dacă Ovreii au creat burghezia «națională» (p. 15), pentru ce țara să nu recunoască vrednicia lor productivă?

1) De altfel broșura a fost reprodusă într'o colecție de cuvântări și articole spuse și scrise la moartea sa: Se reprodusea testamentul lui politic!

Adeseori Ovreeii de azi numesc fatal anul 1866 și susțin că nu înțeleg pentru ce în acel an a început mișcarea antisemită în România. A început pentru că ei daseră mâna cu Alianța, căreia I. Baraș îi scrisese programul ovreo-român.

Din drumul călcat de Baraș presa ovreească nu s'a abătut niciodată.

Astăzi ea este scrisă în jargon și în românește. Cea cu litere ovreești n'am cetit-o... încă. Nici cea românească nu tănuiește însă nimic.

Înainte și după războiu apărea *Fraternitatea*. Colaboratorii lui Dr. M. Beck — și astăzi încă străin, care totuși face politică, fără ca guvernul să-l expulseze *brevi manu* — insultau pe poetul V. Alexandri, care combătea pe crâșmarii ovrei; sfătuiau pe Ovrei să nu contribuie la dezvoltarea industriei naționale care trebuie lăsată «să-și frece capul»; erau de părere că chestia israelită este religioasă și de rassă — aici aveă dreptate — și că Românii suntem gata să ardem moara — țara — numai să piară și șoarecii: Ovreeii (28 Mai 1882). *Revista israelită* (1886 și urm.) reprezintă aceeași concepție și grăia pe acelaș ton. *Egalitatea* (1890 și urm.) eră egal de agitată: «De ce stăm locului? În ce veac trăim? Pericolul bate la ușă! Armele infamiei!» sunt titluri caracteristice de articole. *Asimilarea* apărută în acelaș an nu isprăvi nimic și pieri fără sunet: Dr. Beck și M. Schwarzfeld rămaseră pe teren.

Se apropiă epoca sionismului, recomandat și de M. Schwarzfeld într'o broșură de-o psihologie foarte interesantă a perplexității naționaliste-ovreești ¹⁾, clasică

1) Cauzele și tendințele sionismului (București), 1898.

probă de teorie socială falsă și glas de îndârjire. Apărû dar, la Iași, *Răsăritul* lui A. Steuermann, care cerea o „*reîntoarcere la naționalism și la naționalitate*“ pe temeiul unui proces cultural ovreesc, pentru care se cereau — școalele statului! (3 Sept. 1899). Noua națiune ovreească, iat-o! În curând *Macabeul* (1900) regretă că Ovreii au lăsat în părăsire *limba hebraică* (Nr. 4). *Kadimah* din 1902 (Nr. 3) cerea și mai mult. *Sinagoge*le să devie centre de propagandă politică națională-ovreească, luându-se din trecut «*imbold la imitație*», cultivându-se «*limba și istoria străbunilor*». *Judenland*-ul, organul Zangwilliștilor români din 1905, vorbi despre «*menținerea integrității (lor) naționale*», de «*conștiința națională*». Din astfel de țâșniri se alcătui repede o atmosferă bătăioasă. Ea se și condensă în exploziile profetilor dela *Curierul israelit* (1906), care împinse îndrăzneala până la vorba despre «*Vandali*» și «*huligani*» români, despre demascarea «*bandelor*» antisemite — fără să li se deschiză drum forțat peste graniță — și despre niște sate românești, care ar fi «*vetrele*» lor. Microcefalii papagali ai presei admiseră tonul și-l potențară. *Zionul* (1912, Nr. 1) susținû că în *toată* lumea, deci și la noi, Ovreii sunt «*mai rău poate ca în timpurile lui Antioh Epifane*» și deci eră de conchis că o *revoluție ovreească* ar fi îndreptățită, ca pe vremea lui Antioh Epifane — scria messia M. Beichis¹⁾. Sosind ceasul războiului cu Bulgarii «*Zionul*» regreta că Ovreii nu vor câștiga nimic, ci chiar vor pierde, de

1) Ce Români erau la „Zion“ se poate dovedi cu două versuri din el:

Versuri sunt silit să fabric
 Multe coală peste coală — (!).

oarece Ovreii soldați-«români» vor trebui să *omoare* și să *sfășie* pe propriul lor frate, adecă pe Ovreiul bulgar! (Pag. 7). Îscălește un Achile M. Scântee (Bârlad). Și scântee, și Achile! Curierul israelit din acest an (1913), scris de Dr. M. Beck, Dr. B. Kanner, Horia Carp și M. Schweig ne spune—a câta oară?—prin pana lui Dr. K. Lippe, că Românii, contestând Ovreilor anume virtuți — cele militare — «au rămas înapoi cel puțin cu un secol»; și Dr. K. Lippe trăește doară în mijlocul culturii galițiene, pe care o voiu descrie și eu mai la vale! În acelaș timp Presa israelită din Brăila (1913, April 23) îl desminția pe K. Lippe, spunând că Ovreii nu pot da tribut de sânge câtă vreme sunt tratați cu «revoltătoare vitregie» și contestă — iarăși focmeala lui Baraș! — lucrătorilor *români* din Brăila dreptul de-a fi naționali, deoarece ca social-democrați «sunt alături de ei». Naționalismul ovreesc devine deci într'adevăr revoltă teoretică, firește, dar totuși vrednică de oarecare atenție. Fiind revoltați, de ce n'ar ataca și pe Regele nostru? Pe el îl atacă *Progresul* atribuindu-i calitatea de-a minți pe străinii, cari vizitându-l, îi cer părerea sa despre Ovreii din țară (1913, Mai 23). În acest curent în contra patriei intrară și fețele rabinice: Rabinul din Roman nu a voit să spue nicio vorbă patriotică soldaților ovrei, cari plecau în Bulgaria (*Der griner Kul'sman*, 1913, Iulie 5). Și în sfârșit se încruntă și *Bar-Kochba* din Bârlad declarând că Bârladul este în așteptare: Să vie revoluția națională ovreească! Dr. K. Lippe este colaborator și la această ineptie bărlădeană: «Așteptăm cu *nerăbdare* (ghidi, ghidi!), să se ivească între noi un nou erou, un modern Bar-Kochba! ¹⁾».

1) Bar-Kochba a fost șeful revoluției ovreești pe timpul împăratului Hadrian (132—135 după Christos).

Acesta fuse focul bengal!

Toate izbucnirile citate dovedesc că «națiunea ovreească», străină de patria noastră, este gata să-i facă oricând răul ce l-ar putea face. Bar-Kochba, la noi, și-ar găsi, firește, repede leacul: un mititel comisar de poliție. Dar, totuși, pentru ce Ovreei și statul admit ca toate secăturile să vorbească cu atâta lipsă de sfială? De dragul libertății presei? Liberă poate fi o presă cuminte. Dar o presă în starea ce-am arătat-o trebuie strânsă în chingi. Dr. I. Baraș aveă o filosofie populară și scria cu chibzueală, deși în inima lui eră mai Ovreiu decât Ovreei de astăzi. Dela el pânăla «Bar-kochba»—în cincizeci de ani—filosofia a făcut loc unei uri căreia îi trebuiește un frâu. Frâul cel mai românesc ar fi deschiderea granițelor pentru *toți* maturii și imberbii cari vorbesc în țara românească despre revoluția ovreească. Pentru *toți* țara nu poate aveă decât o singură vorbă: Afară!

Reviu la cifre reci. După statistica Academiei, presa ovreească a avut în 1909 ziare politice 1 (București); 1910 4 (2 București, 1 Iași, 1 Bârlad); 1911 8 (5 București, 2 Iași, 1 Buzău).

Intre acestea se află și *Infrățirea* — să n'o uit — care nu-și zice «nație», ci, cu șiretenia naivă care o caracterizează, eufemistic: «*categorie etnică!*»

În tot cazul din scurtul meu istoric—care l-aș putea preface oricând într'un volum revoltător pentru Români—reiese atâta îndrăzneală, încât ideile de autonomie națională ar fi o glumă pentru ea.

Judecând pe temeiul presei întreb: Este sau nu este dată putința unei lupte grele în viitor? Dacă este, în acel viitor vom trece cu «categoria etnică» lăsată să sburde prin țară, cași cum aceasta ar fi—ce rușine, ce ticăloșie!—un sat fără câini?

III

OVREII POLONIEI

Paginele anterioare vor fi convins pe orice Român că, pentru a întâmpina cu ardoare și convingere primejdia semită, este de nevoie ca ea să fie studiată în *toate* țările care ne înconjoară, deoarece numai astfel vom putea calcula și prevedea viitorul *lor* și deci și al raportului nostru cu ei. A lua hotărâri fără a fi chibzuit, din puncte de vedere românești, *tot* viitorul lor din jurul nostru ar fi o colosală greșală *istorică*. Convingerea din urmă m'a îndemnat să scriu câte un număr de pagini clare și despre Ovreii Poloniei, Rusiei, Galiției, Ungariei, Ardealului și Bucovinei, stăruind mai mult asupra teritoriilor în care ei se întâlnesc și cu Românii, deci asupra Ungariei, Ardealului și Bucovinei.

Notiță istorică

Ovreii din Polonia sunt de origine apuseană. Țara au invadat-o din secolul XI. Casimir cel Mare le dă drepturi mari, pe care ei știură să le exploateze admirabil. La încoronare Regele jură implicit că va păstra neatinse drepturile lor de autonomie *internă*. Într-o vreme Ovreii botezați erau răsplătiți chiar cu titluri de nobleță pentru ei și pentru urmași: «Nobilimea polonă are în vinele sale mult sânge ovreesc», poate afirmă rabinul Dr. Mayer Balaban¹⁾. Situația lor economică înlesni și studiile hebraice, care înfloriră.

¹⁾ In *Skizzen und Studien zur Geschichte der Juden in Polen* (Berlin), 1911, p. 77—78. Interesant!

Pentru a da și o idee despre numărul lor în timpuri vechi citez cifrele dela 1764, în care Ovreeii plătiră o contribuție de 1174609 florini polonezi. De cap se plăteau doi florini, deci la 1764 ei erau în Polonia 429656, iar în Litvania 157649 sau, în total, 587305 — fără să fi fost socotiți cu toții, deoarece mulți se ascundeau de recensământ și de bir ¹⁾). Numărul lor mare dovedește că până la 1767 Ovreeii se reculeseră de loviturile date de Cazacii viforoși ai lui Bogdan Hmilnițchi.

În veacul al XVIII Rusia pune mâna pe o parte din Polonia: Ovreeii plecară în curând spre cădere. Țarul Nicolae I le interzise moșia și crâșma, le fixă (1835) teritoriul de locuit, dar scutiă de miliție, pe câte 50 de ani, orice colonie agricolă care aveă 40 de suflete. Incercările de a-i reformă pe Ovrei nu reușiră. Supt Alexandru II li se admise emanciparea, egala îndreptățire (5 Iunie 1862) cu libertatea meseriilor, libera migrare prin imperiu, bresle, judecători naționali etc.; dar de altă parte reforma nu progresă. Din potrivă chasidismul — o direcție democratică-mistică a religiei lor — se ivi și cuprinse aproape toată nația: Cel mai rău dintre rabinii direcției, șarlatani și escroci, fu izgonit și fugi la Sadagura ²⁾). Reformiștii, dușmanii chasidismului, încercară și o polonizare a nației, nu numai un liberalism religios: Întâia gazetă polono-ovreească apărură la 1861. La 1863 Ovreeii luptară în revoluția polonă: Cei 7 morți ovrei din lupta dela Varșovia îi costară foarte mult. Veni reacțiunea! Ale-

1) *Statistische Monatschrift* (Wien), vol. XIX, p. 482.

2) Așa îi numește M. Philippson, *op. cit.*, III, p. 82: Charlatane, Betrüger, Ausbeuter!

xandru III nu erà om sà o îtrerupă: Supt el își realizează Ignatiew legile sale restrictive, supt el începură pogromurile, supt el se sporì enorm proletariatul. Național-democrații poloni, cei mai populari politiciani ai țării, deveniră și ei antisemiți. Astăzi Ovrei se află deci ca niște grăunțe între două pietre de moară, una polonă și alta rusească. Și, totuși, sunt încă destul de tari!

Voiu descrie deci tăria lor.

Stări economice ovreești în țaratul Poloniei ¹⁾

După G. Cleinow, în 1905 țaratul Poloniei avea 11312300 de locuitori, dintre cari *Ovrei* erau 1638900.

Totalul locuitorilor	Ovrei
In orașe 2391700	976,1 mii
târguri 943800	443,0 »
sate 7976800	219,8 »

Ovrei nu lipsesc de nicăiri.

După calculul lui Cleinow, Ovrei aveau peste o mie de proprietari mari (din toți proprietarii cari erau 43,7 de mii); cincisprezece mii de proprietari mici (din totalul de 6713,5 mii); două sute de mii de burghezi (din totalul de 1115,0 mii); iar *proletari* 1422.0 mii (totalul erà de 3214,8 mii).

Adecă: *In Polonia rusească trăesc un milion patru sute douăzeci și două de mii de proletari ovrei.* Proletarii poloni erau: 1789800. Dar trebuie să ținem

1) George Cleinow, *Die Zukunft Polens*. I. Band: *Wirtschaft*. Leipzig, 1908. Paginile 129—133 (despre Ovrei în special), apoi p. 68, 197, 229, 242, 251, 253, 263 și 267.

samă că Polonii fac 22,9^o/_o—87,5^o/_o, pe când Ovreeii fac numai 7,6^o/_o—16,4^o/_o, din populația guberniilor.

Sărăcia cea mare a Ovreeilor se dovedește de exemplu la sărbători. De Paști 12,5^o/_o din gub. Varșoviei cer și primesc milă, în gub. Kjelce cer 22,7^o/_o, 12,5^o/_o—22,7^o/_o în celelalte gubernii.

Proletari sunt ceice n'au nicio meserie precizată; proletari sunt însă și mulți dintre cari pot lucra, dar cari întâlnesc o concurență mare și deci câștigă foarte puțin.

Odată eră mai bine.

Odată există un «cahal» care le purta de grije tuturora.

Intrerupând un moment datele statistice, vreau să arăt — după o isteată scriitoare ovreică — ce eră cahalul economic și protector. Apoi voi reveni la starea de azi, pe care *alte* puteri caută s'o îndrepteze.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cahalul economic

Izolându-se, fiind nevoiți să se izoleze din cauză că dreptul polon în vigoare nu-i ocrotia, Ovreeii poloni dezvoltară din timpuri vechi o organizație *autonomă* și eficace a intereselor lor materiale: *cahalul*. Interesul sprijinului reciproc, când nimeni nu-i sprijiniă; interesul fiscal al domnitorilor, cari căutau garanții că birurile se vor plăti; și, în sfârșit, chiar interesul religios, care nu eră numai interes de cult, ci și tradiție și *drept* sau *lege*: toate susțineau cahalul, în fruntea căruia se aflau bătrânii șefi ai comunităților, reprezentându-l în fața funcționarilor fiscali și-a magistrațelor orășenești. Rabinii exercitau și dezvoltau jurisdicția internă; iar faimosul *herim*, excomunicarea religioasă,

izbiă năpraznic în ceice nu se supuneau. Reprezentanții laici și bisericești ai cahalului erau aleși de toți membrii birnici ai comunității; ei trebuiau să ia hotărârile lor cu unanimitate. Ei studiau legile țărilor străine pe unde ajungeau Ovreii, ei erau în țara lor diplomații cei șireți, ei — adică, dintre ei, rabinii — *îngrijiau ca talmudul să nu-și piarză înțelesul și puterea.*

Pe teren economic cahalul monopoliză drepturile obținute, pentruca să le împartă apoi tuturor Ovreilor lui. (De ex.: Nici un Ovreu nu avea voie să concureze pe alt Ovreu oferind prețuri mai mici pentru moșia, casa, arendășia luată de acesta). Cahalul conduse luptele cu breslele polonești și litvane, care pretindeau ca și Ovreii să plătească taxe. Cahalul controlă pe meseriași, inspectă mărfurile, tehnica și măsurile. Cahalul desvoltă astfel un soi de bresle naționale recunoscute de stat; fără învoirea lui nimeni nu se putea face meseriaș.

Cahalul slăbi îndată ce țarul Petru cel mare și Caterina proclamară libertatea meseriilor: Atât așteptau chiar și Ovreii supărați de tendințele în cele din urmă oligarhice ale cahalului. Dar desființarea lui formală se împlini abia la 1840¹⁾.

Cahalul putea să moară, își făcuse datoria: crease pe acei mulți meseriași buni până la o vreme, stricați apoi în libertatea care-i spori, și cari, năvălind în Bucovina și Moldova, puteau să lucreze și să se facă necesari. Putința de-a cucerii Moldova este în parte meritul vechiului cahal polonez-ovreesc.

1) După Dr. Sara Rabinowitsch, *Die Organisationen des jüdischen Proletariats in Russland* (Vol. VII, 2 Ergänzungsband din „Volkswirtschaftliche Abhandlungen“), Karlsruhe, 1903, p. 5—20.

Revenim.

Astăzi maeștrii și lucrătorii ovrei din Polonia o duc mult mai greu. După Cleinow, maeștri meseriașii, la 1905, erau vreo 64000; lucrători vreo 120000. Dintre ei 33% câștigau pe an mai puțin de 250 de ruble; 47% dela 250—300 ruble (665—798 franci) și numai 20% mai mult de 300 de ruble. Dar în unele părți (Kalisch, Augustowo, Mariampol) sunt 10% care nu câștigă nici 100 de ruble pe an (266 franci)! Este, de sigur, și mizerie mare acolo!

Cum ar mai putea fi și culți?! Dintre toți însă cei mai inculți sunt ceice se mărginesc cu Galiția, ceice sunt mai aproape de țeara care ni i-a dăruit și nouă pe „ai noștri“ ¹⁾).

Totuși Ovreii polonezi au un chiag bun. Eliminând din viața socială pe «aristrocrați» (Kronenberg, Nathanson, Bljoch, Epstein, Berson etc), cari trăesc izolați ca niște magnați poloni, rămâne totuși faptul considerabil că 3% din Polonia rusească (vreo 344100 desiatine) le cultivă Ovreii. Și anume având (în 1900) ca proprietate ereditară: 295700 desiatine, iar în arendă numai 48400 desiatine. Arendașul ovreu nu este ocrotit ²⁾).

1) „Die polnischen Juden, besonders in den an Galizien grenzenden Kreisen, dürfen als der niedrigst stehende Teil der osteuropäischen Juden bezeichnet werden“. George Cleinow, op. cit., p. 131.

2) Proprietatea agrară ovrească avea vreo 3618 moșii, dintre

care supt 10 desiatine	2272
între 10—50	» 555
„ 50—100	» 151
„ 100—500	» 469
peste 500	» <u>171</u>

Total 3618 corpuri.

La țară (nu numai la orașe) trăiau și meseriași, înfloriau și industrii ovreești. În acelaș an (1900) Cleinow numără (după o statistică ovreească): 548 morari, 509 negustori (prăvălii), 329 fabrici, 150 grădinari, 76 stupari, 63 fierari și 50 indivizi cu alte profesii; în total 1725 de producători.

Sumând 1725 cu 3168, obținem 4893 de serioase întreprinderi industriale sau agronomice, deci statornice, la un popor de 1638900, deci 1 (una) la 337 de locuitori.

Trist — pentru ei — este că în această situație inteligența ovreească nu poate ajuta mult, fiind scăzută într-o măsură primejdioasă (*gefährliche Verwahrlosung*), mai ales în Varșovia.

Politica Ovreilor polonezi

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Celebrele anchete ale ICA-i au constatat în Polonia rusească mai puțini Ovrei decât a găsit Cleinow. ICA i-a constatat însă în 1897: 1316576 (sau 14,01 %¹⁾). Cleinow are date mai nouă.

În schimb unul dintre specialiștii ovrei ai Poloniei, I. Grünbaum, dă — în *Judenpogrome* — câteva explicațiuni care merită să fie relevate. Ovreiul Grünbaum se plânge, firește, mai întâiu de antisemitismul care se ivi pela 1870—deci în acelaș timp cu cel românesc—fiind propagat de Jelenski. Zece ani mai târziu se iviră organizațiile *sociale-naționale* și *naționale-democratice*, care sporiră și curentul antisemit, repre-

¹⁾ ICA, *Recueil de matériaux sur la situation économique des Israélites de Russie*. (Paris, Alcan), vol I (1906) și II (1908).

Compară și: *Die Judenpogrome in Russland*. Vol I și II.

zentat cu energie de ziarul *Glos*. [*Glos* însuși declară că antisemitismul crește în mod *firesc*, deoarece exploatarea creștinului din partea Ovreilor se face prea evident, prin cariere cu mult contact cu lumea ¹⁾. Ovreiul este pretutindeni, se vede mereu și excită. De-aceea li se și cere Ovreilor sau eliminarea din negoț, sau asimilarea. Grünbaum este încredințat că *atitudinea această a poporului polon a fost influențată și de pilda României*, fapt cu care ne-am putea mândri, pentru că el ne arată printre *conducătorii* luptei de eliberare economică și națională a Europei estice ²⁾.

Cu prilejul alegerilor pentru duma indiferența inițială a Ovreilor fu înfrântă de pilda inimoasă a cadeților ruși; ea însufleți și pe Ovreii varșovieni; se treziră și rabinii, se uniră cu democrații progresiști și aleseră *un Ovreiu*! Naționaldemocrații, conduși de Dmowski, se declarară atunci și mai energic contra Ovreilor.

Grünbaum este însă un om cinstit și mărturisește că naționaldemocrații poloni au dreptate să procedă astfel ³⁾: Anume el nu contestă că Ovreii, prin excelență clasă de mijlocitori, *stau în drumul tuturor operațiilor*; acesta și alte momente explică *lupta economică a micului burghez polon*, care produce, ușor și dispoziția de a-i boicota și pogromi pe Ovrei, deși în forme mai blânde decât în Rusia.

O mărturisire de aceeași onestitate științifică se face și în *Recueil*, dar relativ la agricultura mare a Poloniei. După ICA proprietatea ovreească ereditară

1) *Die Judenpogrome*, I, p. 160.

2) *Op. cit.*, I, p. 183—184.

3) *Op. cit.*, I, p. 186.

este 4,52 % și cea arendată 0,71 %, ceea ce coincide cu informațiile lui Cleinow; după ICA condițiile economice care ar favoriza arendașia ovreească lipsesc: Trebuie deci să se creadă că Polonii sunt capabili să-și lucreze singuri domeniile și să scoată din ele tot câștigul cu putință, fără de ajutorul Ovreilor ¹⁾).

În amândouă privințele și mai ales în cea din urmă, privitoare la agricultura domenală, trebuie să ne orientăm *noi* după Poloni: Proprietarii mari, burghezii cu micile întreprinderi și cel mai popular partid politic s'ar putea uni și la noi pentru a combate pe Ovrei pe față și — atunci fără îndoială — cu acelaș succes ca în Polonia.

In rezumat: În Polonia rusească Ovreii au un chiag vechiu, dar *corpul națiunii polone*, odihnite acum de urmările revoluțiilor romantice, *se mișcă sănătos și desrădăcinează pe Ovreiul secular*. Grijă României trebuie să fie una singură: Să nu încerce nicio reformă care să ne atragă dragostea desrădăcinaților din Polonia, siliți să emigreze și să migreze. Căci ei au conducători și miroasă binele peste mări și țări; și sunt numai proletari: 1422000 !

IV

RUSIA EUROPEANĂ ȘI ZONA EI OVREEASCĂ

Pășind pe pământul Rusiei avem de păstrat două puncte de vedere: Întâiul privește pe Românii basarabeni, spre cari chiar acum se îndreptează o migra-

1) *Recueil*, I, p. 228.

țiune ovreească *internă*; al doilea privește regatul român, ca vecin cu Rusia.¹⁾

Areal și număr

În Rusia (fără Polonia) populațiunea ovreească este mărginită pe un teritoriu de 15 gubernii numit *reion* și *zonă*. Sociologii ovrei îl împart de obicei în trei regiuni: nord-vestică, sud-vestică și sudică. Românii se află în regiunea sudică și anume în Basarabia și în Cherson.

Enciclopedia ovreească²⁾ — din care se adapă toată publicistica semită — atribue

regiunii <i>nord-vestice</i> . . .	1410001	Ovrei	(14 %)
» <i>sud-vestice</i> . . .	1418279	»	(9,70 %)
» <i>sudică</i> . . .	729780	»	(8,86 %)
(Din aceștia, Basarabiei . . .	225637)		
Total . . .	3558060 ³⁾		

Zona ovreească are o suprafață de 811046 chilo-

1) Isvoare de informație :

1. ICA, *Recueil de matériaux sur la situation économique des Israélites de Russie*. Paris (Alcan). I și II, 1906-1908.

2. Anselm Hillmann, *Jüdisches Genossenschaftswesen in Russland*. Berlin (Verlag des Bureaus für Statistik der Juden) 1911. Foarte instructiv !

3. Dr. Sara Rabinowitsch, *Die Organisationen des jüdischen Proletariats* (Karlsruhe), 1903.

4. *Die Jude pogromen*, I și II.

Operele 1, 2 și 3 sunt publicații științifice scrise de Ovrei.

2) *The Jewish Encyclopedia*, vol. X, pag. 530 și urm

3) După *Die Judenpogrome* ar fi 3537150.

metri pătrați, calculați după tabelele lui Hübner-Juraschek (1912) ¹⁾.

Tabela următoare, copiată din *Die Judenpogrome* ²⁾ arată ce mulțimi de naționali stau față în față cu mulțimile Ovreurilor : (vezi pag. 45 !).

Migrațiunea sud-estică

Românii (1094901) au printre ei și lângă ei 920011 Ovrei ; sau, păstrând Chersonul și eliminând Podolia cu puținii ei Români, 550705 Ovrei ; sau, reținând numai vechia Basarabie, la un Ovreu vin numai patru Români ! Din *toți* locuitorii Basarabiei însă Ovreurii fac 11,65% !

În curând Ovreurii din părțile sudice vor fi mai mulți. Cauza o explică ancheta ICA-i, ³⁾ care ne înștiințează că trebuințele vieții *sîlesc pe Ovrei să părăsească vechile orașe ale Poloniei și Litvaniei* și să se așeze de partea stîngă a Dniprului și pe *țarmurii Mării-Negre* și a Mării-de-Azof. Nord-Vestul : Covno, Vilna, Minsc, Grodno, Podolia *ne peuvent plus pourvoir aux besoins de leur population israélite*, nu mai pot hrăni pe Ovreurii lor. Ovreurii pornesc deci spre Sud-Est, spre Crimeea, Iecaterinoslav, Cherson, unde sunt mulți Români, spre Cernigof, spre Sud. Sudul are multă nădejde că industria lui și comerțul lui vor înflori ; Ovreurii, barometru economic, pleacă

1) Din teritoriul ruso-ovreesc pot trece în Rusia : negustorii de clasa I-a, absolvenții universităților rusești, meseriași cu școală, dentiștii, farmaciștii, moașele și prostituatele ovreice. Ceilalți Ovrei sunt *constrânși* să trăiască înlăuntrul zonei.

2) Vol. I, pag. 379.

3) *Recueil*, I, p. 46.

	<i>Români</i>	<i>Germani</i>	<i>Poloni</i>	<i>Oarei</i>	<i>Ruși</i>	<i>Total</i>
<i>Basarabia</i>	920919 (47,6 %)o	60206 (3,1 %)o	—	228168 (11,8 %)o	537943 (27,8 %)o	1935412
<i>Cherson</i>	147218 (5,4 %)o	123453 (4,5 %)o	—	322537 (12,2 %)o	2060372 (75,3 %)o	2733612
<i>Podolia</i>	26764 (0,9 %)o	—	69156 (2,3 %)o	369306 (12,2 %)o	2542637 (84,2 %)o	3018299
<i>Crimea</i>	—	78305 (5,4 %)o	—	55418 (3,8 %)o	1025310 (70,8 %)o	1447790
<i>Icaterinoslav</i>	—	80979 (3,8 %)o	—	99152 (4,2 %)o	1835395 (86,8 %)o	2113674
<i>Vollhinia</i>	—	171331 (5,7 %)o	184161 (6,20 %)o	394774 (13,2 %)o	2204262 (77,1 %)o	2989482
<i>Covno</i>	—	21762 (1,43 %)o	139618 (9,04 %)o	212038 (13,7 %)o	112352 (7,3 %)o	1544564
<i>Chiew</i>	—	—	68791 (4,9 %)o	430489 (12,1 %)o	3034961 (85,3 %)o	3559229
<i>Minsc</i>	—	—	64617 (3,0 %)o	343466 (15,99 %)o	1727159 (80,4 %)o	2147621
<i>Movilău</i>	—	—	17526 (4,04 %)o	203507 (12,06 %)o	1451496 (86 %)o	1686760
<i>Vitebsc</i>	—	—	50377 (3,38 %)o	174240 (11,7 %)o	987020 (66,3 %)o	1489246
<i>Grodno</i>	—	—	161662 (10,1 %)o	278542 (17,4 %)o	1141714 (71,2 %)o	1603409
<i>Vilna</i>	—	—	130054 (8,2 %)o	201374 (12,7 %)o	971445 (61,1 %)o	1591207
<i>Poltava</i>	—	—	—	110352 (3,9 %)o	2657418 (95,7 %)o	2778151
<i>Cernigov</i>	—	—	—	113787 (4,95 %)o	2173500 (94,6 %)o	2297854

spre binele de-aici. Mișcarea aceasta, dacă ar fi conștientă (ceea ce *nu* este) am putea-o numi ostășește și cu drept cuvânt o mișcare de învăluire a Estului românesc.

Corpul care mână spre Sud, deci spre noi, pe flă-mânzii săi, este constituit astfel: În Rusia și Polonia, care împreună fac 25 de gubernii, sunt concentrați, după ICA, 93,9 % din *toți* Ovreii rusești, 95,9 % din *toți* Ovreii Rusiei europene. ¹⁾ Densitatea o susțin artificial legile statului.

Sate și orașe

În *orașele* celor 25 gubernii trăesc, după ICA, 3809361 Ovrei. În orașele teritoriului rusesc Ovreii urbani fac în regiunea N.-V. 57,9%, în regiunea S.-V. 38,1%, în regiunea S. 26,3%. CUICU Central University Library Cluj

Pentru Ovreii dela *sate* ICA nu a putut culege cifre exacte decât numai pentru șapte gubernii, pentru care dă date de «oarecare» încredere. Anume la 1881 proporțiile dela 1,0 % până la 6,2 %, constatate în acele 7 gubernii i se par ICĂ-i «infime» (Basarabia ar fi avut atunci la sate 3,7 % sau, absolut, 37110 Ovrei. De altă parte ICA susține că cifra de origine rusească: 580285 la sate, *în zonă*, trebuie să fie exagerată. ²⁾ Dar chiar

1) Hillmann (*op. cit.*, p. 9) găsește în zonă 95,1%.

2) Concentrarea este așa de mare încât Leo Errera (Bruxelles) exprimă (în scrierea *Die russischen Juden*, 1903, p. 29) teama că tifosul care-i endemic în Polonia și Rusia ar putea deveni o molimă care să invadeze Europa! În Galiția (după *Oesterreichische Statistik*, XCII, p. 120) tifosul petechial a ucis în 1910 202 oameni, iar cel abdominal 1891 oameni (= 2093). În Bucovina (p. 123) $8 + 292 = 300$.

de-ar fi adevărată, proporția ar fi de 16 la 100 din populația ovreească totală a zonei. Admițându-se deci numai 15% de Ovrei rurali, ar ieși, prin evaluare: la sate 700000 la orașe 4200000 ¹⁾.

Stări economice

Mult mai sigură a fost *statistica economică* a ICA-i. Sopotindu-i pe toți Ovreii Rusiei, și cu Polonia, se aflau

în slujbă militară	1.07	procente
în agricultură	3.55	»
în servicii de transport	3.98	»
în slujbe publ. și profesii libere	5.22	»
în cariere neproduct. și neprecizate	5.49	»
în funcții partic., servitori, lucrători	6.61	»
în industrie	35.43	»
în negoț	38.65	»

Caracteristica se oferă drastic: în industrie și comerț 74,08% (cu familii cu tot, cam 3700000), în agricultură 3,55% (cam 180000).

În agricultură sunt interesante coloniile (296) din cele 15 gubernii ale zonei. Ele cultivă aproape 100000 de desiatine și sunt vreo 64000 de suflete (Exact 99696 desiat. și 63342 suflete). După ICA *réellement* agricultori sunt însă numai 8927 familii, care muncesc în mod primitiv. Calculând și populația ocupată cu derivatele agricole, ajungem după ICA, la cel mult la 150000 de suflete (ICA dă 148933) care trăesc din agricultură.

1) *Recueil*, p. 39. Hillmann, p. 11. Hillmann, *Op. cit.*, p. 9. admite că la țeară trăesc 18,11%, în târguri 33,05%, iar în orașe mai mari 48,84%.

Agricultura leagă bine de pământ. Legătura aceasta le lipsește — evident — Ovreilor rusești ¹⁾).

Remarcabilă este și următoarea informație din *Recueil*: Spre sat îi împinse pe coloniștii ovrei dispensa de miliție. Dar dela 1859 Coroana nu le mai concesionă moșiile ei; dela 1866 se interzise și înscrierea de coloniști; pământul se rezervă țăranilor: Ovreii se 'ntoarseră deci la oraș, căci să fie și țărani și ostași nu voesc ²⁾). ICA mai crede că în coloniile agricole, cu ocupații așa

1) Pentru interesul psihologic reproduc, după *Recueil*, I, p. 102, un text despre relațiile coloniștilor cu Ovreii cari vin peste ei ca imigrați:

«Dans toutes les colonies règne un antagonisme très marqué entre les deux groupes. *Les collons n'aiment pas les immigrés*. d'abord parce que ceux-ci, par leur concurrence, leur ferment l'accès des professions non agricoles, ensuite parce que ces immigrés élèvent une certaine quantité de bétail qui diminue notablement la quantité déjà fort insuffisante de pâturage. Aussi, au moment de la répartition des impôts fonciers, les colons ne se font-ils pas faute de faire sentir aux immigrés qu'ils n'appartiennent pas à la colonie. Cet antagonisme se remarque particulièrement à Valea-lui-Vlad et à Briceva. Ces deux centres sont situés sur la zone frontiere, où il est défendu aux juifs d'habiter et ceux-ci trouvent dans les colonies en quelque sorte un refuge contre les persécutions de la police, parce que cette dernière a plus d'égards pour les colons, qui jouissent d'une certaine autonomie, que pour le reste de la population juive. Mais ce refuge est chèrement payé par ceux qui en profitent: outre plusieurs contributions, ils paient encore une redevance spéciale en faveur des maires des colonies. Ils sont en outre en butte à des humiliations incessantes de la part de leurs protecteurs. A Valea-lui-Vlad les immigrés sont l'objet des railleries des colons indigènes, qui, imitant les paysans moldaves, se donnent le titre d'«agriculteurs libres».

2) Acelaș, p. 146 — 148

de puțin obicinuite la ei, Ovreeii chiar s'au cam prostit¹⁾.

Care va fi teritoriul ocupat de cele 150000 de suflete? După ICA și în cele 15 gubernii poate să fie vreo 411108 desiatine pământ propriu și 521649 pământ arendat²⁾. Comisia centrală a statisticei rusești dă cifrele 421615 (cu 10507 des. mai mult) și 840382 (cu 318733 des. mai mult). Proprietatea ereditară este, în proporție cu numărul locuitorilor, neînsemnată.

Nici *meseriile* și *industriile* nu stau așa de bine precum s'ar crede. ICA a constatat că produsele industriei ovreești sunt de-o calitate rea, datorită pregătirii rele a meseriașului³⁾. Materiile prime se iau prea des pe credit; debitorii cad jertfă cămătarilor: S'a luat 40 la sută; la 5 ruble s'au luat și 50 copeici pe lună (deci 120 la 100 pe an)⁴⁾. Concentrația meseriașilor în zonă este enormă; concurența tot așa de enormă; emigrația îi mai rarește, dar nici decum de ajuns: Ei au nevoie de libertatea migrațiunii în imperiu, conchide ICA.

Fabricele se desvoaltă slab în regiunea N.-V., sunt mai prospere în Sud-Vest și cresc rapid în Sud. În marea industrie Ovreeii au, în regiunile Nord-Vest, Sud-Vest și Sud, după ICA, 2409 fabrici, după statistica rusească 2933. Din cele din Sud 106 sau 102 se află în *Basarabia*. Din punct de vedere tehnic fabricile ovreești sunt *foarte înapoiate*⁵⁾.

Lucrătorii ovrei din cele 15 gubernii sunt, după ICA

1) „Ces conditions ont abaissé leur niveau intellectuel et engourdi leur esprit“ (Pag. 189).

2) Acelaș, p. 225.

3) Acelaș, p. 259 și 270.

4) Acelaș, p. 260.

5) Acelaș, vol. II, p. 5—8.

și Hillmann, 33933. Din datele acestea reiese că lupta creștinească contra industriei ovreești din Rusia *nu este grea*; mai reiese că dușmanii ei economici o pot submina și deci că *dislocarea* și a populațiunei industriale se va face cu timpul mai simțită decât este astăzi. *Dislocările din jurul nostru sunt însă totdeauna fenomene îngrijitoare!* ¹⁾)

Sociologii ovreești constată așadar o fugă de munca aspră a țărânilor și o nepotrivire cu munca industrială. Refugiul celor neputincioși în agricultură și industrie nu poate fi decât negoțul: *Zuflucht zum Handel*, cum zice Hillmann. *Aproape $\frac{2}{5}$ din Ovreeii Rusiei trăiesc din negoț*. Se zice că înainte trăiau și mai mulți din negoț. Negustorii lor vând mult, ca să câștige, totuși, puțin; ei preferă articolele trebuitoare mulțimei, preferă deci pe cele ieftine și de rea calitate. Concurența este „groaznic de mare”. Ca mijlocitor Ovreeul este foarte activ și apare în tot locul. Concurența mare îl face să schimbe des ocupațiunile, sau,

1) Hillmann, p. 25—26, constată că sabbatul cu odihna lui îngreuiază angajarea lucrătorilor ovrei; că *lucrătorul ovreu este prea puțin potrivit pentru munca mecanică* și că de-aceia nu s'a putut deprinde nici cu munca de fabrică; că fabricanții ovrei nici nu voesc să auză de considerații naționale ovreești, când în joc este interesul capitalului lor; că lucrătorul ovreu are și un mare defect moral: „neliniștea socială”, care-l îndeamnă să-și trateze patronul cași cum ar fi egali, cași cum lucrătorului i s'ar cădea să se amestece în treburile patronului său; mi se pare însă că aceasta este îndrăzneala rasei, pe care Hillmann o descrie perfect, fără să-i dea numele cuvenit. El îi zice, eufemistic, foarte eufemistic: „*neliniște socială!*” Hillmann face știință și descrie realități. Politicește putem întreba: Ce poate ieși din astfel de elemente? Nouă ne-au furnizat pe d. C. Dobrogeanu-Gherea!

pentru a spori câștigul redus de concurență, să combine profesiunile: S'au văzut de ex. ceasornicari cari erau și legători de cărți; muzicanți cari erau și frizeri; melamezi (profesori naționali de religie) cari erau pețitori de profesiune (Schadchen) etc. Este și acesta un indiciu al perplexității economice !¹⁾

Impresiunea produsă de operele sociologei ovreești este neliniștitoare. Cetindu-i și gândindu-i aproape pe Ovreeii descriși de ei, oricât de necredincios ai fi, par'că începi a șopti: Doamne, întoarce-i de către noi! Du-i unde vrei, dar nu-i mai aduce către Prut, că destui ai adus până acum! Dacă vom lua-o vreodată înapoi, Doamne, ce Basarabie o să luăm! Nu o să ne scază chiar dorul de-a o lua? Atât de jidovită cum va fi? Ce faci, Doamne, cu neamul nostru? Nenorociți sunt și ei, dar pentru ce să vie să ne sporească nenorocirile noastre? Nu se poate. Semne care să-i cheme chiar spre noi *noi nu putem* da! Chiar dacă și Dumnezeu ar voi, nu voim *noi*, nu *putem* noi să voim să ne sinucidem!

Politica antisemită a Rusiei

Nenorociți sunt și ei.

Intâiu fiindcă Rusia creștinească nu voește să pacteze cu ei. Ea a încercat un pact, l-a încercat de câteva ori chiar, dar Ovreeii nu l-au voit. M. Philippon po-

1) Cui se interesează mai de aproape de felul cum poate funcționa un orașel compus din astfel de elemente îi recomand din Hillmann (p. 94 — 115) monografia târgului Crasnopole care avea în 1902 2834 Ovreei și 433 creștini, dintre cari Ovreeii ocupă mai ales meseriile și negoțul (împreună: 67,2 %).

vestește în al treilea volum, închinat în întregime Rusiei, toate încercările făcute de țarii Rusiei. Nu s'au înțeles. Acum ei trăesc vremea silei și a pogromului: Dislocarea, primejdioasa dislocare se va întinde tot mai mult. Pogromul este o erupție a norodului și-i cunoscut. Pentru a da însă o idee mai clară de felul cum stătul exercită silă, voi cită câteva dovezi.

Rusia oficială nu cunoaște în această privință nici o sfială în lupta contra Ovreilor. Legile, ucazele, dispozițiile îndreptate împotriva lor sunt nenumărate. Cetindu-le cronica lor lungă nu rămâi nemișcat¹⁾.

De pildă :

La 1882 s'a suspendat facerea de acte relative la cumpărări de imobile, ipoteci, arenzi ; dela 1889 nici în Turchestan nu li se mai vinde pământ, dacă nu sunt de baștină.

Dela 1887 Ovreii nu se mai pot mută dintr'un sat într'altul ; dela 1891 nici în guberniile polonești nu mai pot cumpără, arendă ori administră pământ sătenesc, cum puteau dela 1862 încoace ; dela 1895 Ovreiul țaran nu mai poate arendă pământ în sat.

La 1882 încep și restricțiunile pentru meseriași ; la 1884 li se închide școala de meserii din Șitomir ; la 1888 li se oprește cumpărarea de pământ în afară de zona ovreească ; la 1890 meseriașii ovrei sunt scoși chiar și din Siberia ; dela 1899 meseriașii ovrei din afară de zonă pot vinde produsele lor numai în localitatea unde-și au domiciliul.

Dela 1882 Ovreii pot ține crâșme numai în casă proprie, în teritoriul lor ; dela 1887 crâșmarii lor sunt scoși și din Siberia,

1) In *Die Judenpogrome*, I, p. 104 și urm.

Școala: Ovreicele profesoare cu diplome pot funcționa, din 1882, numai în zona ovreească; din 1885 la tehnica din Harcov nu se mai primesc decât 10 % Ovrei; din 1886 universitățile primesc 10 % în zonă, 5 % aiurea și numai 3 % în cele două capitale. Dela 1887 diplomele străine dau drepturi numai pentru zonă; dela 1897 universitarii din afară de zonă pot locui numai în orașul universității.

În medicină: Dela 1893 ucenicii ovrei de farmacie nu pot trece peste 3 % în capitale și 5 % în alte orașe; dela 1894 veterinarii ovrei nu se mai admit în slujbe de stat; dela 1897 institutul medical femenin din Petersburg nu mai primește decât 3 % Ovreice; din același an, în Moscova sau în gubernia Moscovei nu se mai primesc Ovrei în farmacii.

Dela 1895 chiar și rabinii sunt siliți să locuească numai în zonă.

În miliție: Dela 1882 doctorii ovrei nu pot fi mai mulți de 5 %; dela 1886 familia plătește 300 de ruble, dacă soldatul ovreiu a fugit de miliție; dela 1888 farmaciștii ovrei nu se mai admit la mobilizări.

În slujbe și justiție: Dela 1883 Ovreii nu mai pot fi polițai. Dela 1884 jurații ovrei nu pot judecă crime confesionale. La 1889 li se aduc restricții și advocaților. Din 1900—1902 nici Ovreii nobili nu mai pot fi funcționari, dacă nu au diplome.

La bursă: Dela 1885 bursa din Nicolaiev nu mai are în comitetul ei decât cel mult $\frac{1}{2}$ Ovrei. Dela 1889 bursa din Dombrowo și de-aiurea reduce pe samsarii ovrei la $\frac{1}{3}$.

Etc., etc. ¹⁾.

¹⁾ După A. Linden, *Die Judenpogrome*, I, p. 104—133.

Efectul politicei rusești

Politica Rusiei este crudă, fără îndoială. Și totuș trebuie să adaug o reflexiune rece, care cetitorului ovreiu îi va părea *poate* cinică, deși este numai sociologică: Dislocând prin mijloace economice și politice pe Ovreeii săi, Rusia creează în America sau aiurea centre mari ovreești; iar după o lege discutată pe paginile trecute ale scrierii de față centrele mari atrag mereu și din ce în ce mai mulți Ovrei: Cruzimea *Rusiei lucrează deci și pentru noi*, creînd centrele unde au plecat, pleacă și vor pleca încă și Ovreeii «români». Să fim sinceri: Aceasta este cauza pentru care *instinctiv* Românii nu se indignează de loc de politica rusească antisemită și rămân reci la meetingurile și protestele internaționale cu oratori mai totdeauna Ovrei.

Pe de altă parte nu-i mai puțin adevărat că — din punct de vedere al unei migrațiuni spre noi — Rusia ne-ar servi și mai bine, dacă le-ar face un generos vânt în tot imperiul, desființând zona. Ovreeii voesc s'o desființeze prin revoluție; dar un *țar-messia* le-ar fi de mai mare folos. Poate că epoca suferințelor actuale îi va pregăti să-i asculte cuvântul, dacă el va mai veni. Efectele unei revoluții triumfătoare pot fi trecătoare: dovada s'a făcut. Țarul-messia, încrezător în tăria Rusiei, ar putea întemeia ceva mai durabil.

Ovreeii rusești ar scăpa atunci de mizeria de astăzi și de prostirea de astăzi.

Mizeria Ovreilor

Mizeria trebuie să fie enormă. La 1887 se pronunțase în comisia pentru anchetarea chestiei iz-

raelite cuvântul că vreo 90 % dintre Ovrei duc un trai cu totul neasigurat. La 1901 scriitorul ovreiu Subbottin calculă cu tristețe că nici jumătate din neamul lui nu este sigur de ziua de mâine. La 1903 Dr. Sara Rabinowitsch ¹⁾ cunoaște localități în cari 50-75 % de Ovrei nu aveau o carieră fixată și cită faptul drastic că în Varșovia jumătate din morții lor se îngroapă pe cheltuelile sinagogei.

ICA încercă apoi să și gradeze mizeria și ajunse la următorul rezultat ²⁾).

14	din	100	familii	sunt	sărace	în	6	gubernii
16	»	»	»	»	»	»	1	»
17	»	»	»	»	»	»	5	»
20	»	»	»	»	»	»	6	» ³⁾
22	»	»	»	»	»	»	7	»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sau: În orașele mari, cu peste 50000 locuitori, vreo 28138 familii (20,3 %); în orașele mijlocii, dela 10000-50000 locuitori, 42739 familii (19,4 %); în orașele mici, supt 10000 locuitori, 61978 familii (18,2 %). Aceasta ar face vreo 600000 de suflete necăjite rău, numai în orașe.

ICA a socotit și familiile care iarna și-au aprins focul cu lemne de pomană: Au fost 59468 de familii. Tot ICA a comunicat și cifrele familiilor ajutate în cinci ani consecutivi. Iată-le cu tot glasul lor de pauperism în creștere ⁴⁾).

1) Sara Rabinowitsch, *op. cit.*, p. 21-22.

2) *Receuil*, p. 218-221.

3) Aici se cuprinde și Basarabia.

4) *Receuil*, vol II, la fine, tabla Nr. 6^a.

Familiiile ajutate în	Polonia	Rusia	Total
1894	23263	61920	85183
1895	23603	64856	88459
1896	24769	68357	93126
1897	25719	74387	100106
1898	28129	80793	108922

La rezultatele acestea contribue și măsurile excepționale ale guvernului central, și guvernele locale, și societatea. Dar sunt și Ovreii de vină, adecă proștii dintre Ovrei.

Cultura ovreească

Anume: Ovreii rusești au zădărnicit în trecut orice binevoitoare tendință de a-i scoate din izolarea lor, care este, în rândul întâiu, *psihică*. Elementele de opoziție antirusească și anticreștină au fost în tot veacul trecut chiar săracii lor, apoi ortodoxii (habotnicii) și misticii, extatici sectari religioși: chasidimii. Când de ex. pela 1840 li s'au dat rabini de stat, Ovreii, de teamă, îi primiră oficial, dar alegeau și de-ai lor, să nu li se strice cumvâ credința! Rabinii aceștia sunt, după Philippson,¹⁾ cu desăvârșire incuți. Incuți sunt și dascălii lor de religie sau melamezii. Melamezii sunt un termometru al înapoierii. Deaceea stăruesc încă puțin asupra întinderii acestei forme școlare retrograde. După ICA²⁾, Rusia adăpostiă la 1894 cel puțin 14740 de melamezi în 13683 de chedere. Ipotetic ICA admiteă pentru anii 1898/99 24540 de chedere, având

1) *Op. cit.*, III, p. 270-271.

2) *Receuil*, II, p. 277, 282, 312, 316, 333.

fiecare, în medie, vreo 14 elevi și propunând : cetirea și scrierea hebraică (în vreo 56 % din ele), pentateucul și profeții (vreo 26 %); talmudul (7 %). Ipotetic ICA admitea că talmudul se propunea în vreo 245 de școli mediocre, care se ocupau, chiar și după ICA, cu destule *choses superflues*¹⁾.

În școlile statului, comunale și particulare ICA a constatat numai 50.773 de elevi ovrei: deși puțini, un semn totuși că Ovrii încep a se împrieteni cu școala modernă, pentru a cărei înființare, ca să fie suficientă, ar avea nevoie de vreo 10000000 de ruble! În articolul citat al lui Goldberg (1913) se găsesc însă cifre care dovedesc că împrietenirea a făcut mari progrese. Goldberg găsește :

		Procente
în învățământul primar	496760 elevi	
» școlile secundare	46691	11,4 %
» » de comerț și		
industrie	13483	32,4 %
» » superioare (uni-		
versități, tehnică, academii		
comerciale, etc.).	7241	11,0 %
	565535	

Din cifrele citate reiese că restricțiunile, impuse de guvern cu gândul de-a împiedeca alcătuirea unei pătri numeroase de intelectuali, conducători ai mișcărilor, nu sunt în stare să obțină un rezultat desăvârșit în înțelesul naționaliștilor ruși. Ovriul rusesc

1) B. Goldberg, în *Z. f. D. u. St. d.I.* (1913, p. 24-30) admite 25350 de chedere, 7750 autorizate, 17600 neautorizate. Elevi : 389210.

începe a se cultiva. Și deaceea — va fi cu atât mai primejdios! Masa Ovreilor din Rusia se mișcă dar, și nu se știe ce poate ieși din sânul ei, când își va face loc.

Pesimismul actual

Deocamdată însă nădejile le sunt foarte reduse. Le-aș caracteriza eu, dacă scriitorii lor nu le-ar fi caracterizat foarte bine¹⁾. Ei zic în rezumat: În loc de o catastrofă pogromică, acum Ovreiul rusesc este amenințat de o ruinare treptată. De sigur nimeni nu poate spune ce le vor aduce anii viitori, noui încercări ori metamorfoze relativ mântuitoare. Dar cea mai primejdioasă față este cererea, care se încuibă în păhuri mari, de forme constituționale fără egala îndreptățire a Ovreilor. Antisemitismul a devenit mai agresiv și mai sincer. Mulți cari până de curând credeau că rușinea lui trebuie ștearsă au amuțit; alții, cari într'aceea au ajuns la multă influență politică, vorbesc despre o prefacere și alte fețe ale problemei; iar unii chiar se leapădă de tot filosemitismul anului 1905. *Exemplul României*²⁾ cu *constituțiunea sa* și lipsa de drepturi ovreești stă amenințătoare în fața Ovreilor din Rusia. Aceștia nu văd nici un drum spre drepturi omenești și *mai apatici decât oricând* se retrag în viața lor individuală. Dar un drum spre nădejde și viață trebuie găsit; la el trebuie să se

1) A. Linden, *Die Judenpogrome* I, p. 404.

2) «Das Beispiel Rumäniens mit seiner Verfassung und seiner gleichzeitigen Judenrechtllosigkeit steht drohend vor den russischen Juden».

gândească toți în timpurile acestea de aparentă liniște.

Caute-l, găsească-l; grija noastră a Românilor trebuie să păzească însă tocmai acea constituție a regatului român, care, în chipul cel mai perfid, este — precum văzurăm — complicată cu chestia ovreească în Rusia, cași cum înainte de-a exista constituția României n'ar fi existat *toată* chestia rusească, cu zona ei (dela 1835), cu retragerea forțată 50 de verste dela granițe (dela 1843), cu comisii de reformă (1840—1856), cu izgonirea din sate (1845), și înainte și chiar și după constituția românească, cu filosemitismul lui Alexandru al II-lea. Sunt însă și coincidențe de care constituția românească nu poate fi învinovățită. Pe Acsacov, a cărui reacțiune antisemită contra măsurilor lui Alexandru începe la 1862, nu l-am trezit noi; pe Brafman cu al său «Cahal» revelatoriu nu l-am născut noi; este numai o coincidență că reacțiunea rusească, începând la 1862, triumfă tocmai pela 1867. Ovreeii știu bine acestea, dar ei socotesc că nu-i fără câștig să încarce și țara noastră cu o răspundere mai mult, dând și constituțiunii țării românești o vină a mizeriilor din Rusia.

Basarabia

Drept sfârșit revin la *Basarabia*, ca să transcriu datele publicațiilor ovreești.

În Basarabia Ovreeii fac 11,65% din toți locuitorii țării; 43,2% locuiesc în târguri și orașe. Dela 1881 până la 1857 ei sporiseră cu 57810 sau cu 34,5%¹⁾. La *sate* erau peatunci în Basarabia 37 110 sau 3,7% din toată populația¹⁾.

1) *Recueil*, I, p. 24—25, 37.

Ovreeii basarabeni au pământ puțin (2942 desiatine). ¹⁾

Media *familiară* este 3,71 desiatine, de «două ori mai puțin decât au țăranii creștini ai Basarabiei». ²⁾ Colonii ovreești mai sunt șase: Dumbrăvenii, Lublin, Vertujani, Valea-lui-Vlad, Bricova, Mărculești. Elementele agricole din colonii sunt 53,01 % (4296 suflete), cele neagricole 46,99 % (3486 suflete).

Meseriașii sunt peste 20000 (exact: 20976) și anume: maeștri 8580, lucrători 7075 și ucenici 5321 ³⁾. Cei mai mulți sunt de cei cari câștigă pe an dela 101 până la 400 de ruble ⁴⁾.

Ovreeii Basarabiei sunt foarte înapoiați. Au vreo șase rabini și vreo 30 de melamezi, ceea ce face pe specialiștii ICA-i să observe: «Le manque d'éléments intellectuels s'y fait très fortement sentir»: Lipsa elementelor intelectuale se simte foarte mult!

Poporul român din Basarabia, *molcom* cum este, a trecut câtvă timp drept filosemit. Ovreeii interpretau cu optimism liniștea dela suprafață. În epoca pogromurilor poporul român se aprinse însă repede și luă parte la ele ⁵⁾.

Basarabia este deci *întâia* provincie românească, în care poporul român a dovedit și brutal că nu-i de loc dispus să împartă pământul cu Ovreeii.

Autonomia națională ovreească

Capitolul despre Polonia și Rusia nu se poate încheia fără a caracteriza și *idealul politic* al Ovreimii

1) Acelaș, p. 108.

2) Acelaș, p. 52—53.

3) Acelaș, p. 378.

4) Acelaș, p. 391.

5) A. Linden. *Die Judenpogrome*, I, p. 188 și 380.

din acele părți. Dată fiind solidaritatea religioasă și, pe temeiul ei, internaționalitatea literaturii ovreești de orice fel, idealul circulă prin cărți, presă, congrese și conferințe; și de-aceea, fiind cunoscut și la noi, *România trebuie să-l privească în față și să se gândească foarte serios* ce urmări ar putea avea și pentru ea realizarea lui, săvârșită, de exemplu, supt un țar «modern», supt unul bătut cu ajutorul revoluției în care Ovreeii ar lupta cași până acum sau supt unul sărăcit, în favo-
rul Germaniei și Austriei, de provinciile vestice.

Idealul a fost motivat și popularizat de faimosul și însemnatul *Arbeiterbund* — «Federația generală a muncitorilor ovrei din Litvania. Polonia și Rusia» — într'o broșură («Cererile noastre»), publicată în limba ovreească. David Balakan (Ovreu!) a tradus paginile autonomiste *spre știrea și urmarea Ovreilor din Bucovina*, la care vom reveni aiurea; iar eu le arăt cuprinsul după această traducere.¹⁾

Bund-ul grăește: Dacă nu vom vorbi noi, social-democrații, despre autonomia națională, vor vorbi naționaliștii burghezi, cari vor fi însă șoviniști. Noi suntem mai cumpătați decât ei. Suntem contra oricărei asimilări și, de acord cu toată socialdemocrația lumii, cerem autonomia națională. Nu trebuie să ne speriem deci că vom fi batjocuriți cu titlu de «naționaliști». Dacă va exista odată egalitate politică și civilă, interesele politico-economice nu vor putea să fie atinse de guverne, deoarece ele nu ar putea atinge pe Ovrei, fără să atingă și pe naționali. Dar, oricând și cu orice egalitate economică și politică, interesele naționale-

1) David Balakan, *Nationale Forderungen, National-Kulturelle Autonomie*. Wien, 1906. (Verlag Suschitzky).

culturale ar putea să fie jignite. Guvernul țării ar putea persecuta limba și cultura ovreească, ar putea să facă o politică de asimilare puternică și periculoasă. Pentru a fi siguri în politică și economie cerem *egalitatea absolută*, fără nicio mărginire, dar pentru aspirațiile naționale-culturale egalitatea nu-i suficientă.

De aceea *cerem* : 1. Fiecare națiune trebuie să aibă autonomie culturală, cunoscând în corpul ei special numai lupta între burghezii și proletarii aceleiaș națiuni, fiindcă proletariatul cere oricum altă cultură. Se vor putea asimila așadar numai indivizi izolați, nu nația.

2. Școala primară trebuie să fie națională-ovreească; dar nu se va face Ovreiului nicio silă dacă voește să-și înscrie copiii la această școală; i se va îngădui să-i dea și la școala statului.

3. Firește *școalele naționale-ovrești* sunt o *datorie(!)* a statului, nu autonomă a pungilor ovrești (cari vreau și ele autonomie p. 16) și anume dela 6 până la 16 ani. Statului i-ar rămâne controlul.

Programele și întemeierile de școale ar fi hotărâri autonome. Statul ar avea deci sarcina de a plăti și privi.

4. Pentruca ovreeasca (și ce-i drept și polona etc.) cultură să fie bine îngrijită, *se va alege un parlament național, care va votă legi relative la școale*. Se va alege prin vot universal, egal, direct și secret. Parlamentul va votă și biruri naționale, dacă statul nu-i va pune la dispoziție visteria sa. După Ovrei însă statul trebuie să dea mijloacele, pentrucă altfel *națiunile mai bogate ar progresă mai iute*, ceeace proletarul ovreu din Polonia și Rusia nu poate admite (p. 19).

Așadar aceasta se cere : un parlament ovreesc în Rusia. Dar dacă Polonia va fi odată independentă ?

Atunci, după *Bund*-ul ovreesc, s'ar naște imediat întrebarea : Ce se vor face Ovreeii și Rușii Poloniei ? Răspuns : Li se va da și în Polonia autonomie.

Am zis că ideile autonomiste au trecut și în Austria. Fiind de origine rusească, le descriu tot aici, deși locul lor ar fi în capitoul următor ¹⁾).

Autonomia în Austria

Nimeni nu-mi va cere să cunosc toate publicațiile naționaliste și autonomiste ale Galiției și Bucovinei. Una și bună ne este de ajuns. Ea a fost tipărită de un profesor universitar din *Cernăuți*, de Dr. Leon Kellner, care este și deputat ovreiu în *dieta Bucovinei*. Este o carte scrisă «cu limbă de foc», cum zice însuș Kellner ; este un ideal despre care se vorbește cu zel apostolic. Cu motivarea autonomiei ovreești în Galiția și Bucovina s'a însărcinat Dr. Max Rosenfeld, colaborator activ la *Z. f. D. u. St. d. I.*²⁾. Pe el îl resum.

Pentru sioniștii Galiției și Bucovinei nu încapă îndoială că Austria se va preface într'un *stat federativ de naționalități*. Pentru acel mare moment al viitorului, Ovreeii trebuie să se pregătească reclamându-și de pe acum toate drepturile naționale. Inceputul recla-

1) Relativ la Rusia să se însemneze și deosebirea ce o fac Rușii între *judei* și *jewrei*. *Judei* sunt mozaicii, confesionalii ; *jewrei* sunt cei cari vorbesc jargonul neamțo-ovreesc. *Judei* sunt (după Hillmann, p. 8) 5215805 ; *jewrei* 5063074 (cu 152731 mai puțini). Este cifra dela 1897, dată și în Almanahul de Gotha pe anul 1909 (p. 1077).

2) În articolul *Nationale Autonomie der Juden in Oesterreich*, p. 39-69, din : *Heimkehr, Essays jüdischer Denker*. Czer-nowitz, 1912 sau 5672. Articolul lui Rosenfeld s'a răspândit și în broșuri separate.

mării drepturilor l-au și făcut după reforma electorală, cu prilejul alegerilor din 1907, când au stors pentru parlament șase mandate (1 deputat la 141000 de Ovrei)¹⁾; bunul început l-au făcut întemeind o presă națională, cotidiană, în jargon, înzestrând Galiția cu 2 ziare cotate, 5 săptămânale și o foaie ilustrată; curagiosul început l-au făcut introducând jargonul ca limbă de vorbire în adunările politice și în toate agitațiunile politice electorale (1911): întâia oară în istoria lumii, candidații lor de deputați au vorbit poporului în jargon, renunțând la prezența burghezimii care nu voi să-i asculte. Îi ascultă însă proletariatul, masa, care nu poate părăsi jargonul fără a se părăsi ca nație. Așa se și cuvine, așa este demn, pentru că Ovreii nu alcătuesc doar clase mici, ci «complexe întregi de teritorii, în care masele nu vorbesc decât numai ovreește». *Ost-Galizien und die Bukowina als Orte der jüdischen Massensiedlung und geschlossene Gebiete der jüdischen Sprache*, se zice verbal la pagina 49! Românii să-și însemneze bine ce se zice: «Galiția estică și Bucovina, ca locuri ale așezărilor în masă ale Ovreilor, sunt teritorii compacte ale limbii ovreești!»! Bucovina noastră, teritoriu ovreesec autonom! Bucovina a Ovreilor, definitiv! Românul nu-și va crede ochilor, dar eu știu nemțește și-l asigur că așa scriu sioniștii Galițieni într-o carte de propagandă politică, și chiar în Cernăuți. La pagina 49, dragă Române!

Pentru limba aceasta urâtă a lor Ovreii știu să și lupte. Două probe urmează: O petiție scrisă ovreește, de un Dr. Diamant din Cernăuți, a fost respinsă de-o-

1) În: Buczacz, Brody, Stanislau, Kolomea, Drohobycz, Belz-Rawa, etc.

autoritate ; Dr. Diamant a făcut apel până la cea din urmă instanță, care a hotărît că Ovreii nu sunt o nație, ci numai o religie. Proba a doua : În recensământul din 1910 Ovreii din Galiția și Bucovina au declarat ca limbă maternă limba ovreească. În Galiția urmă, după atâta îndrăzneală, o teroare ; toți îndrăzneții fură pedepsiți cu amendă de câte 40 de coroane, care s'au și incasat ; de frică numai cei mai săraci și-au retras declarațiile, numindu-se apoi Nemți sau Poloni.

Care va fi, după Max Rosenfeld și tovarășii săi de principii, forma autonomiei ovreești ? Va fi *cahalul* reînviat și reformat. Cahalul îl admisesese Maria Theresia în 1772, fără să-i zică pe nume. Iosif II îl disolvă. Guvernul constituțional admise numai comunități religioase cu statute. Dar comunitățile se întemeiază numai pe principiul binefacerii, nu și pe al cooperăției economice, care este de absolută nevoie ca bază a oricărei națiuni. Comunitățile ovreești au astăzi un capital mare de vreo 100 de milioane. De milioanele acestea ar dispune în viitor noul cahal economic și politic. Comunitățile, azi burgheze, vor trebui să primească, la alegerea reprezentanților lor, votul universal, care ar da influență mare proletariului național. Ele s'ar coordona, pe temeiul unei legi a imperiului, într'o federație cu o cameră națională în frunte. Comunitățile și camera ovreească ar hotărî toate afacerile economice și culturale ale Ovrieilor. În sfârșit comitetul acestei cooperațiuni ar fi chemat să reprezinte națiunea ovreească din Austria.

Visuri ? Nu ! Instinctiv federația există ¹⁾. Inițiativa a luat-o comunitatea din Viena în anul 1908, comu-

1) Pagina 63 !

nitățile vestice au primit-o cu entusiasm. Cele din Est au obiectat însă că Ovreeii lor sunt ortodoxi, iar Viennezii liberali și au amânat deocamdată discuția. În schimb studențimea universitară din *Cernăuți*, *Lemberg*, *Cracovia* și *Viena* luptă din ce în ce mai fierbinte pentru recunoașterea naționalității lor. În 1907 sute de adunări au cerut aceeaș recunoaștere.

Cu durere se va ceti acum ce primi acel mălăeț *zoon politicon*, care este Bucovineanul; el a consimțit odată să facă o mare concesiune străduințelor naționale autonomiste ale Ovreilor sioniști. Zice Max Rosenfeld: ¹⁾ «In *Bucovina* reprezentanții tuturor naționalităților din țară, discutând noua constituție a țării, hotărâseră să considere pe Ovrei ca *națiune deosebită* și să le constituie și un catastru ovreesc. Numai opoziția guvernului central a prefăcut memorabila hotărîre într'un fapt «pur istoric». În *Bucovina* eră să se înalțe întâia citadelă a autonomiei viitoare a Ovreilor! Rosenfeld are o mângăiere: Alegerile pentru dietă — Aprilie 1911 — au dovedit că Nemții s'au ales din mila (*Gnade!*) Ovreilor și că viitorul națiunii nemțești din *Bucovina* nu-l garantează Nemții.

În realitate nici Nemții nu se opun serios naționalismului ovreesc. Dovadă indiferența cu care ei vorbesc despre succesul lor din 1907, când au obținut 31501 voturi din cele 3557805 burghezești, câte s'au dat în tot imperiul. (Românii au avut 51422) ²⁾.

Austria și *Bucovina* nu sunt departe. Putem deci întreba: Ce vor zice și ce vor face Moldovenii dela anul 1930, 1950 și 2000, când, prin cine știe ce fata-

1) Pagina 64.

2) Dr. H. Rauchberg, *Die Bedeutung der Deutschen in Os terreich*. Dresden, 1908; tablele dela sfârșit.

lități externe și prostii interne, Fischerii din viitor vor alcătui în deplină libertate *Bund*-ul moldovenesc, sau *Bund*-ul românesc, sau chiar *Bund*-ul dacian, și — când vor reuși? Moldovenii vor stenografia cuvântările jargonate ale jupânilor, cărora le vor plăti și diurnă pentru oboseala de-a fi jargonat în palatul autonomiei, construit de ex. lângă statua lui Vodă-Cuza. Pe la Botoșani, Moinești și Buhuși Moldovenii vor petiționa cu timbru de 30 bani cerând ca Ovreeii să le primească copiii în școalele lor autonome; și «Egalitatea» de pe-atunci le va spune: «Vedeți, Români, ce generoși suntem noi; noi nu suntem ca Românii dela 1913 cu regulamentele lui Haret!» Moldovenii vor avea atunci prilej să învețe și ovreește.

Acesta este la noi viitorul *autonomist*, dacă rându-eală *profundă și definitivă* nu se va face cât mai degrabă, dacă societatea românească nu se va ridica în picioare oridecâteori imbecilii politicei noastre vor încerca a ține în loc expansiunea «norodului» românesc. Ori acesta va fi bine condus și va recuceri treptat orașele ori odată, nu vă îndoiiți, vom avea și noi autonomia ovreească. Noi *trebuie* să recucerim; chestia unde vor pleca *ei* nu merită nici grija unei minute!

ADAOS

Ovreeii din Movilău sau cum Ovreeii se mănâncă unii pe alții. După Dr. Sara Rabinovici ¹⁾

Celuice vine întâia oară din Europa vestică cu vaporul, pe cheiu nimic nu-i bate la ochi așa de mult

1) *Op. cit.*, p. 30 și urm.

ca mulțimea de oameni, care se poate asemăna cu cea din centrele mari de circulație europeană. Puținii călători bine îmbrăcați sunt asaltați de oameni; 5 — 10 hamali ovrei se oferă să-ți ducă bagajul până la trăsură; birjarii se ceartă violent pentru onoarea de-a te duce în oraș; vânzătoare ambulante, de toate vârstele, mai toate Ovreice, își strigă marfa: turtă, cârnați, fructe de-o *curățenie* problematică și de-o ieftinătate chiar uimitoare.

În străzile înecinate aceeași circulație neliniștită, grăbită; un număr disproporționat de mare de prăvălii; și iarăș și iarăș hamali, birjari și vânzătoare cari-și ofer serviciile cu o voce aproape plângătoare. În centrul orașului tabloul este altul; aici e liniște, abia se aude câte-o trăsură.

Statistica explică contrastul: Aici sunt 217 fabrici cu 606 lucrători și o producție anuală de 614532 de ruble. Periferia orașului dă o explicație și mai clară.

La periferia aceasta calci pe străzi nepardosite, murdare; picioarele se scufundă în noroiu chiar și când soarele arde pe cer. În strade sunt răspândite căscioare de lemn cu ferestre joase și coșuri dărâmate. Iar în aceste căscioare domnește o mizerie care nu se poate asemăna decât cu mizeria țaranului flămând al Rusiei: foame, ger, între copii mortalitate în masă și o desnădăjduitoare atârănare de camătă la adulți. Și nu-i sigur că mizeria nu va crește; zilnic proletarii aceștia sunt amenințați să piarză și acele prilejuri de câștig prin care acum abia își hrănesc familiile. Așa se explică graba neliniștită și temătoare, care imprimă întregii vieți economice caracterul ei. Biciuiți de primejdia neîntreruptă de-a muri de foame, ei se aruncă cu sutele pe fiecare izvor de câștig, care poate să-i apere de moartea

prin foame și acest pericol — nu principiul economic — determină aici activitatea economică a fiecăruia. Aici negustorul are nevoie de cumpărător, producătorul de consumator. Astfel aici nu se dezvoltă un proletariat de lucrători, ci un proletariat de întreprinzători; proletarul de-aici nu își vinde numai puterea de muncă, el trebuie să-și creeze pentru ea și târgul necesar.

Astfel se produce o curioasă risipă de forțe omenești, o încetinire a procesului de producție și circulație, provocată de supra-oferta de servicii omenești. Căci nevoia nu poate aștepta, nu poate calcula: ea trebuie să fie satisfăcută; principiul cheltuelii celei mai mici îi este necunoscut.

Pe drumul dintre producător și consumator nevoia împinge o serie de existențe care se agață desperate de ascunzișurile ei. Dacă ele ar dispărea, nimeni nu ar simți. Dar fiind aici, au ele nevoie să fie ocupate.

O pildă o constituie vânzarea produselor țărănești din gubernia Movilăului. Țăranul mic vinde, când are nevoie, când are ce vinde; dar dela el până la consumator marfa-i trece prin mâinile Ovreiului.

«*Lumpenhändler*» se numește acel mic negustor care știe de ce are nevoie țăranul, cumpără de acestea la târg ori în prăvălii, pleacă prin sate și le vinde luând în schimb produsele moșioarei țărănești. El nu și-a ales cariera aceasta din chibzuire, ci de nevoie. Tot capitalul lui este o căruță de lemn și un călușel, cu care umblă prin sate. Și cu acest capital este de obicei dator unui *cămătar*. Capitalul circulator se ridică de obicei dela 3-10 ruble (8-25 de franci). Munca lui începe dimineața, când își cumpără marfa: fierărie, haine ieftine, tutun, pește, etc. «*Lumpenhändler*»-ul pleacă apoi singur ori cu femeia prin satele

din apropiere. Țăranului i se cruță astfel două drumuri. Seara negustorul s'a întors acasă, unde Ovreei îl așteaptă să-i cumpere și să vândă mai departe, în oraș, ce el a cumpărat de prin sate (ouă, găște, pene, etc.). Când îi merge bine, omul nostru câștigă $2\frac{1}{2}$ —5 ruble pe săptămână.

Câtă muncă se pierde cu aceste schimburi, ce mare trebuie să fie concurența între Ovreei din Movilău, se poate vedea din următoarea anchetă. Dintr'o mie (1000) de familii ovreești erau :

«Lumpenhändler»-i	20
Vânzători ambulanți	107
(Femei)	100)
Negustori mici pe-aceiaș stradă	100

Este evident că o astfel de concurență produce lupte cărî nu țin seamă de nici un calcul economic. Ei trebuie să adulmece pe cumpărători și totuș zilnic vând doar cam de 50 de copeici vânzând toată ziua. Vând și sporadic, când se întâmplă să aibă copeicile necesare: așa de mare este lipsa de capital.

Omul de jos nu are aici nici o perspectivă de înaintare.

Pentru că orice întreprindere cere bani și *bani nu se pot căpăta decât prin predarea fără rezerve în mâinile cămătarului din oraș.*

Cămătarul se numește în jargon : «Vohăr», dela cuvântul Woche (săptămână). Și anume: Debitorul se obligă să plătească creditorului 1—3 % pe săptămână, (4—12 % pe lună!) și anume aceeaș *camătă*, până ce se plătește tot capitalul. Dacă A a luat dela B 100 de ruble à 3 %, A dă cele trei procente și după ce a plătit 99 de ruble și nu mai este dator decât cu una!

Ce câștig mare pentru «vohăr»! Uneori cazul devine primejdios. Dacă A reușește, după ani de muncă și suferință, să agonisească ceva pentru a-și întemeia o existență mai bună, «vohăr»-ul cu apucături șirete pune mâna pe agoniseala lui. Iar celui ce nu are decât vieața sa îi *cămătărește cel puțin fiecare pas, fiecare bucătură, fiecare răsufare.*

În cazul întâiu, cămătarul atacă jertfa sa tocmai în momentul când, fericit că are un căpitălaș, chibzuește cum să-și facă o căscioară a sa: Aceasta ar fi culmea neatârării sale! O căscioară costă 200—300 de ruble; bietul om are numai 50—100 de ruble. Cămătarul se ivește prevenitor, ca să-și plaseze capitalul în mod rentabil. Destul de des el își iea mulți ani de-arândul dobânda săptămânală; apoi, la întâia întârziere, pune mâna pe casă și săracul prost nici nu-i face măcar proces.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și mai apăsătoare este exploatarea acolo unde datornicul stă în fața alternativei: Imprumut sau foame. În lunile de iarnă lungă, când nu-i de lucru, Ovreei dela periferia Movilăului luptă desperat cu foamea. Și nu-i ajută nici vohăr-ul: Chiar vecinii devin cămătarii lor.

Acèsta este punctul în care ar trebui să intervină caritatea!

V

OVREII DIN AUSTRIA

Ovreei din Vest și Est

Ovreei Austriei se împart în Ovrei apuseni, supuși culturei germane, puțini, și Ovrei orientali sau gali-

țieni și bucovineni: însă $\frac{2}{3}$ din Ovreeii austriaci trăesc în Galiția și Bucovina. Câți au fost în trecut și câți sunt exact se știe abia dela 1880, deoarece până atunci mulți din ei fugiau de recensământ, pentru ca să poată fugi apoi de serviciul militar, cum zice chiar scriitorul ovreu Dr. A. Ruppîn¹⁾.

Ei erau, față de toată populația țării, la sută, în anul

	1869	1880	1890	1900	1910	
In Galiția	10,58	11,53	11,66	11,09	10,87	procente
» Bucovina	9,31	11,79	12,79	13,17	12,93	»
In cifre absolute :						
Galiția	—	686596	772213	811371	872975	»
Bucovina	—	67418	82717	96150	102919	»

Este evident că creșterea lor a fost mai fermă în Bucovina (dela 1890—1900: 12,93 %) și mai puțin fermă în Galiția (între aceiași ani: 10,72 %).

Pentru Bucovina mai este fatal că tocmai la granițele ei de către Galiția se constată creșterile cele mai mari ale Ovreeilor (de ex.: Colomeea 19,73 %, Stanislau 19,07 %, Brody 17,35 %, ²⁾ Drohobycz 16,41 %, Tarnopol 15,00 %). In Vestul Galiției, sunt încă districte politice cu o populație ovreească sub 5 %; dar lângă noi, în *Galiția estică*, nu mai există nici un district în care Ovreeii să nu fi trecut

1) *Die Juden in Osterreich* (Publicație a biroului de statistică ovreească din Berlin), 1908, p. 5: „da sich viele Juden der Zählung und damit der Einreihung in den Heeresdienst zu entgehen suchten.“

2) Orașul cel mai ovreesec al Galiției, cu 72,1 %, patria doctorului — Iuliu Baraș ! Galiția estică are 10 orașe cu majoritate ovreesacă.

peste 5 %. De aici vine deci mai ales presiunea lor. În cifre absolute și procente față de toată populația țării, Ovreeii erau în anul 1900:

In Galiția <i>vestică</i>	186.544	7,71 %
» » <i>estică</i>	624.639	12,75 %

Ei stau astfel bine fixați la hotarele teritoriului românesc. Statistica dela 1910, deși este mai puțin favorabilă, nu a schimbat de loc aprecierea situației generale.

Până la 1910 Ovreeii Galiției se făcură 872975 sau 10,87 % din toată populația, 7,9 % în Vest, (cifra absolută: 213269) 12,4 %, în Est (cifra absolută: 659706).

Din cele 75 districte (Bezirke) politice, la 1910,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5 aveau peste 15 % Ovrei

34 » » 10 % »

29 » » 5 % »

7 » supt 5 % »

Dr. Max Rosenfeld constată¹⁾ că în 56 de districte populația ovreească a dat ceva înapoi. Dar iată cum: De unde între 1880—1890 se sporise cu 12,0 % (Vest 8,1 %, Est 13,2 %), între 1890—1900 s'a sporit numai cu 5,5 % (V. 4,9 % și E. 5,7 %), iar între 1900—1910 cu 7,6 % (V. 10,9 %, E. 6,6 %). Cauza însemnată a creșterii mai lente este părăsirea țării, emigrația.

La 1910 Galiția avea 108,64 Ovrei la o mie de locuitori; Bucovina avea la mie 128,63 de Ovrei. Bu-

1) In *Z. f. D. u. St. d. J.*, 1912, p. 25—28.

covina nu se bucură deci nici măcar de o ușoară slăbire a Ovreilor din Galiția ¹⁾).

Biologia Ovreiului galițian

Ovreii Austriei orientale nu se *căsătoresc* bucuroși după legile civile: $\frac{2}{3}$ din căsătoriile lor se încheie numai ritual, din care cauză statul consideră ca nelegitimi pe copiii celor două treimi ²⁾. Căsătoriile *mixte* (Ovrei și creștini) sunt foarte puține: Între 1881 și 1903, deci în 23 de ani, s'au înregistrat în total: 16!

Sporul prin *naștere*, în anii 1895 — 1900, la o mie de copii, a fost la Ovrei: 106,09; 106,95; 104,19; 107,89; 100,50; 95,65. Pierderile prin *moarte*, în anii 1895—1901, au fost, în medie, la creștini 26,6 la mie, iar la Ovrei 19,1 la mie. Drept cauze de moarte se socotesc caracteristice boalele de nervi, ale aparatului digestiv și circulator, apoi debilitatea din naștere și senilitatea precoce; cancerul, arterioscleroza, emfizemul.

1) Explic aici pentru ce numiam încă *fatală* presiunea dela granița României. Dr. H. Rauchberg *Die Bevölkerung Österreichs auf Grund der Ergebnisse vom 31 Dez. 1890* (Wien) 1895, a constatat că din alte țări ale împierului petrec în Galiția 6 indivizi la 1000, iar în Bucovina 54 la 1000. Cei 54 la mie sunt mai ales Galițienii. Tot după Rauchberg (p. 116—117) în Galiția petreceau 9097 Bucovineni printre cei 6607816 de Galițieni și 31614 Galițieni în Bucovina, între 646591 de Bucovineni! Deci, la 1890, *cam tot al douăzecelea locuitor din Bucovina eră de origine galițiană*! Nici aceasta nu este invaziune sau penetrațiune pacifică?

2) Dr. A. Ruppın, *op cit.*, p. 21 și 28. În 1910 Ovreii galițieni au avut 12600 copii legitimi, iar nelegitimi 14848. (*Bewegung der Bevölkerung*, 1912, p. 66-67). Bucovina avu. legitimi: 1462, iar nelegitimi 1209!

Sporul *natural* a fost totuș, în deceniul 1890 — 1900, de 7, 14 ‰. Scăderea prin *tregeri la creștinism*, fenomen observat numai în Cracovia și Lemberg, nu are nici o importanță (Lemberg, 1897—1902: 157 suflete în șase ani; Cracovia, 1887 — 1902: 444 suflete în 16 ani!) trecherile au fost aiurea și mai puține, cu totul izolate.

Cultura ¹⁾

Procentul copiilor de școală eră în 1900: 3,8 ‰, eră deci mai mic decât procentul ovreesc din totalitatea locuitorilor țării. Ovreeii ortodoxi se opun din principiu școalei laice profane, deoarece în școala laică copii lor sunt împiedicați de a săvârși toate prescripțiile rituale, mai ales Sâmbăta; și nu au destul timp pentru studiul specialităților religiei ovreești și scrierilor ovreești. De aceea un procent *foarte mare*

1) În *școalele secundare* Ovreeii galițieni erau la 1854: 8,8 ‰; în anii 1867—1908 ei au fost 21,0 ‰ din populația școlară. *Zeitschrift für osteuropäische Geschichte*, I, p. 291—292.

Cheder-ul are, după L. Herzberg-Fränkell, 4 clase de câte 3 ani, deci 12 ani. Clasa IV o învață însă numai viitorii rabini (op. cit. p. 477). La 1874 încă erau în Galiția 1221 *cheder*-e cu 18474 de copii; la 1884 erau 1000' cu 17251 copii *Statistische Monatschrift*, vol. XV, p. 247). Nu-i deci mirare ca (Ovreeica) P. Berthold să vorbească (*Zur Judenfrage in Galizien*, 1900. p. 7) despre „absoluta neștiință și chassidică lipsă de cultură“ a Ovreurilor. Totuș se mai găsesc și scriitori ovrei retrograzi cari privesc *cheder*-ul cu simpatie, ca de ex. Max Weissberg (*Die neuhebräische Afklärungs-literatur in Galizien*, Wien, 1898, p. 36), care o numește „până astăzi încă tot unicul izvor al iudaismului“. Compară și schița umoristică din „Răsăritul“, ziar „românesc“, anul I, numărul 2.

de părinți preferă ca urmașii lor să învețe în *cheder*¹⁾.

Școalele pentru limba și religia ebraică erau în 1902/03 în toată Austria 431, cu 11273 de elevi. Din suma aceasta Galiția avea 7433, iar Bucovina 1476 = împreună : 8909.

În școalele secundare, în universități și în școalele speciale Ovrei au însă un procent destul de mare.

Cultura *morală* se caracterizează prin datele criminalității. După Dr. A. Ruppîn numărul cel mare de delicvenți ovrei este datorit cametei și falimentului²⁾. Dacă luăm pentru creștini suma de 100 delicvenți, atunci *Austria* dă la 100 de creștini :

Crima sau delictul

2200 de Ovrei la provocări la abuz de putere din oficiu

341 » » » înșelătorie

306 » » » calomnie

167 » » » delapidare

140 » » » abuz de putere oficială și luare de mită

119 » » » seducere și știrbirea libertății

109 » » » avort

101 » » » protecția acordată criminalilor.

Condamnările pentru delikte sunt în creștere.

Distribuirea *regională* a crimelor și delictelor ne interesează însă și mai mult. Dintre toți vinovații ovrei ai Austriei sunt din :

Galiția . . . 64.1 %

Bucovina. . . 8.1 %

72.2 %

1) Dr. A. Ruppîn, *op. cit.*, p. 85.

2) *Op. cit.*, p. 136-151.

Deci grupul care de un veac și jumătate alimentează neîntrerupt Ungaria, Ardealul, Bucovina și Moldova, are și astăzi încă 72,2 % din toți condamnații Ovrei ai Austriei întregi! Procentual locul întâiu îl are, ce-i drept, Boemia; al doilea *Galiția estică*, al treilea Galiția în total; apoi vine Silesia și în urmă Bucovina.

Cine cetește lista celor opt feluri de crime de mai sus va da dreptate lui Ruppîn care afirmă că criminalitatea Ovreilor galițieni este *grundverschieden*, cu desăvârșire alta, decât a creștinilor: Ovreii sunt tari în cererea și plățirea abuzului de putere și în abuz de putere, în calomnie, în înșelătorie și delapidare. Așa este deci acolo, la origini, neamul din care s'au prăsit și Ovreii moldoveni, *este* — să se ție minte — după scriitorii lor chiar!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Economia

Statistica dela 1900 a constatat că în *toată* Austria sunt din fiecare *mie* de locuitori, agricultori și exploatați de păduri ¹⁾: creștini 990 și Ovrei 10; industriași, creștini 950 și Ovrei 50; negustori, creștini 794 și Ovrei 205; funcționari publici și profesioniști liberi, creștini 929 și Ovrei 70, Deci Austria nu stă chiar rău. Să pășim însă în Orientul ei!

În *Galiția* erau ocupați Ovrei productiv: în agricultură 48998; în industrie ²⁾ 73206; în negoț 81617; în serviciu 32359. Procentul pur ovreesc ³⁾ era: în agricultură 17,7; în industrie 26,4; în negoț și meserii 29,4; profesiuni libere 0,8; în total, până aici: 74,3 %; 25,7 % erau în armată (6,0), servitori (11,7).

1) Dr. A. Ruppîn, *op. cit.*, p. 112.

2) Mai ales de alimente și îmbrăcăminte.

rentieri și calici (4,1), și cei fără nici o profesiune (3,9).

Pentru noi, vecinii lor, vecinic amenințați, este necesar să știm și mai amănunțit cum stau, cât de adânci sunt rădăcinile înfipse în pământul Galiției. Datele globale trebuiesc deci completate.

Ovreeii bogați ai Galiției au o deosebită predilecție să-și investească capitalele în domenii, în moșii mari. (*Landtäflicher Besitz*). Rezultatul predilecției a fost până la 1902 următorul: Proprietarii ovrei ai moșiilor mari stăpâneau în acest an:

în Galiția vestică	52640 hectare (7.66 ‰)
„ „ estică	248879 „ (11.17 ‰)

În toată Galiția erau în mâni ovreești 562 proprietăți domeniiale — în 535 de mâni — și anume:

Proprietarii Ovrei		Toți proprietarii		Hectare
4	din	69	cu	peste 5000
17	„	166	„	2000—5000
129	„	903	„	500—2000
385	„	1279	„	mai puțin de 500
<u>535</u>		<u>2417</u>		

Procentual erau (în 1902):

Ovrei		Proprietari		Hectare
18	din	100	cu	mai puțin de cât 100 hectare
19	„	100	„	100— 250 „
21	„	100	„	250— 500 „
17	„	100	„	500— 750 „
9	„	100	„	750—1000 „
14	„	100	„	1000—2000 „
10	„	100	„	2000—5000 „
6	„	100	„	mai mult de 5000 „

Iată și o pildă de rapiditatea creșterii lor: În 1889 erau 2266 creștini și 322 Ovrei cu proprietăți mai mari de 200 ha.; în 1902 creștinii erau 1973 și Ovrei 438! Adecă: creștinii din această categorie scăzuseră cu 293; Ovreei se sporiseră cu 116!

Ovreei stau sau nu bine înfipti la hotarele teritoriului român? Rasa aceasta nu-i o primejdie și pentru Moldova? Cine-i orbul care nu vede primejdia? S'o vadă!

Mai avem de înregistrat încă o specificare foarte interesantă: Ce fac Ovreei din Vest și mai ales ce fac în Est, lângă noi? Tot după Ruppîn, ei au ajuns la o diferențiere socială «înaintată» și «favorabilă»: Totalul agricultorilor lor este de 17,7% din producătorii Ovrei; iar în negoț și industrii ei sunt:

	Galiția vestică	Galiția estică
neguțători	81,0%	91,2%
samsari, mijlocitori . . .	66,3%	85,3%
producători de băuturi . .	74,8%	61,9%
în transport pe apă . . .	62,2%	8,1%
în industria metalelor . .	56,9%	32,0%
în industria chimică . . .	56,7%	13,6%
în industria alimentară. .	53,8%	39,6%
în indust. pielii și hârtiei	52,8%	20,0%
pescărit	49,3%	8,5%
profesiuni libere	49,3%	35,1%
bănci și asigurări	48,9%	29,8%
industria hainelor	41,2%	24,9%
slujbe schimbătoare . . .	40,4%	22,9%
industrii neprecizate . . .	39,8%	5,8%
tors și țesut	28,3%	5,8%
slujbe publice.	25,5%	11,3%
industria poligrafică . . .	24,3%	16,4%
industria lemnului	23,6%	5,6%
transport pe uscat. . . .	23,2%	8,1%

Rasa ale cărei instincte și talente au ridicat-o așa de sus în scara procentelor nu se va ridica și la noi?! Și precum Rutenii și Polonii sunt siliți să plece și pleacă acum mereu la America, dacă ne vom lăsa bătuți, nu vor pleca odată și Moldovenii? Ba vor plecă grozav și trist, *pentru că rasa aceasta nu cruță* — este dusă de nevoile vieții ei să nu cruțe pe nimeni: la-i frâul și ea te te va lovi cu toate picioarele sale! Dați-le drepturi *aici* și veți vede cum și din cele 44,8% de Ovrei galițieni neprecizați, proletari întorși cu mirosul spre toate regiunile lumii, vor veni mulți să se facă — «Români»!

Viitorul Ovreilor din Galiția poate să fie un viitor de aur: Așa crede scriitorul lor, un cap distins, Ruppin. Mai ales în Galiția estică ei au de acum *monopolul* câtorvâ ramuri de producție. Importanța lor economică va mai crește însă, deoarece, după părerea tuturor specialiștilor, industrializarea Galiției va aduce un nou avânt economic și cu el o nouă înălțare a Ovreilor.

Am zis că viitorul *poate* să fie de aur, judecând după datele colectate și apreciate de Ovrei până la 1908. Dar se poate ca între 1908 și 1913 să se fi schimbat ceva în mersul spre triumful definitiv. Vom vede mai la vale ce însemnează rezerva aceasta. Până la 1908 creștinii aveau deci drept să se teamă și să piarză curajul.

Descurajarea Polonilor

De mult încă preponderanța economică a Ovreilor galițieni a pus pe gânduri pe toți Polonii cari privesc Galiția drept o bază a renașterii lor viitoare. Drept

dovadă despre efectul de descurajare produs în rândurile poloneze voiu cită un singur glas. Descurajarea transpiră bine din descripția dela 1880 a scriitorului polon, pe care o recomand cetitorului român ca oglindă pentru sufletul lui ¹⁾).

«Ovreei formează 10 procente din populația Galiției. Și în orașe și în sate ei sunt într'o creștere continuă, ceea ce se explică prin extraordinara lor plodire și prin participarea neînsemnată la serviciul militar.

În veacul XI ei sunt evidenți ca venetici din Vest și Est; monopolul negoțului bănesc și al cametei îi sporește; dată fiind natura slavă și administrația neîngrijitoare ei înfig rădăcini adânci în stările noastre sociale și economice; *se vără între boer și țăran* și devin cu deosebire păgubitori ca arendași de crâșme. Privitor la crâșme ordonanțele prohibitive ale guvernului austriac nu au fost împlinite niciodată: Noua epocă a erei constituționale, care aduse Ovreilor egala îndreptățire, îi găsi în posesiunea aproape monopolistă a negoțului de cereale, a negoțului mic, a cămătăriei și crâșmăritului. Cu modificări neînsemnate așa au și rămas până acum (1880); acum însă exploatează și noul teren câștigat făcându-se cumpărători de moșii boerești și țărănești, fiind părtași zeloși la întreprinderi mari capitaliste.

Momentan ei trec printr'o mare revoluție internă :

1. *Cei mai mulți*, elementele care tind spre cultura germană și polonă, urmează curențele mișcărilor generale, financiare și comerciale, și se balansează cu patimă în marele scrânciob al *haute finance-i*.

1) Dr. Josef Szuiski, *Die Polen und Ruthenen in Galizien*, Wien und Teschen, 1882, p. 28—31. Volumul 9 din colecția: „Die Völker Oesterreich-Ungarns“.

2. *Burghezia* avută își vede de somnul vechiu al afacerilor și desigur mai cu folos.

3. În orașele mai mici și în mizerabilele ulicioare lăturalnice ale orașelor mai mari *mișună un proletariat flămând*, care pierde în mijlocul populației creștine *sărăcite* sau caută, ici și colo, drumul peste mare spre America și Australia.

Ovreiul galițian, a cărui vioiciune i-a făcut oarecum un nume european, ne înfățișază *trei tipuri* deosebite :

1. *Polonul* (sau Germanul) *civilizat*, de confesiune mozaică, care-i avocat, doctor, profesor, funcționar (mai ales în justiție) și financiar, care-și constată egala sa îndreptățire și care numai ici și colo se plânge de situația sa *precară* față de societatea creștină, de viața socială.

2. *Ovreiul semicivilizat* (deci semibarbar), exclusiv *național*, îmbrăcat jumătate modern, jumătate tradițional, care este factor, mic negustor de cereale, împrumutător de bani, crâșmar și adușmecă trebuințele boerului dela țară și ale țăranilor.

3. În sfârșit *Ovreiul vechiu*, chasidimul, care și în oraș și la țară observă tradiția veche și își păstrează portul.

A face psihologia acestui popor ciudat, începând cu cosmopolitismul care-l mântue de iudaism, dar nu-l alipește de creștinism și terminând cu acele rătăcirii mistico-cabalistice pe care duhul lui le-a constituit în văile sclaviei și exiliului, ar însemna să facem un studiu vast. Vrednic de vestire este în tot cazul faptul că Polonia, unde Ovreurilor le-a mers mai bine decât aiurea și unde ei au înflorit extraordinar, a fost cu deosebire priincioasă direcției mistice, care a pus în mișcare mulțimi de admiratori și hagii veniți de de-

parte! *Ce pornește din aceste centre, din comunitățile ovrești vechi (Cahalurile) și ce influențează pe Ovrei — știe numai bunul Dumnezeu ; iar despre faptul că legăturile vechi de unire religioasă continuă și că există încă și o lege canonică puțin cunoscută se poate încredința cu ușurință oricine ar voi de ex. să închirieze unui alt Ovreiu o crâșmă isbită de blestemul (heremul) ovreesc. Dar și alt ceva mai vede cugeătorul : marea problemă a viitorului care este prezența unui popor înviorat în parte de curente moderne, cu capital însemnat, foarte sprinten și energic, în mijlocul celor două popoare slave, dintre care lucrând unul se precipită, iar altul este nepăsător ; se înțelege, faptul că gospodăriile țăranilor ruteni trec în massă în mâinile Ovreilor și că trec și moșii mai mari, fac ca problema viitorului să fie foarte tristă.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mă întorc la cele trei tipuri galițiene și anume la fenomenul ciudat că întâia categorie inclină parte spre națiunea polonă, iar parte spre cea germană. Cei germanofili erau până mai ieri-alaltăeri caracteristici pentru Lemberg și sunt până astăzi pentru Brody ; cei polonofili sunt din Cracovia și treptat, deodată cu desvoltarea autonomă a țării, tipul lor devine aproape general. Pentru Ovreiu civilizat nu este o chestie de putere pentru care nație să se mărturisească ; în Polonia rusească ei caută să fie Poloni, nu Ruși. În măsură mai mare aceasta va fi o chestie de afacere, *Geschäftsfrage*, care se hotărește după interesele lor economice. Dar mai ales chestie politică și socială : Ei nu devin nici Germani compleți *sine beneficio inventarii*, nici Poloni întregi ; ci devin germani liberali ori Poloni liberali. Ovreimea modernă este revolu-

ționară, ea nu primește naționalități, dar merge mână în mână cu național-liberalii tuturor națiunilor ¹⁾). *Toleranța, ba nici egala îndreptățire a confesiunii, nu-i ajunge; ovreimea vrea să desconfesionalizeze și mediul în care trăiește.* Și de-aceea elementul ovreesc poporan, oarecum național, se găsește mai curând la burghezii ovrei, la acești cunoscători excelenți ai firii poporului rutean și polon, cari joacă pe șiretul Sancho Pansa pelângă nobilul prea des Don Quixot și țăranul înzestrat cu pasiuni și slăbiciuni boerești. Burghezimea aceasta am putea-o numi dar aproape plăcută, *așa de intim s'a legat cu societatea creștină a Galiției*; ba unii încep a se deschide ideii că, dându-i o educație națională și păstrându-i chiar credința veche, ar putea-o aduce la înțelegere cu societatea creștină. De altfel, experiența a dovedit că stricăciunea Ovreilor crește în raport cu nepriceperea economică și neîngrijirea de mediul creștinesc: Cultura poporului dela țară, înălțarea agriculturii și industriei țării vor contribui fără îndoială la înlăturarea temerilor antisemiților».

Scriitorul polon tălmăcește astfel numai descurajarea țării sale de-a putea reduce vreodată puterea ovrească și resignarea de-a lucra împotriva ei numai prin «cultura poporului», care este fără îndoială un drum bun și sigur, dar și lung, foarte lung.

Un jaf istoric

Ovreeii galițieni stau deci atât de bine, încât se impun sufletelor slave. Dar cum ajunseră ei până aici? La

1) Afară de România!

1893 Ovreii galițieni au fost scoși din sate¹⁾. Atunci se părăsi politica lui Iosif al II-lea care voise să-i deprinză cu munca și să-i desvețe de camătă și de ocupațiunile ușoare²⁾. Dar guvernatorul Stadion (1846) îi primi iarăși la țară³⁾. La 1851 (Decembre 31) li se asigurase Ovreilor libertatea religioasă, dar la 1853 (2 Octombrie) li se mărgini încă dreptul la proprietate. Abia la 1861 (18 Februarie) li se dete în sfârșit dreptul de a cumpără moșii.

Dintre anii 1846 și 1860 pot cită o impresie reală a unui geometru care călătorise Galiția lucrând la catastrul ei; ea este scrisă de I. Zimmermann în analele societății geografice din Viena, în anul 1858⁴⁾. Zimmermann ne spune că la șes Ovreii crâșmari sărăciseră sate întregi, făcându-se *apoi* proprietari sau arendași; de munte și de greutatea vieții dela munte, la 1858, Ovreii se feriă încă. Zimmermann observase și munca lui neobosită de-a constitui odată aristocrația capitalistă a țării și de-a subjugă prin împrumuturi pe ceilalți locuitori; și denunță tendința în sânul eruditei societăți geografice a Vienei.

Soarta prevăzută de practicul geometru se împlini curând după 1860. Studiind anii 1867—68 și 1873—74 profesorul Dr. Th. Pilat a dovedit că în acei ani au fost executați pentru datorii dela 2 fl. și 30 creștari în sus: 1768 de creștini și numai 249 Ovrei⁵⁾. Pentru

1) M. Philippson, *op. cit.*, I, p. 62.

2) Paul von Mitrofanov, *Ioseph II* (1910), I, p. 434 și II, p. 722—724.

3) M. Philippson *op. cit.*, I, p. 277.

4) *Mittheilungen der K. K. geographischen Gesellschaft*, p. 281—285 (*Ein Beitrag zur Ethnographie Ost-Galiziens*).

5) *Statistische Monatsschrift* (Viena), I, p. 506.

anii 1874 76 Dr. Pilat a dovedit că în cele 6499 de de sate galițiene s'au făcut vânzări forțate, execuții judecătorești: 10512¹⁾. Și anume:

<u>Anul</u>	<u>Moșiile</u>	<u>Prețul mijlociu</u>
1875	1316	1052 florini
1876	1433	1099 »
1877	2139	874 »
1878	2450	1162 »
1879	3160	1052 »

În acei ani se vândură 1,30 % din toate proprietățile țării. Și cine fuseseră acei mai cu seamă mici proprietari nenorociți din 1875—1879? Dintre ei 94% fuseseră creștini și numai 6% Ovrei. Iar creditorii? Fără a calcula partea băncilor și altor instituții, cu confesiunea banului mai greu de prins, fuseseră: creștini 16,5%, Ovrei 45,3%. Cămătăria și vânzările continuară. Între 1891—1897 se vândură, an după an, moșii țărănești; 2117, 2274, 2507, 2467, 2548, 2806, prețul lor total fiind (pe an) între un minim de 8126000 și un maxim de 9222000! Între 1895—1897 s'au licitat 1009 moșii îndatorate cu 2—50 de coroane, 2835 pentru 200—1000 coroane, 459 pentru datorii mai mari de 2000 coroane.

Pentru ce dar guvernul central din Viena se mai miră că în anul 1913 Austria are o emigrație enormă, și fățișă și clandestină?

Reacțiunea anti-ovrească

Ar fi însemnat o decădere fără pereche a neamului omenesc, dacă creștinătatea Galiției nu s'ar fi trezit-

1) Tot acolo, VI, p. 476.

Polonii și Rutenii se treziră și începură a se apăra. Apărarea fu economică și politică. Rezultatul ei până astăzi nu este chiar splendid, dar este apreciabil. Și scriitorii ovrei, cari în epoca dobânzilor cămătarnice tăceau, acum vorbesc. Strigătul lor este că *Ovreeii galițieni au început a se concentra în orașe*, a părăsi de nevoie satele din care nu mai este nimic de stors sau care au devenit economicește ofensive.

Dr. Max Rosenfeld (Lemberg) explică ¹⁾ pricinele concentrării Ovreilor în orașele și târgurile Galiției și arată că acea *politică a statului român*, pe care a început-o față de Ovrei marele Ion C. Brătianu, *are astăzi în Galiția toată protecția administrației: În Galiția Austria s'a văzut silită să apere cu energie pe țărani împotriva Ovreilor*. Dr. M. Rosenfeld se plânge deci astfel: «Prin desvoltarea treptată a țării și prin *organizarea economică independentă a țărănimei și prin tot felul de cooperative, case de ajutor reciproc și societăți, care sunt subvenționate, sprijinite și controlate de stat*, pozițiunile vechi ale Ovreilor au fost subminate, nimicite. Cele 1295 de case de păstrare — ar fi la câte cinci sate una; cele 85 lăptării cooperative și alte 23 cooperative tot rustice, *care sunt patronate de comitetul țării* și care numără mai multe mii de membri, înlocuiesc pe Ovreeii negustori, sam-sari, prăvăliași și creditori. Naționalizarea negoțului pricinuește scăderea negoțului ovreesc. Astfel miclele *insule ovreești din sate au fost sdrobite*. Dacă ele au căzut mai tare și mai iute tocmai în deceniul din urmă, cauza a fost și *suprimarea dreptului de crășmărit*, și înființarea cârciumei concesionate de stat,

1) În Z. f. D. u. St. d. J., 1913, p. 17 — 24.

care a prăpădit mii de existențe¹⁾. *Declasații economice s'au mutat la orașe și acum noi suntem în drept să vorbim despre o urbanizare a populațiunei ovrești.* Probă procentele de Ovrei la țară dintre anii 1880 — 1910, care din zece în zece ani scăzù astfel: 38,0; 38,1; 34,1; 28,8 (1910)».

Și în Galiția estică (cu cei 658722 Ovrei, dintre cari 60 % în orașe și 40 % în sate) se constată o scădere, dar mult mai neînsemnată. În aceeași ani, în orașe, erau aici: 13,4; 13,6; 12,8 și 12,3 % (1910). Cauzele sunt aceleași: *admigrarea ruteană și polonă spre orașe, concurența economică, comerțul național și legile privitoare la crășme și la negoțul ambulant care îi păgubesc (feindlich) pe Ovrei.*

Este limpede: Galiția creștină îi scoate din sate; și începe a-i strâmtori și în orașe. Procesul acesta se va prelungi lung în viitor și noi, vecini cu acei mulți Ovrei declasați, *trebuie* să ne gândim la mijloacele de-ai respinge, dacă se vor gândi să bată odată și la granițele țării.

Rosenfeld însuși scoate din cifrele anilor 1880—1900 aceeași concluzie: Nu se poate vorbi despre o pieire a Ovreilor galițieni, dar remarcabil este faptul că și *densitățile cele mai mari scad*; astfel într'un timp nu prea depărtat *trebuie să contăm în toată țara cu o minoritate stabilă.* Sau, cu alte vorbe, visul de a stăpâni definitiv Galiția nu se va mai împlini!

După scoaterea din sate va urmă și cea din orașe, încet, încet: *unde va plecă populațiunea ovreească scoasă din ele?*

Până acum Ovreii pleacă în America. Plecarea au

1) Deci cârciuma din sat eră unic temei de existență.

început-o creștinii, pela 1880 și 1881 (Din Galiția plecaseră în cei doi ani 691 și 1198 indivizi ¹⁾). Intre 1890 și 1900 au plecat la Americă peste 100000 de Ovrei galițieni, ne asigură revista pentru demografie și statistică ²⁾, ceea ce este important. Mai departe: În 1905 emigraseră din toată Austria 11114, în 1910 au emigrat 10704 Ovrei. Deci tendința se susține. Pentru preciziune adaug cifra totală de emigrați *austriaci* dela 1898/99 până la 1910/1911 : 193587.

E pur si muove!

Anexă: Tablouri din Austria

Călători ovrei în Galiția ³⁾

Două femei și un bărbat, suflete ovreești, dar clare, realiste, spun ce au văzut și eu voi spune după ele fără să schimb o iotă din asprimea sau blândețea lor.

1) *Statistische Monatsschrift*, vol VIII, p. 138 și 595.

2) *Z. f. D. u. St. d. J.*, 1912, p. 144.

3) P. Berthold (Bertha Pappenheim), *Zur Judenfrage in Galizien*. Frankfurt a. M., 1900. Autoarea este președinta „Federației femeilor ovreice“ din Germania! Despre opera ei socială M. Philippson scrie în op. cit. II, p. 149: „Din vremea judecătorilor până astăzi întâia oară femeia ovreică intervine în istoria iudaismului cu sfatul și fapta».

II. Bertha Pappenheim și Dr. Sara Rabinowitsch, *Zur Lage der jüdischen Bevölkerung in Galizien. Reiseindrücke*. Frankfurt a. M. 1904. Opera este dedicată lui Iulius Plotke, procuror, unul dintre dușmanii publicistici ai României și este scrisă din însărcinarea unor societăți ovreești din Germania către care cele două distinsse femei adresează raportul de față.

III. M. Friedländer, *Aus Galizien I. Reiseerinnerungen*. Wien, 1900. Autorul a fost agent al Alianței izraelite și apoi al fundației baronului Hirsch.

Eu concentrez numai după materie, citând cele trei scrieri, cu I, II și III. Observ însă că despre ce-i rău ei vorbesc foarte cruțător. Cetitorul va ghici cu ușurință unde expresiunea este adecuată realității sau unde realitatea este acoperită de câte un eufemism explicabil.

O țară. — De bună seamă ar fi frumos *să-i dăm poporului ovreesc o țară*. Dar așa cum este poporul acum, *încă nu poate trăi ca națiune*, încă nu poate lucra și încă nu este nici destul de copt; ca să priceapă că trebuie *să învețe a săvârși muncă fizică*, trebuie să învețe a o și stimă, a se potrivi evoluției, *a se subordona unui întreg* (II, p. 43).

Agricultură. — Pentru ca Ovreei să poată face agricultură, va fi nevoie de o schimbare reală, corporală și psihică, a familiilor și comunelor lor. Coloniile celor siliți să emigreze de frica cnutului au dovedit că nici nevoia nu te învață agricultură.

Puterea și rezistența fizică, experiența, *răbdarea de a aștepta dela semănat până la seceriș*, dragostea de moșie, care nu se teme de munca de care *abia generațiile următoare se vor bucura*, toate acestea îi lipsesc poporului ovreesc și nu pot fi câștigate printr'un contract de arendare sau de cumpărare (I, p. 10 și 11).

Identic vorbește II, p. 68—69.

Ovreei nu trebuie să râvnească mica proprietate bucatătită. Ei trebuie să se arunce asupra celei mari și mijlocii care este ipotecată grav. Ipotecele moșiilor galițiene fac 800 de milioane de coroane sau 105 coroane de hectar. Țăranii dătoresc 240 de milioane (50

coroane pe hectar), proprietarii mijlocii și mari 560 de milioane (217 cor. pe hectar). *Filantropii (!)* ovrei trebuie să profite de tendința proprietății mijlocii de a se preface în proprietate mică și să o cumpere prin *cooperative ovreești și bănci ovreești agrare*. Cooperativele vor cumpără alcătuind moșii de câte 20—25 hectare; băncile vor da creditele necesare cu condiția unei amortizări moderate (II, p. 71—72). Compară și III, p. 22—23.

Săteni ovrei. — Trecerea la țară a unei părți din Ovrei ar fi foarte fericită. *Deoparte s'ar naște Ovreilor* un nou element economic puternic și capabil de muncă; de altă parte, scurgerea la țară a unei părți din populația ovreească ar ușura condițiile de hrană ale celor rămași în orașe. În sfârșit s'ar pune capăt situației nesigure a unei părți de Ovrei, care nu ar mai emigra (II, p. 72).

Crășme și rohatce. — Guvernul le-a luat cu desăvârșire din mâinile Ovreilor și le-a dat creștinilor (II, p. 27).

M. Friedländer îi numește pe crășmari farnienți și leneși, cari se plimbă în sus și în jos, ca să iea țărânului muncitor din greu vama și să deștepte în el idea că Ovreiului îi curge banul fără nici o oboseală (III, p. 20).

Camăta. — Oomenii aceștia trăesc mai rău decât animalele; nu-i deci mirare că dorul de bani dă la o parte orice considerație și-i aduce în conflict cu legea cametii (II, p. 30).

Intr'un oraș galițian am cunoscut o formă de că-

mătărie nouă, cu giuvaere. Cine vrea să împrumute bani dela un giuvaergiu trebuie să cumpere întâiu un obiect, cu prețul fixat de vânzător. Cumpărătura este nominală. «Cumpărătorul» dă o poliță și amanetează —tot acolo—obiectul și ia chitanță de amanetare. Pe chitanță nu se scrie prețul obiectului, ci numai dobânda legală. El plătește deci îndoit: și prețul obiectului—și banii luați pentru amanetul «său»! La sfârșit, plătind tot, devine proprietarul obiectului, dar el nu are nevoie de obiect și îl vinde—creditorului pe nimic! Sara Rabinovitsch observă că astfel de afaceri sunt dese (II, p. 73—74).

Estetica. — Vorbind de o căscioară curată, Friedländer, călător neobosit, observă: «Așa ceva rar am văzut eu în Galiția» (III, p. 18).

Simțul frumosului pare mort cu desăvârșire. Femeile și fetele se îmbracă bătător la ochi, dar fără gust (II, p. 8).

La ferestrele țăranilor se văd flori, dar nu-mi aduc aminte să fi văzut flori la ferestrele Ovreilor (II, p. 8¹).

Trebuie început războiul contra necurăteniei devenite proverbiale și nu va fi ușor! Oamenii aceștia cred doar că păduchii sunt o dovadă de sănătate; că sănătate sunt și bubele de pe piele, care nu trebuiesc «gonite»; că este păcat să se spele capul copilului care nu a împlinit anul. A-i convinge de contrar va fi o problemă uriașă (I, p. 18).

Femeile și fetele trebuie să învețe a scălda copiii și a-i pieptenă, a spăla rufe și a le păstră (I, p. 19).

1) Compară aceeași observare făcută de C. Negruzzi asupra Ovreilor din Iași.

Aici este nevoie de săpun, sodă și mijloace de desinfecție (I. p. 22¹⁾).

Fetele și prostituatele: Unele «încep» din cheder (II, p. 12).

Cete întregi de fete, care fac «corso» Sâmbătă p. m., îmbrăcate exagerat după modă, cochetează cu ofițeri și studenți prin străzile principale și în grădini publice. Când te gândești că ele câștigă dela 80 creițari — 2 florini pe săptămână, ai toate motivele să te temi de viitorul poporului ovreesc (II, p. 10).

În toate satele și orașele am întrebat pentru ce fetele se sfiesc de a intra în serviciul familiilor. Pentrucă servitoarele sunt tratate rău și pentrucă *foarte* adeseori stăpânii casei și băieții lor le seduc (II, p. 22).

Am vizitat scurt și câteva case publice (bordele) din Cracovia. Este îngrozitoare impasibilitatea cu care toate păturile societății vorbesc despre existența și «necesara» întindere a meseriei acesteia.

Numărul bordelelor este foarte mare; proprietarii și locatarii sunt mai ales Ovrei, resp. Ovreiche.

Și mai gravă este prostituția clandestină. Fetele nu se vând numai de nevoie. Mai ales doctorii mi-au spus că un număr îngrozitor de mare de fete și femei din familii «mai bune», care nu caută câștig, sunt accesibile vieții sexuale clandestine. Și anume nu emancipate, ci fete și femei ultra-ortodoxe, care țin Sâmbăta și tot soiul de prescripții rituale. Dar ce să ajute acestea, dacă ele au rămas forme fără cuprins?

1) Din cauza murdăriei acesteia străvechi trebuie să se fi întâmplat ce Max Weissberg povestește în *op. cit.* p. 6: „Dându-se ordin ca Ovreii galițieni să fie botezați cu nume nemțești, funcționari icruzi le-au dat și de acestea: Canalgeruch (Miroș-de-canal), Temperaturwechsel (schimbare-de-vreme) etc.

Femeile și fetele Galiției sunt o mulțime de animale în cel mai rău înțeles al cuvîntului (*Haustiere im niedrigsten Sinne*)¹⁾.

Foarte instructivă a fost o scenă într'un sat mai la o parte. Femeile cu care am stat de vorbă s'au agitat mult de pericolele morale și igienice ce le-am arătat. Cele mai multe fete nu știu ce le așteaptă, nu știu nici părinții. Sunt și cazuri în care părinții sunt înțeleși cu pezevenchii. În anticamerele rabinilor, supt poartă, oriunde se povestesc istorii înfiorătoare despre negoțul de fete (II, p. 46—48).

Vieața familiară, plină de lene, plictisește pe fete; ele nu găsesc bucurie în familie și de-aceea sunt expuse adimenirilor din stradă (II, p. 81—82)²⁾.

Calicii. — După ortodoxi calicul dă milosului prilej să facă o faptă plăcută lui Dumnezeu și milostivul este dator săracului recunoștință, nu deandoasele. Mila, ca să aibă efectul cuvenit pentru cel milostiv, trebuie să fie dată direct. Deaceea se dă, dar nu se poate constitui o ajutorare practică a calicilor. (II, p. 21).

Cheder. — Sunt chedere în care băieții și fetele primesc instrucția împreună, cele mai multe au numai băieți. Un bărbat, care nu-i bun de nimica altceva, este «melamed». El are și «belferi» (Behelferi, ajutoare) flăcăiandrii de 17—19 ani, cari știu manipula bățul, biciul și cureaua. Unde sunt și fete în cheder se întâmplă foarte des delictе grave (*grober Unfug*). Autorități pedagogice mi-au spus că adeseori chederele pun temelia imoralității (II, p. 12).

1) *Stumpfe Haustiere* se zice la p. 10.

2) Compară și I, p. 12.

Rabinii. — La un «zadic», rabin făcător de minuni : Rabinul ne contestă necesitatea școalelor pentru băieți și pe când vorbim Sarei Rabinovitsch îi cade din tavan în poală o ploșniță. Am înțeles imediat spiritul din casa aceasta (II, p. 7).

Inrâurirea rabinilor este îngrozitoare ; ea paralizează orice progres. Toate femeile rabinilor sunt mai inteligente decât bărbații lor. Minunile lor sunt mai ales sfături. Unii au agenți cari le fac reclamă laudându-le minunile în tren, în crâșme, la târguri (II, p. 42).

Intemeindu-se într'un târg o școală, rabinul părăsi târgul pângărit și plecă spre Est (III, p. 52).

În mijlocul proletariatului gailțian rabinii își netezesc burțile grase și bărbile lungi ; aliații lor sunt melamedii, maeștri ai prostirei (III, p. 10).

Fuga de creștini. — În localități mai mici bolnavii nu se îngrijesc. Spitalele creștinești primesc pretutindeni pe Ovreeii bolnavi, dar din cauză că nu li se dă mâncare rituală ei nu se folosesc de dreptul de-a fi primiți în spital (II, p. 25).

VI

OVREEII DIN UNGARIA ȘI ARDEAL

Istoria Ovreilor ungurești

În Ungaria Ovreeii se ivesc prin veacul al X-lea. Îndată ce se ivesc se și constată un mare târg al lor : Ei sunt vânzătorii cu câștig ai prăzilor făcute de Unguri în invaziunile lor prin Europa. Îndată ce se ivesc, faptele li se și pun supt controlă aspră : Regele Coloman poruncește ca împrumuturile lor să se facă

numai cu martori și în scris. Îndată ce se ivesc se primește principiul ca ei să poată locui numai unde este o reședință episcopală. Totuș, camăta fiind pentru creștini oprită de canoanele bisericii, Ovreii o practică și se îmbogățesc repede pe socoteala regelui, bisericii, nobililor.

Supt Andreiu al II-lea, în veacul al XIII-lea, s'a putut vorbi chiar de-o epocă de glorie a Ovreilor. Insuș craiul le amanetase veniturile sale, vămile. Și Ieha eră numele unui Ovreu ajuns om important în administrația regelui. Indignați de această întâie epocă de ovreizare a Ungariei, magnații se răsculară și siliră pe rege să jure, la 1232, pe pământul Bereg-ului — care astăzi este atât de ovreit, — că nu va mai da slujbe Ovreilor, Bulgarilor și Arabilor și că nu va mai îngădui căsătoriile mixte. Pe atunci existau și sclavi albi în Ungaria; negoțul cu sclavi albi îl făceau tot Ovreii.

Timpu de împotrăvire, în prima epocă antisemită a a Ungariei, nu ținū prea mult. Supt Bela IV, la anul 1251, Ovreii câștigară iaraș câteva libertăți însemnate. La 1251 se hotărî că Ovreii vor plăti taxe vamale egale cu ale creștinilor și că împrumuturile lor vor fi garantate prin luarea în posesie a moșiilor, până la plata datoriilor¹⁾.

Privilegiul dela 1251 îi ocrotiă atât de mult pe Ovrei, încât ei ținură să le fie reîntărit, până la 1493, de nouă ori. (In anii 1256, 1396, 1406, 1431, 1436, 1438, 1453, 1464, 1493).

Ludovic cel mare simți însă nevoia ca orașele ungu-

1) Din timpul acesta se cunoaște și primul proces între doi Ovrei ungurești, Ruben și Simon: Unul, cumpărătorul, pâră pe celălalt că i-a falsificat un vin francez, amestecându-l cu vin hunic (unguresc).

rești și ardelenști să fie sprijinite în dezvoltarea lor națională și izgoni pe Ovrei cari fugiră în Austria, Boemia, Polonia, deci pe aproape, de unde să se poată întoarce mai ușor în Canaanul unguresc. La 1396 s'au și întors; ba la 1431—1436 li s'a dat un drept surprinzător: li s'a admis camăta de 2 la sută pe săptămână, sau de 96 la sută pe an. Talmudul nu i-a împiedecat de-a cere și a primi daruri așa de vesele! La 1436 regele Sigismund îi reprimi.

Peste câteva decenii se ivi însă înțeleptul rege Mateiu, contemporanul lui Ștefan cel Mare. Regele suprimă dreptul de-a amanetă Ovreilor case și pământuri și scăzù dobânda.

Poporul înțelese pe rege și desvoltă o altă epocă antisemită. Pânăla 1526, când regina Maria scoase pe Ovrei din Pojon (9 Octomvrie), se văzù pe rând un antodafé în Tyrnau, un pogrom în Buda (1495) și o apărare fără succes din partea regelui Ludovic al II-lea.

Din timpul dominației turcești în Ungaria este remarcabil congresul dela 1650, când rabinii din Orient se adunară să hotărască, dacă Sabbatai Sevi este sau nu mult așteptatul messia. Amănuntele acelui congres, care a respins presumpțiunea lui Sevi, sunt pline de haz, ca să nu zic caraghiozlăcuri, deși acest cuvânt de origină turcească s'ar potrivi cu epoca.

Se pare că amintirea acestor triste experiențe ale cămătarilor cu 96 la 100 i-a îndemnat să trăească bine cu noii stăpâni, cu Turcii, deoarece la 1686 (2 Septemvrie) ei se unesc cu Turcii și se luptă contra armatelor imperiale, care veniau să desrobească Ungaria. Deși Avram Spitz, Ovreiul Vienei, interveni pentru ei, totuș Eugen de Savoia, văzându-i cămătari nemiloși și bănuindu-i că ar fi capabili de-a sluji Turcilor cu

spioni, îi scoase cel puțin din granițele țării creștine¹⁾.

În general epoca dela 1686 pânăla 1749 a fost pentru Ovreii o epocă de nesiguranță. În 1698 se făcuse un recensământ al lor și se constatare că în țară intră cu mâinile goale, înșală des, nu plătesc dări și se îmbogățesc. Dar fiscul preferă să-i țină în țară și le ceru o taxă de toleranță de 20.000 florini (26 Nov. 1749²⁾).

Pentru Ungaria evul mediu se încheie cu anul 1848, anul căderii privilegiilor. Anul 1848 fu însă preparat de opera lui Iosif II despre care voiu vorbi încă. Până la el rezultatul evului mediu ungaro-ovreesc se poate caracteriza cu Czoernig așa: „*Ovreii știură să exploateze slăbiciunea regilor și demnitarilor, îndatorirea nobilimei și puțină cultură a orașenilor și țăranilor, și tot atât de bine știură să ocolească legile; zile de seceriș bogat au fost pentru ei mai ales vremile de nevoe și zăpăceală*”.

În epoca de preparare a anului 1848, în vremile raționalismului, se admise toleranța. Edictul ei le fu și Ovreilor pe folos. Și ei veniră iarăș, mulți, supt Iosif II. În schimb, în 23 Iulie 1787, Iosif II le ceru să-și dea nume nemțești, (Johann, Franz etc.) și să-și germanizeze cărțile de rugăciuni. Articolul CVIII din 1791 îi confirmă statornici în locurile unde se găsiu. Dar dieta Ungariei le-ar fi dat și alte drepturi, le-ar fi făcut și alte concesii: concesiile nu s'au făcut, fiindcă Ovreii nu au voit să primească a face serviciul militar.

1) Articolul de lege al dietei, care-i scoase din granița militară, din Croația-Slavonia și din orașele nordice ale Ungariei, este al 38-lea din 1729.

2) La 1760: 30 000 fl., la 1772: 50.000; la 1778: 80.000. Taxa s'a desființat abia la 1846.

Dela 1792 țara, orientată asupra vecinilor săi, ho-tărî ca *imigrația* din Polonia, care căzuse și de unde Ovreei fugiau acum în toate părțile, *să nu mai fie îngăduită*, dacă Ovreiul nu va fi cel puțin mese-riaș, negustor sau capitalist cu mai mult de 1500 flo-rini. Ungaria a simțit imediat primejdia proletarilor ovrei din Polonia și Galiția.

Anul 1840 (Articolul de lege XXIX) începù marșul spre egala îndreptățire: Ovreei fură primiți în toată țara, afară de orașele nordice, așa zisele Bergstädte, de moșiile urbariale și ale magnaților. Pământuri oră-senești puteau acum să cumpere, fabricanți puteau să se facă, puteau fi și medici acum. Articolul XVII din 1867 le aduse și egala îndreptățire a religiei, care înaintea se votase și în revoluție (4 Martie 1849)¹⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Condițiile de așezare în Ungaria

După Schwartzner și Fényes Ovreei ungurești erau la 1785 : 75089, iar la 1805 : 127816, dintre cari bărbați erau 63908. Fényes adauge și cifra din 1840 : 241632, constată că în 55 de ani s'au întreit *mai ales prin imigrațiunea din Polonia* (Galiția), că au ocupat chiar și frumoasa «Hegyalja», unde se așezaseră în cârciu-mele satelor și târgurilor. Schwartzner observă că *nobilii*

1) Izvoarele schiței istorice :

1. Paul Hunfalvy, *Ethnographie von Ungarn* (Budapest) 1877, p. 367 și urm.

2. Czoernig, *Ethnographie der österreichischen Monarchie* (Wien), 1857. Vol. II, p. 113 și urm., III, p. 185—187.

3. Alexius von Fényes, *Statistik des Königreichs Ungarn* (Pest), 1843 (vol. I) și 1844 (vol. II).

4. M. Schwartzner, *Statistik des Königreichs Ungarn* (Pest), 1798 și (ed. II) 1809.

îi primesc bucuros, fiindcă le oferă mari arenzi¹⁾. Fényes adaugă că ei ocupă și negoțul de cereale, de lână, de tutun, care sunt aproape exclusiv ale lor, cași rachieriile. După Fényes, negoțul lor nu erà cinstit, deoarece judecătoriale se vedeau nevoite destul de des — «nicht selten» — să iea din oficiu apărarea pământurilor față de îndrăznelile ovreești²⁾. Mai mult — și faptul erà și mai este caracteristic pentru orice lipitoare care caută o jertfă —, imigranții aceștia proletari spionau chiar vieța familială, ca să poată găsi locul slab în care să se așeze³⁾.

Auri sacra fames sau foamea crescândă îi îndemnă să ceară și drepturi politice egale cu Ungurii. Poporul creștin erà încă rob, dar ei cereau egală-îndreptățire! Cerură dela 1807, dar fără rezultat. În 1840 li se deteră drepturile amintite. Pomenindu-le Fényes observă că *egala-îndreptățire ar fi egală cu un monopol ovreesc asupra comerțului Ungariei*, ceea ce nimeni nu putea să admită acelui popor, care, după frumoasa expresie a lui Schwartner, nu știe «nici să samene, nîci să toarcă» și pentru a căror îndreptare Iosif II murise prea de vreme⁴⁾. Ce împrejurare le da Ovreurilor atîta curaj? Li-l da trista împrejurare că pe la 1808 Nordul Ungariei erà inundat de ei⁵⁾.

Se simțiau acum mulțime, massă. Și în massă orice însușire crește și mai ales crește îndrăzneala,

1) *Op. cit.* p. 145.

2) *Op. cit.* p. 94.

3) „—nicht minder Gelegenheit die *geheimsten* Familienverhältnisse zu erspähen, woraus der erfinderische Judengast verschiedene Erwerbsquellen eröffnet“ (P. 94).

4) Pag. 104.

5) Schwartner, op. cit., p. 149.

căci altfel Ovreei Ungariei nu erau îndrăzneți. *Când a fost vorba ca și ei să facă serviciul militar, s'au împotrivit energic*; dieta a trebuit să li-l impună cu severitate prin art. VII din 1808. Serviciu militar nu voiau să facă, dar drepturi politice cereau; și în mod clandestin continuau să intre în Ungaria, deși guvernul interzisesse la 18 August 1806 intrarea lor și mai ales a «vagabonzilor» din Polonia ¹⁾.

Precum văzurăm invaziunea Ovreilor în Ungaria nu se deosebesc întru nimic de invaziunea în Bucovina și Moldova. Deaceia am descris-o mai pe larg. *Fenomenul este general și caracterizează prin urmare rassa ovreească*, de care orice popor trebuie să se teamă și să se apere *ca popor, nu ca indivizi*, în așa zisa epocă de liberalism economic, adică: de prefectă nepricepere economică națională.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Liberalismul economic și proprietatea rurală

Cât a suferit Ungaria din cauza liberalismului său economic, sosit ca un trăsnet la 1884, nu voi povesti și nu voi explica eu, ci voi spune cu vorbele istoricului maghiar P. Hunfalvy. El desvălește însă și *vina boerimii ungurești*. Paul Hunfalvy, apreciind trecerea dela 1848 la 1867—68, la timpul egalei îndreptări, zice:

«O parte mare dintre Ovrei trăiește din *arenda câr-*

1) Cred că serviciul militar li s'a impus în vederea războiului cu Napoleon I. După Jekel (*Polens Staatsveränderungen*, p. 42—71) citat în I. C. Bisinger, profesor la Terezianul din Viena (*Generalstatistik des österreichischen Kaiserthumes*, Wien, 1807, p. 55) s'ar fi recrutat 15000 de Ovrei ca simpli soldați și—slugi la căruțe (*Fuhrwesenknechte*!).

ciumilor, pe lângă care ei mai fac și negoț mic (*Krämerei*). Pentru poporul de rând aceștia sunt clasa cea mai periculoasă; proprietarii cu dreptul crâșmăritului lor au creat-o și o susțin încă. Oferind cu ușurință un credit care caută dobânzi cămătărești ei adimenesc poporul incult, până ce averea și mintea se înneacă în rachiou, iar femeea și copiii în mizerie ¹⁾. Comunele imitează pe proprietari, deoarece Ovreiul plătește pentru crâșmă o arendă mai mare și astfel dreptul crâșmăritului este pentru poporul dela țară tot atât de primejdios pe cât de productiv este pentru Ovrei, cari sunt — printre populația din Nordul Ungariei — *elementul care totdeauna calculează și de aceea totdeauna și câștigă*. Caracteristic este că Ovreiul cârciumar caută mai bucuroși satele slovacesti, rutenești și românești, și că în ele îi merge mai bine. Dovadă populația ovreească cea mai deasă se află în părțile locuite de Slovaci, Ruteni și Români.

«Contrastul acestei calamități îl formează *proprietarii Ovrei*, deoarece ei, din cauza averii lor, fac parte din păturile cele mai în vază și se disting și printr'o cultură rațională a pământului. *Clasa aceasta a fost creată prin altă particularitate* sau, mai bine, prin alt defect al dreptului public ungar și al *societății ungurești*. Conform dreptului public în Ungaria numai nobilul putea să fie proprietar de pământ și să se bucure de scutire de bir. Acest privilegiu i-a deprins pe nobili cu o vieață de lenevire, fără griji. Mai departe,

1) «Durch leichtgewährten Credit, der freilich auf wucheris. he Zinsen geht, verlocken sie das ungebildete Volk, bis dessen Vermögen und Verstand im Branntowei untergeht, so dass Weib und Kinder elendiglich verkümmern müssen» p. 6373.

în Ungaria numai nobilul avea drepturi omenești depline; numai el era om «întreg». Celce nu era nobil, burghezul și țăranul, să fi fost oricât de bogat, nu putea să cumpere moșia nobilului, dacă nu-și cumpăra mai întâiu cu bani boieria; iar el căută să și-o cumpere, deoarece numai în acest chip putea să se ridice din starea lui țărănească. Situația aceasta sucită avu urmări îndoite de rele. Proprietarul care trăia fără griji se îndatori din ce în ce mai mult, dar valoarea moșiei lui nu creștea, deoarece burghezul și țăranul, clasele nevoite să muncească și să se ocupe de industrie, chiar dacă aveau bani, nu puteau să dea cumpărători. Mai departe, deoarece burghezul sau țăranul îmbogățit, voind să fie om întreg, trebuia să-și cumpere boieria, capitalul nu rămânea nici în punga clasei muncitoare; deci nici bunăstarea acesteia nu putea să iea vreun avânt constant. Într'adevăr «*Partis I-mae Titulus nonus*» din vechia constituție a fost jertfirea societății creștine a Ungariei! Când mai târziu proprietarul nobil și îndatorit căută cumpărători pentru moșia sa scăzută în valoare, nici ne-nobili nu dispuneau de capitaluri; căci ne-nobili bogați nu se găseau, deoarece mare parte din averea lor ei o jertfiseră, ca să se ridice dintre țărănimea fără drepturi sau din burghezimea cu drepturi limitate, ca să-și câștige dreptul nobiliar.

«Intr'aceea populația ovreească puneă mâna pe negoț și deoarece, cu putine excepții, aici nu avea de învins nici o concurență socială, ea se îmbogățea mereu, mereu.

Apoi se ivi schimbarea subită. Proprietatea nobilă deveni alienabilă. Dar acum nu o cumpăra cealaltă parte de populație creștină, ci negustorul ovreu și bogat, care până acum fusese exclus dela nobleță și

proprietate. Luați o hartă mare a Ungariei și plecați dela punctul unde Tisa intră în șes până la vărsarea ei în Dunăre, însemnând mereu proprietățile Ovreilor și veți vedea cu mirare ce mare-i pământul care nu a fost «cumpărat cu sânge unguresc,» ci vândut prin îndatorirea Ungurilor! Aceleași stări le veți găsi și dealungul Dunării și în alte locuri».

Negoțul Ungariei este astăzi în mâinile Ovreilor. Negoțul cu cereale asemeni. Industriile le ocupă din zi în zi tot mai mult, carierele științifice asemeni.

Potopul curge înainte.

Istoria Ovreilor ardelenști

Ardelenii încă nu au scris istoria Ovreilor așezați în țara lor. Nu au scris-o nici Ovreii.¹⁾ Totuș se pot strânge câteva știri sigure și caracteristice.

În legile țării, întâia știre despre ei se găsește la anul 1526, în articolul IV din lege, prin care Ioan Szapolja îi isgonește pe Ovrei din orașe și din sate. Dar peste 50 de ani, articolul XXII (din 1578) constată că oașpeții mozaici s'au întors în târguri și că sunt chiar mulți cei întorși. Deaceea, conform principiului vechiu că Ovreii pot să locuească numai unde se află episcopie catolică, ei sunt localizați, la 1591, în Alba-Iulia.

Se pare că desvoltarea lor în Alba-Iulia nu a fost serioasă, deoarece relativ la acest ghetto, două sute de ani mai târziu, un scriitor german constată lapidar:

1) Eisler Mátyás (scriitor ovreiu!) *Az erdélyi zsidók múlt-jából* (Din trecutul Ovreilor ardeleni) în revista istorică *Erdélyi Múzeum*, vol. XVIII (1901), p. 95 și urmare.; p. 155 și urm. dă numai o schiță scurtă, pe care eu o întregesc din alte izvoare.

«Câteva familii întrețin o sinagogă săracă în Alba-Iulia»¹⁾. Faptul că generalul Basta omorătorul lui Mihaiu-Viteazul, îi găsisse și în Cluj, la a cărui cucerire (1600 Sept. 13) îi taiă și-i arse și pe ei²⁾, dovedește că, în contra legii, Ovreii nu s'au mulțămît cu Alba-Iulia și că, după un obicei nedesmințit, *sua sponte*, trecuseră și aiurea.

Cu ajutorul principelui Gabriel Bethlen soarta Ovreuror se îndulcește Ovreurilor: La 1623 li se dă voie să colinde neturburați orașele, dar nu să se și așeze în ele. Astfel negoțul lor ambulant găsi ocrotire. Dar deprinderile lor bine cunoscute înfloriră iarăș repede. Anume: Se constată că ei ieșiau câte 2—3 mile departe de orașe, înaintea negustorilor Sârbi și Turci, dela cari cumpărau mărfurile ieftin, ca să le vândă apoi scump. Deaceea la anul 1648 principele Fr. Rákoczi le interzise acest negoț de mijlocitori păgubitori pentru locuitorii țării.

Pentru timpul dintre 1648 și 1780 M. Eisler are câteva știri. Principele Mihai Apaffi de tristă memorie le vându Ovreurilor un așa zis «protecțional». În șapte ani li-l vându chiar de trei ori! De ex. în 20 Fevr. 1673 și 4 Iulie 1680. Cu acest protecțional Ovreurii s'au înfățișat în anul 1837—38, la dieta din Sibiiu, ca să

1) *Über der Nationalcharakter der in Siebenbürgen befindlichen Nationen*. Wien., 1792, p. 99. Legea care-i fixase acolo este *Approbatæ Constitutiones*, Pars V. 82. După I. Lehmann, *Reise von Pressburg nach Hermannstadt*, 1785, p. 74, Ovreurii din Alba-Iulia erau furnizori ai armatei.

2) L. A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn* (Leipzig) 1778, vol. IV, p. 362.

protesteze împotriva unor sporiri de biruri («megterhelései miatt»).

Știrile despre Ovrei se înmulțesc dela 1781 încoace ; 1781 este anul edictului de toleranță al lui Iosif II., care *însă* pe ei *nu-i* scoase din Alba-Iulia. Pentru acest timp știrile le găsim adunate la cronicarul săsesc Hermann¹⁾. La 1780 (1 Sept.) li se dase Ovreilor încă un an de toleranță, după care trebuiau să fie expulsați. Dar nimeni nu i-a expulsat. De ce nu ? Aprobatele (V, 82) se întăriră acum iarăș prin decretul curții imperiale din 1781 (4 Iulie), admitându-se în Ardeal numai cei născuți în țară ori ceice se găseau în țară cel puțin de 30 de ani ; toți ceilalți, afară de cei din Alba-Iulia, trebuiau să fie expulsați chiar în cursul anului 1781. Nu i-au expulsat. De ce nu ?

La 1784 Ovreii indignară din nou stăpânirea. Horia, Cloșca și Crișan făcuseră revoluția lor națională ; în revoluție se prădase ; Ovreii adulmecaseră câștigul și se grămadiseră la Brad, ca să cumpere ieftin și să vândă scump ce țărani prădasera depe moșiile și din castelele nobililor asupritori. Tabla (judecătoria) Huniedoarei se îngrozî și ceru guvernului ca nici un Ovreu să nu mai fie primit în locurile arse și prădate de revoluționari.

Mai mult, în 1786 și 1787, se porunci cu asprime ca Ovreii săraci să fie opriți de a se mai însură și ca toți calicii și vagabonzii lor să fie scoși din țară. Tot atunci li s'a interzis negustorilor ovrei a zidi case prin orașe ; li s'a impus repausul Duminicii și sărbătorilor creștinești, pe care ei nu le respectau ; iar copiii nele-

1) G. M. G. von Hermann, *Das alte und neue Kronstadt* (Hermannstadt) 1883. Vol. I, p. 308 și vol. II, p. 18—19, 61, 324.

gitimi și săraci ai Ovreilor s'au luat în sama statului care-i făcea, evident, catolici. Nici camăta nu a fost dată uitării. Decretul gubernial din 6 Iulie 1786 îi puse—sau credea că-i pune—capăt. Din textul lui reiese că și în Ardeal Ovreii începeau îndatorirea țăranilor cași aiurea, oferindu-le băutură multă pe credit primejdios ¹⁾).

Totuș Ardealul nu scăpă de ei. De ce nu? La acest «De ce nu» ar fi putut să răspundă numai slujbașii venali de pe-atunci.

Asemenea nu-i evident nici căror influențe li se datorește faptul că la 1790 iarăș li se îngăduie Ovreilor să vândă la târgurile mari ale Ardealului și să facă negoț ambulant.

Firesc eră ca acum Ovreii să se înmulțească iarăș. Eisler admite că, deși erau încă obligați a se statornici în Alba-Iulia, la 1845 se aflau și prin țară 3000 Ovrei. Cifra de 3000 a dat-o întâiu scriitorul săsesc Leonhard și după el o primi ca probabilă și exactul Benigni ²⁾).

În Alba-Iulia Ovreii aveau acum două sinagogi cu doi rabini ³⁾; cei de prin țară se închinau în casele lor.

Benigni arată și cine-i primiă la țară: *Ovreii se aflau mai ales la moșiile nobililor unguri, cari ex-*

¹⁾ «Judaeus. qui rustico ultra summam 30 x rorum potum pro credito dat, sine ulla reflexione totius crediti jacturam potiat, quae altissima resolutio ad omnes Christianos edicillorum arrendatores quoque extendatur».

Legea cametei din Ungaria, Artic. XXV din 1883, § 22 a revenit la dispozițiile din 1786!

²⁾ I. B. Benigni, *Hanbuch der Statistik und Geographie des Grossherzogtums Siebenbürgen* (Hermannstadt. 1837, Heft I, p. 9.

³⁾ Acelaș, III, p. 217. — Acelaș, I. p. 13; „besonders auf den gütern des ungarischen Adels“.

ploatând, aveau nevoie de talentete lor de exploatatari. Pământ propriu însă, ca străini, nu puteau avea. Ca străini și mai ales ca Ovrei nu aveau nici drepturi politice, nici slujbe de stat ¹⁾.

Vina nobililor se poate dovedi și statisticește: În teritoriul lor unguresc trăiau cei mai mulți Ovrei! La 1804 ei erau: în comitatele *ungurești* 1474; în comitatele *săcuești* 107; în comitatele *săsești* 25 ²⁾.

Totuș Ovreii nu s'au putut înmulți prea tare în Ardeal. După Söllner ³⁾, ei se mai înmulțiră în anii următori în Beclean, Făgăraș și Naznanfalva.

Mai exact decât Söllner s'a informat și a lucrat însă Bielz ⁴⁾. Bielz le știe tuturora originea: *după revoluție ei s'au înmulțit tare, «beträchtlich», venind din Bucovina și Galiția.* După Bielz procentul lor în cele 10 cercuri — supt absolutism! — eră mic: 0,01 — 0,03 cu Armeni cu tot.; erau însă 7 la 1000, deci cam 15573 în tot Ardealul. Ovreii se însurau mai puțin decât toți locuitorii, dar se sporiau ceva mai mult decât cei mai spornici băștinași.

În școale mai înalte erau tocmai trei: câte unul în liceele din Cluj, Mediaș și Aiud! Aveau câte un criminal la 409 indivizi. Bielz însemnează mai complet și localitățile în care s'au putut așeza chiar înainte de revoluție: La cele amintite de Söllner el adaugă:

1) Vezi în privința aceasta legile citate de Fr. Schuler von Libloy, *Siebenbürgische Rechtsgeschichte*, vol. II, p. 13-14.

2) M. Lebrech, *Versuch einer Erdbeschreibung des Grossfürstentums Siebenbürgen* (Hermannstadt), 1804, p. 9 și 10.

3) I. Söllner, *Statistik des Grossfürstentums Siebenbürgen*, 1856 p. 285-288, 295.

4) E. A. Baelz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgen* (Hermannstadt) 1857, p. 142. 160 161, 170, 211, 240.

Longenthal, Entradam, Tuşnad, Şimlăul Silvaniei, Naprad, Hidalmăş, etc.

Să lăsăm acum mai mulţi ani în urmă, un deceniu şi ceva, şi să ne oprim la anul 1870¹⁾. În acest an Ovreii erau în Ungaria 4.65 ‰, în Ardeal 1.17 ‰. În comitetele ungureşti ale Ardealului erau 21017; în cele săcueseşti 2474; în cele săseşti 1351; în total: 24842, din care pe fostul teritoriu unguresc şi ospitalier, în care nobilii îi susţinură: 21017! Copii de şcoală erau acum 3174. Dintre oraşe cele mai bogate în Ovrei la 1870 erau: Alba Iulia (1221 suflete), Cluj (3008), Murăş-Oşorhei (773), Dej (351), Făgăraş (276), Bistriţa (229), Braşov (217). Sibiul avusese la 1850 23 Ovrei, la 1857 9 Ovrei²⁾, iar în 1870 168!

Până la 1870 Ovreii deci îşi făcuseră loc şi în oraşele Ardealului!

De aici înainte istoria lor se uneşte cu a celor din Ungaria în noua epocă a constituţiei dualiste.

Gerando şi Paget despre Ovrei

Înaintarea povestită a Ovreilor şi efectele ei au fost descrise de mulţi autori. Pe ai noştri, bănuţi de naţionalism exagerat, îi dau la o parte. Mă mulţumesc cu cei străini, alegând şi dintre ei pe cei în veci necontestabili ca istorici, sociologi ori călători cu priviri etnopsihologice.

Până la 1842 îi studiase profesorul Kohl³⁾. În Buda-

1) *Die wichtigsten Ergebnisse der 1870 durchgeführten Volkszählung* (Hermanstadt, 1877, p. 4.

1) Bielz, în *Transilvania*, 1861.

1) I. G. Kohl, *Reise in Ungarn* (Dresden), 1842, p. 384—386.

pesta el îi constatase ca veniți din Moravia, Silesia, Cracovia, Lemberg și importându-și cărțile din—Zolkiew (Galiția)! Curentul de maghiarizare benevolă începuse. Kohl își rezumă impresiile într'o proorocie (p. 384): «Și dacă propunerile liberale ale dietei din urmă se vor realiza, dându-li-se chiar și puțința de-a cumpăra proprietate fonciară, migrația se va spori și *Ovreeii vor peregrina spre Ungaria ca spre țara făgăduinții*». Zise și în urmă așa se făcu.

Englezul Iohn Paget ¹⁾, care nu era antisemit, îi căută în sate și-i condamnă denunțându-i Europei, care-l cetia, că Ovreeii profită și de trebuințele, dar și de viciile boierilor și țăranilor; că *«îndată ce li se îngăduie așezarea într'un sat, sătenii sărăcesc»*; și că el a cunoscut mulți nobili cari din cauza aceasta nu permiteau Ovreeilor să se așeze în satele lor.

După Paget veni marele liberal A. de Gerando (1850) și constată aceleași stări ²⁾. Și lui Gerando i se părû, ca și lui Kohl, că Ungaria va deveni *probablement* o patrie pentru Ovreei, dar și el constată că Ovreeii sunt între ei strâns uniți și că *asupra țăranilor exercită un despotism lipsit de orice scrupule*. Gerando scrie textual:

«Très unis entre eux, ils ne se font pas scrupule de faire peser une sorte de despotisme sur le paysan, qu'ils regardent comme une chose à exploiter. Dans les transactions, où ceux-ci agissent avec la bonne foi des gens simples, les juifs apportent souvent le délo-

1) Ediția germană Iohn Paget, *Ungarn und Siebenbürgen* (Leipzig, 1845), vol. I, pag. 110: *Sobald er die Niederlassung in einem Dorfe erlaubt bekommt, werden die Bauern arm*.

2) *La Transylvanie et ses habitants*, vol. II, p. 328—331. Gerando era de origine franceză.

*yauté et la fraude: aussi n'ont-ils pas conquis la sympathie du peuple».*¹⁾

Supus atâtor nouă necazuri și surprinderi eră firească poporul român de peste munți să devie antisemit și să înceapă a cânta ca în versurile din Biharia:

Iancule, fecior de Moț,
Fă-mi o bătă de trei coți
Să omor Jidovii toți! ²⁾

Statistică istorică

Poporul ovreesc abătut asupra Ungariei, unde trăesc mulți Români, trebuie prins și în matca statistică. Chestia este mare și cetitorii au drept să-mi ceară dovezi depline pentru fiecare afirmație.

Câteva date vechi le dau pentru micimea numărului. Ele datează din epoca sancțiunii pragmatice. La 1720 Ovreii trăiau numai în 12 orașe ungurești, dintre care Pojonul avea 770, Kismartonul 600, Buda 160 etc. În total erau 1769 Ovrei. În orașele ardelenesti nu erau ³⁾. Pe atunci rolul ce-l au astăzi Ovreii în comerț îl aveau Grecii și încă Sârbii. Concurența mai serioasă a Ovrelor începe mai ales depe timpul lui Iosif II. Date mai complete se găsesc însă la Jekelfalussy ⁴⁾. Re-

1) Vorbind despre Ovreii delapidatori Paget (vol. I, p. 109) spune că i-a constatat uneori. Bani delapidați îi adăpostiau la coreligionarii din Polonia sau din altă țară, de unde justiția nu mai putea întoarce nici un creițar.

2) Bela Bartok, *Cântece populare românești din comitatul Bihor*. (București), 1913. Ediția Academiei române.

3) Dr. G. Thirring, *Die Bevölkerungsverhältnisse der ungarischen Städte*, în *Ungarische Rundschau*, vol. I, p. 340.

4) Dr. Iosef von Jekelfalussy, *Die Bevölkerung Ungarns zur Zeit der pragmatischen Sanktion, 1720—1721*. Budapest.

censământul se făcuse (1735—1738) pe birnici, cu numele lor. Pe atunci erau în Ungaria arendași 90, croitori 146, crâșmari 150, fabricanți de rachiu 263. Negustori statornici erau 272, iar ambulanți 814. Toți împreună aveau însă numai 733 de cai, 249 de boi, 502 vaci și 131 viței. De origine Ovreii erau: din Ungaria 885 suflete, din Moravia 961, din Boemia 77, din Polonia 277, din Germania 31 etc. La 131 de inși nu li-s'a putut constata originea! Doisprezece rabini le îngrijiau credința.

Ovreii se sporiră însă repede. Probă cifrele parțiale ale lui Fényes. În comitatul Arva erau la 1785: 115 Ovrei, iar în 1840, 2333! În Pesta în 1785 erau admiși numai la târguri doi Ovrei: Abelsberger și Lieberner; în 1830 erau 224 familii; iar în 1840 7586 de suflete. Creștinii se temuseră deașă nenoroc; dovadă petiția din 1786 a negustorilor din Pesta, cari cerură suprimarea comerțului ambulant ¹⁾.

Trecem la cifrele mari (după Czoernig și Hunfalvy.

In 1785	erau în total	75089	suflete
» 1805	» » »	127816	»
» 1840 ²⁾	» « »	241632	»
» 1846	» » »	263030	»
» 1848	» » »	292000	»
» 1850	» » »	252665	»

1) După M. Demian. *Tableau géographique et politique des royaumes de Hongrie etc.* (Paris), 1809, pag. 300, la 1791 erau 75218 Ovrei cu 42 de sinagoge și 50 de rabini. Din Pesta îi expulșaseră în 1801. Erau acolo 345 de familii contraveniente; *malgré les défenses* fură expulșate 340 și rămaseră 45, care aveau concesiuni anterioare.

1) Dr. G. Thirring, *op. cit.*, pag. 351.

2) Fényes dă cifra 244035; adică: 1,89 % din toată populația. Românii erau 17,10 %.

În timpul revoluției, numărul Ovreilor scăzù, adecã : *apostolorum pedes* îi duserã în locuri mai sigure decât Ungaria plină de arme.

În 1857 erau în total 413118 suflete.

În 1870¹⁾ erau în total 552113 suflete.

Dela 1785 pânăla 1870 se înșeptiserã ; catolicii nici nu se îndoiserã !

În 1873 erau în total 572164 suflete.

În 1877 cam a zecea parte din toți Ovreei *Europei* !

De mult, creșterii lor nu li se mai opuneã nimeni și nimic. Încã dela 1846 rabinul din Pesta, L. Löw, începuse propaganda sa efectivã pentru maghiarizarea Ovreilor²⁾. La 1848 ei se și aliarã cu Ungurii³⁾. După 1848 își maghiarizaserã serviciul religios⁴⁾. La 1867 obținuserã egalizarea confesiunii lor cu celelalte. Și se tot apropiau unii de alții. Și se înmulțiau *mai ales* Israeliții !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Potopul nu mai întâlnește nicio piedică.

In epoca asimilării

Învățații glorioasei națiuni ungurești făurirã acum teoria contopirii naționale într'o nație ungurească înnoită. Ovreei aveau tot interesul să se ofere ca prim chiag și ca întâiul procopsit din acest proces, a cărui soartă încă nu-i hotărâtă. Se nădăjduia că neîntrecuta plodire a Ovreilor va spori mult procentul ungu-

1) Dintre aceștia erau în Ungaria 516658 (4,65 %), în Ardeal 24848 (1,17 %), în Croația-Slavonia, Fiume și granița militară 10627 (= 552133).

2) Philippson, *op. cit.*, vol. I, pag. 215.

3) Acelaș, I, pag. 317—318.

4) Acelaș, I, pag. 380—381.

resc al populațiunei și că agilitatea rassei lor va des-
 morți spiritul mai greoiu, mai agrar al nației ungu-
 rești. Se nădăjduia într'o nație *astfel* tare! Căsătoria
 civilă eră menită să amestece rassele și pe acest drum
 să *readucă și proprietatea pierdută în posesiunea*
«elementului alcătuitor de stat» ! ¹⁾

Deaceea potopul chiar plăceă !

La 1880 Ungaria *toată* adăpostiă 624680 de suflete
 ovreești, dintre care 307035 bărbați și 317645 femei
 (10610 femei mai mult decât bărbați). Dintre aceștia
 Unguri se declarară 351595, iar Nemți s'au socotit
 207853. Restul au spus că sunt: Slovaci, Ruteni,
 Croați, Sârbi, Venzi, Țigani (3!) etc. Și Români !
 «Frații» noștri mozaici erau în Ungaria, la 1880, tocmai
 8180 ! ²⁾

Dela 1880 până la 1890 nicio confesiune n'a avut
 un procent de nașteri așa de mare ca Ovreeii. Media
 procentuală a acestui deceniu a fost la ei, din 1000 de
 suflete : 18,3. Celelalte confesiuni au avut o medie dela
 12,3 (Catolici) — 9,0 (Luterani). Ovreeii au și murit
 mai puțin ; au și imigrat mulți, mai ales în comitatele
 estice : Maramurăș, Ugocea și în Pesta Iekelfalussy
 constată că la 1890—6,12% din cele 48,61% ale Un-
 gurilor din *toată* Ungaria sunt Ovrei ; dintre Nemți
 (13,14%) erau Ovrei 11,49%. Din toți Ovreeii 63,78%
 știau acum să vorbească ungurește : *Națiunea se amal-
 gamă repede* ; ³⁾

1) K. Keleti în Dr. Iosef von Iekelfalussy, *Der tausend
 jährige ungarische Staat und sein Volk* (Budapest), 1896, p. 447-

2) K. Keleti, *A nemzeliségi viszonyok Magyarországbán* (Ra-
 porturile naționalităților în Ungaria). Budapest, 1882, pagina-
 50—51.

3) Dr. I. v. Iekelfalussy, *Der tansendjährige ungartsche Staat*,
 p. 460.

Trebue să adaug că cei mai mulți Ovrei se aflau în teritoriul unguresc, în șesul Ungariei (Alföld). La 1910, Ungurii, sprijiniți de astfel de fideli aliați, puteau să afirme că între 1880 și 1910 s'au înmulțit de trei ori mai mult decât naționalitățile din Ungaria!

În anul 1890: Distribuirea elementului ovreesc în raport cu naționalitățile Ungariei

Dar *petruca lumea din regatul român să poată înțelege toată mărimea primejdiei care vine și despre Ungaria, de unde, dacă împrejurările politice nu se vor schimba, va curge în viitor acelaș potop de Ovrei, care a curs și din Bucovina în Moldova*, mă opresc încă mult la statistica ungurească din 1890, ca să arăt, în special, ce-a însemnat politica ovreo-ungurească pentru Românii din Ungaria și Ardeal. Studiul a fost făcut de un scriitor maghiar și deci nu poate fi bănuț¹⁾. Eu intercalez numai reflexiunile mele.

Firește *Maghiarii* nu stau singuri în fața Ovreilor.

Maghiarii nu lipsesc din niciun cerc administrativ; dar cercurile cu 50 și peste 50 de procente Maghiari sunt numai 166, iar cele în care ei se scoboară dela 49 % spre 0.1 % sunt 247. În special, în Ardeal, cercurile cu 50—100 % Maghiari sunt 15, iar dela 49—0,3 % sunt 70. Slăbiciunea evidentă din aceste cifre i-a făcut pe Unguri să prefacă țara lor într'un Canaan și să aducă și Românilor supărări.

Românii trăesc din Carpați până în Alföld. Ei trec

1) Balogh Pál, *A népfajok Magyarországon* (Budapest), 1902. Scrierea este o publicație a ministerului de instrucție unguresc.

spre Apus chiar și peste Dunăre în comitatul Tolna, Somogy; și, în Nord, în Trencin, dar prea sporadic, puțini, în câte un singur cerc. Românii trăesc în 178 de cercuri și lipsesc din 236. În Ardeal lipsesc(?) numai dintr'unul singur (Kasszon-Alcsik).

Eliminând cele trei cercuri din com. Tolna, Somogy și Trencin, obținem următoarea tabelă statistică:

Românii au	Între Carpați și Dunăre	în Ardeal	Total
$\frac{1}{3}$ — 10 %	21	6	27 ¹⁾ cercuri
10— 30 »	21	5	26 »
30— 50 »	13	16	29 »
50— 70 »	11	20	31 »
70— 90 »	15	22	37 »
90—100 »	10	15	25 »

Majorități absolute Maghiarii aveau în 166 cercuri, Românii în 94, Nemții în 29, Slovaci în 63. Alte 20 cercuri nu le calculez. Este destul că cele trei popoare ne-maghiare (R., N. și Sl.) au majoritatea absolută în 186 cercuri. Majoritatea relativă Românii o au în 11 cercuri. Ei sunt deci tari în 105 cercuri, de-a căror dezvoltare sunt responsabili.

Să vedem acum în ce fel au rezistat și unii și alții invaziunii ovreești dela Nord. Procentul confesiunilor din *toată* țara era:

Ovrei 4.18; Greco-orientali 15.17; Greco-catolici 9.61; Catolici 50.84; Protestanți și anume: Auguștani 6.94; Reformați 12.83; Unitari 0.36; alte confesiuni 0.07.

Gradul de rezistență al Ungurilor, Slovacylor, Rute-

1) Cu cele trei cercuri eliminate ar fi 30

nilor și Românilor îl voi constată arătând totdeauna în câte cercuri procentul Ovreilor s'a ridicat peste media țării (4.18 %).

Înainte de-a trece însă la amănunte vreau să arăt întâiu situația generală a întinderii confesiunilor.

În toată țara confesiunile ocupă cercurile (jârăs) în următoarele proporții reprezentate în procente :

	Lipsește din	Sunt 70-100%	50-70 %	30-50 %	10-30 %	1/4-9 %	Totalul cercurilor
Ovrei	9	—	—	2	25	377	404
Greco-orientali	237	36	24	31	42	43	176
Greco-catolici	199	18	27	28	54	87	199
Catolici	—	122	65	55	60	111	413
Protestanți) Augustani	117	3	12	28	58	195	296
Reformați	101	10	20	40	87	155	312
Unitari	379	—	—	2	4	28	34
Alte confesiuni	356	—	—	—	—	57	57

Trecem acum la tabla sumară care să ne arăte, după cercuri, procentul ovreesc depe teritoriul mai mult sau mai puțin românesc al Ungariei :

Ovrii sunt în lipsă din . .	1/4—9%	10—30%	30—50%	Total	
Alföld și teritoriul de dinceace de Tisza .	1	123	15	2	140
În Ardeal	8	77	—	—	77
Cercuri	9	200	15	2	217

Și acum trecem la amănunte. Din ele va reeși că cercurile sau comitatele sunt cu atât mai jidovite cu cât sunt mai aproape de Galiția.

I. Nordul vestic, al Slovacilor, *comitatele cu majoritate slovacă absolută* (Trencin, Arva, Turoț, Lipto, Zolyom): Aici sunt 22 de cercuri dintre care nici unul nu-i lipsit de Ovrei; peste 5% de Ovrei au 9 cercuri. Cel mai mare procent ($8\frac{1}{4}$) este în cercul Trencinului. Zece cercuri întrec media ovreească de 4.18%.

Trecând în comit. Barș, Nitra și Pojon, vecine cu Austria — spre N.-Vest — cu 24 cercuri — Ovreeii sunt pretutindeni, având peste 5 procente în 15 cercuri, iar $9\frac{1}{2}$, 10 și $10\frac{3}{4}$ % în câte 1 cerc. Șaptesprezece cercuri întrec aici media țării.

În teritoriul slovac, dar cu enclave nemțești și rutenești, deci în com. Sepeș, com. Șaroș și com. Zemplin, pe granița Galiției, sunt 24 de cercuri. Peste 5% Ovrei se află în 17 cercuri! Dintre ele, Șaroșul (Nicăiri mai puțin de 7%!) și Zemplinul (Afară de un cerc, pretutindeni mai mult de 7%!) sunt cele mai încărcate. În com. Zemplin, în cercul Tokaj — unde-i negoț de vin, celebru — Ovreeii au 16%! În total optsprezece cercuri întrec media generală.

II. Cele două comitate cu mai multă populație rutenească, Ung și Bereg, din Ungaria de sus, la granița Galiției, au rezistat și mai puțin. Ele au 9 cercuri. Cel mai de jos în scara ovreizării este cercul Bereznamare, tocmai la graniță (cu 7%); două au peste 9%, unul peste 11%, două peste 12%, trei peste 15%. Mai rău stă Ungvarul cu $16\frac{1}{2}$ %! În total, peste medie trec nouă cercuri.

III. Să privim acum Nordul unguresc, centrul nordic (comit. Gömör, Nograd, Kont, Strigoni și să adăugăm Abauj-Torna, Borșod, Heves). Din 37 cercuri numai 12 au 5 și peste 5 procente, mai încărcate fiind:

cercul B.-Gyarmat, Cașovia (Kassa), Goncz (12 %), Mișcolț (10 %). Media este întrecută în 17 cercuri !

În tot Nordul, sau pe Ungurește : în «Az egész felvidék», până în Tisza, Ovreei au :

Cercuri	
10—30 % în . .	11
$\frac{1}{4}$ —10 % »	105
	116

Dincolo de Dunăre, între Austria și Dunăre, în comitatele : Györ, Moșon, Sopron, Vaș, Zala, Somogy și Baranya, Tolna, Fejér, Veszprém și Komárom cu cele 71 de cercuri, numai 10 au 5 și peste 5 procente, cel mai sus fiind cercul Györgysziget cu 8 %, N.-Kanizsa cu $7\frac{3}{4}$ % și Pápa cu 7 %. Ținutul dintre Dunăre și Austria este asadar mult mai puțin jidovit, deși 22 cercuri întrec media de 4,18.

«Alföld»-ul (cetește: Oalföld), șesul, a fost cercetat împreună cu părțile de dincoace de Tisza, care sunt și rutenești, *românești*, sârbești.

Părțile rutenești, în care trăesc însă mulți Români și puține enclave ungurești și nemțești, sunt comitatele Maramurăș și Ugocea, lângă Galiția. Cercurile cele mai românești din Maramureș sunt : Valea Izei, Șugatagul, apoi Valea Vișeuului și Sighetul. Aici ne aflăm într'o linie cu Bucovina. Pe valea Izei Ovreei sunt 17 %, (Românii : $81\frac{1}{2}$ %), în cercul Șugatagului $10\frac{1}{2}$ % (Români : $81\frac{1}{4}$ %), în valea Vișeuului $23\frac{1}{2}$ %, (Români : 45 %), în cercul Sighetului $24\frac{1}{2}$ (Români : 32 %). Aceasta este faimosul, săracul Maramurăș, din care s'a descălecat Moldova și pe care azi îl mănâncă 17—25 % de flămânde lăcuste galițiene. În cele două

comitate 11 cercuri întreceau media ovreească a țării.

Dacă ne scoborîm acum la comitatele cele mai românești și bogate din Sud, la Caraș-Severin, la Timiș și la Arad, observăm un mare contrast. Aici sunt 35 de cercuri. Al Aradului are 7⁰/₀, al Timișoarei 6⁰/₀, al Lugojului 4¹/₂⁰/₀. Altfel în niciun cerc Ovreei nu se ridică nici la 2⁰/₀, iar în 12 nici măcar la 1⁰/₀. Trei cercuri întrec media.

Torontalul, cu destui Români (cercuri cu 54⁰/₀ (1), 24⁰/₀ (2), 21⁰/₀ (1) etc., se ridică într'un cerc până la 2⁰/₀ și numai într'unul până la 2¹/₄⁰/₀ israiliteni.

Dar între Sud și Nord este Bihorul și Satmarul, sunt comitatele din apropiere ori cele chiar lipite de Maramurăș și de Ugocea și deci mai aproape de matca galițiană. Treisprezece cercuri întrec aici media. În comitatul Bihorului sunt 17 cercuri, dintre care 5 trec peste 5⁰/₀ ovreești și se ridică în cercul Oradei-Mari până la 15⁰/₀. Din cele 9 cercuri sătmărene 7 au peste 5⁰/₀ ovreești ajungând, în două din ele, până 10⁰/₀ și 10¹/₄⁰/₀.

Partea ungurească a Alföldului nu a resistat așa de bine ca Sudul românesc al Ungariei. În comitatul Sabolci, Hajdu și Jász-nagy-kùm (14 cercuri în total) opt cercuri au mai mult de 5⁰/₀, iar zece întrec media. Mai puțin ovreite sunt cele două din urmă; dar cercurile Sabolciului au la pragul de jos 6⁰/₀, iar la cel de sus 12³/₄⁰/₀ de Ovrei.

În comitetele Ciongra Bichiș, și Cenade unde Românii sunt considerabili numai în trei cercuri și mai ales în Nădlac (36¹/₂⁰/₀) Ovrei s'au ridicat numai în cercul Szeghedinului până la 4¹/₄⁰/₀.

Urmează Pesta! Comitatul ei are numai două cercuri în care sunt Ovrei mulți, în cercul Vațului de sus

(9 $\frac{3}{4}$ %) și al celui de jos (19 $\frac{1}{2}$ %). Iar comitatul Bács nu are nicăiri mai mult de 4 $\frac{3}{4}$ %. Trei cercuri întrec media ovreească a țării.

Cele 16 comitate din urmă au Ovrei:

$\frac{1}{4}$ —10 % în 123 cercuri

10—30 % în 15 »

30—50 % în 5 »

Ei lipsesc numai dintr'un singur cerc !

Din datele expuse până aici reiese că primejdia ovreească este mare și pentru Românii din Ungaria. Ovrei descălecă în Maramureș, apoi se scoboară la vale, urâți și negri pe drumurile pe care odată scoborau turmele albe ale Românilor, se scoboară în Satmar și Bihor. Și nu se opresc decât în fața bogaților mai rezistenți din Sud.

Jalea Maramureșului obârșitor de nație moldovenească m'a făcut să cercetez și de când a început căderea lui în mâni străine. Despărțindu-vă un moment de cifrele obositoare ale lui Balogh, dați-i Maramureșului o clipită de iubire îndurerată !

La 1780 G. von Windisch ¹⁾ cunoaște numărul Ovreilor din prejurul Maramureșului, din Ugocea (340), Satmar (1200), Biharia (300), dar în Maramureș nu cunoaște Ovrei. Nici nu erau : Fugiau și aici de munții îngrozitori cum fugiau, după mărturia lui Zimmermann, și în Galiția.

La 1818 erau însă ; își luaseră inima în dinți. Acestui an i se datorește materialul statistic al lui Csaplovics,

1) *Geographie des Königreichs Ungarn* (Pressburg) 1780, vol. II, pag. 136, 143, 156, 179.

al excelentului Csaplovics ¹⁾). Peatunci Ovreeii aveau în Sighet o sinagogă, un rabin și un jude național. Ei erau foarte numeroși în Maramurăș; veniseră puțini; în *câțivă ani* (seit einigen Jahren) numărul lor crescù extraordinar, venind mai ales din Polonia și intrând ca negustori mici și crășmari. Peacolo trăia un popor aspru, dar sobru: Ovreeii le-au dus rachiul și i-au alcoolizat degenerându-i ²⁾).

Maramureșul cel bogat în moșii înalienabile și în muncitori flămânzi, țara cu codri, lupi și urși nu mai sperie nici pe Ovrei, este și astăzi pragul peste care aceștia trec din Galiția în Ungaria, *leur première étape* ³⁾). Și sunt de sigur mulți din care trec prin *toate* trecătorile de către Nord și cari sunt în total, după Dr. Guntram Schultheiss, vre-o 30000 pe an. Trec așa de mulți, încât odată deputații comitatelor rutenești au cerut ca imigrarea să fie oprită ⁴⁾. Si rămân atât de mulți, încât unii neavând ce mânca, s'au făcut, după Coudenhove, chiar servitori la țărani ruteni ⁵⁾, iar alții s'au făcut și ciobani la oi: cu aspectul *miséreux*, cu

1) Johann von Csaplovics, *Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungarn* (Wien), 1821, I, pag. 401, 450. Csaplovics erà filosemit, precum reiese din vol. II, pag. 429.

2) Iată textul lui Csaplovics: „Erst seit ihrer grossen Vermehrung entstand das häufige Brannitweintrinken, indem sie überall Wirthshäuser in ganzen Reihen nebeneinander errichteten, welches die Privatbesitzer, da sie ihnen reichlichen Pachtschilling zahlen, gern zulassen und den Landmann durch allerlei Kunstgriffe zu einem unmässigen Genusse dieses Getränkes verführten“. (Pagina 401).

3) R. Recouly, *Le pays magyar* (Paris), 1903, p. 110.

4) Relativ la trecerea prin Maramureș, R. Recouly traduce un text din scriitorul maghiar Eötvös, destul de caracteristic, ca să-l cetească cineva întreg.

5) *Op. cit.*, p. 426.

plete *toujours sales*, fără *aucun dignité*, cum îi descrie Recouly. Iată acum și textul lui Recouly:

«Le juif entre à Marmaros: là, il n'est encore que mendiant, journalier, cabaretier».

«Son fils pénètre plus avant, vers l'ouest, de deux départements; là il devient fabricant, négociant, grand fermier.

S'il avance encore de deux départements, il est déjà le maître d'un vaste domaine seigneurial.

A Budapest, il s'évertue à devenir noble, député et baron; lorsqu'il a déjà conquis quelques millions, il emménage à Vienne et, même s'il reste Hongrois, il faut soigner toutes ses maladies par un médecin viennois, il passe tous ses étés dans des villes d'eaux autrichiennes, il commande à Paris ou à Vienne tous les bijoux, toutes les robes de sa fille et de sa femme. Absoluement comme un magnat hongrois».

Insfârșit iată Ardealul, nădejdea noastră. Balogh îl împarte în trei părți: — arbitrar — săcuesc, săsesc și românesc. Aici sunt 15 cercuri care întrec media țărănească a țării.

Săcuii au, după el, patru comitate: Murăș-Turda, Cic, Udvarhely și Trei-scaune. Toate comitatele au 16 cercuri, Dintre cercuri unul are $65\frac{1}{4}\%$ Români, altul 64% , al treilea $49\frac{1}{4}\%$, al patrulea $42\frac{1}{2}\%$, unul 21% . Români lipsesc dintr'un singur cerc; iar în cele nesocotite încă, ei au dela $\frac{1}{2}\%$ — $17\frac{1}{4}\%$. Supremul procent al Ovreilor este în aceste părți $4\frac{1}{2}\%$ (la Gurghiu-Tulgheș) față de Români: 64% . La Reghin (cercul de sus și de jos). Ovreii au $2\frac{1}{2}$ și $1\frac{3}{4}\%$ (Românii $65\frac{1}{4}$ și $49\frac{1}{4}$). Altfel procentul ovreesc este mic: În șase cercuri nuse ridică nici la 1% . Ei sunt mai mulți unde sunt și Români mai mulți!

Sașii se apără bine economiceste. Dar Sașilor li se mai poate deosebi un teritoriu săsesc? Supremele lor procente pe cercuri sunt câte unul cu $51\frac{3}{4}$, $50\frac{3}{4}$, 45; $42\frac{3}{4}$, $41\frac{1}{4}$ de procente. Restul scoboară mereu. P. Balogh le atribue totuși majoritatea în com. Brașov și Târnava mare, unde Ovreeii nu s'au ridicat decât într'un cerc (din opt) până la $1\frac{0}{10}$.

Românii fac majoritatea necontestată a celorlalte comitate: Sălăgiu, Solnoc-Dobâca, Bistrița-Năsăud, Cluj, Turda-Arieș despre Nord și Vest; Târnava mică, Alba de jos, Hunedoara, Sibiiu și Făgăraș din Sud.

Grupa de Nord-Vest are 31 de cercuri. Ovreeii și Românii, singurul lor opozant, au, începând cu maximul ovreesc, în

Comitatul	Ovreeii	Românii	
Solnoc-Dobâca	$7\frac{0}{10}$	față de 69 $\frac{0}{10}$	în câte 1 cerc
"	"	67 $\frac{1}{2}$ "	" 1
Bistrița-Năsăud	$6\frac{1}{2}$	88 "	" 1
Sălăgiu	$6\frac{1}{4}$	$51\frac{3}{4}$ "	" 1
"	$5\frac{1}{2}$	$46\frac{3}{4}$ "	" 1
Solnoc-Dobâca	"	$70\frac{1}{3}$ "	" 1
Sălăgiu	$4\frac{3}{4}$	$68\frac{1}{2}$ "	" 1
Cluj	"	$39\frac{1}{2}$ "	" 1
Solnoc-Dobâca	$4\frac{1}{2}$	$93\frac{1}{2}$ "	" 1
Sălăgiu	$4\frac{1}{4}$	$83\frac{1}{2}$ "	" 1
Solnoc-Dobâca	"	$84\frac{3}{4}$ "	" 1
Bistrița-Năsăud	"	$46\frac{1}{2}$ "	" 1
Cluj	"	$80\frac{3}{4}$ "	" 1

Resturile sunt
în cercuri

cu procente
ovrești

Sălăgiu. . . . 2

Solnoc-Dobâca 2

Bistrița-Năsăud 2

Cluj.6

Turda-Arieș 5

» 1

3

$3\frac{1}{4}$ — $3\frac{1}{2}$

$2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{4}$

$1\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}$

$\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}$

lipsă.

Grupa sudică, cea mai depărtată de Galiția și de Maramureș, nu are decât într'un singur cerc $4\frac{3}{4}\%$ de Ovrei — în cercul Vințul-de-jos (Români: $78\frac{1}{2}\%$); are un singur cerc cu $2\frac{1}{2}\%$ (Făgăraș); Români 82% unul singur cu $2\frac{1}{4}\%$ (Uioara pe Mureș; Români $64\frac{1}{2}\%$). Tot restul se cuprinde în limitele $\frac{1}{4}$ — $1\frac{3}{4}\%$ Ovrei; $\frac{1}{3}$ fiind la Dicio-Sân-Mărtin, unde Românii sunt $39\frac{1}{2}\%$, iar Unguri 44% . *Comitatele acestea*: Târnavamică, Alba-de-jos, Hunedoara, Sibiiul și Făgărașul sunt o barieră serioasă pentru Muntenia. Ce s'ar fi ales însă și de Muntenia, dacă între ea și Galiția nu ar fi fost un neam energic ca Ardelenii, cari sunt, fără excepție, antisemiți practici?

Judecata finală: Plecând din Carpații sudici spre Nord Ovreimea crește în raport cu apropierea de Galiția. Extraordinarul cuib de plodire galițian a trimis și va trimite încă pe-aceleași drumuri prisosul de proletari contra cărora Ardelenii se vor apăra *apărându-ne și pe noi*, locuitorii regatului.

Revenind la totalitatea fenomenelor, le sintetizăm astfel:

Românii ocupă 2981 de localități din totalul de 12686 sau din 7968, care *nu* sunt ungurești. (Ungurești sunt 4718).

Din cele 4718 comune *ungurești* Ovreeii au majoritatea în 3, dar după mulțimea lor vin, ca confesiune, în locul al cincelea. În total însă trăesc în 3149 comune și lipsesc din 1569! Cele trei locuri sunt: Sighetul Marmăției, Muncaciul și Tisza-Ujlak.

Românii *nu au nici o majoritate ovreească*. Dar au minorități de felurite țării. Ovreeii lipsesc din 1608 comune românești. Între ei însă locul confesiunii mozaice este, după cea gr.-or. și cea gr.-cat.—al treilea!

Pentru rest dau date simple :

	<u>cu Ovrei</u>	<u>fără Ovrei</u>	<u>Total</u>
Comune germane	376	738	1114
(5 cu major.)			
» slovăcești	1849	862	2711
(2 cu major.)			
» rutenești	581	31	612
» sârbești	54	95	149
» croate	17	171	237
» vendice	38	109	147

Ovrii au așadar majoritatea în 10 comune. Restul sunt minorități de diferite țării în 7487 de locuri, lipsind din 5199 ¹⁾).

Până la 1900 Ovrii întrecuseră numărul 1000 în 59 de orașe, dintre care vreo 12 erau între Români ²⁾).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O tablă elocventă

Cifrele lui Balogh sunt cam abstracte și reci. De aceea procentele trebuie să fie luminate de cifre absolute pe care le culeg din enciclopedia „Pallas“. Incep cu maximul de Ovrii, termin cu minimul lor și consider de astă dată numai teritoriile în care trăesc Românii. Cifrele se referă la anul 1890 (31 Dec.).

<u>Comitatul</u>	<u>Ovrei</u>	<u>Români</u>	<u>Total</u>
1. Maramurăș	45073	64957	268281
2. Bihor	25968	219940	516704

1) O. Balogh, *op. cit.*, p. 164, 165, 168

2) Z. f. D. u. St. d. I. 1912, p. 135.

<u>Comitatul</u>	<u>Ovrei</u>	<u>Români</u>	<u>Total</u>
3. Bereg	24358	127	179455
4. Pesta	23792	427	1.224945
5. Satmar	22849	107947	323768
6. Sabolci	21178	714	244768
7. Solnoc-Dobâca	9890	166806	217550
8. Hajdu	9749	77	190978
9. Tolna	9510	266	252098
10. Ugocea	9414	8830	75461
11. Arad	8924	208957	343597
12. Timiș	8649	161449	437039
13. Sălăgiu	8435	117711	191167
14. Bichiș	7184	6019	229757
15. Torontal	7139	87445	588750
16. Cluj	6727	133277	225999
17. Bistrița-Năsăud	4349	70466	104737
18. Murăș-Turda	3735	62179	177860
19. Caraș-Severin	3713	311335	407635
20. Alba de jos	3280	151397	193072
21. Cenade	3000	13689	130576
22. Hunedioara	2407	238486	267895
23. Turda-Arieș	1931	107491	150564
24. Târnava-mică	1418	49573	101045
25. Brașov	868	31106	86777
26. Făgăraș	866	78725	88217
27. Târnava-mare	803	53644	135312
28. Odorheiu	769	3191	110132
29. Cic	706	14470	114110
30. Trei-scaune	698	17360	130008
31. Sibiu	639	98719	148738

În rezumat: Față cu 2586780 de Români stăteau 278026 Ovrei; la 9 Români 1 Ovreu! Raportul cu totalul nu-l mai calculez.

Creșterea cea mai recentă

Calcululele făcute de Balogh pe temeiul statisticeii dela 1890 ne înfățișează Ungaria și pe Românii ei într'o situație destul de tristă. De-atunci ea s'a posomorît și mai mult. Anume:

La 1890	Ovreeii erau	730342 ¹⁾	sau	4,2 %	din toată populația
" 1900	" "	851378	"	4,4 %	" " "
" 1910	" "	932458	"	4,5 %	" " "

Dela 1890 pânăla 1900 ei crescuseră cu 16,6 la sută; dela 1900 până la 1910 cu 9,5 la sută. Intre 1900 și 1910 populația întreagă a țării a crescut cu 8,5 la sută: Ovreeii sunt deci *de-asupra mediei țării*, pe când greco-orientalii (ortodoxii), cari sunt Românii, sunt *supt medie*: 6,1 la sută ²⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Asimilare ?

Un călător francez isteț și bun scriitor politic, R. Recouly ³⁾, cercetând Ungaria primi impresiunea că Ovreeii sunt buni patrioți, dar *neasimilabili*. Piedica asimilării este, și după el, numărul lor prea mare.

Un semn al asimilării este adoptarea culturii și

1) Z. f. D. u. St. d. J. (1913), p. 95.

2) După Balogh: 707494 (fără militari?).

3) R. Recouly, *op. cit.*, p. 113: „Je crois, en effet, les juifs de Hongrie bons patriots. Mais ils n'en demeurent pas moins, au milieu des Hongrois, une race distincte, nettement séparée. La proportion des juifs par rapport aux Hongrois est trop forte pour qu'on puisse croire que le juif soit, complètement assimilé, fondu dans la masse de la nation, comme il l'est en France par exemple“.

limbii naționale: În public Ovreeii vorbesc ungurește, dar în intimitatea familiei și-aduc aminte de nemțește și chiar de jargon.

Alt semn serios sunt căsătoriile mixte. Ele sunt cu puțință abia dela 1895 încoace. Intre 1895—1904 căsătoriile mixte au fost 4,43 % din toate căsătoriile Ovreeilor, între 1900—1904 au fost 6,53 %, în 1906 au fost 7,54 %. Mai dese au fost în capitală: 1896—1900 cu 13,33 %, 1903—1904 cu 17,06 %, 1907 cu 18,40 %. Ultima cifră absolută este cea din August 1913. Într'o lună 111 căsătorii mixte (57 Ovreeice, 54 Ovreei). Am putea zice: vreo 1200 pe an! În 1911 fuseseră exact: 786. Fenomenul e remarcabil, dar nu-i încă așa de masiv ca să se poată vorbi despre o asimilare ca cea din Apus.

Asimilare serioasă este numai părăsirea confesiunii. În Ungaria anii 1896 — 1910 au produs numai 5046 de treceri, vre-o 336 pe an; cele mai multe au fost în 1909: 443¹⁾. Și acest început promite ceva, dar nu-i masiv.

Cred că Ungurii nu pot avea multă încredere în aceste începuturi: Cultura ovreească este încă prea tare. Ovreeii intră, ce-i drept, în școalele ungurești: După Matlekovits, în anul 1894/95 școalele secundare adăpostiau 21,62 % de elevi ovreei (Liceele 17,95 %; școalele reale 38,35 sau, în cifră absolută, 11647 de elevi din 53157 (în 1896—97); în 1896/97 universitatea din Budapesta avea 29,47 % de Ovreei, tehnica din Budapesta 425 de Ovreei, academiile de drept 9,75 %. Asemeni este drept că societățile lor culturale, ca de ex. «*Izarelita magyar kézmű és földmívelési egylet*» (1842),

1) Z. f. D. u. St. d. J. (1912), p. 167.

s'au maghiarizat ; că societatea «*Izraelita magyar irodalmi társulat*» (IMTT) traduce Testamentul vechiu, în ungurește, fidel, din limba hebraică ¹⁾).

Este drept, dar drepte sunt și altele. Intoarcem foaia : Ovrei au încă destule școale ovreești : 528, dintre care 20 pe teritoriul *românesc* ; și ele sunt reacționare, anti-asimiliste. Mai departe : Partidul reacționar, ortodox este foarte puternic. Ortodoxii s'au organizat chiar deosebit, ca o confesiune deosebită, *autonomă* la—1906 ! Confesiunea aceasta — repetez : autonomă, — este condusă de un mic «parlament» de 60 de Ovrei și 40 de rabini, aleși pe câte 6 ani și de un comitet de 10 laici și 5 rabini aleși din «parlamentul» centenar. Ungaria este deci *singura* țară din lume care are două confesiuni ovreești, observă cu părere de rău Philipson. Mai departe : În Ungaria nordică a năvălit chasidimul galițian și rusesco întărind opoziția contra oricărei culturi ²⁾. Aci nici vorbă nu mai poate fi despre asimilare.

Economia

De altă parte supărarea dintre Maghiari se naște și din cauza îndrăzneței înaintări economice. Socotesc inutil s'o caracterizez cu date multe. Câteva fapte istorice sunt de ajuns.

Satele sunt stoarse. De mult profesorul german Löher povestî drasticul răspuns pe care răsând i l-a dat, în satul Hucliva, un Ovreu din cele 41 familii

1) După enciclopedia Pallas.

2) *Op. cit.*, II, p. 197—198.

ovreești care locuiau pe lângă alte 40 creștine (rutene): «Cei 41 trăim depe cei 40»!')

Cămătăria a secerat multe existențe, și în Ungaria cași în Galiția, pânăce veni legea dela 1888 (art. XXV), înăsprind pe cea din 1877 (art. VIII) care admisesese maximul de 8% și care retezase puțin libertatea decretată la 1868 (art. XXXI) printr'o neroadă imitație a legii austriace, ale cărei efecte le-am văzut în Galiția și le vom vedea și în Bucovina. Ce se petrecea în satele Ungariei prost administrate și mai ales în Nord eră o cumplită barbarie.

Schimbarea proprietarilor de moșii mari și mici luase într'un rând aspectul unui danț furtunos: In anul 1893, de pildă, s'au vândut 377805 moșii, deci mai mult decât $\frac{1}{10}$ din toată proprietatea²⁾. Nobilul suflet Egan eră din Nord și cunoșteă bine văile liniștite ale munților și camăta din ele, pe care el o numește «balaurul» acelor ținuturi.

In urma unei anchete Egan a scris ministrului său un raport — publicat și în gazete — despre mizeria din Nordul³⁾ Ungariei. Raportul descria teroarea economică a Ovreilor nordici. Ovreeii daseră foc: casei unui preot, fiindcă arendase *el* niște munți (de pe la 1870 Ovreeii arendau tot: izlazuri, crâșme, etc., și nu puteau «toleră» concurența); unui țăran, fiindcă a vândut fân unor cărăuși, pe cari nu a voit să-i trimeată la negustorul de *vis-à-vis*, Ovreiu; preotului din Bistra, fiindcă a întemeiat o societate de consum și

1) Franz von Löher, *Die Magyaren und andere Ungarn* (Leipzig) 1874, p. 113.

2) E von Egan, *Landwirtschaftliche Skizzen* (Berlin) 1898, p. 44—45. Autorul a fost dela 1883 pânăla 1890 șeful serviciului zootehnic din ministerul agriculturii!

credit în Maramureș. O pildă de camătă denunțată de Egan a fost: la 10 florini 2 florini pe săptămână, deci 8 pe lună sau 96 pe an¹⁾!

Censor (*Társadalmunk és nemzeti hivatásunk* 1884) susținea (p. 123) că până în acel an Ovreii cumpăraseră 20-30 moșii cu adevărat mari și că partea cea mai mare a proprietății lor eră mijlocie și mică. Numărând pe așa zișii «viriliști» găsi printre ei 1550 de Ovrei cu un bir de aproape un milion (p. 126). De atunci au trecut aproape 30 de ani. Regret că nu găsesse încă datele din aceste trei decenii care trebuie să fi fost și mai rodnice pentru Ovrei, pe cari criza economică din Ungaria i-a ajutat să se întinză și mai mult la țară.

Ovreii nu se opriră dar nici din fața proprietății mari. Am văzut din vorbele lui Hunfalvy în ce regiuni se întinseră mai întâiu. Enervarea răspândită de înaintarea lor fu așa de mare, încât guvernul liberal, care totdeauna s'a întemeiat și pe forțele evreești, însărcină pe publicistul său oficial, un mercenar foarte talentat, Gustav Beksics, să-i apere pe proprietarii mari ovrei. Beksics scrisese atunci broșura citată asigurând lumea că Ovreii nu au luat decât vre-o 10 % din toată proprietatea și că numai pentru atâta națiunea sa nu trebuie să se turbure.

Eră cu doi ani înainte de procesul dela Tisza-Eszlár, observă Concha²⁾.

Despre negoț și meserii și marea industrie nu cred că trebuie să mai vorbesc. Aspectul lor se asocia la

1) Până astăzi, în Ungaria, se crede că Egan a fost ucis din răzbunare, în 1902, într-o pădure, de Ovreii nordici, a căror rapacitate a descris-o.

2) Broșura fu iscălită: Censor, *Társadalmunk* etc.

cel agrar pentru a întări antisemismul care începuse să se pronunțe de pe la 1875, numai câțiva ani după ce guvernul le dăduse Ovreurilor (1871, 15 Nov.) organizarea comunităților religioase, decretându-le un statut și manifestând astfel tendința de a-i ocroti și mai departe. Antisemismul crescuse. La 1884 magnații respinseseră a doua oară căsătoria mixtă, care în urmă tot se admise (1895). La 1886 începu însă mișcarea cooperativelor cu tendințe anti-ovrești. Cooperativele ungurești au făcut progrese enorme: Reacțiunea economică este energetică.

În Ungaria există însă și o reacțiune politică anti-ovrească. Nimic nu-i satisface mai mult pe Ovreurii decât puțința de-a fi cârmuitori de nații, cel puțin în presă, dacă nu în parlamente ¹⁾. Pretutindeni istoricii lor însemnează cu mândrie succesele acestea. Chiar și Philippson însemnează de ex. că în Ungaria Ovreurii au avut în 1896 13 deputați, că mai târziu numărul deputaților s'a ridicat la 21, dar că la 1906 nu s'au mai ales decât 17, ceea ce cu greu s'ar putea admite ca simplă întâmplare, mai ales că în același timp ministrul Apponyi îi scotea pe Ovreurii și din corpul didactic, iar partidul popular-clerical încerca să le facă cu nepuțință afacerile din sate și târguri ²⁾. În realitate altul este înțelesul antisemismului politic. În această privință voi cită numai un autor, pe unul dintre cei mai distinși profesori de științe de stat din Budapesta, pe Viktor Concha ³⁾. Concha susține că Ovreurii s'au consti-

1) De venalitatea presei lumea se plânge mai ales de la 1896 încolo; în acel an a fost discutată în parlament.

2) Philippson, *op. cit.*, II, p. 199.

3) Studiul *Die Gentry in Ungarn* din *Ungarische Rundschau* I, p. 838-839.

tuit politicește într'un club celebru (*Leopoldicasino*) din care voesc să conducă politica Ungariei în sens ovreesc. Dacă Ovreeii nu vor părăsi aceste intențiuni, este sigur că Ungaria va răspunde cu o luptă pernicioasă, pentrucă, adaoage celebrul profesor, Ungaria nu poate suferi două clase conducătoare, una națională și alta ovreească, deci anti-națională ¹⁾).

În Ungaria, paradisul aparent al Ovreimii estice, arde supt spuză un foc care va da flacări luminoase în viitor.

Țara noastră se poate desinteresa?

ANEXĂ: Tablouri din Ungaria

I

ÎN MARAMUREȘ de Rudolf Bergner

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Călătorul vine despre Budapesta.

La Satoralja-Ujhely, capitala comitatului Zemplin, trenul se oprește un ceas. Trenul are aici multe încrucișeri. Aici este însă și o gură de revărsare pentru Maramureșeni ²⁾). Deci... Pe peron, ce amestec de figuri și porturi! «Treizeci până la patruzeci de Ovrei umblă în sus și în jos; tot al treilea cuvânt este «*Geschäfte machen!*»: «Facem gheșeft»? Pe lângă ei Ovreiași în

1) Textual: „Wenn die Elite des Judentums sich beständig einer internationalen und *christentumfeindlichen* Richtung hingibt und auf Wege leiten will die ein Teil desselben tatsächlich betreten hat, dann können wir einem verderblichen Kampfe entgegensehen, einem Kampfe um die Herrschaft des ungarischen, christlichen Geistes, da eine Nation nicht zwei führende Klassen haben kann.»

2) Rudolf Bergner, *In der Marmaros*. (München u. Leipzig. G. Franz'scher Verlag) 1885.

haine lungi, murdare și cu originalii cârlionți celebri (Pag. 11—12).

Călătorul descinde la Munkácsul bine caracterizat ca oraș est-galițian. «Piața orașului este neinteresantă. Douăzeci pânăla treizeci Ovrei sdrănțoși și săraci și tot atâți Ruteni sdrănțoși, săraci îi dau prea puțină vieată. Prăvălie ovreească se îndeasă lângă prăvălie ovreească și-ți vine să te întrebi, dacă *oamenii aceștia nu se vor mânca unii pe alții*» ¹⁾). Totuși autorul însemnează că numai o parte mică sunt cămătari. (Pag. 24 și 33).

Acum intrăm în Maramurăș, o țară muntoasă de-o frumuseță mare, dar cu populație rară, atunci 22 locuitori pe un kilometru pătrat.

În Vest este comitatul Satmarului și Ugocei, la Est Galiția și Bucovina, la Sud Transilvania, în Nord Galiția sau, cum se zice pe acolo, Polonia. *Petrei părți Maramurășul își varsă lumea în regiuni românești.*

Bergner descinde în Huszt, unde în 1882 erau 991 Ovrei pe lângă alți ca. 5700 de locuitori. Jumătate din Ovrei sunt ortodoxi, habotnici; cealaltă jumătate moderați. Moderații sunt mai culți; ortodoxii exact ca în Galiția: prăvăliile lor sunt cuiburi de urși, în care un popor flămând a grămadit haine, cisme, sămințe, coase etc. Din toți Ovreii Husztului de-or fi 20 de familii înstărite, restul este calic. Sinagoga celor moderni este de lemn; Ovreii primitivi și în ea. Nu-i așa templul *chassidim*-ilor, ortodoxilor. Secta aceasta are în Huszt o sinagogă și o sală mare de rugăciune. Am intrat în

1) În Munkács erau atunci: Catolici 1848
 Greco-orientali 2339
 Evangelici 988
 Ovrei 4468

aceasta, ca să ies repede. Eră un tablou neliniștitor. Oamenii aceștia alergau fără rânduială, mormăind și îngânând, mișcând puternic capetele, fără să zică o vorbă. Văzându-mă 6—7 inși se apropiară și se uitară crunți la mine. Ovreiul reformist, care mă adusese aici, îmi zise: «*Haidi, Domnule, ăștia sunt hoți și ucigași*»; iar eu nu aveam niciun motiv să nu-l ascult. (Pag. 64).

Trecând peste superstițiile ortodoxilor, ignoranța din școalele lor (Cheder) cu talmudismul lor «istet», lucruri știute, mă opresc la ce Begner a văzut. Ovreii declarați «oameni» dela 13 ani — se însoară repede: Ginere la 16 ani și mireasă la 14 ani sau — chiar și mai de vreme în Huszt! Fiul unui rabin din Farkas-rév (lângă Sighet) s'a însurat când eră de 14 ani! (Pag. 72).

Firește, ginerii aceștia încă nu și-au făcut *miliția*, dar *cu bani ce nu faci în Maramurăș?* Înainte de recrutare ei pleacă în Galiția, până ce trece comisia întâia; a doua recrutare, pentru completare, o fac medicii de grad inferior și moneda are efect. Și astfel Ovreiul are adeseori cinci-șase și chiar mai mulți feciori dintre care niciunul nu a fost soldat (Pag. 85). Mijlocul cel mai pervers de care ortodoxii Maramurășului se folosesc pentru a scăpa de miliție este propria mutilare sau slăbirea voluntară. Numărul celor fără degete este „*ganz bedeutend*: foarte însemnat“, iar cura de slăbire își ajunge culmea chiar în timpul recrutării. După trei probe, în trei ani, Ovreiul se pune pe traiu bun și se întramă (Pag. 76—77).

Solidaritatea Ovreilor este admirabilă. După ce s'au închinat, ei discută Sâmbăta în *sinagogă* toate afacerile. Are vr'unul de lucru cu vr'un țaran, toți ceilalți îi dau sfaturile cele mai cuminiți și mai ingenioase. Cum

s'ar putea prinde ȋăranul cu atâta lume? (Pag. 92-93). Solidaritatea merge și mai departe. În Maramurăș se întâmplă foarte des ca creștinul să se certe în stradă cu Ovreiul. Deodată toți vecinii sar: Figuri în caftane și cu «baiseli» se înghesuiesc și în câteva minute ceice se ceartă sunt asediați. Și strigă: „*Was is? was is?*“ (Ce este? ce este)? Atacul urmează îndată. Îi despart firește, dar în vreme ce «*Was is?*» răsună încă, 6—8 pumni ghiontesc pe furiș pe creștini. Iar creștinii nu țin unii cu alții până într'atâta ca să se apere solidar. (Pag. 94).

Rutenii, pe cari mizeria i-a prostit rău, cad mai ușor jertfă acestor flămânzi îndrăzneți. Bergner descrie ce-a văzut. (Pag. 112—114): Ovreiașul de 16 ani se însoară. Are și Ovrecuița ceva bani. Trăiesc în casa părinților. Pe banii lor acum. Tinerii cumpără vite tinere și le dau ȋăranilor, să le crească. ȋăranul le crește. Dacă are într'aceea vreo nevoe, ȋăranul se adresează la «amicul de afaceri». Ovreiașul îi dă un împrumut cu 30—60 % și Ruteanul miop este — fericit! Peste trei luni Ovreiul vine și-i cere suma. Ruteanul nu are de unde plăti; Ovreiul «regretă». Dar peste câtvă timp datoria este așa de mare încât niciodată Ruteanul nu o mai poate plăti. *E gata acum!* Ovreiul pune sechestru și ia ce poate lua, lăsând Ruteanului numai strictul necesar: Banii, cizmele, vitișoarele se duc. Din când în când Ovreiul apare și mai ia ce Ruteanul a agonisit dela ultima luare: Ovreiul stoarce lămâia. După ce a mai îmbătrânit instrumentul de producție, Ovreiul îl aruncă, îi ia casa și vita prin judecată și familia ovreească se așează pe moșioară. Ruteanul pleacă la munte ori în America.

Cârciuma maramurășană este ceva monstruos. Dacă

crâșmarul ovreiu din Nagy-Bocsko (pe valea Tisei) plătește 9000 de fl. bir, el trebuie să vândă spirtoase de 27000 fl., pentrucă 9000 trebuie să câștige, iar 9000 îl va fi costând marfa. Și în comună sunt numai câteva mii de oameni! (Pag. 124),

Am întâlnit țărani cari își dau seama de situație. Ei se plângeau că Ovreiul le-a luat vitele și cizmele, urau pe funcționari și strângeau din pumni. Se mângâiau cu vorba: Poate că ne va ajuta împăratul vreodată, acum firește nu, pentrucă nu-i spun «cum stăm noi». (Pag. 128).

Și în Sighet sunt puțini Ovrei reformați. Eră târg. «Ce murdare și rupte erau hainele Ovreilor și ce curățele țărancele românce!» (Pag. 166).

Suntem pe pământ românesc acum.

«Jargonul» răsună însă și aici. Este un jargon îngrozitor (*entsetzlich*). (Pag. 180—181).

Scoalele lor nu-i învață nimic afară de cetirea cărților de rugăciuni ovreești. De-aceea în Maramurăș întâlnești des Ovrei care nu știu nici să scrie, nici să cetească. Bergner a vizitat o școală de acestea. (Pag. 183): «Erau 6—8 copii, unii foarte frumoși. Un Ovreiu slab ședeă cu cei mai mulți la masă și-i învăța să cetească. Pe când cetia unul strigând cât putea, ceilalți făceau ce voiau. Unul rupea dintr'o bucată de mămăligă, altul se tăvăliă pe pământ, doi se băteau și strigau ca doi tauri. Cel examinat strigă și mai tare. După ce sfârșia cu unul, dascălul îl da la o parte și prindea pe altul».

La acești Ovrei nu poate fi vorba de nicio civilizație. Batistă pentru nas nu are nici rabinul, necum credincioșii săi; iar baie, până în timpul din urmă, făceau chiar și Ovreicele, goale-goale, tocmai în mar-

ginea șoselei, în râu. Jandarmii au intervenit și de-atunci Ovrei au început să-și facă băi publice. (Pag. 185).

Firește sărăcia împiedecă civilizația. Pe-aici sunt unii atât de săraci încât s'au apucat — chiar și de agricultură! (Pag. 183).

De Ovrei nu au scăpat nici comunele românești (Pag. 244—245), numai că țăranul nu-i așa de decăzut și deci nici așa de îndatorit ca în Verhovina (la Ruteni): «Satele Românilor se deosebesc total de ale Rutenilor... Intr'un sat ei au o cărturăreasă ovreică. frumoasă și cuminte; ea pretinde că știe viitorul și trecutul și țăranii vin le ea, cași Ovrei. Acum câțiva ani Ovreica fusese gazdă de hoți; în pușcăria din Sighet învățase meseria cărților din care ghicește. (Pag. 257—258).

Ultimul loc ovreit văzut de Bergner a fost cele trei Vișee, dintre care Vișeul-de-sus avea 1936 de catolici, 1752 de greco-orientali și 1292 de Ovrei!

Așa este Maramureșul văzut din drum. Dar, în realitate, ce grozav *trebuie* să fie!

P. S. — Rudolf Bergner, scriind despre România, și-aduce aminte de Maramurăș și povestește niște fapte apte să confirme svonul despre omorârea lui Egan. Bergner povestește: ¹⁾ «Acolo în Maramurăș poporul israelit, zăpăcit de ură religioasă, stăpânește. Acolo Ovreiul se simte deplin stăpân pe situație. Europa vestică nici idee nu are de *crimele* petrecute acolo și nepedepsite. Normele ovreești habotnice socotesc că este păcat dacă o fecioară ovreică se mărită cu un creștin. Inamorata este osândită la moarte în sinagogă,

1) *Rumänien* (Breslau), 1887, p. 77—78.

fiecare membru al *chille*-i are datoria să împlinească sentința și aceasta își pierde puterea numai dacă într'aceea Ovreicuța s'a botezat. Dar familia ei rămâne o jertfă a rușinei și membrii ei sunt îngropați zăcând pe burtă, nu pe spate. În comuna *Vișeu* o Ovreică înamorată de un Rutean fugi la casa preotului. Ru-dele veniră după ea amenințând-o și împresurară casa timp de trei zile până se făcù botezul. În altă comună coloniștii nemți se înarmară, ca să apere de furioșii Israeliți răsbunători pe o Ovreică care iubiă pe un Român. Dar culmea răului se împlini acum câțiva ani, în *Borsa*. Un judecător de ocol, care ținea să apere pe țărani de cămătarii chinuitori, își atrase ura lor. El fu condamnat la moarte, în templu și fu omorât noaptea, pela spate. Și ce pățiră cei patru ucigași? Achitați în instanța întâia, fură condamnați în a doua și a treia instanță îi achită pentru lipsă de dovezi. Un exemplu luminos de justiție ungurească !»

Poporul român, simțind ce vifor îl cuprinsese iarăși începù să cânte sârgeros și totuș, în astfel de împrejurări și între astfel de năvălitori, așa de ușor de înțeles :

Iancule, fecior de Moț,
Fă-mi o bătă de trei coți
Să omor Jidovii toți.
Iancule, poartă-te bine,
Că urlă Jidovi la tine.
— Las'să urle cât de mulți,
C'au să ncapă pe supt munți.

Cântec din *Bihor*¹⁾.

1) Melodia a fost culeasă de Bartók, profesor la conservatorul din Budapesta și se află publicată în colecția de cântece a Academiei.

II

Aradul și Brașovul

I

Ca pildă de felul cum au fost ocupate două orașe însemnate și în viața Românilor de peste munți, voiu tipări două notițe, una scrisă de mine, după Márki, alta de un prieten profesor din Brașov.

Aradul¹⁾ admise în 1717 pe întâii săi Jidovi: Elias Isac și Marcus Mayer. Isac este întâiul mort ovreiu în acest oraș. La 1741 erau în Arad șase familii. Ar fi fost mai mulți, dacă guvernul nu le-ar fi oprit așezarea odată, la 1725. La 1742 ei aveau acolo o casă mică de rugăciuni, între Sârbi; cereau să li se ia dări mici; erau urmăriți de bănuiala guvernului că pot face servicii de spionaj și treceau drept națiune: *héber nemzet*. La 1745 erau 12 familii; la 1746 trecură și în comuna Șimand. În acel an ei plăteau către stat o dare de 80 florini. La 1751 erau 12 familii, la 1754: 24 f., la 1759 erau destui, ca să poată clădi o sinagogă mică, iar la 1764 își aduseră și un rabin! Exact îi constată recensământul din 1765: Erau 81 de suflete, 17 bărbați, 19 femei, 19 băeți, 26 fete. La 1775 Ovreii arendași adaugă pe lângă rabin un judecător național (*Judenrichter*).

Crescând până în 1785, ei sunt acum 41 de familii cu mai mult de 200 de suflete. La capătul întâiei lor epoce în Arad, epocă de șaptezeci de ani, ei și-au putut deschide și o școală.

1) Márki Sándor, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története* (Arad), 1895, pag. 757—762. (Istoria comitatului și orașului Arad).

În *două* generații își alcătuiră deci toată viața : rabinatul cu sinagoga, justiția talmudică, școala !

Epoca a doua o conduse rabinul Aron Chorin (1786—1844) un om de talent și cu carte. El își reclamă libertatea de acțiune și îndemnă pe Ovrei să ia parte la *toată* viața publică a națiunii maghiare. Înțelegând viitorul Ungariei el deschise o școală reală — cronologic întâia în Ungaria, — ovreească, dar și cu câțiva profesori — creștini !

Cu sfatul lui Chorin Ovreii trăesc așa de bine încât se înmulțesc tare. Pe la 1827 erau 817. Atunci se începî clădirea marelui sinagogi în care se servește și astăzi. În 1848 erau 2200 de suflete. Căsătoriile mixte începură a se ivi în acest timp și Chorin — aprobă. De ce li s'ar mai fi pus piedeci ? La 1867 Ovreii se făcuseră 6910 în comitat și 3710 în oraș ! Nu trecu mult și Aradanii aleseră — în 1871 — chiar și un deputat ovreu, pe fiul rabinului Chorin, care își câștigase merite evidente pentru orașul său.

La 1894 consiliul comunal al Aradului aveă 40 de consilieri Ovrei :

În *trei* generații Ovreii cuceriră Aradul !

Din istoria Aradului s'ar putea conchide : În curs de *cinci* generații Ovreii, abia tolerați în anul 1, se urcă dela 1—2 indivizi la mai mult de 10 mii în anul 150¹⁾.

Fabula Aradului este mai povățuitoare decât multe din Esop sau Lafontaine.

II

Toate națiile îi ajută, — iată cel mai potrivit *leitmotiv*, când scrii despre împuternicirea Ovreilor. El

1) Calculez generația egală cu 30 de ani.

se aude de vre-o 20 de ani încoace și în viața Brașovului. Și dacă mai sunt azi oameni, cari îți povestesc, aducându-și și ei aminte din auzite, despre *întâiul* Jidan venit la Brașov și înzestrat cu *privilegiul* de-a face negoț; și dacă noi ne aducem foarte bine aminte, că acum 20 de ani casa lor de rugăciune era încă într'o odaie mare de cârciumă, unde mergeam cu alți mici copii ca la o comedie; *astăzi* ei s'au înmulțit și s'au înstărit, încât în unele ramuri ale negoțului amenință a deveni singurii stăpâni ai pieței Brașovului, pentru care noroc ei mulțumesc lui Iehova în două sinagogi, situate în două strade principale ale orașului.

S'au ridicat și în Brașov ca pretutindeni printre noi pe spatele Românilor. Alungarea lor din Rusia a fost una din cauzele directe ale înmulțirii Jidanilor din Brașov; o cauză indirectă a fost războiul vama cu România, care a surprins pe marii neguțatori români și nimicindu-i a lăsat locuri goale, pe care Ovreii au știut să le umple. De vre-o 10 ani încoace puterea lor crește văzând cu ochii: ea neliniștește și pe stăruitorii *Sași*. Și e interesant să se știe, că *mișcarea politică, naționalistă, a Sașilor verzi, a fost în acelaș timp îndreptată și contra Jidanilor* — ca toate mișcările din Ungaria îndreptate contra Maghiarilor, *aliați* cu Jidanii. Sașii astăzi nu mai sunt nici antisemiți, nici naționaliști, fiindcă acum și *ei* sunt aliați cu Maghiarii: a doua *unio trium nationum*. Sașii și-au păstrat astfel — cu ajutorul guvernelor ungurești — întâietatea în viață economică a Brașovului.

Ungurii și-au împărțit terenul cu Ovreii, deocamdată, pentru ca nu peste multă vreme aceștia să-i înlăture din toate locurile.

Astăzi negoțul de lemne este, cu foarte puține excepții, în mâna Jidanilor. Unii dintre cei mai mari neguțatori de grâne și lingerie sunt Jidani. O mulțime de prăvălii de haine se deschid, dau falimente și iar se deschid supt firme evreiești. Unele din ele sunt filialele marilor firme din Budapesta. Firme de reclamă după modelul celor din capitala jidănită se ivesc aici-colo printre vechile firme săsești.

Scara la cer a negustorului ovrei se poate cunoaște și la Brașov. 1. Zdrențárosul venetic cu o mică tarabă de mărunțișuri pe supt poarta câte unei case vechi; 2. se adaugă rafturi; 3. peste un an o prăvălioară zidită din jumătate poartă; 4. neguțator de mobile încă tot supt poartă; 5. neguțator cu țigara de foi în gură, în prăvălia încălzită.

O mare firmă de ghetе a cumpărat prăvălia unui Român, care se luptă cu necazuri, dar care prin această vânzare i-a adus Jidanului pe toți mușteriii săi (Vezi leitmotivul).

Statul își face datoria față de aliații săi: debitele de tutunuri și depozitele de sare sunt toate în mâinile Ovreilor. Aceștia răsplătesc cu «cultură»: librărie, tipografie, redacție ovreiască.

Două bănci mari (Comercială și a Creditului Ungar) sunt stâlpii pe care se razimă manevrarea economică a lor. Cea dintâi a avut ca întemeietori pe doi bancheri, foști elevi ai școalei comerciale *românești* din Brașov (Vezi leitmotivul). Și aceeaș bancă a luat supt aripele sale și pe tradiționali zarafi români, cari schimbă lei țaranilor sosiți din România, (Vezi iarăș: leitmotivul I).

Din *atâtea* afaceri pot trăi în oraș și o mulțime de advocați evrei, cari însă își au agenții lor și prin satele săsești și românești. Iar agenții aceștia nu pot

fi decât Sași și Români, între ei poate chiar «unii conducători naturali» ai poporului! Un mare rol va fi jucând și organizația francmasonilor, între cari se găsesc și căpeteniile Ovreilor din Brașov.

Acum, când locul este atât de lărgit, încap toate tipurile: neologii, cari și-au zidit o mare sinagogă acum vre-o 15 ani, ortodocșii, cari își aveau sinagogă în casa unui neguțător român (poate le-a închiriat-o din «colegialitate») și de curând au cumpărat casa unui Sas (V. leit-motivul!), unde își vor mută localul de rugăciune și înfârșit «frații noștri de dincolo, izraeliții oaspeți de vară ai locurilor noastre, cari vin să umple sala teatrului de vară evreo-unguresc, ca și astfel să sprijinească pe aliații lor în politica internă și «externă».

Astfel azi nu se mai războiesc «principiile», naționalismul cu cosmopolitismul, ci două morale: a lor cu a Europeanilor. Cea din urmă ne ia arma din mână, ca să o pună în mâinile lor.

Oare n'ar trebui să dăm *școlarilor* o altă morală? Să americanizăm școala, alungând spiritul clasicității și al creștinătății din ea? Măcar în ținuturile locuite de Ovrei!

VII

OVREII BUCOVINEI

Și când Iehova, Dumnezeuul
tău, ți le va da în puterea ta, tu
să le bați, să le pierzi cu desă-
vârșire, legământ cu ele să nu
închei și *milă* de ele să nu-ți fie.

V. *Moise* 7, 2.

Oglinda Moldovei

Ovreeii Bucovinei sunt cunoscuți și la noi ceva mai bine decât cei din Ungaria și Ardeal. Căci, dacă nu i-am studiat noi, i-au studiat învățații Nemților aruncați acolo de nevoile administrative și culturale ale imperiului austriac.

Ce dureroasă istorie! Din ea se va vedeà cum s'a revărsat și aici potopul Ovreilor poloni înzestrați cu instincte de lăcustă: «Plecăm stol; vom cădeà undevà în lan, în pajiști, în păduri, într'o grădină; unde vom cădeà vom mânca, vom roade; foamea ne mână, foamea ne iartă». Pelângă îndemnătorul instinct nemilos Ovreeii au însă și o sfântă pavăză: încrederea că sunt «aleșii» dintre popoare, pe care Dumnezeuul lor nu-i va părăsi câtă vreme vor crede în el. Ce tristă istorie!

Români moldoveni, cetiți-o bine, învățați-o pe de rost, puneți pe toți copiii voștri s'o învețe pe de rost, pentru că ea este *istoria viitorului vostru*, istoria pe care nu o puteți primi decât numai dacă veți fi hotărâți să rămâneți nepăsători când în ochii tuturor Românilor veți trece drept orbi și proști; drept văzători, dar nemernici.

Istoria voastră a fost plină de lei nației noastre; voi veți fi numai ciolane de lei?

Și astfel instinctul de lăcustă prăpădi cea mai frumoasă parte din vechea Moldovă, Bucovina, pe care, dacă am ascultă de d. M. Schwarzfeld, n'am trebui nici s'o mai plângem; deoarece, după el, ¹⁾ nu se pot admite în gura elevilor români versuri ca cele scrise de D. Zamfirescu:

Că Jidanii și Rutenii
Pripășiți pe-aici
Zic că-s dâșii pământeni,
Iară noi și Moldovenii
Suntem venetici.

Intrarea în Bucovina ²⁾

Înainte de 1769 trăiau în Bucovina vreo 200 de familii evreiești. Venind armatele rusești, în timpul ocupației se strecoară pe urmele lor cam vreo 300 familii. Și astfel în 1775 generalul austriac Splényi, care a guvernat din toamna anului 1774 până în primăvara lui 1778, găsește în Bucovina 526 de familii. Un an mai târziu ele erau 650, cu 124 mai mult: Imigrația continuase. În toată țara toți locuitorii erau atunci 17000 de familii. Evreii aveau așa dar 3,82 %.

Firește îndată s'a înțeles la ce vin și în anul 1776 li s'a interzis *proprietarilor* — și aici, cași în Ungaria, cași în Ardeal tot ei sunt vinovații! — li s'a interzis și *comunelor* de a-i mai primi, de a le da în

1) *Egalitatea*, 1909, No. 1, p. 7.

2) Dr. R. Fr. Kaindl, profesor la universitatea din Cernăuți, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina* (Innsbruck) 1902. Urmându-l pe Kaindl, îl adaog din alte izvoare.

arendă morile și povernele (rachieriile). Anume li s'a interzis privitor la toți Ovreii imigrați dela 1769 până la 1776. Splényi eră deci de părere că veneticii trebuie să se întoarcă de unde au venit ori să moară de foame, dacă nu voesc să muncească mai din greu decât arendașul de mori sau fabricantul de rachiu.

După Splényi urmă generalul Enzenberg care cunoscuse poporul românesc din Ungaria și Ardeal și care eră la început filosemit¹⁾. Administrația lui găsește în țară vreo 800 de familii. Generalul se convinge că Ovreii se înmulțesc «mai mult decât Țigani»; că nu plătesc nici birul meseriilor, nici foncieră; că sunt vârați în tot negoțul, chiar și în Suceava, Sirete și Cernăuți; că ei vând în țară vinul, berea și rachiu; și că au în arendă *sate întregi*. Fiind și «leneși», ei se hrăneau, constată generalul, din «sudoarea creștinilor muncitori». De însemnat este și faptul că în satele arendate de ei, pe vornic judele satului, pe care de drept îl numia boerul — îl numia acum arendașul; iar arendașul ovreiu îl numia astfel ca să fie și în mâna lui un bun instrument de stoarcere²⁾.

Din cauza aceasta Enzenberg a suprimat orice numire de vornici. Și a luat și alte măsuri: A interzis ca satele să mai fie arendate Ovreilor, combătând astfel «absenteismul»; Ovreilor nu le-au mai îngăduit să ție servitori creștini; le-a luat puțința de-a face pâine, turtă și alte copturi. Le-a îngăduit însă negoțul cu mărfuri și animale, măcelăriile și crâșmele arendate, însă punând pe ele bir mare și hotărînd că oricine va

1) Dr. I. Polek, *Statistische Monatsschrift* (Wien), XV, p. 251.

2) Dr. von Zieglaue, prof. la univ. din Cernăuți, *Geschichtliche Bilder aus der Bukowina* (Czernowitz), 1893, p. 68-69. vol. I.

înșelă statul să plătească bir întreit: Enzenberg simțise că i-ar trebui un personal special, ca să-i facă poliția Ovreurilor și nu-l aveă¹⁾. De aceea, ca pedeapsă eventuală, întrei birul. Birurile le aprobă și faimosul *Hofkriegsrat* (Consiliul de războiu) din Viena, care mai adăose băgarea de seamă: Guvernatorul să fie atent ca Ovreurii să nu se despăgubească depe spatele țărănilor²⁾.

Enzenberg se convinsese adânc de nevoia unui control eficace. De-aceea el poruncise ca toate contractele, toate hârțiile relative la datorii și chiar și testamentele să nu aibă putere, dacă nu vor fi fost văzute de autorități.

Dintre Români primejdia a fost descrisă de boerul Vasile Balș, în memorii înfățișate guvernului din Viena. Balș zugrăviă pe Ovreurii ca provocatori la îndatorire, ca incapabili de orice lucru afară de arendășie și crâșmărit, pentru ale cărui trebuințe aduceau rachiul și din Ucraina (cam de 100000 de floreni pe an). Plângerile lui au îndemnat *Hofkriegsrat*-ul să ceară oprirea acelui mare import de alcool³⁾.

Constatările lui Vasile Balș și ale celor doi generali relative la crâșme s'au fixat cu timpul într'o anecdotă care merită să fie reținută și-i potrivită să întrerupă cu o posomorâtă zâmbire istoria care se scrie pe-aceste pagini.

Un călător străin trage la ușa unui han ovreesc, pe

1) Zieglauer, *l. c.*, p. 69.

2) „ — dass die Juden nicht die Gelegenheit finden, die auf sie gelegte Steuererhöhung wieder von andern Distriktseinswohnern einzubringen“. Zieglauer, *op. cit.*, vol. II, (1895), p. 32.

3) Zieglauer, *op. cit.*, vol. III, p. 60, 62, 97.

șoseaua țării. Ovreiul cu caftanul rupt și cu ochi jucători apare:

— Ai vin bun?

— Am tot, dar vin nu am.

— Atunci, dă-mi o bere dela pivniță, rece.

— Am tot, dar bere nu am.

— Fie! Dă-mi o cafea.

— Am tot, dar nu am cafea.

— Ai muls vaca? Dă-mi un lapte.

— Am tot, dar lapte nu-i.

Călătorul începe a se miră.

— Găini ții? Dă-mi un ou fiert.

— Am tot, dar ouă nu am.

— Fire-ai!... Dă-mi pâne, jidane, dă-mi brânză, dă carne, dă ce vrei!

— *Gott über die Welt, Herr!* Am rachiu și ăsta-i totul! ¹⁾. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Astfel stând lucrurile guvernatorul fu energic. Intre 9 Februarie 1782 și Mai 1782 el expulsa 372 de familii, rămânând în țară 678. Și potrivit spiritului și ordinului împăratului Iosif II se decise (la 16 Oct. 1782) ca toți să fie expulsați, dacă nu vor dovedi că sunt: 1. negustori mari, 2. meseriași sau 3. agricultori.

Din lupta pe care administratorii militari ai Bucovinei au dus-o cu Ovreei năvălitori reiese că aceștia veniau cu gând de-a fi «lipitori», cum le-a zis V. Alexandri, de-a nu cunoaște nici o considerație, care dealtfel nici nu se putea ivi din cauza foamei reale, dar și a foamei de bani.

Luminatul împărat Iosif II eră de aceleași păreri. El,

1) Povestită guvernatorului Bucovinei, căruia i s'a dedicat cartea, de L. A. Simiginowicz-Staufe, *Die Völkergruppen der Bukowina*, Czernowitz, 1884, p. 189--190.

ocrotitorul tuturor, nu s'a putut înduplecă să-i ocrotească și pe Ovreii Bucovinei.

Ca să cruțe pe țărani, generalul Enzenberg interzise Ovreilor ambularea prin țară și în acelaș timp le oferì în arendă locurile *necultivate*, care așteptau plugul și sapa: Erà în vremea celor 1050 de familii, în 1781.

Prin Aprilie 1783 împotrivirea lor îndărătnică de-a se ocupa cu agricultura le aduse exilul și reducerea la 672 de familii. Acum erau în Bucovina 392 de Ovrei (familiști) agricultori, 111 negustori, 101 meseriași și 68 alți profesioniști liberi. Spre marea supărare a Ovreilor! Ei voiau *libertatea de a trăi cum îi îndemnau instinctele și însușirile fizice ale rasei* și de-aceea oferiră ca preț al ei (în 4 Aprilie 1783) suma de 5000 de galbeni pe an. Ca motiv aduceau *religia* lor; ei susțineau că nu pot să facă agricultură, deoarece sărbătorile lor cădeau tocmai în timpul când la câmp este de lucru ¹⁾. Guvernul nu a voit să considere acest argument și în 24 Aprilie 1783 a poruncit ca în cel mult șase săptămâni cei 392 de «agricultori» să înceapă munca; 255 din 392 nu au voit de loc să iea sapa și lopata. În 10 Iunie ei au trimis la Majestatea Sa împăratul deputați, cerând să-i mântuească de muncă și de roadele pământului câștigate în sudoarea feții. Dar Iosif II își susținù ordinul anterior. Ovreii nu se supuseră și plecară.

În 1786 Bucovina avea numai 175 de familii ovreești, adică 0,6 % din cele 29102 familii. Dar pânăla 1 Noembrie 1786 sunt iarăși la loc; altele vin de le iea locul, deoarece în acea zi erau 308 familii.

1) Dr. R. Fr. Kaindl, *op. cit.*, p. 164: weil sie «den Ackerbau wegen der in die allerwichtigsten Feldbauzeiten hineinfallenden jüdischen Feste unmöglich pflegen könnten».

Jalbele Ovreilor și întâiul proces senzațional al Bucovinei

Aș vrea ca din povestirea mea să reiasă psihologia poporului care a ocupat Bucovina și care de acolo a trecut în Moldova. De aceea nu pot trece înainte până ce nu voi povesti pe larg două momente clasice în felul lor. Amândouă se găsesc expuse pe larg și documentate la istoricul Zieglaue¹⁾.

Întâiul moment²⁾: Data decretului imperial (*Handschreiben*) către generalul Hadik prin care Iosif II siliă pe Ovrei să se facă agricultori sau să plece din țară este 19 Iunie 1783. Venind în acelaș an în Bucovina împăratul primi un mare număr de petiții din toate părțile. Petiționară, ca de obicei, și Ovreii. Cererile lor sunt acte psihice de interes deosebit pentru noi. Iată-le: Guttmann din Suceava se roagă să-l libereze de agricultură. Leib Hastel, casierul cahalului din Vijița, cere să-l ierte de agricultură. Srul Ițig din Cernăuți cere să i se lase agricultura, dar să i se dea voie s'o facă cu oameni plătiți peșin. Comunitatea ovrească declară că 200 de Ovrei nu pot face agricultură și că vor emigră, dacă-i vor sili să facă. Toată Ovreimea cere să fie scutită de agricultură și să i se lase deschis drumul spre orice arendare. Comuna Sadagura petiționează și singură contra agriculturii și pentru libera arendare a satelor, morilor, bălților și crâșmelor. Ovreii din Cernăuți cer pentru comună dreptul de a ține mai multe târguri și anume pe an câte

1) Dr. Fr. Zieglaue, *Geschichtliche Bilder aus der Bukowina*, IV-te Bilderreihe, 1897, p. 1—28 și III-te Bilderreihe, 1896, p. 134—143.

patru. Cei din Sadagura fac aceeași petiție. Croitorii ovrei din Cernăuți cer să fie expulsați croitorii ovrei, însă străini ¹⁾. Fabricanții ovrei de rachiu cer ca importul din Ucraina să fie oprit. În sfârșit, cuprins de dureri familiare, *Judenrichter*-ul Mendel Hirsch și tot «cahalul ovreesc» petiționează pentru rechemarea în «patrie» a Ovreilor isgoniți de generalul Enzenberg. Președintele cahalului are și el un dor: este Ieremias Hirsch, care cere leafă anuală și un moratoriu de doi ani. Două petiții privesc pe două Ovreice din Suceava. Una-i Taubin, care luase un loc cu 350 florini, dar nici nu-l plătiă, nici nu voia să-l dea înapoi, din care ciudată pricină Luca Botușan cere ca împăratul să impună sau plata sau liberarea locului. Cealaltă Ovreică este Roise, al cărei bărbat furase, fusese condamnat la «lucrări publice», pe care tocmai le împliniă și la expulsare, după ce le va fi împlinit: Roise cerea grațierea și mai ales tolerarea lui în țară. Și acestea le povestește ca etnopsiholog și istoric Zieglauer, care este un filosemit și care de aceea se îndignează oricând vede că Ovreii sunt tratați cu asprime.

Al doilea moment i se pare și lui Zieglauer extraordinar de caracteristic: Este momentul întâiului proces senșational din Bucovina austriacă.

Căpitanul auditor ²⁾ Dorbath de Heidinsfeld luă mită. Un denunț provocă o cercetare și condamnarea lui. Interesantul act de acuză fû găsit și publicat de Dr. F. von Zieglauer.

1) O petiție pentru expulzarea Ovreilor străini o dase din 1777 *Judenrichter*-ul din Cernăuți Lazar Israel, care eră măcelar și lumânărar. Dr. I. Polek în *Statistische Monatsschrift*, XV, p. 250.

2) „Auditori“ sunt judecătorii militari din Austria.

Din 12 cazuri *grave* Ovreii sunt triști actori în următoarele afaceri :

I. În 1776 i se fură lui Cr. Bosce, fierar din *Sadagura*, șase cai (= 213 fl. și 12 creițari). Ovreiul Iancul este dovedit că a luat doi. Iancul denunță pe alți doi Ovrei, din *Stanislau*, ca complici. Se arestară apoi și Aron și Moscu din *Sadagura*, alți complici. În timpul cercetării chiar judecătorul Ovreilor (*Judenrichter* !) din Cernăuți, Lazar, aduce *din partea lor* 39 de galbeni, pe care-i primește soția lui Dorbath. Și Dorbath o lăasă domol de tot.

II. Ovreiul Saul din *Bolechovice* cumpără dela un Turc, în timpul războiului ruso-turcesc, o cireadă de vite (= 1100 de galbeni). Dar nu-i dă nimic Turcului ! Turcul moare în războiu, iar Saul nu vrea să plătească moștenitorilor datoria. Moștenitorii îl părăsc. Saul susține că a plătit și Ovreiul Hirschl din *Zastawna* mărturisește că Saul a plătit. Dorbath achită pe Saul. Sensație ! Tribunalul militar chiamă pe Hirschl în judecată și-l ascultă acum *supt jurământ* : Saul îi dase lui Hirschl 50 de galbeni, ca să-i dea pentru achitare, d-nei Dorbath, ceea ce nici d-na Dorbath nu mai contestă.

III. Comunitatea ovreească din *Sirete* a fost delapidată chiar de judecătorul ei Moise Bercovici. Ispravnicul din Suceava fu însărcinat să cerceteze. Dar știind ce-l așteaptă acolo *Judenrichter*-ul Moise Bercovici ținū să fie judecat de Dorbath. D-na Dorbath primi 3 galbeni și procesul fu mutat la Cernăuți. Dar Hirschl (cel de mai sus) cerū 12 galbeni și Moise îi și dete d-nei chiar în prezența lui Hirschl. Cercetarea se suspendă.

IV. Ovreiul Berl Manase dase lui Dorbath 11 gal-

beni, ca să-l facă pe el *Judenrichter* în Suceava, tot prin Hirschl. Și-l făcù.

V. *Judenrichter*-ul Lazar din Cernăuți ia dela mazelul Mitescul 10 galbeni, pentruca—Dorbath să-l pârtimească într'un proces.

VI. *Judenrichter*-ul din Cernăuți avusese doi copii: Iacob și Ellig. După ce moare tatăl, fiul său Iacob pârî pe Dorbath că la împărțirea moștenirii a favorizat pe Ellig, dela care ar fi luat ca dar trei cai bălani. Cei doi hoți precauți făcuseră o chitanță de cumpărare. Dar tot se găsiră neacoperiți de chitanță șase galbeni dați d-nei Dorbath.

VII. In anul 1776 dau faliment doi negustori din Suceava: Hirschl al lui Berl și Abraham al lui Löbel. Faliții dau lui Dorbath — comisar al falimentului — trei galbeni, ca să le îngădue să fure ceva din marfa sechestrată. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ei fură noaptea. Nevasta lui Hirschl dă cinci galbeni și ia și ea câteva salbe.

Zieglauer, care este liberal și filosemit, este nevoit să adaoge totuși că acest proces deschide o privire adâncă în datinile și înclinările feluritelor «*clase sociale*» (Nu nații?) de pe atunci.

Tribunalul militar a condamnat pe Dorbath la moarte, iar pe Hirschl și Abraham la expulsare. *Hofkriegsrat*-ul a adaos însă pentru cei doi Jidovi expunerea *auf dem Pranger*. Iar împăratul a redus pedeapsa auditorului la 10 ani de închisoare în Lemberg.

Ancheta politică-socială dela 1782

Povestisem «intrarea în Bucovina» până la 1786. Peste acest an însă nu se poate trece fără a înfățișa

cetitorului și întâia încercare bucovineană de a-i studia pe Ovrei sociologiceste. Incercarea se făcù la anul 1782, în luna Mai.

Generalul Enzenberg știà cã dela 1769 pânãla 1780, an de an, intraserã în Bucovina câte 78 de familii (în cifrã medie), ceea ce erã foarte mult. El vedeã cã imperiala patentã din 1781 (13 Mai) relativã la utilizarea și a Ovreilor pentru stat nu se potrivește bine cu stãrile din Bucovina și, ca sã nu lucreze singur, convocã o comisie de anchetã compusã din 2 cãpitani, 2 locotenenți și 1 sublocotenent. În aceastã comisie se aflã și un ofițer în curent cu literatura politicã, liberalã a Apusului și care vorbea despre drepturi naturale și pentru Ovrei! ¹⁾ Comisia erã deci garantatã ca obiectivitate. Și deci constată : ²⁾

Ovreeii din țara aceasta au obiceiul sã-i cumpere țãranului dinnainte și pentru nimica toatã puiul din ou, mierea din floare și mieluşelul din oaie; iar prin acest cãmãtarnic negoț ei sug cu desãvârșire poporul și îl sãrãcesc, astfel cã în acest chip țãranii îndatorați și *pe viitor nu cunosc alt mijloc de mântuire decât sã fugã din țarã*; deci în țara aceasta Ovreeii sunt motive de emigrare și sunt dãunãtori populației și agriculturii.

«Cea mai mare parte dintre Ovreeii din țarã se hrãnesc din negoțul cu vin și rachiu, deci dau țãranilor prilej de beție și imoralitate. Expulsarea lor ar iefteni hrana, ar încetã înșelãtoria negustorilor cu mãrfuri rele, ar scãdea prețul arenzilor; expulsându-i satele s'ar puteã conservã; banii arenzilor nu ar mai

1) Zieglaue, *Geschichtliche Bilder*, Vte Bilderreihe, p. 41.

2) Acelaș, p. 19—20.

ieși din țară, și s'ar pune fundamentele militarizării țării».

Cine știe ce puțin teren au avut Ovreei pe pământul granițelor militare din Ardeal și Ungaria va regreta că idea militarizării Bucovinei nu s'a realizat. Totuși comisia luă câteva hotărâri: Ea ceru de ex. o lege contra *cametei* și pentru Ovrei mai mult loc de dezvoltare în meseriile în care încă nu erau primiți.

Ovreei nemulțamiți trimiseră la Viena o deputațiune. Cei doi deputați: Mendl Isac și Berl Hersch se plânseseră că li se ieau crâșmele, și că li se mărginește câștigarea hranei și afirmau că aceasta însemnează «atât cât le-ar lua viața!»

Se vede că marele Iosif II nu puneă mult preț pe viața for, deoarece el dete cunoscuta poruncă de a-i expulsa, dacă nu se vor face agricultori; o dete cu toate că Berl Hersch, de astădată însoțit de Seelig Jankl și Chaim Sindl, fusese și în a doua deputație, tot la Viena ¹⁾.

Și astfel fostul filosemit gen. Enzenberg își continuă politica sa, ale cărei mari linii erau: Suprimarea cahalului și judecătorului confesional-ovreesc; trecerea la comunele urbane a fabricii de rachiu, pedepsirea tuturor bețivilor și închiderea cârciumelor dela orele 10 înainte; suprimarea negoțului de mijlocitori cari cumpărau de ex. de-ale mâncării plătindu-le cu rachiu; excluderea dela funcții a Ovreilor. Cu alte vorbe: Enzenberg voia să le iea puțința de-a mai alcooliza pe țărani români, de-a se mai acoperi prin cahal și proprie justițe coruptă și de-a abuză de funcțiunile statului.

1) Acelaș, p. 82.

Inundarea Bucovinei

Măsurile decretate de excelenții administratori militari ai Bucovinei nu s'au executat conștiincios decât abia de pela 1810 încoace: Ovreii veniau deci mereu, deși birul bucovinean eră mai mare decât cel din Galiția. Intre 1786 și 1801 ei intrară pe aș în Bucovina, în medie, câte 32 de familii¹⁾. Intrau săraci și sfioși încă: Isvorul citat ne informează că aveau «prea puțină avere și încredere, ca să întreprinză vreun negoț însemnat»; cârciumari erau însă, d. ex. pe valea Ceremușului²⁾. Și se mai întâmplă ceva: Chiar administrația Bucovinei, *Kreisamt*-ul, interveni pentru crutarea Ovreilor³⁾. Grație sărăciei care îi mână și tradiționalei nerozii a administrației austriace Ovreii ajunseră să fie:

în 1821 1,4 % din populația țării⁴⁾
 » 1846 3,12 % » » »

sau, la 1846, 11581 din 371131 de suflete.

După 1848 creșterea se repezi înainte. Acum Ovreii se revărsară în țară la *sate*, potop, nu altceva. Se revărsară cu atât succes încât la 1880 nu se mai găseau decât 11 comune fără Ovrei. Observați acum creșterea în mica, mult vorbitoarea tabelă care urmează⁵⁾:

1) *Alphabetische Darstellung des Bukowinaer Kreises*, în *Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums* (Czernowitz), 1908, pag. 31.

2) Același, p. 38.

3) Dr. R. F. Kaendl, *op. cit.*, despre anul 1811.

4) Dr. I. Polek, *op. cit.*, p. 256.

5) C. A. Romstorfer și Dr. H. Wiglitzky, *Vergleichende graphische Statistik in ihrer Anwendung auf das Herzogtum Bukowina* (Wien), p. 16.

	1857	1869	1880
La 10000 sunt suflete Ovrei	652	932	1179
" " " " Ortodoxi (gr.-or.)	7774	7338	7075

În frunte mergea firește capitala Cernăuți care avu :

	1857	1880	1900
Ovrei și Nemți	12290	22720	34441
Mozaicii fiind	4678	11449	21587 ¹⁾

Dela 1868 pânăla 1880 Ovreeii bucovineni crescuseră cu 41, 10 la sută, iar celelalte confesiuni numai cu 7, 84 la sută ²⁾. Cum se explică aceasta? Ovreeii erau de sigur săraci, dar în Bucovina se găsea o populație și mai săracă. În districtul Vijnitei, Palestina de azi a Bucovinei, de pildă, domnia înainte de anul 1869 o sărăcie cumplită. Răzeșii își fărâmaseră proprietățile; 1865 fu un an agricol foarte rău; muriră oameni și de foame ³⁾. Și totuși, totuși mercantiliștii Bucovinei nu se ocupau de țara pieritoare de foame, ci se gândiau la înmulțirea căilor de comunicație spre Galiția, adică spre Bucovina, deoarece negustorii galițieni erau bine primiți în Bucovina, dar cei din Bucovina nu erau primiți în Galiția ⁴⁾. Administrația neroadă și purul mercantilism străin de glia, de limbile și de credințele țării ceriau circulație, cifre înfloritoare, nu fond etnic sănătos. Și astfel Bucovina isbuti să aibă în 1869, între

1) Dr. R. Fr. Kaendl, *Geschichte von Czernowitz* (Czernowitz), 1908.

2) G. A. Schirmer, *Statistische Monatsschrift* (Viena), VII, p. 503.

3) A. Mikulicz, *Bukowinaer Handels und Gewerbekammer, Hauptbericht und Statistik über das Herzogtum Bukowina* (1862-1871), ediția din 1872, p. 78.

4) Acelaș, p. 17 și 23.

granițele ei, peste 54000 de străini, — ocupând-o în Cernăuți-oraș (9386) și în districte ¹⁾: Suceava (7640, Storojineț (7310). Cernăuți (6640), Coțman (6499), Câmpulung (6290), Sirete (4197), Vijnița (3542), Rădăuți (2769), Invaziunea aceasta susțineă deci pelângă 457691 de băștinăși (după alții 477 de mii) 54273 de străini, mai ales Galițieni: Cum nu s'ar fi înmulțit și Ovreei mai iute, *erheblich rascher*, decât băștinașii ²⁾?

Pe atunci camera comercială și industrială a Bucovinei, prezidată de un German, dar compusă de o majoritate ovreească, îndrăzniă a face rândueală chiar și în străinătate. Camera aceea scrisese țarului să cruțe pe Ovreei săi; de ce n'ar fi scris și României? României îi scrisese indirect, prin ministerul de externe din Viena, pe care îl invită ca încheind tratatul comercial (1875) cu România să nu dea uitării nici situația precară a Ovreilor «români», pe care o «idee fixă» a Românilor îi persecută într'atâta încât maniacii ideii comit o gravă infracțiune la dreptul internațional ³⁾.

În acest timp Ovreei bucovineni făceau cam 9,5 % din toată populația: putere destulă, pentruca reprezentării ei să încerce a dicta chiar și din Cernăuți (!) României!

Cum n'ar fi dictat în țara în care se înghesuiseră în orașe și sate; unde se înșiraseră prin crâșme și hanuri de-alungul tuturor șoselelor, formând în curând (1894) 95 % din cifra totală a vânzătorilor de băuturi (vin, bere și rachiu); în țara în care dela 1867 (21

1) Acelaș, p. 56-57.

2) Dr. von. Inama-Sternegg și dr. H. Rauchberg, în *Statistische Monatsschrift*, XVII, p. 469.

3) Mikulicz, *op. cit.*, p. 18-19 și 328.

Dec.) puteau să cumpere și moșiile mari cași pe cele mici, fără nicio restricțiune¹⁾?

Întâia proprietate mare care a căzut în mâinile Ovreilor a fost Camena, la 1862. În 1875 ei aveau 15, în 1889 aveau 31 (22 % din proprietatea mare²⁾).

Se înfipseseră bine, pretutindeni !

Avântul lor economic se reflectă firește și în biologia Ovreilor: ei se sporiră foarte tare. Socotind anii 1850—1880 populația totală a țării s'a sporit *anual* cu 1,67 %, iar Ovreii cu 12 %³⁾. Socotind anii 1880—1890 populația totală se spori cu 13,02 %, iar Ovreii cu 22,69 %.

Cred că datele de până aici au convins pe toți cetitorii că Estul Galiției a trimis în Bucovina o avalanșă etnică foarte primejdioasă. Datele mele o descriseră în lungul, în cursul vremii. Pentru a fi și mai precis, voi da acum o privire în largul spațiului de azi, întemeindu-mă pe statistica dela 1910, publicată de curând de oficiul statistic al Bucovinei. Și atât va fi tocmai de ajuns⁴⁾.

Distribuirea actuală a Ovreilor bucovineni

I. În *părțile cele pur-rutenești*, unde în patru districte nu există decât 517 Români, nu se află *nicio* comună fără Ovrei.

1) La 1885 Bucovina avea (în medie) 3.16 crâșme pe o localitate ; Galiția numai 1,60 ! (Dr. E. Mischler)

2) Dr. I. Polek, *op. cit.*, p. 263.

3) Acelaș, p. 257.

4) *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogtume Bukowina*. Czernowitz, 1913.

Până la 250 de suflete au 72 de comune.

» 500 » » 13 »

» 1000 » » 10 »

Peste 1000 » » 2 »

Capitalele județelor sunt firește cele mai îndesate de Ovrei. Și anume: Zastava are 563 de Ovrei, Vijnița 4317, Coțmanul 666 și Vășcăntul 961. Mai înghesuite sunt în j. Vășcăuți comunele: Vilavcea cu 522, Stăneștii de jos pe Ceremuș cu 794, Bănila rusească cu 800 de Ovrei. Dar Palestina ruteană-ovreească este Vijnița. În acest județ mai au: Storoneț-Putila 509, Mihova 580, Wizenka 593, Lucaveț pe Sirete 735 și Berhomet pe Sirete 1010.

Așa stă chestiunea la granița Galiției!

Să ne scoborîm acum mai la vale, la *regiunile mixte*, unde arta guvernamentală a Austriei și a localnicilor au internaționalizat mai cu succes Bucovina.

Capitala țării merge în fruntea palestinizării; ea are 28613 Ovrei față de cari se opun: Români 13440, Ruteni 15254, Poloni 14893 și creștinii cari intră în numărul de «Nemți» 41360, restul populației fiind neînsemnat ($411+29+1+13+57=511$ de diferite naționalități).

Județul Cernăuților are șapte centre cu Ovrei mulți. Dintre ele Sadagura de comică amintire la V. Alenxandri are 3410, Rohozna 1279, Boianul cu omida lui M. Eminescu 1181, Novoselița 962.

În jud. Storojinețului capitala (Storojinețul) are 3453 de Ovrei, Bănila moldovenească 784, Jadova 713 și Ciudinul 585.

Capitala jud. Sirete are 3178 de Ovrei; Hliboca 401. În acest județ este o comună: Fântâna-albă, azi pur-ruteană, care nu are niciun Ovreu!

Până la	250	de suflete	au	91	comune
»	500	»	»	6	»
»	1000	»	»	5	»
Peste	1000	»	»	6	»

Așă stă brâul țării !

III. Trecem la *partea cea mai românească*, la Sudul țării. Aci avem în total 130 de comune dintre care numai patru nu adăpostesc nici un Jidov ; Bori (nemțească), Pleș, (polonească), Lichtenberg (nemțească). Acum putem enunța că, după statistica oficială dela 1910, *în Bucovina nu există nici o comună rurală românească, în care Ovreiul să nu se fi așezat, afară de Costâna din jud. Suceava !*

Până la	250	suflete	au	111	comune
»	500	»	»	7	»
»	1000	»	»	2	»
Peste	1000	»	»	6	»

Centrele tari ale Ovreimii din aceste părți sunt firește tot capitalele : Rădăuți cu 5940, Gurahumorului cu 2050, Câmpulungul cu 1577 și Suceava lui Ștefan cel Mare cu 4200. În Putna, pe lângă mormântul lui Ștefan, sunt 278 de Ovrei. Celelalte centre sunt : Săletinul cu 1247, Vatra-Dornii cu 1201, Vama cu 618, Ițcanii cu 683.

Între 250 și peste mie sunt deci, în toată Bucovina, 57 de centre ovreești, care alimentează și conduc mișcările din alte 274 care rămân supt 250 de suflete.

Cu toate acestea *încă nu trebuie să desperăm* de soarta Bucovinei. Coloanele tablei care urmează vorbesc într'un glas de îndemn la luptă, cu oarecare nădejde în rezistența *fizică* a națiunei noastre.

Populațiunea ovreiască în anii 1900 și 1910

Regiunea	Ovreii		Populația totală		Românii	
	1900	1910	1900	1910	1900	1910
Cernăuți oraș . .	32,82	33,48	67,17	66,51	14,29	15,72
Cernăuți district .	11,51	10,56	88,48	89,43	23,17	28,61
Gura Humorului .	15,67	6,08	94,32	93,91	69,24	69,69
Câmpulung. . . .	11,96	10,24	88,03	89,75	52,34	55,74
Coțman	9,04	8,51	90,95	91,48	0,17	0,26
Rădăuții	10,53	10,41	89,46	89,58	58,72	60,42
Serețe	8,58	7,82	91,41	92,17	26,72	29,38
Storojineț	13,04	12,37	86,95	87,62	46,57	48,40
Suceava	10,95	9,95	89,04	90,04	60,14	70,06
Rădăuț	14,59	12,66	85,41	87,33	0,34	0,57
Vișnița	21,00	18,90	78,00	81,09	0,48	0,16
Zastavna	9,28	8,18	80,71	91,81	0,10	0,12
Bucovina. . . .	11,67	12,94	88,32	87,05	27,81	34,37

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cămătarii și crâșmarii

Ovreii din Bucovina sunt și astăzi aceeași ca în vremea lui Splényi și Enzenberg: atacul lor economic și comercial este fără milă, râvna după câștig neînfrănată. Dreptul comercial al talmadului prescrie, ce-i drept, un maxim de câștig, adică mai puțin de $\frac{1}{6}$ din prețul mărfii; a lua $\frac{1}{6}$ câștig la sută (adică 16,7%) este — nu, eră, poate eră, în vremea veche — o înșelătorie și negoțul se putea anulă¹⁾. Dar de unde să știe sau, dacă știe, cum să se ție Ovreiul bucovinean de legile talmudului! De aceea s'a întâmplat ca ei să câștige mereu și să cumpere mereu pământ, mai ales înainte de a se decretă legea contra cămătăriei.

1) S. M. Melamed, *Psychologie des jüdischen Geistes*, (Berlin) 1913, p. 150.

Polîța apărù în Bucovina pela 1850. Un deceniu mai târziu răsunară în dietă plângeri amare privitoare la efectele ei. Oamenii cu polițe protestate erau înfundați în închisori alături cu furii și ucigași ¹⁾. Deputatul Kovaci depuse în dietă o petiție a comunelor Carapciu-pe-Ceremuș și Zamostie împotriva polițelor ovreești. În acelaș timp com. Crasna cerù, prin dep. Iliuț, să se anuleze polițele care nu sunt iscălite de datornic cu mâna proprie și a căror «cruce» sau «deget» de analfabeți nu au avut legalizarea autorităților ²⁾.

Rugat de comuna Vama dep. Eudoxiu Hurmuzachi cerea ca vinderea moșilor amanetate pentru polițe să se suspendeze; iar comuna Cuciur-mare nu se mulțămia numai cu suspendarea vânzărilor, ci pretindea și *excluderea țăranilor dela putinta ori dreptul de a da sau primi polițe!* ³⁾ Ce trebuie să se fi petrecut în Bucovina, pentruca deputații aceia distinși să ceară ziduri chinezești între țărani și Ovrei?

Enigma se desvâlă și fu tragică la 1868. În acest an se desființă legea cămătăriei: la 14 Iunie; iar la 27 Iunie se admise parcelarea moșilor, deci din două părți se ușurà pierderea lor; în același an se acordă și băncei agricole a Galiției un privilegiu care s'a stins abia la 1884. Atunci, deodată s'au ivit bănci și bande particulare care au stors și sărăcit pe țăranul ortodox, român și rutean ⁴⁾. Iurușul dat în biata lui moșioară

1) Protocolul stenografic al dietei, pe anul 1863, pag. 155 și 568.

2) Acelaș, pe an. 1866, p. 22 și 319.

3) Acelaș, pe an. 1865, p. 29, 65, 106.

4) Mihail Bendeschi în *Românii din Bucovina* (1875—1906), Cernăuți, 1906, p. 130.

și în puțintica-i avere ținū pânăla 1877, când se votă o lege nouă contra cametei. Un profesor universitar, Dr. I. Platter, făcū în acel moment clasic de trist analiza ruinei produse de libertatea cametei: Scrierea lui este o durere și o oroare.

Camăta există însă și în alte forme, nu numai a creditului. Ea se face prin sămințe, vite, mașini agricole, etc. Un specialist al vieții economice din Bucovina ne asigură că aceste camete se mișcă între minima de 50 % și maxime de 500 %: Unde-i talmudul cu mai puțin de $\frac{1}{6}$ din prețul mărfii?

Orgia capitalistă ținū până către 1893, când lumea speriată începū să se gândească la bănci țărănești. La 1898 se înființă întâia bancă românească sistem Raiffeisen.

Se duc deci și se vor mai duce cămătarii!

Tot un soi de cămătari periculoși erau și crâșmarii Bucovinei, a căror mărfa proastă, dar bine plătită uneori, am băut-o și eu de încercare. De crâșmă Ovreiul nu s'a despărțit niciodată. De-aceea deputații țării s'au gândit să-i despartă prin forța mai blândă a unui bir special: 1000000 de coroane! Ce s'a petrecut în discuția birului este foarte caracteristic.

Dieta Bucovinei hotărîse în anii trecuți birul de un milion. Dieta gândiă: dacă ei «otrăvesc» poporul, să contribue cel puțin pentru școalele al căroră efect va fi altă combatere a alcoolismului. Din bir s'au plătit 500000 de coroane, iar 300000 au fost incasate prin execuție. Birul se reduse deci la 500000 de coroane. La 17 Oct. 1912 dieta țării aveă să decidă reducerea. Doi deputați ovrei vorbiră pentru ștergerea oricărei dări: unul a fost sionistul Dr. Kellner, celălalt avocatul Dr. Straucher. Și vorbiră, pentru noi, foarte interesant Ovreii! Dr. Straucher povestī despre un «biet

crâșmar» prăpădit; despre o deputație de 3000 crâșmari din Bucovina și Galiția — mișcarea eră deci pan-ovrească! — crâșmari rămași «fără pâine», pe care el îi conduse la Viena și la Budapesta ducând jalbe către ministerele de comerț: 3000! (Cifrele mari sunt plăcerea rasei; vezi Testamentul vechiu!). În Bucovina crâșmarii ovrei sunt *circa* 1800, iar 500 — 600 sunt creștini: Nu vedeți, acum, la 17 Oct. 1912, zicea Dr. Straucher, că isbiți și în — creștini? Șiretul! Dr. Kellner, în viața lui profesională un bun profesor de limba și literatura engleză, numi pe crâșmari «cei mai săraci dintre toți săracii» (!) — deși nu a putut adaoge că din cauza sărăciei — se și lasă de crâșmărit; și afirmă că majoritatea Ovreilor pot trăi numai fiindcă Ovreei «sunt artiști ai flămânzirii» (*Hungerkünstler*); și ceru timp, puțin timp (*nur ein bisschen Zeit*) până ce sionismul va fi descărcat pe Ovreei de prisos în Argentina, Canada și Palestina ¹⁾.

Dr. Kellner luă deci angajamente să scoată din Bucovina pe calicii Ovreeilor și să-i așeze unde va găsi loc. Un alt deputat (Ovreiu) îl completă prin constatarea că într'adevăr mizeria există și în Bucovina Dr. Wender zicea: ²⁾ «Nu ne putem îndoi și de altfel este în deobște cunoscut, că o parte mare din populațiunea ovrească a țării se proletarisează («Der Proletarisierung entgegengeht») și că astăzi ea nu știe cu ce își va satisface mâine trebuințele sale cele mai urgente și cum își va duce mai departe sărăcăcioasa-i

1) Protocolul stenografic al dietei, din 17 Oct. 1912, p. 162. În treacăt Dr. Kellner afirmă că Ovreei au deștelinit Bucovina, făcând arabil pământul pe care astăzi locuiesc țaranii. S'a protestat, firește, imediat contra acestei ignoranțe istorice.

2) *Op. cit.*, p. 167.

existență, viața amărâtă". Dacă așa este, atunci în Bucovina se repetează fenomenul general și caracteristic în Europa estică: Țările dăruite de Domnul cu multă populație ovreească sărăcesc într'atâta încât dela o vreme încep și Ovreii să sărăcească, mai ales dacă teritoriul respectiv nu oferă destul de bune condiții pentru dezvoltarea industriei și comerțului, cum este cazul în Bucovina. Deși cazul este prea evident, Dr. Wender ceru sprijinul țării, adecă banii țării, banii greco-orientali ai Bucovinei, pentruca prin încercări comerciale și industriale riscate să se opue proletarizării Ovreilor !

Meseriașii

Ciudată mi-a părut și va părea oricui plângerea deputaților ovrei cari vorbiră așa de tragic despre proletarizarea Ovreilor bucovineni. Plângerea lor este — de către pădure: Dacă nu-l pot adauge, ei voesc cel puțin să păstreze tot terenul cuprins până astăzi *proletarizând ei pe naționali*.

Cât teren au ocupat Ovreii în meserii a dovedit un tânăr cu spirit apostolic și îndemnat de cercetările lui A. C. Cuza¹⁾. I. Torouțiu a făcut o lucrare grea și curajoasă. Comentarul lui este scurt și drastic. Pentruce nu-l cetesc Românii? Torouțiu a dovedit că în Bucovina există numai 737 de meseriași români față de 9322 străini, dintre cari creștini sunt 3494, iar Ovrei 5091. Ovreii întrec cu 860 pe creștini și cu 4354 pe

1) I. E. Torouțiu, *Românii și clasa de mijloc din Bucovina*, Partea întâia: *Meseriașii* (1912). Partea a doua: *Neguțitorii* (1912). Editura societății meseriașilor din Cernăuți.

Români! Și domnii deputați ovrei vorbiau de proletarizarea Ovreilor ¹⁾).

Neguțătorii

Cartea despre neguțători se compune din table statistice egal de elocvente cași cele despre meseriași. Din 10312 negustori sunt Români 444, străini creștini 1226, ceeace face 1670; toți sunt puși în fața a 8642 de negustori ovrei! Ovreei vând mai ales bere, fier, galanterie, grâne (313), lemne, pănură, petrolu, piele, poame, vite (425); ce vând cele 4626 de «prăvălii» (așa le zice Torouțiu) nu se specifică. Și deputații Ovreeilor vorbesc de proletarizarea lor!

La un loc, meseriașii și neguțătorii ovrei, sunt 13733 de indivizi, care hrănesc cel puțin 70000 de suflete din 102919, pe când, păstrând proporția, meseria românească și negustoria românească hrănesc vre-o 6000 de suflete din 273254!

I. Torouțiu termină cu un capitol de reflecșiuni din care extrag un pasaj, pentru a arăta pânăla ce grad de indignare și revoltă se înalță îngrijorarea națională a tânărului scriitor, a Bucovinei ²⁾).

«Care e deci substratul care susține masa aceasta îngrozitoare de 8642 comercianți jidani? Le va răspunde: nu numai pe spatele Românilor trăiește Ovreeiul parasiit, ci și pe ale celorlalți creștini străini. Aceasta nu se poate, deoarece străinii își susțin comercianții lor, cari reprezintă numărul considerabil de 1226. Va

1) Meseriașii ovrei din Bucovina sunt mai ales casapi (407), cizmari (346), birjari (266), croitori (460), frizeri (176), cojocari (101), croitori de dame (115), morari (104).

Cârciumari sunt 1312 din 1897!

2) *Op. cit.*, II, p. 144-145.

să zică, deși Românii produc și consumă mărfurile, în cea mai mare parte, totuși între producătorii și consumatori români s'a insinuat mijlocitorul Ovreiu, care de altfel ar trebui să piară neavând mediul care să-l hrănească, sau ar trebui să se restrângă la numărul minimal, pe care îl necesitează mediul său nutritor, populația jidovească în număr 102912 suflete. Ce ocupație au însă acești 102912 Jidani? Priviți, partea întâi a lucrării aceștia, și acolo veți vedea, asupra meseriașilor, suma îngrozitoare de meseriași jidani; priviți datele oficioase referitoare la clasa intelectualilor și veți vedea contingentul înspăimântător ce-l au acolo Jidanii; adunați toate aceste cifre și apoi substrageți-le dela suma care reprezintă proporția și apoi întrebați-vă: În clasa dirigentă și în clasa de mijloc sunt atâția Jidani, cine-i susține? În care popor și-au înfipt rădăcinile, de trăiesc așa de bine? Într'al lor? Nu se poate, deoarece poporul lor mai tot e reprezentat prin aceste 2 clase: cea de mijloc și cea dirigentă. Mai departe. Acel puțin crâmpheu jidovesc, care nu s'a putut vâri în clasa de mijloc ori în cea dirigentă cu ce se ocupă? Din ce trăiește? Agricultor nu-i; piatră nu sfărâmă; la pădure nu lucră; atunci din ce trăiește? Din ce? Iată o întrebare la care răspunde numai totalitatea acestor cifre. Să vedem! Jidanul, ca să nu lucreze pământul, îl arendează; ca să nu sfărâme piatra, se face furnisor de piatră! Ca să nu bată cu maiu la butuci și să curme cu feresteul, se face antreprenor la munca de pădure. Și cine lucrează? Țăranul; acel țăran cu pieptul și mânilă crăpate de de ger, cu obraji căzuți, cu ochii cufundați în adâncul capului, acel țăran care, robind din noapte până'n noapte, ia drept plată a zecea parte din ceeace câștigă

antreprenorul său, un singur Jidan ; abià a zecea parte. Astfel se face că un *singur țăran susține o familie întreagă de Jidani.*»

Element cultural ?

Dacă am putea crede că însușirile imigranților dintre 1769 și 1786 nu au lăsat nici o urmă în psihicul ovreesc-bucovinean ; dacă prin minune negoțul și meseria și cămăta și crâșmăritul nu ar educa tradițional și familiar generațiile, am putea admite că Ovreeii trebuie să fie azi și element de cultură. Dar nu sunt.

Folklorul lor descopere multă lipsă de bun simț și credințe stupide, ca de pildă credința că duhul rău înviează morții, pe care Ovreiul trebuie deci să se grăbească să-i îngroape sau credința în «sfințenia» rabinelor din Sadagura, Vijnita și Boian. Chassidismul îi pecetluște și pe ei ca aderenți ai tâmpeniei religioase. Cât despre școală ei s'au mulțămît cu chedere pânăla 1855, când reformiștii au reușit să deschidă o școală publică. Drept este însă că dela un timp au intrat mulți în școalele statului și că acestea i-au și primit cu predilecție. De unde la 1851 erau în licee clasice și reale 19 Ovrei (4,5 0/0), la 1880 erau 391 (33,9 0/0) ; în școalele reale, în aceeași ani, 22 0/0 și 49 0/0 ; la drept (în 1880) 27,8 0/0, la filosofie 24 0/0, în Cernăuți ¹⁾. De atunci procentul lor s'a mai sporit încă și s'a format o clasă diriguitoare destul de puternică. In clasa diriguitoare socotim și studențimea universitară, care este națională, sionistă și autonomistă și încă într'un grad așa de mare încât a provocat doar și admirația Ovreilor din Iași : Admirația este mărturisită în Anuarul ziarului «Răsăritul».

1) *Statistische Monatschrift*, VII, p. 442.

Din dieta țării nu lipsesc, dar presa lor este presa unui cuib provincial cu toate defectele lui. Au două ziare semnificative: unul al partidului liberal-democrat, condus de Dr. Straucher, care urmărește întărirea locală a Ovreilor și are titlul *Volkswehr*; celălalt este *Volksrat*, organul naționaliștilor intrasigenți, organul autonomiștilor conduși de Dr. Kellner. Stăpân pe situație între Ovrei este astăzi Dr. Straucher. Amândoi susțin o izolare de rasă: Ovreii bucovinean nu se asimilează, ceea ce dovedește suficient că este încă strâns în marginile unui ovreism anticultural.

Și lor le robește națiunea română din Bucovina!

ADAOS: Tablouri din Bucovina

I

Camăta în Bucovina după Dr. Julius Platter

În 19 Iulie 1877 Austria și-a dat o lege care hotărî pedepse aspre pentru cei care vor mai stoarce țările prin cămătă. Pentru Bucovina prea târziu! Aici cămăta serbase «orgiile» cele mai desgustătoare și ruinate multă lume creștină, mulți Români și Ruteni.

Capitalul eră liber; o lege rea din 14 Iunie 1868 îngăduise înflorirea cametei la lumina zilei; iar judecătorii priviau la «orgii» — fără să poată interveni. La 1878 se ivi însă un om nobil, profesor la universitatea din Cernăuți, care le studiă și le biciui într-o scriere prețioasă. Scrierea lui *arată ce groaznice în-sușiri de exploatare neîndurați are neamul ovreesc. Și de-aceea trebuie să o cunoaștem și noi* ¹⁾.

1) Dr. Julius Platter, *Der Wucher in der Bukowina*. Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1878.

Studiul se întemeiază pe «edictele de execuție» din anii 1876 (execuții: 375) și 1877 (execuții: 817).

Datoriile au fost, în florini:

				Media în fl.		
				<u>1876</u>	<u>1877</u>	
				cazuri		
I până la	50	în	86	159	29,29	32,64
II dela	50— 100	"	81	207	87,85	82,18
III "	100— 500	"	164	350	239,76	231,04
IV "	500—1000	"	24	52	712,—	701,—
V peste	1000	"	16	35	6721,—	11011,—
			<u>371</u> ¹⁾	<u>803</u> ²⁾		

Din mulțimea cazurilor cu sume mici reese că în Bucovina numai omul sărac eră exploatat: 45,01 % și 45,58 % din toți cei executați erau din cele două clase de 50 sau 50—100 fl. ! Datornicii cu peste o mie, sunt numai 4,31 % și 4,36 %. Cei cu 100—500 fl. sunt 44,21 % și 43,59 %.

Creditorul, mai totdeauna Ovreiu, sporiă suma prin capitalizarea dobânzii ; când suma se împătriă, iar uneori se înzeciă, se redactă un act notarial sau se cereă o poliță, dacă omul eră mai cu stare. Și astfel în 2 ani 50 de fl. se făceau 300 fl., spune ancheta făcută printre *judecătorii* țării.

Creditorul nu cereă banii, îi lăsă bucuros, pentrucă *el știă doar că din capul locului vânează locul și casa bietului om sau exproprierea.*

Ce dobândă s'a plătit ? Calculată în sumă *medie* dobânda anuală a fost :

1) In 4 cazuri nu se cunoaște suma.

2) In 14 " " " " "

		1876	1877
In categoria	I	29,88	36,71
»	II	34,90	37,59
»	III	35,99	34,52
»	IV	29,50	31,32
»	V	12,63	10,33

Coloanele citate dovedesc că media dobânzilor crește îndată ce se cunosc mai multe cazuri; că bogatul știe să se apere plătind cel mult 12,63 la sută și că bietul sărac se istovii cu aproape 40 la sută.

Dobânzile sunt declarate în 600 de cazuri. Cetiți-le și încredințați-vă ce veritabil codru de cămătări au supt în Bucovina, rodul muncii țărănești. S'a plătit.

In cazuri	La sută	In cazuri	La sută
1	3 ¹ / ₂	1	52
7	4	1	53
8	5	15	54
1	5 ¹ / ₂	2	55
172	6	63	60
1	8	1	61
2	10	1	64
4	12	1	70
43	15	27	72
1	16	1	73
26	18	2	75
2	20	1	77
12	24	3	80
3	25	1	82
2	27	2	84
12	30	1	86
2	33	5	96
1	35	2	100
44	36	1	103
1	39	1	106
5	40	2	109
12	42	1	116
1	44	5	120
2	45	2	122
1	46	1	123
79	48	1	128
9	50	1	185

Un caz clasic este al bietului *Vasile Scalat* din Suceava: Se împrumutase la 15 Nov. 1875 cu 100 florini, cu 45% și, de nu va plăti la timp, cu pedeapsă convențională de 2 fl. *pe zi!* La 15 Iunie 1878, când «Bucovina» publică acest caz, el sta așa:

Capital	100 fi.
45% dob. dela 15 Nov. 1875	115 »
Pedeapsă convențională a 3 fl. pe zi	1880 »
Suma	<u>2095 »</u>

La plată se socotiau însă și cheltuelile de judecată și execuție care erau foarte mari.

Actele oficiale, citate de Platter, dovedesc că aceste dezastre începeau din câte-o ispită pusă la cale de idov, din exploatarea nepriceperei țaranului, din exploatarea prostiei lui, pe care statul o susținea refuzându-i — școala! Când se vând averi pentru *datorii inițiale* de 1,36 fl., 2,50 fl., 3 fl., 20 fl. (20 de vânzări în 1876 și 41 în 1877!), nu se poate susține că nu se exploatează nepriceperea țărănească.

Platter arată și *naționalitatea datornicilor*. Din 1189 de datornici din amândoi anii 1876 și 1877 erau

<i>Români</i> și <i>Ruteni</i>	1059	sau 89,06 %
<i>Ovrei</i>	77	6,48 %
<i>Germani</i>	53	4,46 %

Creditorii fuseseră, lăsând la o parte băncile și societățile (143 cazuri):

<i>Creștini ne-germani</i> :	156
<i>Germani</i> :	30
<i>Ovrei</i> :	743

Dintre *toți* creditorii erau Ovrei 73,4% în 1876 și 1877: 71,2%; dintre creditorii persoane particulare (cei 743) Ovreii erau: 82,9% și 81,5%. «Cine-i vânat și cine-i vânător devine mai mult decât lămurit», adaugă Platter ¹⁾.

Așadar Ovreii bucovinean expropria pe țăran. Dar el nu se făcea agricultor. O, nu! *Țăranul devenia robul lui lucrând pe moșioara care fusese a lui! Cămătarul cumpără pământul, ca să-l speculeze, ca să-l mobilizeze după felul său, nu ca să-și facă pe el o carieră în care să trăiască și să moară, ci numai pentru ca să se îmbogățească. Și deaceia, adaugă Platter, mare este și cu vremea și mai mare ar fi „nenorocirea socială, dacă proprietatea mică ar trece în mâinile cămătarului ovreiu».*

Dați-i Overiului român puțința de a lucra la sat, lăsați-l între țărani și veți vedea în curând cum pilda Bucovinei nenorocite se va repeți și în România, veți vedea ivindu-se *sclavii moldoveni ai Ovreilor jargonizatori*.

II

Că m ă t ă r i a l a ță r ă

După Marie Mischler ²⁾.

Cu cât comerțul și industria sunt mai împovărate, cu atât mai mult declassații lor se aruncă asupra culturii pământului, dar nu ca țăranii. Aceștia năpădesc

1) Intr'o notă Platter arată procentul falimentelor. Al Ovreilor eră 68,4%, poate chiar 82,5% ! In anii 1862—1871 fusese, după raportul lui Mikulicz, 72% !

2) Din Marie Mischler, *Soziale Skizzen aus der Bukowina*.

satele și cătunele pentru a stoarce folos din munca țaranului într'o formă care, din punct de vedere al câștigului peste măsură de mare, trebuie numită *cămătărie*, iar din punct de vedere al legăturii cu munca productivă a «altuia» *parasitism*. În general grosul cămătarilor și parasiților sunt Ovrei.

Călătorului prin Bucovina nu se poate să nu-i sară în ochi faptul că la munca câmpului, la creșterea vitelor, sau în sfârșit și mai ales în piață, la târg țaranul nu se găsește niciodată singur, ci întovărașit de bine cunoscutul lui «*părtaș*». Această stare de lucruri se lămurește, dacă ne punem înaintea ochilor feluritele forme de *tovarășii cămătarnice* și *parasitare* răspândite în Bucovina țărănească.

«*Tovarășii*» procedează prin înțelegere în așa fel, că o familie ia asupra-și o mahala, un sat, etc., așa că nici unul nu calcă pe terenul celuilalt. Orice încălcare se răsbună reciproc printr'un fel de justiție a «linșărei»; așa de pildă dacă cineva se statornicește «nepoftit» într'un loc, i se dă foc casei, i se strică sau i se fură toată gospodăria, i se ridică creditul¹⁾. Etc.

Formele de cămătărie și *parasitism agricol* constau în genere în aceea, că tovarășul încredințează țăranilor vite, albine, sămânță și c. l. sau cu totul pe datorie sau în parte, pentru totdeauna sau pe termen; uneori îl creditează și cu bani pentru cumpărături și în schimb își cere o parte din câștig în natură sau se plătește la vânzarea la timp potrivit a lucrurilor încredințate. Țăranul e în genere foarte sărac și nu găsește credit ca să-și cumpere vite, sămânță ș. c. l.; de aceea se apucă mai cu drag de acele afaceri în care nu-i nevoit

1) Ca în Maramurăș.

să scoată bani ghiață. De altă parte țăranul n'are chibzuință și putere de judecată, ca să compare munca și cheltuelile sale cu câștigul «tovarășului», căci socotirea este partea lui cea mai slabă. În sfârșit, nesocotirea timpului e mare, căci zile întregi pierdute cu păscutul vitelor, cu pescuitul, etc., țăranul abia socoțește vrednice de răsplată. Pe de altă parte «tovarășul» știe să socotească foarte bine și are totdeauna la îndemână capital sau credit dela tovarășii săi, cu cari eventual operează împreună, pe când țăranul e redus la propriile sale resurse. Apoi țăranul se găsește într'o situație foarte deosebită iarna și vara. Vara își poate mână vitele în imașul satului și nu se îngrijește mai de loc de ele. În schimb iarna, care în multe părți ține lung, i se sfârșește nutrețul. De aceea, înaintea de începutul iernii—de regulă—au loc multe vânzări de vite, iar banii luați pe ele împlinesc adesea alte nevoi. De aceea, de regulă primăvara și vara, duc lipsă de vite; proviziunile de cereale sunt pe sfârșite, așa că aprovizionarea cu noi vite se face de precădere sub forma acestei afaceri în tovarășie.

Tovarășul, de pildă, dă țăranului o vițea, pe care el a cumpărat-o cu 7—9 florini, în cazul când ea nu provine dintr'o altă tovarășie anterioară, ceea ce întâmplă de cele mai dese ori. Țăranul o crește până ajunge vacă, de obicei treis ani; o duce apoi la târg împreună cu vițelul și o vinde pe 40 fl. Din această sumă revine câte o jumătate tovarășului și țăranului. Astfel, cel dintâi primește pentru cei 7—9 fl. în timp de trei ani 20 fl., adică îndoit sau întreit; în cazuri favorabile dobânzile anuale pot fi evaluate la 70 %. Țăranul dă munca, cheltuielile de hrană, îngrijirea în caz de boală a vitei și primește pentru trei

ani 20 fl., adică 7 fl. pe an, ca o slugă cu adevărat ieftină. În cele mai multe cazuri cei 20 fl. țăranul nici nu-i primește în mână, pe când tovarășul are suma sigură; nu-i primește, de pildă, dacă, isprăvind nutrețul, a trebuit să-și cumpere nutreț dela tovarăș și cu preț mare.

Adeseori țăranul se obișnuiește cu vita crescută de el și dorește să-și păstreze vaca. Atunci învoiala dela început se schimbă; țăranul poate să-și păstreze vaca, dar trebuie să plătească jumătate din prețul cu care s'ar putea vinde la târg. Atunci tovarășul vestește pe soții lui de meserie, și aceștia îl așteaptă la târg cu țăranul și cu vaca. Prietenii lui de afaceri se întrec care mai de care să laude vita și oferă prețuri mari. În sfârșit unul dintr'ânșii declară că dă 50 fl. și întărește aceasta prin scoaterea unei pungi pline și prin întinderea mânei pentru încheierea târgului. Țăranul este foarte mulțumit și mândru că are o vită de preț, plătește tovarășului 25 fl., ca jumătate din prețul vânzării și se întoarce acasă foarte mulțumit. Câștigul tovarășului pentru vițeaua cumpărată cu trei ani înainte pe 7-9 fl. vine la 16-18 fl., adică mai mult de 200%, sau 80% anual. Țăranul însă a primit pentru osteneala și cheltuielile sale numai 15 fl., deoarece valoarea reală a vacii este numai de 40 fl., ceea ce înseamnă 5 fl. pe an, și totuși, e adânc convins că a cumpărat cu 25 fl. o vacă în valoare de 50 fl. și că a făcut o afacere strălucită! În realitate însă a plătit o vacă care prețuiește 40 fl. cu 25 fl. în bani și cu trei ani de muncă și cheltuieli de întreținere, fără să fi tras în acest timp vre-un folos dela ea.

Și de câte ori se întâmplă ca țăranul să dorească aprins vita crescută de el și să nu aibă cei 25 fl.

ca să plătească tovarășului jumătatea datorită! În acest caz tovarășul e gata să-l crediteze pentru prețul vânzării, și, în schimbul dobânzei, cere să se înceapă cu cel dintâi nou vițel o nouă tovărășie, prin care acesta să aparțină în părți egale ambilor părtași, adică jocul începe pentru a doua oară *da capo*. Bine înțeles, pentru cei 25 fl. creditați tovarășul se prezintă la țăran în termen și obține urmărirea lor prin vânzarea la mezat a vacei, care, în cazul dat, cade ieftin în mâinile tovarășului, cu ajutorul complicilor săi. După trei ani tovarășul se prezintă din nou, noua vacă (foasta vițea-socotită drept dobândă) e dusă la târg; și jocul s'ar repeta la infinit, dacă într'o bună zi tovarășul n'ar declara că nu-l mai poate credita pentru prețul vânzării, adică pentru cei 25 fl. Țăranul, de frică să nu trebuească să vândă vita, e bucuros când tovarășul primește să continue afacerea. În acest caz toată prăsila primei vițele aparține pe jumătate tovarășului; cu alte cuvinte afacerea în tovărășie se transmite asupra întregii progeneruri și țăranul rămâne veșnic datornic tovarășului. Exprimată în bani, afacerea se prezintă astfel: Cei 7-9 fl., prețul vițelei, dau pe fie care trei ani 25 fl., adică 100 % dobândă anuală; pe lângă aceasta tovarășul are veșnic prilej să cumpere prin mezat vite ieftine și să dispună de prăsilă pentru întreținere de felurite alte tovărășii.

Uneori țăranul e destul de isteț, ca să vadă că e tras pe sfoară, și atunci vrea să desfacă tovărășia prin vinderea vacei și împărțirea sumei. În acest caz trebuie să se plimbe cu tovarășul pela toate târgurile, până nimerește unul, unde vitele au preț. Într'un astfel de târg vizitat de mulți cumpărători, de pildă, spre sfârșitul primăverii, vânzarea se face în modul următor:

Complicii tovarășului, puși în cunoștință, vin și dânșii și se minunează de frumusețea vitei, oferind mai mult decât prețul curent, de ex. 42 fl. Tovarășul sfătuește pe țăranul înclinat spre vânzare, să mai aștepte, căci neapărat sunt de așteptat și prețuri mai mari, să zicem 45 fl. Complicii lucrează așa de dibaciu, că timpul trece, fără ca țăranul să vândă. În sfârșit pe seară, când cumpărătorii serioși au plecat acasă, se oferă ocazia să vândă vaca cu 36 fl., firește unuia din complicii tovarășului. Tovarășul îl silește cu amenințări să vândă, căci pe cât de dulce și mieros știe să-l îmbie pe țăran, pe atât este acum de obraznic, aspru și rău. Țăranul primește pe jumătate 18 fl., tovarășul pe față aceeași sumă, dar pela spate și cei 4 fl. până la 40 dela complicii lui, deci în total 22 fl. În schimb, cu altă ocazie, oferă și el același serviciu complicilor săi. De aici se naște ceartă și gâlceavă, ceea ce se întâmplă zilnic în târgurile bucovinene; țăranul e mânios, se ceartă cu tovarășul sau cu femeea și copiii, intră în cele din urmă în cârciumă și, de necaz, se îmbată zdravăn, pe când tovarășul rânjește mulțumit, pune bine cei 23 fl. și râde pe ascuns și pe față de prostia țăranului.

Toate cazurile amintite până aici înfățișează numai o întreprindere în tovărășie, care constă din mai multe afaceri în dependență unele de altele, începând dela o primă vițea sau dela un capitat de 7—9 fl. și care duce la o continuă îndatorire a țăranului și în cazul cel mai bun la o îndoire anuală a capitalului prim.

Alteori tovărășia începe dela o vacă, în loc de o vițea. Țăranul plătește la început jumătate din prețul cerut, iar pentru rest e creditat de tovarăș. Dobânda constă din întreaga prăsilă a vacii până la achitarea

deplină. Cât de înșelat iese țăranul și din acest fel de tovarășie se vede din următorul caz tipic :

O țărancă cumpărase dela un tovarăș o vacă cu 48 fl., după prețuirea acestuia, adică destul de scump. O jumătate din preț—24 fl.—fu plătită imediat și cealaltă fu creditată. In loc de dobândă în bani se învoiră, ca toți vițeii acestei vaci să aparțină tovarășului și să-i fie predați anume după zece săptămâni de îngrijire, până la achitarea sumei creditate. De fapt merse așa mai mulți ani, căci țărancă, cu toată osteneala, nu putu încropi cei 24 fl. Tovarășul întrebuință în timpul acesta viței la noi tovarășii și nu aveă de loc gândul să desfacă învoiala. In cele din urmă țărancă își perdū răbdarea și insistă ca vaca să fie dusă la târg, vândută, și prețul dat pe din două. Acum începū jocul cunoscut. In dimineața zilei de târg, niște țărani oferiră 52 fl., dar femeia fu împedicată să încheie târgul; pe seară, când cumpărătorii se împrăstiaseră, veniră prietenii de meserie ai tovarășului sau țărani nevoiași și stricați, împinși de dânsul, și vaca trebuī să fie vândută în aparență cu 46 fl. pe când tovarășul primiă în ascuns cei 6 fl. cari mai lipsiau până la 52 fl. Tovarășul primiă deci $23 + 6 = 29$ fl. și țărancă 23 fl. Aceasta a mai dat pe deasupra târgului 1 fl., de oarece la început plătise pentru vacă 24 fl., pe când tovarășul mai căpătă și un fel de chirie de 5 fl. la suma de 24 fl. pe care țărancă i-i dăduse lui la început. Ea aveă de adăogat 1 fl., pierduse dobânda la 24 fl., dăduse toți vițeii, dăduse hrană și se chinuise, iar ca folos nu avusese de cât laptele. Tovarășul aveă credități numai 24 fl. pe câțiva ani, primiă pentru ei o dobândă strălucită supt formă de viței și prin aceasta prilej de noi tovarășii, precum și ocazia de a vinde țărancii, pe iarnă, nu-

treț cu preț mare. Pe lângă aceasta nu trebuie uitat că tovarășul are vaca mai mult din afaceri anterioare, sau oricum ieften cumpărată, așa că primind de două ori câte 24 fl. pentru dânsa, facea numai prin aceasta o afacere minunată.

În sfârșit se mai adaogă, că în medie, luă anual pe viței cam la 5 fl., așa că cei 24 fl. puși în afacere primiau o dobândă de 100 %.

Tot așa de rău e și cu țăranul care ar vrea să păstreze vaca și n'are bani pentru achitat a 2-a jumătate din preț. În cazul acesta el e creditat de obicei pentru suma datorită cu o dobândă în bani de 2 creștari la florin pe prima săptămână și câte 1 kr. la florin pe săptămânile următoare, ceea ce revine anual la 12 fl. 48 k. la suma de 24 fl., adică 50 %.

Tovărășii ceva mai folositoare pentru țăran decât acestea sunt cele cu privire la iernatecul boilor și al cailor, deoarece pe lângă că primește dela tovarăș o parte în bani, se mai și folosește de munca lor. Dar tocmai de aceea șiretul tovarăș al țăranului se ferește de altfel de părtașii și nu le face decât la mare nevoie; de pildă când s'a încurcat toamna cu astfel de cumpărături fără să le poată desface imediat.

În partea muntoasă a Bucovinei și anume în cea dinspre Galiția, călătorul care străbate ținuturile acestea prea puțin considerate, poate observa des *turme de oi* destul de mari, care, lucru rar acolo, în țara deluroasă a mării proprietăți și în afară de marele complex al fondului religios, parcă aparțin țăranilor. Dar și aici aparența înșală. Aceste turme de oi aparțin tovarășilor, iar părtașia țăranului se reduce la un raport de slugărit. Tovarășul cumpără la sfârșitul toamnei, când vitele sunt ieftine, mari turme de oi și

le împarte printre țărani pentru iernatec. Țăranii trebuie să înapoeze tovarășilor oile împreună cu mieii și, în schimb, pot să-și ia lâna. Fiindcă aceasta e foarte însemnată pentru ocupația casnică a țărancei, țăranii sunt în genere bucuroși de o astfel de învoia'ă, fără să socotească cât îi costă. Tovarășul duce turma la târg și o vinde cu un câștig considerabil față de prețurile de toamnă. Vara, când muntele este acoperit cu verdeață, tovarășul dă iarăși spre păscut și îngrijit mari turme de oi acelor țărani cari au imașuri și, în schimb, le plătește acestora 20—30 cr. de bucată pe vară. Toamna târziu le ia înapoi, le taie sau le exportă. Cu 20—30 fl. tovarășul poate să-și pască o turmă de 100 oi, cu vreo 50 fl. o turmă impozantă de 200 capete. Cine ar mai sta oare să-și întocmească o stână și să-și plătească un baci? Mai mult de 50 fl. ar costa în orice caz pentru 200 oi. Țăranul primește pentru multe luni de muncă 25—50 fl., ceea ce presupune că la paza turmei a participat întreaga sa familie sau că și-a tocmnit un argat. Partea rea în aceste condiții stă mai puțin în aceea că țăranul își risipește munca, cât, mai ales, că e împiedecat de a se ocupa pentru el cu creșterea oilor, să muncească singur pe propria-i socoteală și propriu câștig și să se învețe să muncească. Apoi crescătorii de oi sunt puși în fața unei concurențe, care dă o așa de mică leafă, încât ei sunt neapărat răpuși. Sistemul de tovarășie deci ruinează complet creșterea oilor. Cu timpul *sentimentul de dependență să înrădăcinează adânc în țăran* și la urmă nu se mai poate obișnui cu gândul că și el redus la propriile-i puteri, ar putea face ceva și că din munca sa ar putea rezultă o răsplată corespunzătoare.

toare. *El cade din nou în aceeași atârnare, din care a încercat să-l scoată desființarea șerbiei.*

Un raport asemănător de atârnare mai există în acele părți de munte, unde curg pâraie și râuri limpezi, proprii *pescuitului*, unde păstrăvul este ca la el acasă și locuitorii de pe țărm sunt pescari desăvârșiți. Acești locuitori, mai mult oameni săraci, dar neobișnuit de indolenți, nu pescuesc decât—pentru tovarăș.

Tovarășul le dă dinainte o sumă de bani ca împrumut, de pildă 10—15 fl. de om, în schimbul căreia și trebuie să se lege să dea tovarășului toți peștii, mai mult păstrăvi, pe care-i prind, pe un preț fixat de negustor, foarte mic, cam de 10—15 cr. de bucată. Pornesc la pescuit 4—8 oameni și pe zi abia pot prinde atât, cât să le vie în mijlocie cam la 40 cr. de căciulă. Indată ce unul din ei vrea să scape de încătușarea aceasta de de fier și vrea să vândă pești preotului, dascălului, hângiului sau unui negustor străin, tovarășul îl trage imediat la judecată pentru 10—15 fl. plus dobânzile, lucru de care bietul pescar are un mare respect. Nici cel mai mic pas greșit al bietului păcătos nu rămâne necunoscut tovarășului, căci el are peste tot prietenii lui de meserie. Așa se întâmplă că într-o plimbare, când te întorci obosit și flămând din munți, oferi o $\frac{1}{2}$ florin pentru un păstrăv și nu-l capeți, pe când cu înmărmurire vezi că «tovarășul» sau mijlocitorul său plătește, în acelaș loc, fără nici o protestare, 10—15 cr.

Acest raport de muncă nu se mai poate numi tovarășie, ci e adevărat raport de *dependență* de leafă a pescarilor din sate întregi față de un negustor.

Intocmai ca și asociațiile pentru iernatecul boilor și al cailor sunt ceva mai folositoare pentru țăran și tovarășiile pentru *creșterea albinelor*, față de care ne-

gustorul evreu are o frică instinctivă și nu-l poate controla pe țaran în aceeași măsură ca în celelalte tovrășii. Această tovrășie e deci foarte rară.

Ca și bărbatul, nevasta negustorului-tovarăș nu stă pe loc, aleargă și ea după tovrășii, tot așa de rentabile, cu țaranca, după cum arată cazurile de mai jos.

Toamna negustoreasa dă țarancei o găscă și o cofiță de ovăz. Țaranca trebuie să hrănească toată iarna găscă și, când aceasta a clocit, să-i crească bobocii până toamna. Atunci vine precupeața și face socoteala. Găscă bătrână îi rămâne ei; tot așa jumătate din boboci, firește în ales, cealaltă jumătate aparține țarancei. Găscă bătrână rămâne la aceasta din urmă și lucrul începe iar dela capăt: adică, totdeauna toamna apare negustoreasa cu ceva ovăz sau porumb și-și ia jumătate din prăsilă și asta merge ani de-a rândul. Cofița de ovăz costă 50 cr., găscă bătrână rămâne negustoresei și de aceea nu poate fi ținută în seamă; sumă ce o ia pentru cei trei boboci, ce-i revin în termen mediu, se ridică cel puțin la 2 fl., deci dobândă de 300 % pe an! Țaranca însă trebuie să se chinuiască multe luni cu îngrijirea găștelor și primește pentru aceasta mari și lați 2 fl.

Tot așa și cu găinele.

Socoteala e aici foarte simplă: 20 ouă=30 cr.; după 3 luni 16 puișori, adică 8 pentru negustoreasă pe prețul lor de vânzare în valoare de 1 fl. 20 cr. S'a câștigat așadar în trei luni 300 %, sau 100 % pe lună. Acesta e cu adevărat un triumf în creșterea păsărilor! Și pe lângă toate precupeața n'a mișcat nici degetul după darea ouălelor. Poate chiar țaranca mai vine singură de-și ia ouăle și-i aduce puișorii acasă. Este

deci de mirare dacă dela precupeață poți cumpăra mai ieftin decât dela țărancă ?

Mai nostime și mai interesante sunt tovărășiile pentru cultivarea cepei. Arpagicul, care costă mai scump decât ceapa, precupeața îl adună aproape degeaba, îl dă apoi țărancei spre semănat, iar produsul se împarte în tovărășie pe din două. Iată cum procedează :

Negustoreasa umblă pe la Paști cu rachiu și covrigi (aceștia sunt o raritate la țară, unde de obicei e lipsă și de pâine) prin sate și anume pe la țărancele cu stare. Intră cu vorbe prietenoase, oftând de drumul lung și greu ; țăranca oftează și ea. Trebuie observat că oftatul e ceva obișnuit la țară : nicăiri nu se începe o treabă, chiar cea mai ușoară, cu așa de multe oftaturi, gemete și gesturi care provoacă mila, ca în Bucovina. Cu încetul precupeața se încălzește, aduce vești dela târg și oferă țărancei un ciocan de rachiu și un covrig. Acesta nu se refuză niciodată. Indată ce țăranca vede rachiul își amintește că-i bolnavă, oftează și se jură că o doare la inimă ; socoate că-i nevoie să motiveze primirea rachiului. Acum vrea și ea să se revanșeze, căci nu se poate tăgădui un oarecare cavalerism în ce privește dreptul de ospătare la populația rurală bucovineană ; ea întreabă deci pe precupeață ce i-ar fi mai pe plac, ouă, porumb sau arpagic etc. Precupeața alege pe cel din urmă și capătă o grămăgioară de aproape o jumătate de klg. Indată ce precupeața l-a pus bine, își aduce aminte de cât drum mai are, se scoală și pleacă — la țăranca vecină. Așa străbate tot satul și apoi târlele vecine. După 16 vizite are adunate 8 klg. care valorează 5 fl. și în schimbul lor a dat rachiu și covrigi de vre-un fl. Trebile merg astfel foarte bine. Arpagicul ar putea fi acum vândut

și ar da 400 % folos, dar precupeața nu-i mulțumită cu atât și caută prilej de noi tovărășii de afaceri. Iscodește unde sunt țărance, sărace care au pământ nesemănat, căci le lipsește arpagicul de sămânță. Pe timpul semănatului își începe din nou plimbările, de data asta însă la țărancele de care fu vorba, peste tot găsește rost de vorbă și aduce cu finețe vorba despre ceapă, ceea ce în genere nu-i greu. Țăranca se plânge că anul acesta nu poate semăna, precupeața se vaită și ea că are arpagic dar n'are pământ, pe când țăranca are pământ și n'are arpagic, că oamenii săraci ar trebui să se ajute unii pe alții și—tovărășia se încheie. Precupeața dă țărancei o cofiță de arpagic cu 5 fl., cu condiția ca jumătate din produs să-i aparțină ei. Dintr'o cofiță de arpagic ies în mijlociu 200 cununi a 10 cr., așa că negustoreasa, care apare punctual la timpul culesului, capătă ceapă în valoare de 10 fl. Iată cum stă socoteala precupeței: cheltueli din parte-i 1 fl., venit de 10 fl. Florinul angajat s'a înzecit deci în câteva luni. Chiar dacă am admite că toată afacerea reclamă timpul unui an, dobânda ar fi tot de 900 %! Pentru ambele părți produsul a fost de câte 10 fl., dar țăranca a trebuit să sămene, să culegă, eventual să prăsească, să-și dea munca și câmpul, pe când precupeața cheltuiă în loc de toate acestea 1 fl.

Afacerile pe tovărășie se compun din cămătărie și parazitism. Ele constau în aceea că «tovarășul», în schimbul unei sume hotărîte, pe care o împarte în părți mici, sau a unei mărfi date pe scurt timp, primește o dobândă anuală neuzit de mare, care variază dela 80 până la câteva sute procent, în plus și capitalul original supt o formă oarecare, din care rezultă

des o îndatorire statornică a țăranului față de «tovarăș». Pe lângă acestea, acesta din urmă e asigurat față de orice pagubă, nu mai sloboade absolut nici o sumă afară de prima plată în bani sau în natură și nu-și ia pe seamă nici cea mai mică muncă. Tovarășul nu muncește principial niciodată, ci «numai începe și sfârșește afacerile». Acestea au totdeauna aparența că ar exista o tovărășie cu cheltueli comune, cu primejdie comună și spre folos comun, numai că partea leului din câștig cade tovarășului. Tovarășia este numai o perdea, în dosul căreia se ascunde cea mai repede manipulare de sume mici de bani pentru cea mai repede îndoire sau chiar multiplicare a ei.

Obiectul afacerii e cu totul indiferent pentru tovarăș. El pornește totodată o grămadă; deoarece numărul tovarășilor se ridică la mii, e lesne de priceput că agricultura unor ținuturi întregi are de suferit pe urma acestei plante parazitare și lucrează pentru folos strein. Vite cornute, cai, oi, albine, păsări de tot felul, pești, cereale, ceapă, în scurt tot felul de produse sunt obiectul acestui fel de întreprinderi, care sunt deci în stare să împânziască agricultura în totalitatea ei. Țăranii din sate întregi sunt în atârnare de «tovarăși». Aceștia din urmă, pe micii lor cai, călăresc fără răgaz din sat în sat, din colibă în colibă, începând peste tot afaceri, aici pândind, amenințând și lătrând, dincolo vorbind prietenos, dar peste tot nemișcând nici un deget. Țin cu toții strâns la olaltă, își dau credit și ajutor în întunecoase afaceri de târg, pe când țăranul stă cu totul izolat.

Dauna economică a acestor afaceri în tovărășie constă în aceea, că ele țin pe țăran în atârnare, trezesc în el noțiuni false, îi paralizează orice dragoste

de muncă și micșorează neobișnuit de mult produsul muncii sale. Prin aceea că țăranul se obișnuiește tot mai mult să aștepte pe tovarăș, el pierde ori-ce conștiință de sine, pierde însăși prețuirea valorii muncii și timpului. Nu în câștigul în sine al tovarășului stă dauna, fie el oricât de mare, ci în înrăurirea asupra gospodăriei țăranului, și aici nu în paguba ce ar reveni cumva fiecărui în parte, ci în înrăurirea asupra întregii țărâni, asupra caracterului țăranului și asupra felului de creștere a animalelor, de cultură a plantelor etc. Continuele neînțelegeri cu tovarășul, necazul țăranului, când bagă de seamă înșelăciunea, îl turbează, îl aruncă în brațele trândăviei și ale alcoolismului, așa că la urmă numai vegetează cu singurul scop de a mijloci tovarășului luarea de statornice procente cămătărești. *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

Dauna cea mai mare a acestor tovarășii stă însă în aceea, că ele, prin exploatarea puterii de muncă a țăranului, dau tovarășului posibilitatea să mențină prețurile mărfii așa de ieftene, încât o cultură rațională a pământului și o creștere rațională a vitelor să nu poată absolut concura cu ei. Sistemul acesta de tovarășie împiedică dezvoltarea agriculturii prin luarea celei mai bune forțe de viață, răsplata muncii. Toate încercările ridicării țăranului vor fi zadarnice, dacă nu se va isgoni mai întâi parazitismul.

VIII

ROMÂNIA ȘI OVREII SĂI

Este un neam de oameni cari
sunt curați în ochii lor,
Și totuși nu sunt spălați de mâr-
șăvia lor.
Sunt un neam de oameni cari
sunt sumeți foarte în ochii lor
Și înalți în pleoapele lor.
Este un neam al cărui dinți
sunt săbii
Și măselele lor cuțite,
Ca să mănânce pe cei săraci
din țară.

Biblia, Proverbele, 30, 12-15.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Zugrăvind pe Ovreii din marele arc de cerc care ne împresoară, ca într'o ordine de bătaie: Ungaria, Galiția cu Bucovina, Polonia, Rusia cu Basarabia, n'am voit să înspăimânt, ci să trezesc. Așa sunt rudele lor: «Fi-vor ei altfel? Paginele trecute de câte ori vor fi adus aminte de ai noștri»?

Inferioritatea rasei

De gustibus non est disputandum: treaba lui Iehova ce parte și-a ales din lume! Dar cel puțin nouă, din ce aveă mai rău puteă să ne trimeată cel mai mic rău, mai ales că, nefiind din Asia, nici depe vremea lui Solomon și Ieremia nu-i făcuserăm niciun afront Sfinției Sale. Ori, neputând bate pe cei mari, s'a așternut să ne bată pe noi cei mici?

În 13 Septemvrie 1913 N. Iorga, ne-a povestit în Academia română cum veniră, începând ca arendași, cârciumari și cămătari — despre vechiul negoț, *din trecere*, nu am de ce să vorbesc — și cum boierul Iordăchi Cantacuzino îi întrebuiță, ca să-și sporească veniturile; cum treceau cai de furat tovarășilor și cum-parau măturii; cum făceau «iscălituri viclene» și își siluiau propriile fete; cum înșelau și jefuiau; și cum tocmai la 1779 apărî într'un document întâiul Ovreu galițian cu nume nemțesc: Wigder, un căutător de vaduri și poteci...

Răi erau. Erău și proști. La 1848 Mihail Cogălniceanu scrie despre ei: De numărul lor cel mare nu se sperie atît cît se sperie de «*ignoranța adîncă în care această stare se află*». Din cauza «*ignoranței adînci*» el cerea ca guvernul să se ocupe «*neadormit*» — notați cuvîntul *grav*: *neadormit!* — cu ei, pentruca prin măsuri umane și progresive să fie fuzionăți și prefăcuți într'o stare de cetățeni folositori ¹⁾. Vorbele citate au următorul înțeles: Luptătorii israeliți să nu mai citeze deci pe amicii lor români din 1848, deoarece este evident că nu de dragul însușirilor bune voiau să-i încetățenească, ci pentruca să le dea prilej de-a ieși din tovarășia lor, pe care patrioții români o socotiau primejdioasă pentru țară ²⁾.

1) *Dorințele partidei naționale în Moldova*, (August, 1848); Nr. 27, p. 31.

2) Încă și la 1864 (6 Martie), Cogălniceanu vorbi în discuția legii comunale: „Eu nu mă uit la deosebiri de religieune; dar mă uit că se dă țeara în mîna ignoranței și a vîtiului“. În ședința aceea el arăta cum la 1839 chiar părinții ovrei interveniră ca fiii lor, cari voiau să lepede antereele, să fie obligați a purta frunza galbenă pe spate; cum la Unire Ovreii

Dar Cogălniceanu este Român. Să dau deci și o dovadă străină despre inferioritatea rasei care venia, venia, venia fără oprire. Eruditul și nobilul consul prusian și om de legi Neigebauer îi descrie după Cogălniceanu și-i pecetlui cu asprime și mare mirare¹⁾: Ei fug, zice el, de lipsa de hrană, de foamea Galitiei și de miliție; găsesc o graniță nepăzită și intră pentru a se ocupa cu afaceri ușoare; dar «pentru observator este trist să-i vadă pe Ovreei de-aici cât sunt de înapoiți față de confrății lor din Galitia».

Dela o vreme însă lor înșile li s'a părut că, trăind printre Români, s'au mai civilizat. Și unul dintre ei, dintre cei trecuți prin școalele noastre, scria la 1878²⁾. «Israelitul are înaintea sa un viitor ce ne dă mari speranțe pentru viitor. (Sic!) Abia un deceniu de când a început bine a se deșteptă și el a deschis ochii tare...³⁾. A făcut progrese enorme ce nu ar putea fi descrise, un curent puternic îl împinge mereu ca din instinct spre progres și cultură».

Până în acel memorabil an 1878 Ovreei noștri produseaseră cam ce ei înșiși au tipărit în broșura în care se clasificau după categorii în vederea împământa-

n'au contribuit cu nimic — deși aveau milioane; cum la 1860 li s'au impus școalele moderne prin măsuri draconice; cum la 1863 majoritatea ovreească era ortodoxă și în ceartă cu o minoritate liberală; cum guvernul scârbit le luă dreptul birului confesional (3 Iulie 1862) și majoritatea se grăbi să părăsească școalele într'atâta încât în 1863 mai aveau — una în Moldova!

1) I. F. Neigebauer, *Die Donaufürstentümer. Gesammelte Skizzen*, 1854, p. 90—102.

2) E. S., *Chestia școalelor israelite și a progresului israelit* (București) 1878, p. 63.

3) Așadar de pela 1868!

nirii după războiul și după Berlin. Nu pot rezista mulțămirii de-a retipări pagina care avea să dovedească puterea lor intelectuală dintre anii 1864-1878: paginile anterioare vorbesc despre ofițeri, ostași, etc. Intelectualii cari scriseseră și tipăriseră în limba română, între 1864 și 1878, erau:

1. Mihail Asiel (București): A publicat o carte de cetire română pentru școalele israelite.

2. Lazăr Șein (București): A publicat: *Judaismul și știința în evul mediu*, după Schleiden.

3. Bernard V. Vermont (București): A tradus în românește mai multe opere străine.

4. Ph. Muntureanu (București): Architect; a publicat o călătorie în Dobrovia; etc.

5. I. Kohl (București): Născut în Iași; a tradus: «Contesa de Monte-Christo».

6. Ronetti Roman (București): Născut în Botoșani; a publicat o poemă: «Radu».

7. Dr. Moses Gaster (București): Bacalaureat din București. A scris despre literatura română în „Columna Ini Traian”. Tesa de doctorat «Zur rumänischen Lautgeschichte» tratează despre limba română și a fost lăudată chiar de Academia Română.

8. S. Feitelsohn: A publicat un roman: *Dramele bărganului și poesii*.

9. Ludovic Calmar (Vaslui): A publicat istoria și geografia căilor ferate.

10. Iacob Psantir: A publicat istoria Românilor cu privire la Evrei și: *Potcoava în credințele populare*, etc.

11. Elias Șwarțfeld (Iași): A publicat anuare și nuvele.

12. Ricard Torocianu (Bacău): A publicat poesii; este bacalaureat.

13. Ion Ianolescu (Huși): A publicat romane și a fost actor de teatrul român din Iași.

14. Herman Reinstein (Buzău): A publicat poesii supt titlul de „Incerări”; a servit în armată.

Unde-au fost născuți, nu știu. Fie toți dela noi! Cine dinte Români a auzit vreodată de încercările lui Reinstein, de romancierul Feitelsohn și de sociologul Calman, pentru care se cerea împământenirea — pentru merite?

Se pare însă că din punct de vedere pur-mosaic rasa este mai tare. Cel puțin enciclopedia lor americană ¹⁾ mai citează (vechi și noi) pe: Nathan Hannover, Hillel Kahane, Wolf Zbarzer, Rabene M. T., M. Braunstein, Salomon Schechter, Karpel Lippe (Ovriul cel mai furios! Galițian însă!) și alți câțiva.

Dar toți împreună, pentru țara românească, nu însemnează absolut nimic, afară doară de cei trei filologi, dintre cari Tictin (Botezat!) stă în frunte, Dr. M. Gaster la sfârșit și L. Șaineanu la mijloc. Nimic, pentru că în sufletul nostru, cari nici nu știam de ei, n'au lăsat nimic.

Cum au venit, văzurăm; văzurăm și pânăla ce grad de intelectualitate, erudiție și gândire s'au ridicat puținii lor bărbați; și de-aceea avem drept să le aducem aminte de — modestie, când fac din literatura lor mozaică motiv de — încetățenire de intelectuali!

Stupiditatea religioasă

Inferioritatea rasei se poate dovedi și din punct de vedere religios. Simptomul inferiorității este *chasi-*

1) Vol. X, p. 515.

dismul, despre care d. I. B. Brociner nu ne-a dovedit afirmația sa că nu ar avea credincioși din Moldova, ci numai din Rusia, Siberia ¹⁾ etc.

Vorbind despre această parte a vieții Ovreurilor Neugebauer ²⁾ observă: «Chiar și în studiile rituale și de credință obicinuie și impuse fiecărui Ovreu, ei au rămas tare îndărăt; de aceea orice sâmbure de cultură mijitor în ei nu s'a putut desvoltă, ideile lor rătăcite despre religie nu s'au putut lumina și corectă și ei rămaseră într'o stare de necunoștință, care și de adevărata religiozitate este tot atât de departe cași de raționalism. *Mai rău este în Iași*. În general egoiști, fără simpatie pentru binele și durerea confrăților lor, ei se unesc numai în tendința de-a păstra aparența ipocrită a religiozității și de-a se înșelă reciproc în această privință». Unii, puțini, începeau a se rușina de starea descrisă, dar fără să și lucreze pentru progres; cei doi rabini erau niște neputincioși, adaugă Neugebauer.

Stând lucrurile astfel eră, evident, îndreptățit ca statul să intervieve. Odată eforia școlară a Munteniei impuse o instrucție progresistă și ea fu admisă ³⁾.

Dar nici până astăzi curentul progresist nu a biruit. Vedeți-l de ex. pe rabbi («eminentul mizrachist») Dr. I. Nacht, care dă lozinca «iudaism și țară», dar este mai mult Iudeu, decât țărean, cu ce foc cere toră.

1) I. B. Brociner, *Chasidismul în România* (București), 1910, p. 13.

2) *Op. cit.*, p. 91—92.

3) Caracteristică este broșura ovreească *Înaintarea și împiedicarea* (București), 1859, p. 16—17, care combătea pe un rabin prea talmudic.

mișnă, talmud¹⁾. Priviți-l pe îndrăznețul rabbi Dr. I. Niemrower vorbind cu mulțămire, aproape cu admirație, despre chasidism și legăturile dintre Iași și Sadagura²⁾; și încredințați-vă că așazisul habotnic nu există numai la Buhuși (Moldova) și în mahalaua Dudești (București).

Ierte-mă cetitorul doritor de știri, dar am și eu dreptul să fug de sila de-a mai povesti pe larg ce am trebuit să tolerez cetind întâia oară. Și să se mulțamească cu puținul care urmează. Despre *rebe*-ul din mahalaua Dudești — îl chiamă Baruch — citez o pagină din povestirea d-lui Brociner, care s'a dus odată să asculte slujba lui³⁾. Este destul, ca oricine să-și poată face o idee clară despre ce cu blândețe am putut numi «stupiditate religioasă».

«Asistența ascultase cu evlavie. Apoi un cantor recită alt mizmor. Eră în continuu un *chassé croisé* de mizmorim între rabin și cantor și asistență, care a durat aproape o oră. Se făcuse tăcere și mai înfiorătoare, când în întunerecul întunerecului Rebe întreabă cine dorește a-i cită «Pusec» (verset), ca el să dea asupra-i cuvenita interpretăție. Din fundul mesei aud un glas subțire, parcă e un spirit din lumea de apoi, care zice: Rebe, în *Parșa* (capitolul) din săptămâna aceasta este versetul: hoeve, col Iacob, vehaindaim iede Esov (ca glas e glasul lui Iacob dar ca mâni mânilor lui Esov). Iar Rebe începe de îndată și timp de o oră dădù fel de fel de interpretațiuni acestui verset, în comparație cu diferite alte texte, atât din *Thora*, *Talmud*

1) În *Poporul cărții* (Moinești), 1906, p. 30.

2) În *Ochire asupra istoriei comunității israelite din Iași* (București), 1907, p. 10—11 și 15.

3) *Op. cit.*, p. 29.

cât și din *Midrași*, scrieri post-talmudice, interpretațiuni mai mult sau mai puțin judicioase. Apucase apoi a mai adăuga interpretațiuni cabalistice, dovedind că numărul cuvântului Esov este egal cu numărul cuvântului Șalom (pace) și altele de asemenea. Cifrele jucau în mintea mea ca steloidale în noaptea lui *Tișebvo*.

Și așa ceva se petrece în București !

De Buhuși Românul râde. Dar acolo există un centru de anti-creștinism și anti-românism ! Nu-i vorbă, nici d. Brociner nu dovedește mult discernământ, când arată pe ascendenții rabinului Dr. Friedmann (care se trage din Beriș, succesorul lui Baalșem) și-i numește Iacob Frank (1720—1791), Israel Baalșem (1698—1759), Sabatai Zevi (1626—1676) și—B. Spinoza ! Dela Spinoza la — Buhuși ! Mai e de insistat ? D-l Brociner ne dă însă informații prețioase : Zadicul din Buhuși este de părere că elementele progresiste vor prăpădi iudaismul ; că Ovreii noștri trebuie să se opue străinătății ; că ei nu au ce căută cu sioniștii în Palestina ; că trebuie să stea și vor sta în țară până când — va veni Mesia, care-i va duce unde va voi, fie și în Palestina ¹⁾. Acesta este reflexul *politic* al ideilor lui religioase ! Cât despre contactul lui cu credincioșii săi el «se întreține (cu ei) noaptea, evitând lumina zilei» ; și anume cu premeditare ²⁾. Iar cât despre personalul ce-l asediază pe zadic, d. Brociner însuși îi zice «un fel de haimanale», care trăesc «pe seama altora fără a lucra», dar cultivând extazul dervișesc, alergând din colț în colț ³⁾.

1) *Op. cit.*, p. 18—19.

2) Acelaș, p. 12.

3) Acelaș, p. 7—8. Intreb serios : Pentru ce „haimanalele“ și șeful lor n'au fost încă suprimați din Buhuși și transportați la vre-o graniță ?

În România, în România de astăzi, se petrec aceste rușini ale veacului, rușini adăogate de naivii cari poate din fire și de sigur din tradiție tresar de bănuita puțință de-a se întâlni cu vreo revelație a Iahveului. Și ăștia vor fi concetățenii noștri? Vor fi devotații statului nostru creștin? Ce naivi sunt cei care cred aceasta!

Societățile ovreești sunt chemate și datorare să-și bage mâinile în aceste furnicare de stupiditate religioasă și anti-culturală și după ce vor fi terminat opera lor civilizatoare, să vie, să zică: «Iacă, stat român, ce am făcut noi. Ți i-am pregătit; ia-i acum, căci acum merită». Am... înțelege. Dar așa, să cereți drepturi egale pentru tot ce este mai decăzut din tot domeniul vieții religioase din toată Europa; să voiți a deschide cale în statul nostru tuturor «haimanalelor» vorba d-lui Brociner?

Condeiu! Îmi stă pe loc și nu pot decât să întreb: Sunteți voi cei proști? Sau ne credeți proști pe noi?

Psihologilor și etnopsihologilor le mai recomand o scriere de orientare în nocturnele labirinte ale stupidității religioase. Este broșura *Chassidimii* de Schechter ¹⁾.

Și editorul Dr. I. Nacht — între ei zis: marele mizrachist! — este interesant, între altele, prin faptul că mărturisește inferioritatea intelectuală a Ovreilor noștri, pe care îi descrie mai rău decât antisemiții ²⁾. Dr. I. Nacht îi înnoptează deci astfel pe coreligionarii săi: «Dacă starea materială a Ovreilor din această

1) Prof. S. Schechter, *Chassidimii*. Studii asupra misticismului judaic. Traducere de Baruch Zonia. Cu biografia autorului de Dr. I. Nacht, (1910).

2) În Dr. I. Klausner, *Noile curente în literatura ebraică modernă*. Traducere din limba ebraică de M. Schechter-Fălticeni. Cu o prefață și introducere de Dr. I. Nacht (1909).

țară lasă mult de dorit, *mai tristă este însă starea lor culturală ca Ovrei*. Nici un entuziasm pentru o chestiune mai înaltă de natură ovreească; *nicăderi năzuințe demne de un popor cu cultură veche*, nicăeri manifestarea unei voințe ovreești, mai puțin încă a unei fapte ovreești. *Toți dormim somnul intelectual*. La toate acestea ne-a adus urâtul trecut al asimilațiunii! Din fericire asimilarea aparține trecutului, prezentul tinde spre un *viitor ovreesc*. Viitorul acela va veni cu ebraica-i cultură, pentrucă îl dorește și-l chiamă și Dr. Nacht așa: ¹⁾ «Ben Iehuda fu de acord cu Smolenski, că suntem *un popor* și nu sectă religioasă; mai admise că avem și majoritatea atributelor necesare unei nații: o limbă comună, o descendență comună, o istorie comună, o soartă și o stare comună; dar *nu ne putem mulțumi numai* cu atâta, trebuie completate și attributele ce ne lipsesc. Ne lipsește un cămin, un teritoriu — să ne întoarcem în țara noastră și să cultivăm pământul. Ne lipsește o *monarhie*; ceeace au obținut Sârbii, Bulgarii și *Românii* vom obține și noi cu timpul. Klausner-Nacht țin deci la viitoarea monarhie și țară și admit că este natural ca popoarele între cari Ovreeii trăesc să — *nu-i tolereze*. Admit și zic mai departe: ²⁾ «*Nu toți antisemiții sunt oameni răi*. Printre dânșii se găsesc oameni cari privesc pe Evrei — ce locuesc în mijlocul lor — ca un *corp străin* în organismul lor politic și social, un corp străin, care-i obsedează veșnic și-i neliniștește într'una ca un os în gât, nici de înghițit nici de scos. Îi obsedează și îi neliniștește din 2 motive: 1°. pentrucă

1) Vorbele din Klausner, p. 17.

2) Pag. 27—28

acele forme politice și sociale care pentru popoarele tinere sunt de actualitate, pentru bătrânul Israel — care și-a avut epoca desvoltării de 2 ori, pe timpul templului întâiu și al doilea — nu sunt decât niște lucruri învechite, anacronisme; 2°. fiindcă acela care are ceva de pierdut nu se grăbește să distrugă, — de teamă că nu va putea reclădi și va pierde ce a avut — pe când celce n'are nimic, ce poate el pierde prin distrugere? Deaceea Evreii au fost în totdeauna avant-garda armatei sociale, și anume predicatorii inovațiilor contra formelor vechi, care constituie un element solid în viața popoarelor tinere. Această însușire face și dânsa ca popoarele să urască pe Evrei, căci abizul care-i desparte se arată prin însușirea aceasta, veșnic în ființă». Clasic text! Este de-o sinceritate, pentru care le trimit din parte-mi mulțămiri. Klausner-Nacht își dau deci bine seama că Ovreii sunt chemați să turbure și desvoltarea poporului nostru tânăr și că avem motive să-i urâm din cauza aceasta, nu pentru că sunt Ovrei, mozaici — căci, slavă Domnului, cine dintre Români urăște de ex. pe Ovreii din Algeria ori din statul pur-ovreesc Surinam? Își dau bine seama.

Și totuși, deși știu că astfel ei ne atacă, știu și că nu ar aveà nici un drept moral s'o facă, pentru că știu și că sunt incuți, inferiori. Și astfel mă întorc la acuza dela care plecasem și căreia voiam să-i opun, drept contrast, distrugerea sau tulburarea noastră politică și «monarhia» ovreească.

Ei știu bine că sunt incuți, căci iată ce le spun Ovreilor pe față d-nii Schechter-Nacht¹⁾: «Este istori-

1) Chassidimii, p. 30—31.

cește dovedit că primele emigrări ale Evreilor în România au avut loc foarte de timpuriu, dar *până în timpurile cele mai apropiate nu se găsește la dâșii nici o urmă de producțiuni intelectuale* și se admite în deobște, că neglijară cu totul și studiul legilor. *În aceste ținuturi de întunec intelectual, și poate am putea zice și spiritual, luă chassidismul avântul său și repurtă primele sale victorii* «Secta Chassidimilor», spune unul din cei mai înverșunați adversari ai săi, «*prinse mai întâi rădăcină în puțin civilisatele provincii, în plaiurile sălbatice (?) ale Munteniei și în triste stepe ale Ucraniei*. Făcând abstracție de geniul fondatorului, chassidimul datorește uriașa sa lățirea *sărăciei spirituale* a acestor ținuri, în comparație cu intelectualitatea altora. *Evreii din România erau până la un oarecare grad supt dominațiunea spirituală a rabinilor din Polonia*. Dar Polonii erau renumiți chiar în Germania prin cazuistica lor. Acei rabini, aplecați prea mult către subtilități, erau ferme-cați de jocurile lor de cuvinte pline de sofisme și *degradară religiunea* la o colecțiune goală de nesfârșite subtilități juridice și tot șirul de posibilități și imposibilități; ei erau înclinați a nu ține seamă de cerințele sentimentului, din cauza *obiceiului de a critica și a se îndoi de toate*. Aceștia puteau fi negreșit buni conducători pentru oameni de felul lor; pentru frații lor din România n'au fost însă de nici un folos, căci religiunea învelită în mantia cazuistică le rămase necunoscută».

Deci cine înfierează crud «sărăcia intelectuală» a Ovreurilor «români»? Eruditul lor profesor Schechter, de origine din Focșani, pe care apoi îl popularizează Dr. I. Nacht.

Dar mi se pare că Schechter crede că influența galițianismului ovreesc se poate admite numai pentru trecut. Destul rău ne-ar fi făcut el și dacă ar fi influențat numai trecutul, deoarece mai ales în religie tradițiile trecutului se așază trainic și nu se scot ușor de unde s'au încuibat. Dar eu nu cred, eu știu că și Ovreei de astăzi stau supt influența aceluiași galițianism întunecător de conștiințe.

Vom dovedi și aceasta.

Scorpia dela Iași și mitropolitul Moldovei

Dar par'că aud pe Românul nepăsător : «Da lasă-i, frate, să fie cum poftesc ! De Buhuși și de Dudești ne arde nouă ?» Dacă din capul locului ne ardeă de Dudești și de Buhuși, nu aveam astăzi o chestiune ovreească, deoarece din mentalități înrudite cu cea din Dudești și Buhuși, care sunt simboluri ale mentalității iudaice, au ieșit, ies și vor ieși adversari ai religiunei de stat și ai statului. *Ut figura docet* : Dr. K. Lippe, despre care n'aș vorbi, dacă nu ar trebui să arăt cum și bărbații lor culți *tot una sunt* cu Buhușenii și Dudeștenii.

Din Karl Lippe eu am cetit operele citate în notă ¹⁾.

1) Med. Dr. K. Lippe :

I. *Die Gesetzsammlung des Judentums*.

II. *Symptome der antisemitischen Geisteskrankheit* (Jassy), 1887.

III. *Das Evangelium Mathaei vor dem Forum der Bibel und des Talmud* (Jassy), 1889.

IV. *Sammlung von Reden und Vorträge* (Jassy) 1892.

V. *Nachruf dem edlen Philantropen Baron Hirsch* (Jassy), 1896.

VI. *Die zehn Gebote im Sinne des Judenthums* (Jassy), 1901.

Le voui ci'ă, în text, cu cifra romană !

Din ele reiese un mod de a vedeà atât de urâcios și îndrăzneț încât trebuie să zic o vorbă aspră : Numai o țară fără nervi și mușchi a putut tolera ca el să publice nepedepsit, în capitala Moldovei, astfel de opere. Nu voiu face teologie aici, dar spiritul lui, lăsat moștenire «pământenilor» și susținut și din străinătate prin colaborarea la ziarele și revistele din țară, trebuie să-l caracterizez.

În orașul în care Bănuțiu propovăduise evangelia naționalismului și după o epocă de răzătoare superficialități filosofice-junimiste, care însă au putut slăbi vechiul curent, Dr. K. Lippe putea să vie și nepedepsit să facă din marele nostru împărat Traian un simplu «țiran» (II, p. 6) sau «ucigaș de mulțimi ovreești» (*Judenmassenmörder* ; I, p. II). Ce-i impunea însă acestui om judecățile sale? Spusese el, din 1885 : concepția lui ovreească, habotnică («Man verzeihe uns unsere verstockte, jüdische Auffassung).

Concepția aceea îl făcu să publice la 1889 studiul despre evangelia lui Mateiu, care nu este decât un pretext de a vorbi rău despre Iisus, rău cum nici înainte, nici după Lippe, nimeni nu a îndrăznit să vorbească în țara românească, de când există ea. De aceea pot afirma că acest Dr. K. Lippe a fost o monștruozitate în țara noastră. Pentru el Iisus este o legendă, o persoană imaginară, în a cărei biografie s'au contopit două biografii a doi Ovrei antici (III, p. 27). Morala predicei depe munte este o etică hebraică, dar desfigurată până la nepracticitate și meritând să fie privită cu zâmbete de milă (*mit mitleidigem Lächeln*) de Ovreeii dela cari s'au depus în ea numai câteva fărămituri (III, p. 91): Ea este un «plagiat» (I, p. 3). Creștinismul în totalitatea lui a fost, după

Lippe, totdeauna o teroare, a linșat și a tăiat cu sabia (III, p. 40, 45). Față de Ovrei - miei creștinismul a avut rolul lupului din fabulă. Iar pentru a fi și mai practic, citând cuvântul: «Cine nu este cu mine este împotriva mea Dr. Lippe, adaoage îndată : Ovrei reformiști și aderenți ai *asimilării* să chibzuească bine această sentință (III, p. 159)! Vieța lui Iisus eră deci povestită ca să detracteze creștinismul, de care să nu se mai apropie Ovreiul moldovean¹⁾. Lippe venise din Galiția, ca să întârească fundamentele religioase, retrograde ale norodului venit tot de acolo²⁾.

Norodul acesta eră și pentru el o masă inertă (VI, p. 4); iar el propoveduindu-i talmudismul se consideră ca un misionar *in partibus infidelium* (VI, p. 4)!

Când vorbiă de Palestina, Lippe o numiă «patria mea cea veche» (I, p. 77.) Cu toate acestea rămâneă în Iași, să cugete atacuri anticreștinești și antiromâne și să le și tipărească la Schorr, Goldner și Leinwand. Cu toate acestea, întemeindu-se pe un vers dintr'un psalm, susțineă că Dumnezeu a predat pământul fiilor lui Adam, adecă tuturor oamenilor (I, p. 78) și conchideă verbal: «După dreptul ovreesc, *dumnezeesc* și curat omenesc, fiecare om are drept să se așeze ori unde, pe orice glie» (I, p. 78). Deci pentru el eră destul ca un vers dintr'un psalm să formuleze o idee, pentruca Ovrei să încerce în numele psalmului cucerirea oricărei țări, deci și a Moldovei: Iată concluzia *politică* din credințele *religioase* ale unui învățat, care trăiă în Iași,

1) Intr'un loc se susține că Iisus eră aderent al *cămătăriei* (III, p. 250—252)!

2) Odată el zise: Decât să faci proseliți dintre Ovrei, mai bine fă-te tâlhar moldovean care omori și sapi apoi un puț pentru trecători drept iertare a păcatelor (I, p. 162)!

și știă carte și eră *măi* sălbatec decât Buhușenii.

Gândind consecvent, Lippe socotește că Ovreii cei mari sunt cei ce câștigă Ovreiului glie: Moise, Ezra, Nehemia, Crémieux, Montefiore și Baronul Hirsch (V, p. 1). Iar celor ce sunt de alte păreri Lippe le rezervă cele mai grobiane lovituri stilistice, lovituri simțite ori răni nevindecabile (*empfindliche Gegenstösse und unheilbare Wunden*; VI, p. 6)! De aceea, pentru țară, ar fi fost de folos ca meseria lui de neînfricat agitator ovreesc să fi fost curmată brusc și imediat după publicarea *Judenspiegel*-ui prin puterea statului.

Pentru naivi, de sigur, el mai adaogă în *Judenspiegel* că sistemul său religios-filosofic se trage din — Biblie, pe care o declară izvorul cel mai important al *legislației* ovreești și după care talmudul vine numai în rândul al doilea (I, p. 105). Așa este în teorie, nu și în realitate. Și aici opun d-lui K. Lippe mărturisirea unui scriitor ovreiu, mult mai însemnat decât d-sa, mărturisirea lui S. M. Melamed din Londra care afirmă: că centrul de greutate al iudaismului talmudul este, că dela redactarea lui finală până astăzi totdeauna a existat o oarecare «aversiune» față de Biblie, că astăzi încă se găsesc mari autorități talmudice care nu au cetit niciodată pe profeți și care cunosc Biblia numai din sentințele citate în talmud; că Ovreii ortodoxi, făcând excepție cu cărțile lui Moise, tratează Biblia ca o scriere revoluționară, din care cauză puține popoare cunosc Biblia așa de puțin ca Ovreii: Aceasta nu-i un misteriu, o enigmă? întreabă Melamed. Deci nu Biblia a vorbit din Lippe, ci tot talmudul, ¹⁾ talmudul întreg.

1) S. M. Melamed, *Psychologie des jüdischen Geistes*. Zur Völker- und Kulturpsychologie. (Berlin), 1913, p. 196.

Dr. K. Lippe, al cărui duh a rămas în Iași, în jurul Iașilor și în toată țara, este Ovreiul care a prezidat, ca cel mai bătrân dintre delegați, întâia ședință a congresului sionist din Basel (28 August 1897). Uitând ce-a lucrat în țara noastră, acolo a afirmat că oriunde se așează Ovreii duc cu ei fericirea, harul Domnului (*Segen*); că «*numai* din Sion pornește învățătura și vorba lui Dumnezeu *numai* din Ieruşoliam»; și că Ovreii «au a se plânge contra guvernelor, popoarelor și preoțimii» ¹⁾. Proectați acum lumina acestor patetice declarații din Basel asupra activității teologice-politice a *verstockt*-ului Ovreu din Iași și înțelegeți odată — căci este timpul suprem să înțelegeți — că în Moldova mulțimile ovreești au fost și sunt *sistematic* sumuțate contra poporului român de agitatori cari cunosc bine talmudul, dar cari habar nu au și nu *vreau* să aibă că pe unde calcă fanatismul lor pământul este al nostru și că *definitiv* nu le putem da decât petecul igienic și creștinește cuvenit pentru toți câți din țară nă ieșit-am și în țărână ne vom întoarce.

Dar mitropolitul Moldovei vedeă, auziă, știă ce gropi sapă Dr. Lippe creștinismului ácelor creștini cari îl cetiau de sigur și pe el? Pe atunci sfântul scaun nu-l ocupa I. P. S. P. Pimen, ci altul eră urmaș— în scaun numai— al lui Stamati și Veniamin. Dacă acela ar trăi încă, am aveă drept să-l întrebăm:

«Părinte, Tu ești paznicul turmei moldovenești? Nu vezi cum diavolul Galiției suflă în ea, ca s'o amețească? Și stai nemișcat ca pietrile și gura Ta este mută ca a surdomutului? Deschide-Ți mari pleoapele,

1) *Protokoll des I Zionistenkongresses in Basel vom 29 bis 31 August 1897.* (Prag, 1911, p. 14.

caută în 'adânc și înainte și pleacă în frunte spre apărare!» Dar nu mai trăește. Azi putem vorbi numai cu I. P. Sf. P. Pimen, căruia îndrăznim a-i zice : De azi înainte vom cercetă *noi* teologia străină din mitropolia Ta și în curând Te vom întrebă pe I. P. Sfinția-Ta, dacă știi bine ce se petrece în mitropolia Ta, unde păstorești biserica de stat și unde întărești — *statul*, *statul nostru*, dacă o întărești pre ea.

Adaog : In astfel de vremi Sf. Sinod găsește un pretext să declare eretic pe dreptcredinciosul, cinstitul și milostivul episcop Nicodim dela Huși ! Și pe prea cinstitul arhimandrit Scriban !

Ce imensă nepricepere a crugului lumii !

Supt flamura urei

Un scriitor german, publicând o carte despre România, a povestit că la Iași a asistat la o reprezentație într'un teatru ovreesc. Intr'o scenă cinci Ovrei trimiseră de patru ori pe servitorul creștin să facă ceva pe afară și-l întoarseră de patru ori din ușe înapoi, să-i mai lămurească lucrurile : De câte ori plecă creștinul primiă câte un picior în—. Scriitorul german adaoge : ¹⁾ «Dass dabei für den untergebenen Götters stets einige Fusstritte abfallen, dürfte den jüdischen Charakter bezeichnen». Eu aș fi zis că acea scenă descoperiă numai ura, nu *caracterul* ovreesc.

Aș fi zis *pe temeiul scripturilor lor moderne* : De mult știu de pildă că *Anuarul pentru Israeliti* ²⁾ a spus că Ovreei plătiră «disprețul cu dispreț!» De mult

1) Rudolf Bergner *Rumänien*, p. 65.

2) Vol. II, p. 19.

știu că acelaș anuar împărți pe Ovrei în trei grupe : 1) poporul de jos, ignorant, care «*privește țara ca o întindere brută de pământ, nu ca ceva ideal*»; 2) grupa nemțită, care crede «*că Evreii sunt superiori celorlalte popoare*», dar cer egalitatea ; și 3) generația tânără, care cunoaște «*până la oarecare grad*» țara și o iubește și dintre care unii s'ar asimilă, iar alții ar așteptă evoluția ; de mult anuarul aprobă că toate grupele se plâng cu drept cuvânt de persecuție ¹⁾. De mult Dr. K. Lippe ne spunea în acelaș anuar (1878), că *naționalismul român se află «într'o stare ceva mai mult ca primitivă»* și că în contra lui trebuesc chemate « *motive puternice*», pe care se ferește a le spune, dar pe care le ghicim ușor ²⁾.

Ura, astăzi mai îndârjită decît la 1878, i-a îndemnat pe Ovrei să cheme asupra țării toate alianțele lor și toate puterile în care aurul lor are rost înduplecător. Ura lor i-ă expus politicei de apărare a statului nostru. Apărarea a produs firește plângeri nouă, totdeauna exagerate cu intenția cași străinătatea să exagereze judecățile sale. Apoi tot ei au tradus aceste judecăți, pentruca ecoul lor din țară să fie altă creștere a urei și a îndârjirei unei mase populare, pe care agitatorii ei nădăjduesc s'o câștige pentru fapte depe urma cărora numai vaete ar urmă. Să le traduc pe toate ? Aș mai găsi atunci cetitor pentru grosimea volumului ? Mă tem că nu. De aceea citez o judecată autorizată, una și bună, și apoi încă una și bună : pe a poetului Zangwill, care a vorbit la 1902 Februarie 1, într'un dis-

1) Vol. II, p. 52.

2) Vol. II, p. 9—10. Iisus apare și aici ca un „individ“ (p. 17) oarecare.

curs ținut la un meeting sionist din Londra. ¹⁾ Israel Zangwill fulgeră și ironiză: ¹⁾)

«Cu toții cunoaștem situația Ovreilor în România, unde Ovreii, deși născuți acolo, sunt priviți ca străini. *România înseamnă iadul pe pământ pentru Ovrei* ³⁾). În fiecare săptămână cețim despre noi încercări de a nimici pe Ovrei prin legi și ordonanțe. Cum spune și d. Montefiore: «Ce să facem cu acești nenorociți, cari sunt expuși unei persecuțiuni, care nu-i mai puțin vicleană decât agresivă, și contra căreia nici un partid nu se ridică, și pe care **marile puteri europene nu pot nici s'o mai ușureze, nici s'o pedepsească**». Și cum rezolvă asociația ICA problema românească? Ia-răși școli! Peste tot locul ei ajută cu școli! În București sunt 5 școli, la Iași 2, și la Botoșani 3. În totul sunt un sfert de sută de școli în România, fără a pune la socoteală școlile independente, cărora li s'a retras subvenția, pentru că nu s'au ținut de programul ICĂ-I. Și pentru întreaga Românie nu e nimic altceva. Chestia școlilor în România poate să fie atât de urgentă cum o susține d-l Montefiore, dar ceeace **nouă ne apare mai urgent e ca să se schimbe acolo radical situația Ovreilor și aceasta nu poate să o facă**, după cum concede și d-sa cu întristare, **nici o corporație ovreească**. Dacă cu toate aceste școli Ovreii din România pleacă fără nici o organizare în mizeria necunoscutului, fără a ști încotro, atunci ICA

1) Discursul lui Zangwill, tradus în limba românească s'a publicat ca numărul întâiu al bibliotecii populare și ieftine a societății *Se peziru*, în București, tipografia „Concurența”.

2) Pagina 18—19.

3) Expresia a fost luată de M. Schweig în trădătoarea scri-soare divulgată de curând în *Viitorul*.

iea și ea parte la pornirea momentană a comunităților israelite de peste tot. **Ea încearcă să ție departe de Londra pe Ovreii români, să-i ție departe de Statele-Unite, să-i ție departe de orice țară, unde prezența lor ar amenința în existența lor pe Ovreii cari locuiesc deja acolo ; și dacă ICA reușește să mascheze neliniștea câteodată, atunci respiră adânc și face iarăși o nouă școală.**

A doua probă o ieau dintr'o broșură nemțească, a unui deputat austriac¹⁾ care tipărește memoriul dela Bacău (27, III, 1894) către Rege și ministrul de interne, memoriul Uniunii «pământenilor» (1893) către Rege și corpurile legiuitoare și — un discurs al d-lui P. P. Carp (16, II, 1893), pentruca să adaoge apoi cuvintele : «Europa să judece unde stăpânește civilizația și unde barbaria, în Ungaria sau în România» !

Ura se combate prin înțelegere ; dar înțelegerea se strică prin astfel de chemări de ură asupra noastră. Simpatia s'ar putea naște din apropiieri treptate și colaborări, dar cuvintele de ură le împiedică. Iubirea chiar s'ar putea naște depe urma asimilării benevole și a trecerii la creștinism chiar, dar la Ovreii noștri se popularizează numai graiurile care-i îndeamnă să fugă de orice asimilare.

Ut figura docet : Dr. Leon Pinsker, nepot de rabin, trăind în Rusia și scriind un cuvânt interesant despre *autoemancipare*²⁾. Domnul M. Schwarzfild nu va fi știut că în Rusia Pinsker trecuse *unbeachtet*, nebăgat

1) Dr. Iosef S. Bloch, *Acten zur rumänischen Judenfrage*.

2) Publicat în limba română ca întâiu număr al bibliotecii (populare și ieftine) *Kadimah*, sub titlul *Autoemancipare* (Galați), 1899.

în seamă¹⁾; domnul Schwarzfild-Ploeșteanu, un vechiu, învățat și consecvent luptător, simți că din Pinsker «*sufală un nou suflu de viață*» și pretinse că «vocea lui avu răsunet; fu ca un balsam și spuse acestea unei săli care-l ascultă (1898) vorbind despre cauzele și tendințele sionismului. Dar d. Schwarzfild însuși știă mai bine decât toți că noul suflet este al fugii de orice asimilare, deci de orice înțelegere, pentru că zicea acel Pinsker în stilul traducătorului: ²⁾ «Evreii formează în mijlocul popoarelor un element deosebit, *care nu se poate asimila cu nicio națiune* și pe care deci nicio națiune nu-l vede cu ochi buni». Așa zicea Pinsker cu duhul cel nou, care-i însă vechiu de tot, ezraic.

Însă pe când, totuși, Ovreii României cer cu nervozitate drepturi, Pinsker eră mai logic. Știindu-se neasimilabil, el eră hotărât — *să aștepte libertatea, deși o știă departe*³⁾. / Central University Library Cluj

Mai mult, vorbind despre cumpărarea de pământ în America, pentru Ovrei, Pinsker observă: ⁴⁾ «Dacă acest act al mântuirii noastre naționale de sine ar deveni o afacere mai mult sau mai puțin bună, aceasta n'o luăm în seamă față de înalta însemnătate, pe care o astfel de întreprindere ar avea-o pentru poporul nostru. Căci viitorul nostru va fi nesigur și greu, câtă vreme pozițiunea noastră nu va suferi o schimbare radicală. **Nu darea drepturilor cetățenești din un stat sau altul va produce această schimbare, ci auto-emanciparea poporului evreu ca națiune, for-**

1) *Die Judenpogrome*, I, p. 91.

2) Pag. 9 a traducerii.

3) Pag. 10.

4) Pag. 32.

marea unei congregații de colonii, care va forma **odată** țara noastră proprie — patria noastră».

Dacă Pinsker este duhul nou, nouă este și logica lui; dacă primiți duhul, primiți-i și logica; și așteptați, ca Pinsker. Așteptați până ce veți pricepe că nicio țară nu poate da drepturi celorce o urăsc și pândesc prilejurile financiare ca să-i gâtuie un articol din constituție. Așteptând, romanizați-vă, dacă puteți, siliți-vă să meritați încrederea țării, pe care n'o aveți și pe care o insultați la Londra cași în congresul «Uniunei» ¹⁾.

Rău sfătuește ura și urmările sfaturilor ei ne costă și pe noi Românii—destul! Ne costă întâiu neliniștirea și grija de-a împiedica iudaizarea țării; ne costă spectrul pe care Ovreeii ni-l zugrăvesc, când, în credința că aici vor progresa cași până acum, nu se mai sfiesc să ne numească, ca Arnold Wadler și Dr. F. Theilhaber: ²⁾ **„Rumänien, das Judenland par excellence“**, adică: **„România, țară ovreească prin excelență“**.

Hebraismele

Iudaizarea poate fi economică: de ea nu ne temem; va veni și va trece; poate fi etnică: aceasta este primejdioasă și neadmisibilă; fiind etnică va fi și culturală și nici pe aceasta n'o putem admite. Despre cea economică s'a vorbit mult în România; eu voiu schița-o numai. La acest loc voiu stărui numai asupra iudaizării etnice-culturale.

Pentru a înțelege bine, trebuie să ne orientăm iarăși

1) De ce nu imitați de exemplu pe Ovreeii ungurești, care au întemeiat pentru Nordul Ungariei chiar o societate de maghiarizare a Galițienilor proaspeți?

2) Dr. F. A. Theilhaber, *op. cit.*, p. 110.

prin comparație cu aceleași curente în toată Ovreimea europeană. Etnicismul cultural este mai ales idealul generațiilor tinere. De-aceea voiu cită în această privință pe scriitorii generațiilor tinere.

Viitorul direcțiunei naționaliste a Ovreimii se oglindește limpede într-o publicație a «Societății studenților universitari evrei *Barkochba* din Praga»¹⁾. Ei zic:

Pentru generația tânără chestia ovreească are trei aspecte: *Moralicește* situația externă a Ovreurilor este nedemnă (*unwürdig*), deoarece li se atribue o valoare inferioară și li se refuză încercările de asimilare. *Politicește* sunt impotenți (*ohnmächtig*), deoarece pretutindeni sunt în minoritate. În Europa estică aspectul *economic* și *fizic* este mizerabil (*elend*). Ei trebuie deci să aspire la o situație mai demnă de genul omenesc. Sentimentul de demnitate personală, care nu a existat niciodată în Ovreime (*das überhaupt nie im Judentum vorhanden war*) trebuie să prinză rădăcini și să-i îndemne a nu mai aștepta viitorul dat de Cel-de-sus, ci ca rod al muncii sale. De aceea chestia ovreească nu-i o chestiune de drept, ci o chestiune de putere; ea este o chestiune politică și nu se poate rezolvi decât prin mijloacele puterii politice²⁾. Soluțiunea trebuie urmărită însă și prin schimbări interne: Ovreurii trebuie să revoluționeze toată Ovreimea, din Vest și Est, s'o deprinză cu urmărirea unor scopuri

1) Dintre cei șase *Barkochbani* patru sunt doctori în științele lor; ceilalți scriitori și scriitoare sunt din Viena, Berlin, München, Hamburg, Göttingen etc. Publicația are titlul: *Vom Judentum. Ein Sammelbuch* (Ediția Kurt Wolff. Leipzig 1914. Paginile 145, 158, 17, 184.

2) Pag. 158.

supra-individuale, sfințite de-o *renaștere* a religiozității ovreești. Renașterea aceasta nu se teme de *arhaizări* și caută de ex. chiar și reînvierea sărbătorilor ovreești antice! Cu atât mai mult vor căuta ca mijlocul de înțelegere între dânșii să fie o limbă națională: hebraica sau jidișă (jargonul) al cărei centru de dezvoltare va fi Palestina. Acesta-i idealul de viitor al Ovreilor, idealul sionist-hebraic.

Cum privesc Ovreeii «români» acest ideal? Să luăm de mărturie o publicațiune dela Iași, din «Judenland-ul par excellence». Și anume *Anuarul ziarului Răsăritul* (1899—1900). Anuarul acesta, apreciind lucrările de renaștere hebraică în toate țările, este nemulțumit cu Galiția și Ungaria, dar ce se petrece în Viena și *Cernăuți* (Bucovina) îl umple de bucurie: tinerimea din cele două orașe a făcut din sionism o podoabă a iudaismului¹⁾. În România, exceptând o mică cantitate — neglijabilă și calitativ — mai toate păturile sunt sioniste. *În primul rând este poporul care simte și gândește ovreește și se comportă în consecință*. Dar, pentruca poporul să se comporte și mai consecvent, anuarul strigă după câte un propagandist pentru fiecare oraș. Au ei socialiști, au «pământeni», dar «un element din cele mai viguroase ale mișcării noastre este *tinerimea studiosă*», este tinerimea pe care Ovreeii, totuși, cer — s'o creștem în școalele noastre, pentruca apoi să lupte viguros pentru hebraizare, contra asimilării și pentru *Judenland*!

Acum iată și câteva probe practice de hebraizare.

Întâiu prin școale. Un rabin faimos scrie o carte de școală²⁾. Și pentruca îndoială să nu fie că Ovreiul

1) Pag. 64.

2) Dr. M. Gaster, *Istoria biblică* (1905).

alta vrea decât Românul, el vorbește despre Hava, Hebel, Noah, Ișmael, Ithac, Moșe, Șimșon, Șemuel, Șaul, Șelomo, cari pe românește sună: Eva, Avel, Noe, Ismail, Isac, Moise, Samson, Samuil etc.

Discutându-se în *Marea loje „Zion” No. 9, România*¹⁾ asupra școalelor din București: gimnaziul și școala comercială «Cultura», Dr. Blumenfeld le-a cerut ca ele să-și justifice numele printr'o *atențiune mai mare față de studiul limbei și istoriei ovreești*. Luându-se imediat informații, s'a putut comunica lojei că atențiune s'a dat²⁾. Chestiunea revine însă. În aceleași rapoarte (Seria II, No. 12) se arată că loja a discutat un program unic pentru limba ebraică și religia mozaică după programele adoptate în Apus și în Rusia și cu planul unei școale normale ovreești în care să se prepare hebraiștii viitori³⁾. Dr. M. Beck a susținut un sistem propriu, iar celălalt rabin, străin și el, Dr. Niemirover a adăos⁴⁾: *Aceste cerințe tind a face ca limba ebraică să reîntre în uzul zilnic al acelor cari o învață*. Să ni se dea cartea, căci «aceasta este o cerință a ovreimei moderne». În sfârșit adunarea însărcină pe Dr. M. Beck să scrie «cartea didactică propice de a predă limba ebraică *ca o limbă vie*»⁵⁾.

În aceeași ședință s'a raportat că limba vie este chiar în marș. Fr. B. Samsony a comunicat⁶⁾: «În școala din Piatra-Neamțu se predă limba ebraică în

1) Din debateri, seria I, No. 11; tip. în București, 1905.

2) Pag. 71.

3) Pag. 19.

4) Pag. 20.

5) Pag. 21.

6) Pag. 21.

această limbă și succesele obținute sunt deja destul de însemnate».

Și pentru astfel de sisifisme se va cere autorizarea ministerului?

Ca pildă de hebraizare socială dau incidentul aproape comic al discuției, dacă în loja lor se pot primi cei ce au copii fizicește compleți sau nescăzuți din cunoscutul petec. S'a discutat foarte serios¹⁾. Propunerea o făcuse *tineretul* lojei «Noua Fraternitate»! Unii au cerut eliminarea fraților cari nu și-au circumprelucrat copiii. Dr. M. Beck și Dr. Niemirower au cerut circumcisia pentru viitor. Retrăgându-se propunerea s'a evitat religioasa batrocomiomahie care trebuia să urmeze.

Din punct de vedere social sunt remarcabile și serbările. Cele religioase au tendința de a reface înțelesurile cele vechi; cele profane de a cimentă nația și de-a face colecte. Și unele și altele sunt vrednice de atenția sociologului și etnopsihologului.

Și acum întreb: Loja I. O. B. B., sufletul ascuns al trupului vizibil care este «Uniunea Evreilor pământeni», are sau nu scopul de-a iudaiza țara, de-a permanentiza în ea elementul neasimilabil în toate caracterele lui²⁾?

Iudaizarea economică

Iudaizarea economică, adică acapararea izvoarelor de producție și scumpirea produselor prin mijlocitori,

1) Pag. 25—26.

2) Adaog o informație exactă: În Moldova sunt țărani români cari au fost nevoiți să învețe jargonul arndașului evreiu ca să se înțeleagă cu acesta. (Auzită dela studenții ieșeni.)

speculă, cartele etc., ar da iudaizării descrise mai sus o bază care ar susține puternic, în mijlocul țării, o pătură cu instincte antisociale, desarmonizatoare, învrăjbitoare, care ar putea trezi și în Români furia, bestia. Cu ei, așa de mulți și cum sunt azi, în mijlocul nostru ne vom scobori — și noi.

Arhitecții Palestinei est-europene *știu* aceasta, *scriu* despre aceasta; iar Românii sunt datori să tresară ca din somn greu când se aude strigăt. Simpaticul Dr. A. Ruppîn scrie ¹⁾: «In România Ovreeii formează coloana vertebrală a tinerei industrii românești și un mare contingent dintre meseriași». Și dincolo: «Negoțul mare și marea industrie pătrund încet, dar sigur în Europa estică și toate represaliile din partea guvernelor și a populațiunei neovreești nu vor putea împiedeca ca, duși de darul lor din fire, Ovreeii să profite cei dintâi de industrializarea Europei estice. Doar chiar guvernul român, care a mers cu legiferarea antiovreească până la marginile (? G. B.-D.) posibilitului, nu a putut schimba nimic din faptul că marea industrie din România a fost creată cu precumpănire de Ovreei și a înălțat bunăstarea Ovreeilor. Legile desvoltării economice sunt, totuși, mai tari decât ordinele de pe hârtie.» Acesta-i gândul lor: să crească încă și la noi, să se împuternicească și mai mult. De-aceia o parte din ei, învățații, se orientează și apoi călăuzesc mulțimile, iar alta așează în practică rezultatul «animalelor calculatoare», cum le zicea malițiosul și prea crud izbitorul Voltaire.

Să-i constatăm întâiu ca *orientare* și ca indicații de desvoltări în viitor; apoi ca practică.

1) *Die Juden der Gegenwart*, p. 59 și 67.

Descripția ovreească a țării românești

Cum se reflectează țara noastră în capetele mai distinsse ale Ovreilor se poate vedeă din monografia ce ne-a închinat-o oficial biroul statisticei ovreești din Berlin. Lucrarea este girată de Dr. Arthur Ruppîn ¹⁾ și întemeiată pe datele statistice dela 1899. Scrierea merită să fie apreciată :

²⁾ În Martie 1908 statistica ovreească aveă despre România datele următoare: Până la sfârșitul veacului XVIII numărul Ovreilor eră mărginit (*hielt sich... in engen Grenzen*); el crescû în veacul XIX mai ales (*hauptsächlich*) în urma imigrației din Rusia și Austria. Emigrația trebue să fi fost mai tare între 1831 și 1838. Măsurile administrative slăbiră curentul imigrației. Totuși dela 1859 pânăla 1899 Ovreeii s'au sporit cu 98,74 % pe când în aceeași epocă creștinii au crescut numai cu 52,52 %. Ovreeii erau atunci mai puțin în jud. Gorj 0,04 %, mai mulți în j. Iași (24,3 %), la sate în unele județe. În jud. Botoșani ei fac 7,3 % din populația rurală; în jud. Dorohoi 5,5 %, în j. Iași 4,7 %, în j. Suceava 3,8 %, în j. Bacău și Neamț 3,7 %, în j. Fălciu 3,4 % în Vaslui 3 %, în j. Tecuciu 2,5 %, în j. Roman 1,9 %, în j. Putna 1,8 %, în Covurlui 1,6 %, în j. Tutova 1,1 %. În celelalte județe procentul se scoboară supt 1. Și aici avem evident acelaș fenomen cași în Ungaria: Cu cât ne apropiem de Bucovina și Galiția cu atât stăm mai rău: Potopul curge și la noi înainte, înainte, spre Sud.

1) *Die Juden in Rumänien* (Berlin), 1908.

2) Rezumând voiu sublinia toate părțile în imediată legătură cu politica economică și socială a țării.

Distribuția Ovreilor din țară tot eră, *la sută* :

	<u>În capitalele de județ</u>	<u>în alte orașe</u>	<u>la sate</u>	<u>în total</u>
Moldova	38,2	43,4	3,6	10,6
Muntenia	11,9	1,5	0,04	2,3
Oltenia	4,7	1,7	0,02	0,4
Dobrogea	8,5	2,9	0,17	1,6
România	20,2	11,9	1,1	4,5

Din câte 100 de Ovrei sau creștini locuiau :

	<u>Ovrei</u>	<u>Creștini</u>
În capitalele de județ	72,27	13,34
» alte orașe	7,46	2,60
» sate	20,27	84,06

Ovreeii știau deci că 20,27 % din toată populația ovreească a țării — o cincime — se află *la sate*, deși, în înțelesul legilor țării și mai ales al politicii naționale n'ar trebui să fie niciunul. Nu îngrijitoare, ci îngrozitoare este proporția !

Orașele cele mai pline de Ovrei erau și sunt București și Iași, Botoșani și Galați. Orașe *cu majorități ovreești*: Fălticeni, Dorohoi, Botoșani, Iași. Mai mult decât 1000 de Ovrei se aflau în Herța (Ovrei: 66,2 %), Hârlău (59,6 %), Mihăileni (65,6 %), Neamțu (42,0 %), Odobești (28,1 %), Panciu (52,4 %), Târgu-Frumos (45,7 %), Târgu-Ocna (21,1 %). Herța este mai ovreească decât toate.

Suma totală a Ovreilor la 1899 eră, după Ruppîn, 256588.

Biologia Ovreilor «români» prezintă unele fenomene vrednice de atenție. În privința nașterilor se observă că procentul scade: Între 1887—1896 procentul lor

de nașteri a fost, în medie, 4,54 ‰; între 1897—1902 numai 4,09 ‰; între 1900—1902 numai 3,74 ‰. Însă între 1897—1902 nașterile au fost la mie:

	<u>In sate</u>	<u>In orașe</u>
Ovrei	38,69	36,11
Creștini	41,64	32,72

Din cifrele acestea reiese că orașele sunt amenințate cu iudaizarea prin spor natural și prin scăderea organică a producției orășenești. Dacă acest proces nu se va opri și întoarce în contrarul său, vom avea cu timpul multe orașe ovreești în mijlocul unei populații românești și ortodoxe, care vor sta față în față ca doi dușmani, cari se măsoară și sufletește, și fizicește. Sâmburele acestui viitor există. Cine-i proteje creșterea prepară viitorul războiu între satul românesc și orașul ovreit.

Populația israelită crește mult și în capitala țării. În media anilor 1904—1905 creștinii capitalei au avut 24,19 de nașteri la mia de locuitori, Ovreii: 29,51. Aceasta este sămânța iudaizării capitalei.

Ovreii se însoară mai puțin decât Românii sau alte națiuni dela noi; au foarte puține căsătorii mixte; dar se divorțează mult mai puțin decât creștinii.

Moartea fuge de ei mai mult decât de orice altă națiune dela noi. Între 1896—1902 ei au murit, în medie, câte 20,84 la 1000, iar ortodoxii câte 28,01 la mie! În capitala țării, în anii 1904—1905, Ovreii au murit în medie câte 14,44 la mie, iar creștinii câte 26,27 la mie. ¹⁾.

1) Fenomenele biologice au fost din timp studiate de doctorii ovrei din țară. Dr. M. Roth susține în *Memoriu asupra*

Pentru a completa pe Ruppin cu datele până în prezent adăug aici o tabelă a procentelor de nașteri și morți la mie, calculând diferența ¹⁾. Abia dela 1901/1905 procentul creșterii românești întrece pe al Ovreilor, scăzând însă supt el în 1908 (Revoluția din 1907 va fi contribuit ?)

Anii	Ovreii		Românii		Diferența de creștere	
	Nașteri	Morți	Nașteri	Morți	la Ovrei	la Români
1871/75	46,53	33,62 ‰	32,93	30,13 ‰	12,91	2,80
1876/80	40,57	27,77 "	33,72	29,55 "	12,80	4,17
1881/85	46,81	26,01 "	39,31	24,91 "	20,80	14,40
1886/90	43,74	25,57 "	40,20	28,24 "	18,17	11,96
1891/95	43,22	23,47 "	40,54	30,88 "	19,75	9,66
1896/1900	40,09	21,44 "	41,19	27,59 "	28,65	13,60
1901/05	32,62	21,20 "	40,05	26,08 "	11,42	13,97
1906	30,87	17,26 "	40,82	24,26 "	13,61	16,56
1907	31,07	18,94 "	42,06	26,75 "	12,13	15,31
1908	30,25	16,32 "	41,26	28,08 "	13,93	13,18
1909	29,16	18,17 "	42,23	28,12 "	10,99	14,11
1910	29,33	16,85 "	45,84	25,73 "	12,48	20,11

Stări economice

Statistica economică a României are lipsuri. Din cauza aceasta Dr. A. Ruppin este precaut în afirmații.

El știe însă că în *agricultură* sunt *numeroși arendași ovrei* și *regretă că guvernul susține restricțiunile privitoare la așezarea Ovreilor la sate.*

cauzelor mortalității populațiunei româno-creștine (București), 1880, că prescripțiunile talmudului prelungesc viața. Dr. S. Mendelssohn se resumă (1881) în *Câteva considerațiuni asupra mișcării populațiunei României* (p. 13) în constatarea că la o mie de nașteri vin 882 morți ortodoxi și numai 698 israeliți. Ovreii își cunosc bine această tărie a lor.

¹⁾ Din Z. f. D. u. St. d. J., 191, p.

Relativ la *comerț* Ruppîn cunoștea procentul patentarilor ovreești din 1904: 21,1%; dar procentul era mai mare, o știa și el. În cifre absolute: Din 107.332 de neguțatori, minimul ovreesc era de 22590 (nu toți plăteau patentă!). Cei mai mulți erau în județul Iași (75% din toți neg.) Botoșani (75,2%), Dorohoi (72,9%) Tecuci (65,9%), Neamțu (60,7%), Romanați (57,4%), Vaslui (56,5%), Fălciu (55,7%), Bacău (52,2%). Față cu anul 1896, când Ovreeii aveau 24601 neg. se constată *scăderea pricinuită de emigrare și de concurența naționalilor*. Cunoscând proiectul monopolului *cârciumelor (1908) Ruppîn îl regretă*, firește, deoarece cârciuma garantă existența multor Ovrei.

Relativ la *industrie* Ruppîn se întemeie pe datele anchetei dela 1901—1902. În industria mare erau 77,0 % Români, 17,7 % străini și de protecție străină și 5,3 % străini fără protecție străină. Admițând că aceștia sunt Ovrei, procentul lor se ridică, după Ruppîn, la 19,5 %. În industria mare ei erau ocupați mai ales în fabricația sticlei, mobilelor, hainelor și în industria textilă. Mulți erau Ovrei și în industria specială, a morilor. Industria extractivă avea 181 Români și 34 Ovrei, foarte mulți în raport cu numărul lor în general. Iar industria mijlocie și mică era covârșită de Ovrei: 19500, dintre cari 9817 patroni! Aceștia se ocupau, în ordine descendentă, mai ales cu: hăinăria, industria lemnului și mobilelor, metalului, cu alimentele, cheramica, construcțiuni, pietrărie, cu industria textilă, pielărie etc. Din toți mijlociile și miciiilor industriași 61,8 % erau în hăinărie, 12 % în industria metalelor, 9,7 % în lemnărit și mobile. *Aceste cifre strigă lămurit că aici este locul spre care trebuie să plece concurența băștinașilor.*

Concurența băștinașilor trebuie să caute și tărâmul industriei hârtiei, poligrafice și de pielărie ¹⁾.

Urmează o constatare interpretată greșit. Citând faptul că la *câte o sută* de indivizi (din toate profesiunile) sunt :

	<u>Creștini</u>	<u>Ovrei</u>	<u>Diferența</u>
Patroni	55,8	50,8	— 5
Calfe	26,6	28,8	— 2,2
Ucenici	17,6	20,4	+ 2,8

Dr. Ruppin conchide că *proporțional* sunt mai puțini patroni independenți decât creștinii ! Proporțional cu ce ? Pentru ce sunt *mai puțini* într'o țară unde creștinii sunt peste 6 ¹/₂ milioane, iar Ovreii 400000 ? În schimb, din procentul de calfe și ucenici reiese — și este remarcabilă — constatarea că Ovreii părăsesc anume industrii, pentru a năvăli în altele : Ei năvălesc acum în metalurgie, lemnărit și mobile și în industria textilă. Aici ni se arată iarăși locurile viitoarei dezvoltări de energie a concurenței naționale.

Ruppin însemnează apoi cu satisfacție *mulțimea* de meseriași ovrei : croitori, cizmari și gravori, ceasornicari, fabricanți de cutii. « *Acestea (patru) din urmă profesii s'ar putea numi proprii jidovești* ²⁾. De ce nu le-ar numi proprii jidovești și pe acelea în care ei fac mai mult de jumătate, ca de ex. : legătoria de cărți, pălărieritul, modistele, zugravii de firme, tapițerii ?

1) Fuga Ovreilor de muncă grea sau mai puțin productivă se observă și aici. În piatrărie ei făceau 1,2 % din *toți* colegii lor, cu creștini cu tot, în cheramică 1,3 %. Ovreii nu intră bucuros nici la zidărie, fierărie și căruțarie. Aceasta o constată și Ruppin, la pag. 34, vorbind despre meseriile predilecte, care cer « *ein geringes Mass körperlicher Kraft* ».

2) Pag. 33.

În rezumat se poate zice că «*partea Ovreilor în meseriile României este extraordinar de mare, cam de $4\frac{1}{2}$ ori mai mare decât partea lor din populațiunea totală a României*»¹⁾. Unde locuiau acești meseriași? Firește în orașe, dar, durere, și la sate. La sate erau 21,80 %; în cifră absolută: 2137). Și cu toate acestea chiar și Ruppîn, care este un om de știință, se lasă ademenit să facă observația că «*totuși starea economică a Ovreilor este rea*», deși țara înflo-rește²⁾. Vorba aceasta m'a speriat. Dar bine, cât loc am trebui să le facem, pentruca Ovreii să fie mulțamiți? Dacă până și învățații lor cei mai serioși ne *pretind să ne dăm și mai mult la o parte*, noi în țara noastră, pentruca «lipitorile» lui V. Alexandri să-și poată înviora corpul cu toată sănătatea hranei creștinești din România, ce vor fi simțind și gândind aceia de aici, cari cu învaete exagerate i-au ademenit să crează că pier de strâmtorare de hrană?

Pe aceeași pagină, acelaș om, vorbind despre orașele-capitale de județ, observă însă că în ele Ovreii au o parte «*extraordinar de mare în toate carierele citate*», că în industria petrolului nu au concurenți, că aurarii, croitorii și fierarii lor fac 90 %, că ceasornicarii, pălărierii, jocarii, comisionarii etc. sunt 80—90 % și că și ocupațiile cu mai puțini Ovrei, ca bărbierii și medicii, au încă 28 %, resp. 38 %. Și totuși «*starea lor economică este rea*»? Ce voesc, cum râvnesc ca ea să devie bună? Să plecăm noi la munți, ca în vremea Goților, Hunilor și Tătarilor? Realitățile istorice n'au avut niciodată și nu au nici astăzi nicio valoare

1) Pag. 34.

2) Pag. 35.

pentru rasa aceasta în care instinctele sunt mult mai tari decât rațiunea cu care se laudă atât de mult, încât par'că într'adevăr cred serios că ea este monopolul rasei. Ultima chestiune mare tratată de Ruppîn este emigrarea. După el ea începe în 1900—ceea ce nu este exact—și este provocată de măsurile guvernului. Între 1899 și 1904 ar fi plecat la America 42968 de Ovrei; de ajuns au ajuns numai 29950. Deci 13018 s'ar fi oprit în Anglia, crede Ruppîn, ceea ce nu prea este probabil.

Momentul actual

Momentul actual îl constituie ideile și faptele «Uniunii Evreilor pământenii» și a guvernului ei secret, care este compus din ilustrul sanhedrin al lojilor semite secrete *B'nai B'rith*. Să-l apreciem deci după actele scrise, pe scurt, deoarece la «sociologia» lui Dr. A. Ruppîn ei adaogă doar numai lupta din țară, polemicele de amănunt și multele memorii și petiții¹⁾.

Dela 1893—dată care coincide cu un mare spor de activitate al lojei *B'nai B'rith*—Ovreii, adresându-se M. S. Regelui, domnilor senatori și domnilor deputați—cu *poporul însuși ei* nu stau de vorbă!—au spus că *toată legislația statului român trebuie schimbată*, deoarece, luându-o chiar dela 1864 (1913—1864=49 de ani!) ei au cerut și mai cer libertate deplină în:

1. *profesiuni liberale*: advocatură, serviciul sanitar, farmacie și drogherie, gendarmerie;

1) În toată lumea nu există popor care să scrie atâtea jalbe ca Ovreii. Cetiți istoria de M. Philippson și veți rămâne mi-rați ce des se vorbește despre petiții și memorii. Par'că este o istorie a jebilor, nu a luptelor istorice!

2. *negot*: băuturi spirtoase, monopolul tutunurilor, legea burselor, banca națională, codicele de comerț, camerele de comerț și industrie;

3. *poliția*;

4. *comuna*: să se schimbe legea dela 1887 și legea asupra străinilor;

5. *învățământ*: legea inv. profesional, primar, secundar ¹⁾).

Concluzia care iese din toate faptele anterioare este atât de ușor de tras încât aş putea să n'o mai exprim: Care Român de viță a gândit în sine «chestia ovreească» și nu și-a simțit sufletul umilit și n'a căutat în gând o scăpare, o *apărare*? Concluzia este: Ne vom apăra energetic. Și dacă vreodată, curând sau mai târziu, statul căzut pe mâni de oligarhi leneși și ariviști suspecti nu ar mai fi în stare să reziste și să stăruască pe drumurile politicei inaugurate de marele I. C. Brătianu, aprobate și susținute de genialul M. Cogălniceanu, încălzite de poezia lui V. Alexandri și M. Eminescu și motivate de filosofia lui V. Conta, dacă *numai se va părea* vreodată că cei patru mari gânditori ai Moldovei și Bismarckul Munteniei au trăit în zadar pentru eventualul guvern și parlament al trădării țării către Ovrei, dacă capetele nu vor părea numai, ci chiar vor fi vreodată asemenea capului de pește din fabula lui Bălășescu, atunci societatea se va organiza *singură* pentru apărare.

1) Memoriul dela 1893 eră semnat de secțiile: *Ostașul* (de 2 ori!), *Drapelul*, *Dorobanțul*, *Vânătorul* (de 2 ori!), *Grănicerul*, *Artileria*, *Roșiorul*, *Mihaiu-Viteazul* și *Traian*! Ce bucurie pe M. S. Regele când va fi cetit atâta patriotism militar!

Marșul în Moldova

Moldova a fost cucerită cu o ușurință înspăimântătoare. Judecând după excelența monografie a d-lui Radu Rosetti¹⁾ putem afirma că Moldova de sus a fost bine luată până la 1831, că Moldova de jos i-a urmat între 1831 și 1859 și că dela acest an putem data epoca modernă a descălecării israelite²⁾. Ce repede fură ocupate ori atinse orașele și târgurile: La 1803 aveam, numai în Moldova, 18 cu populație o-vreească, la 1820 aveam 25, 40 erau la 1831, 59 la 1838. Avalanșe de Ovrei, nu altceva! Calculând distanța dela 1803 până la 1859 d. Radu Rosetti stabilește că în acești ani creștinii Moldovei se înmulțiseră cu 170,8 %, iar Ovreeii cu 1533 %³⁾. Avalanșe de lăcuste, chiar ele inconștiente de puterea instintelor care le mânau animalicește înaintea. Zis-am: inconștiente, — căci în alt fel nu se poate caracteriza de ex. petiția foarte naivă dela 1782, în care Ovreeii spuneau Domnului Moldovei să-i lase și la sate, deoarece la orașe nu mai este hrană!⁴⁾

Petiția dela 1782 caracteriză și modul de cucerire, pe care l-am constatat și în Bucovina, venind la rând:

1) Verax, *La Roumanie et les juifs* (Bucarest), 1903.

	Ovrei	Creștini
2) La 1831 Iași	17570	30780
" " Fălticeni	1490	859
" " Herța	1086	1020
" " Dorohoi	1133	556
" " Hârlău	374	197

3) Verax, pag. 39.

4) Pag. 69—70.

întâiu orașele-capitale, apoi capitalele de județe, apoi târgurile, apoi satele. Reacțiunea contra lor a făcut și va face drumul *invers*: dela sat la oraș și dela oraș la America, etc. Așa a fost și este și mai ales va fi, să nu se îndoască *nimeni* că nu va fi — cu siguranță și la noi.

Dacă Ovreii ne-au putut cuceri cu ușurință, cauza nu a fost niciodată statul. Cauzele au fost *sociale*: starea în robie a țăranului și — în consecință — rămânerea departe de ocupațiile orășenești; și *morale*: lipsa de coheziune între țărani și pătura conducătoare. Tot desvoltării și diferențierii noastre sociale îi vom datori și mântuirea definitivă, de care eu nu mă îndoesc niciun moment.

Lupta statului a început de pela 1750; teoretic, pe hârtie, ea a accentuat destul de energic apărarea țării — țărănești, ca la 1804, când Alexandru Moruzi vorbiă limpede despre apăsarea Ovreilor asupra țăranilor; iar la 1817 «antisemitismul» de stat s'a fixat în codul Callimachi, care stătù în picioare pânăla 1865. În anul 1835 țăranii se plânseră amar și Adunarea obștească făcù rândueală în 1839, lămurind bine noțiunea de «vagabund», pe care o reluă I. Brătianu mai târziu. Incercări de stăvilire se făcură și la 1834, și în 1844. Erau dar și oameni cari vedeau limpede; și totuși — nu isprăviră mult.

Boerii

Una dintre cauzele pentru care ei nu s'au putut bucură de isprăvile așteptate au fost boerii; mai exact: o seamă de boeri lipsiți de prevedere sau de inimă. Cași boerii poloni, cași cei ungurești, boerii Moldovei

au ținut mai mult la arenzi mari și la chirii cu belșug, decât la înfățișarea românească a orașelor sau la sănătatea țaranului pe care Ovreiul galițian, luat supt scutul disprețuitor dar rentabil al boerilor, aveà să-l alcoolizeze, cum alcoolizase pe țaranul moldovean din Bucovina, pe țaranii unguri și pe cei români din Maramurăș. Deaceea astăzi, când parlamentul adăpostește destui urmași de-ai celor greșiți, noi, naționaliștii culturali, ne ridicăm îngrijiți și le zicem: Voi nu trebuie să adaogeți cu încă unul păcatele părinților; dacă nimeni nu vă cere să le ispășiți, gândiți-vă singuri că nobil gând este să alinați durerile rănilor făcute de părinți, bunici și străbuni!

Boerii nu-și cruțară nici capitala țării. Neigebauer arată în cartea sa măsurile decretate la 1844 împotriva Ovreilor. Acestora li se interzisese în Iași: Ulița mare dela palatul vechiu până la Copou, ulița Academiei, a consulatului rusesc, a curții, a teatrului, Alecu Rosnovanu, Sf. Spiridon pânăla cabinetul de științe naturale; aga orașului fusese însărcinat să proceadă în consecință. Nu mai stăruesc asupra celorlalte măsuri, care se pot ceti din scrierea d-lui Radu Rosetti. Aga nu a putut face nimic, deoarece pe atunci boerul nu aveà lege — weil der Bojar über dem Gesetze steht. Cele mai multe case erau ale boerilor; concurența ovreească ridicase prețul chiriilor; la Iași se plăteau chirii mari ca la Paris și Berlin. Cum erau să renunțe boerii la astfel de sunătoare numărători? ¹⁾

Ovreeii erau — continuă Neigebauer — mijlocitorii negoțului, crâșmarii ținuți de boeri, demoralizatorii poporului. Acelaș scriitor se mirase odată de trezvia

1) Neigebauer, *Die Donaufürstentümer* (1857), p. 99.

poporului moldovenesc și spusese¹⁾ că «mai ales la băutură» țăranul are cumpătare (*Mässigkeit*). Nicăiri el nu întâlnise așa de puțini bețivi ca în Moldova! Dar, continuă el, boerii începură cu velnițele cele mari și de aceea va fi rău: «*Auch der Branntwein fängt jetzt schon an, den Bauern zu munden*». Mai departe să spună antialcooliiști ce a însemnat această țuicăreață «civilizare» a Moldovei prin instrumente ovreești.

Dar pagina care învinovățește și mai mult pe boeri, pagina care aduce aminte de unele așezări europenești prin continentul Negrilor, este cea mai întunecată din cartea d-lui Radu Rosetti²⁾. Pentruca să aibă venituri bune, boierii se învoiră ca *supt nume de târgușoare să întemeieze colonii ovreești*, mai ales în Nordul Moldovei, la: Burdujeni, Mihăileni (Târgul Nou), Lespezi, Frumușica etc. Boerul luă din acele colonii *bezmen*, luă depe băuturi, din monopolul *căsăpiei* etc. Profită boerul, dar profită mai mult Ovreiul. Din întâlnirea a două interese ieși o colaborare al cărei rezultat fatal a fost caracterizat de istoricul R. Rosetti precum urmează: «Astfel se văzură târguri răsărind ca din pământ. În 1831 erau 21, la 1838 chiar 42 și 63 în 1859!» Numai grație acestor fapte de-o însemnătate extraordinară s'a putut desăvârși acapararea economică a Moldovei.

Urmașii vinovaților *trebuie* să contribue la desrobirea din stările pe care părinții lor la-au pricinuit!

Tot așa de trist cași faptul schițat este altul, de natură morală. Ovreeii râdeau de sigur în bărbi; cel

1) *Die Beschreibung der Moldau und der Walachei* (Leipzig), 1848, p. 158, 314 și 316.

2) Verax, *op. cit.*, p. 109!

puțin așa mi-i închipuesc eu de câte ori mă gândesc la ce zicea despre boeri contimporanul Dr. Iuliu Baraș. Acest ultra-șiret, dar și ultra-prudent Ovreu din Brody, îi batjocoria pe boerii români într'un Anuar nemțesc (1854), tradus în românește de Anuarul pentru Israeliți ¹⁾: «Pozitia actuală a boerului din Moldova față cu Evreii de acolo este mai aceeași ca a nobilului polon față cu Evreul din țara sa, *mai ales precum a fost odată.*» Deci mai ales ca a celui mai rău boer polon, Polonul din epoca disolvării țării sale, Polonul din epoca decadenței disolvatoare a patriei sale nenorocite. Iată cum judecă rolul boerimeii moldovenești acela care în mintea lui ageră de sigur se scârbiă, dar în inima-i credincioasă iudaismului se 'ncălziă!

Punând-o în lumina citatului din Dr. Iuliu Baraș mi se pare și mai regretabilă acea atitudine filosemită fără rezerve, pe care au avut-o *unii* boerii ai Moldovei, când mai târziu au căutat să justifice teoretice filosemitismul. Astfel mi se pare și astăzi trist să vezi pe Manolache Costachi susținând din incidentul câtorvă Ovrei declarați «vagabonzi», că Ovreii au avut pânăla 1864 «drepturi mult mai mari» decât între 1864 și 1867 (6/18 Iunie), când el rostiă cunoscutu-i discurs judiciar în Iași; ²⁾ afirmând că Ovreii au fost niște necesari agenți comerciali între Iași și Apus ³⁾ și că trebuințele *noastre* i-au adus în țară, *nu* trebuințele *lor* — afirmațiune absurdă și în contradicere cu tot ce se cunoaște până astăzi din istoria elementului ovreesc

1) *Anuarul pentru Israeliți*, Anul IV, p. 6.

2) Tipărit ca *Cestiunea Israeliților* (Iassi) 1867. Tip. soc. „Junimea”.

3) Pag. 42.

în Estul Europei. Manolachi Costachi mai credea că, dacă la noi nu ar fi existat nestabilitatea funcţiunilor şi uşurinţa de-a le obţine, Românii ar fi făcut şi comerţ, şi industrie, şi zarafie ori institute de credit, apărându-se astfel economiceste, dar contra nestabilităţii şi uşurinţei nu luptă cu acelaş foc. Modul de gândire al lui M. Costachi se manifestase puternic şi periculos la 1864 în discuţia legii comunale, când M. Cogălniceanu interveni, ca un leu, în discuţia parlamentului şi ajută ca Moldova lui să fie îndrumată pe calea mântuirii.

Însă drept este să însemnăm că şi după 1864 şi înainte de 1864 *totdeauna* s'au găsit boeri în rândurile celor încredinţaţi că *numai* statul poate duce o luptă cu succes împotriva invaziunii şi pentru asigurarea caracterului românesc al ţării Moldovei. La 3/15 Iulie 1862 comunităţile mozaice simţiră influenţa lui N. Creţulescu, P. Cantacuzino, Catargiu, Ghica şi D. Cornea ¹⁾. După devastarea sinagogei din Bucureşti circulara ministerului din ¹⁸/₃₀ Iunie fu semnată de L. Catargiu, I. Cantacuzino, D. A. Sturza, generalul I. Ghica, alături cu I. Brătianu şi C. A. Rosetti. În consiliul din 24 Martie 1871, care fixă condiţia şi soarta vagabonzilor, şedeau L. Catargiu, Chr. Tell, P. Mavrogheni, G. Costaforu şi generalul Florescu. Erau dar şi boeri ieşiţi din românescul sânge vechiu şi bun, cari, în faţa realităţilor, se gândiau că *rasa* noastră trebuie apărată cu orice preţ. Pilda lor trebuie să fie tradiţia celor ce au luat moştenirea lor, deoarece *numai o politică de rasă le mai poate apăra chiar lor acea moştenire*.

Dacă ar proceda altfel, ţara i-ar confundă în aceeaşi

1) Isidor Loeb, *La situation des Israélites en Turquie etc.*, p. 200.

aversiune care o hrănește față de intrusul semit, care totdeauna și-a bătut joc de interesele ei; țara intelectuală și țărănească, jidărită de fireasca și inevitabila îndrăzneală cu care viitorii «pământenii *en masse*» ar procede la răsturnările *status-quo*-ului economic și moral, ar putea să-și piarză odată mințile. Pot viețui și miopi ca d-nii G. Diamandy, Emil Costinescu și Al. Bădărău și ca Paul Bujor și alți Români cu inima prea umanitarisită, cari cred că sentimentele de rasă moarte sunt și în țară cum moarte sunt în ei. Dar mulți suntem ceice credem, ceice știm — căci vedem — că nu-i așa. Și de-aceea zicem: În contradicție cu sentimentele țării nu se poate creia nimic ce nu va fi de readus la loc, ce nu se va și readuce. Pentru ce s'ar mai încercă atunci sguduirea *status-quo*-ului pentru o — zădărnice trecătoare? Abia târziu, în viitor, se va vedea ce servicii a făcut țării «Liga Culturală», care, prevăzând primejdiile viitoare, s'a aruncat în luptă, ca să împiedece aducerea unei soluții anticonstituționale și nenorocite, chiar și dacă, în ciuda binesimțitoareii lumi curat-românești, ea ar deveni odată constituțională.

Boerimea modernă trebuie să pacteze *întreagă*, fără excepție, cu țara, nu cu Ovreimea. *Alterum non datur!*

Lupta *statului* pentru păturile țărănești, pentru desovreizarea orașelor, pentru protecția celor ce muncesc cu creerul sau cu mâna, pentru ca o mândră *cultură* românească să fie gloria zilelor de pace ale țării, lupta lui I. C. Brătianu și M. Eminescu nu se poate opri ¹⁾.

1) Tocmai la acest capitol îmi mai cade în mână o broșură ovreească, despre care se pretinde că este scrisă de un Român: *Chestia evreiască*. Editura ziarului «*Critica*». Editor Iancu Guttmann, București, 1910. Pentru naivitatea glasului instinctelor este foarte caracteristic un pasaj dela pagina 32 :

Intermezzo despre emigrare și modernism

A. **Emigrările.** Înainte de-a trece la chestiunile finale, la concluziunea scrierii mele, voesc să iau în considerație două obiecții: una sentimentală, alta politică, a unei părți din publicul românesc. Fiind sentimental acest public zice: «Dar, bine, bieții Ovrei trebuie să-și vândă sărăcia, să plătească trenuri și vapoare, să calce în altă țară străină, cu care să se deprinză din nou. Bieții oameni...» Pentru ceice cred că politică națională se poate face cu lăcrămioare și că luptele de rasă se poartă cu milă necondiționată de nicio considerație scriu capitolul despre emigrare, ca preparație psihologică pentru sfârșit, cu înțelesul că: *Emigrația, pentru Ovrei, nu este nenorocire.*

Va fi deci vorba despre emigrarea în America ¹⁾.

Emigrațiunea de bună voie, cum o cerea (1902) pentru Ovreei «români» ministrul american Hay, sau silită, cum o practică Rusia, este un fenomen propriu popoului ovreesc, atât de propriu încât istoria lui s'ar putea împărți foarte bine în epoce de migrare, cum a și împărțit-o scriitorul ovreiu Wlad. W. Kaplun-Kogan

„De fapt țara noastră poate hrăni o populațiune de trei ori mai mare decât are azi. În cazul acesta poate să încapă oare discuțiune dacă e loc pentru unii și alții?” Cași cum ar fi sigur că noi Românii vom renunța la înmulțirea rasei și vom practica toți sistemul de doi, unul sau zero copii, pentruca și „unii și alții” să avem loc alături: în ministere și corpuri legiuitoare, în orașe și sate. Mai rămâne ca șiretul Ovreo-„român” să propună și o horă a unirei celei nouă!

1) După (scriitorul ovreiu) L. Hersch, docent universitar : *Le Juif errant d'aujourd'hui. Étude sur l'émigration des Israélites de l'Europe orientale aux États-unis de l'Amérique du Nord.* Paris (Giard et Brière), 1913.

(Rusia)¹⁾, deosebind-o în trei perioade: întâia până la izgonirea lor din Spania și Portugalia, a doua până la începutul emigrării transoceanice, a treia și cea mai scurtă până în zilele noastre. Pe noi Românii ne interesează cele două epoce din urmă, una din punct de vedere istoric, alta, a treia, din punct de vedere actual, practic. Laturea practică reiese mai bine din scrisoarea lui L. Hersch.

Emigrarea Ovreilor orientali în America a fost aproape nulă înainte de 1870. Între 1870 și 1880 ea a crescut, dar nu a devenit însemnată decât numai după 1880. Și pentru acest sfert de veac date exacte, bune pentru studii științifice, *nu se găsesc decât dela anul 1898 încoace*²⁾.

Anii 1899—1910 au dat Americii 765529 Ovrei rusești, 180802 Ovrei austriaci-ungurești, 54827 Ovrei românești, total: 1074442.

Coloana cifrelor emigranților din România ne interesează în mod deosebit.

<u>Anul</u>	<u>Emigr.</u>	<u>Anul</u>	<u>Emigr.</u>
1899	1343	1905	3854
1900	6183	1906	3872
1901	6827	1907	3605
1902	6589 ³⁾	1908	4455
1903	6562	1909	1390
1904	6446	1910	1701

1) *Die Wanderbewegungen der Juden*. Bonn a. Rhein (Marcus und Weber), 1913.

2) Hersch, *op. cit.*, p. 21—22.

3) În acest an, care-i aducea din Rusia 37846 și din Austro-Ungaria 12848, America (adecă : ministrul Hay) se sperie de — România căreia-i trimise cunoscuta-i notă! Va fi fost, cum s'a bănuir, *tot* manevră electorală! Ori iar ordinul I. O. B. B. ?

Aprecieri: Emigrația ovreească crescă și scăză din *aceleași* cauze cași a creștinilor: Deoparte depresiunea economică dintre anii 1900—1903 și de altă parte înflorirea industrială și comercială a Statelor-unite, care țină până'n 1907. Criza americană micșoră emigrația; la 1910, după trecerea crizei, emigrația se sporă iarăși. Cauze speciale, care s'o provoace, se găsesc *numai* în Rusia.

Trecând la amănunte vom stărui mai ales asupra țărilor din vecini, întrucât este sigur că ventilul de scăpare deschis spre America descarcă întrucâtva presiunea străină de către granițele țării noastre.

Din toată emigrația spre America, calculată pe anii 1899—1910, pe naționalități și la sută din totalul imigrației, au parte: Ovreeii cu 11,2%, Polonii 9,9%, Slovaci 4,0%, Ungurii 3,5%.

Relativ la *popoarele amintite* în paginile anterioare precizăm cifra absolută a Polonilor, care, în aceiași ani, a fost 949064, a Rutenilor 147375, a Slovacilor 377527, a Ungurilor 337351. Semnificativă și *avertizătoare* este următoarea constatare a lui Hersch. Procentul emigrației ovreești dela o vreme scade, dar nu pentru că ar scădea emigrația lor, ci pentru că emigrația *naționalilor* crește. Astfel în Austro-Ungaria, în raport cu emigrația polonă, cea ovreească a devenit de trei ori mai mică și de cinci ori mai mică în raport cu cea rutenească. Până la 1901, la câte-o mie de emigranți erau Ovreei între 115—177; între anii 1905—1910 n'au mai fost decât 50—91 din mie! *Emigrația ovreească spre America este așadar în scădere, dacă o comparăm cu a populațiilor între care Ovreeii trăiesc*: Nu de Ovreei, ci de naționali se desgolesc *mai rău* țările Europei orientale. Mare este numai emi-

grarea procentuală a Ovreilor, în raport cu procentul ce-l au în țara din care pleacă. Ei sunt, de exemplu în Rusia 4% din totalul populației și dau 44% din emigranți; ei sunt (1900) în Austria 4,6% și au aproape 8% din emigranți. Mai concret: Din Rusia pleacă în America, anual, cam 160 de Ovrei din 10000 Ovrei; din Austro-Ungaria cam 70 din 10000. Mai plastic: ¹⁾ Din Austria, dintr'un număr egal (270) de diferite naționalități, pleacă: 1 Rutean, 2 Ovrei și 3 Poloni!

Anormală este emigrația ovrească numai în Rusia; destul de mare, dar *nici de cum excepțională* în Austria; în Ungaria ea este chiar inferioară emigrației naționalităților!

Dintre emigranții în Statele-Unite ale Americii, unii se întorc ori pleacă și de-acolo aiurea. Se întorc ori pleacă aiurea dintre: Ovrei 8%, Românii 27%, Ruteni 12%, Poloni 30%, Ruși 41%, Slovaci 59%, Unguri 64%. Conchidem deci că în America *Ovreiul găsește condiții mai bune decât orice altă nație* depe teritoriile cercetate în această scriere și, afară de Irlandezi, decât oricare nație din *toată* Europa: De-aceea el se lipește bine acolo. *Aceasta este experiența anilor 1908—1910.*

Ovreiul emigrant are și alte avantagii. Pentru anii 1899—1910 ei au plecat, după Hersch, la câte 57 de bărbați câte 43 de femei; Românii în aceeași privință au avut 97 bărbați la 9 femei; Polonii 69 la 31; Slovaci 71 la 29; Ungurii 72 la 28; Rutenii 74 la 26. Cifrele acestea însemnează că *emigrațiunea ovrească nu distruge familia ovrească* în măsura în care dis-

1) Op. cit., p. 50.

truge familia celorlalte nații¹⁾. Se vorbește mereu de umanitarism, pretinsul fundament al filosemitismului : Iată deci o dovadă, făcută de un scriitor ovreiu, că *uman* este a îngriji ca în viitor *poporul nostru să nu fie silit a emigră, deoarece nenorocirea lui va fi mult mai mare decât a neamului căruia și în emigrare Iehova îi mântuește o mare mângădere și plăcere : familia.*

Dintre Ovreii imigrați în America erau *analfabeți* 260 din 1000 (Românii 340, Polonii 354, Rutenii 534 la mie). Numărul *intelectualilor* a fost foarte mic.

Ovreii profesioniști au fost numai 55 %, iar 45 % *nu* aveau profesii, pe când dintre Români numai 9 % *nu* aveau profesii. Ovreii fără profesii sunt, în parte, foștii mici negustori siliți să emigreze și servitorii. În treacăt observ că dintre forțele productive, în anii 1899—1910, au fost : mai mult de 125000 negustori și 400000 de lucrători, ceea ce înseamnă că *emigrația lor este în esență productivă*. Din 45 de profesii au fost 25 în care Ovreii erau în majoritate absolută sau relativă.

L. Hersch studiază și *cauzele* pentru care Ovreii emigrează. Nomadismul rasei nu-l admite. Capitalismul care i-ar combate prin mașinile lui nu poate explica pentru ce ei emigrează spre țări capitaliste. Rămâne asupra politica din Rusia și România : Democratizarea Rusiei va seceră și această cauză, care, nici ea, nu poate explica *tot*. Explicarea lui Hersch este alta :

Dintre Ovrei numai o parte mică se ocupă cu agri-

1) L. Hersch, *op. cit*, p. 89 : — „l'émigration a, pour la famille, des effets *beaucoup moins destructifs* chez les Juifs que chez les peuples au milieu desquels ils habitent“.

cultura; ei sunt o populație eminentemente urbană; dar și în urbanizarea lor ei practică cu predilecție anume industrii, în care sunt deci reprezentați cu un procent mare. De ex. în Rusia numai Ovreii hăinari sunt 46 % din toată populația lor industrială ! Firește, atât de mulți fiind, ei nu găsesc și târgul suficient pentru a-i stoarce acestuia o existență bună și în lipsă concep gândul de-a pleca în lume. Fiind o populație urbană Ovreii au și trebuințe mai mari; ele cad greu în cumpănă.

A doua cauză este îngustarea târgului prin criza agrară: Țăranul a sărăcit și în Rusia, și în Galiția, și în *România*¹⁾, dar mai ales în Rusia; iar unde sărăcește țăranul sărăcește și Ovreiul ! Recolta rea pricinul sporirea emigrării. Pentru Rusia se mai constată o cauză specială: chiar fabricanții și întreprinzătorii ovrei preferă pe lucrătorii creștini, veniți dela țară, pentru că sunt mai modești și mai docili decât Ovreii.

A treia cauză generală este antisemitismul micului burghez sau naționalismul economic.

A patra este închiderea carierelor de stat și în Rusia, în parte, și a celor libere: Ovreii nu-și pot asigura sprijinul autorității împrumutate dela stat ori dela însemnătatea individuală a omului cult.

Cercetarea lui Hersch asupra cauzelor emigrației dovedește că statul român, societatea română și teoria «antisemită» românească practică sau recomandă păstrarea tuturor cauzelor proprii să producă: emigrarea; urbanizarea elementului ovreesc; ocrotirea lucrătorilor români, *care ar trebui să fie mult mai eficace și mai simțită*; și protecția producătorilor mici (negustori, meseriași, etc.).

1) Op. cit., p. 218.

Ca să poată trăi, emigranții ovrei au nevoie de o populație numeroasă de consumatori. *Numai deaceea* se duc ei în «America Americii», unde viața economică se dosvoaltă mai repede, adică în Nord-Estul Americii. Intr'o țară *nouă*, de deschis din nou culturii, ei ar muri de foame¹⁾. Pământ nou deschid și acolo agricultorii, deci creștinii: Românii cari în 1910 avură între emigranții lor 4 negustori și industriași la 100 agricultori, Bulgarii și Sârbii cu 7 la 100, Rutenii cu 3 la 100, Polonii cu 9 la 100, Slovicii cu 4 la 100, Ungurii cu 33 la 100. Ovreei pleacă deci spre un traiu mai ușor și acolo, fugind de cel greu de-aici, cum constată și L. Hersch (p. 282): „**Il est pourtant certain que, d'une façon générale, ceux qui émigrent font une très bonne affaire**“. Adecă, pe scurt: A emigră este o afacere bună! Și «ai noștri» tot susțin că «afacerea bună» îi abate dela iubirea de «patrie».

Firește, afacerea nu este tot așa de bună și pentru ceice rămân în țara «patrie». Aceștia sunt o masă abătută de mizerii și un număr mic de idealști cari o conduc, susținând — aici avem și noi partea noastră — că există o «chestiune ovreească», care «trebuie» rezolvită.

Ajungând la sfârșitul cercetării sale L. Hersch caută mijlocul de-a face superfluă emigrarea, deși ea este o «bună afacere». Mijlocul ar fi:

1. *modificarea structurei profesionale a poporului ovreesc în industrie;*
2. *deschiderea largă a târgului pentru industria și negoțul ovreesc.*

1) *Op. cit.*, pag. 260—261: «la masse... serait simplement condamnée à y mourir de faim».

Adecă : Mijlocul ar fi *înstăpânirea de definitivă, necontestată a elementului ovreesc în comerț și industrie!* La noi cine primește aceasta ?

Acestea s'ar putea face :

1. prin **emanciparea civilă și politică a Ovreurilor ;**
2. prin *înălțarea economică și socială a populației naționale ;*
3. prin *trecerea dela sistemul de producție pentru consumatorul local la o producție mare pentru târgul-anonim.*

Adecă : Mijlocul final ar fi *înavușirea păturilor consumatoare, pentruca ele să consume produsul ovreesc, nu cel național.*

Sapienti sat ! ¹⁾.

1) Loja «Zion» (Districtul IX, România) s'a ocupat și cu chestiunea emigrării discutându-o împreună cu districtul Austriei și Germaniei, privind deci tot Orientul Europei, și a hotărât ca *în țară să funcționeze comisari speciali* în chestiunea emigrației. Dela acești comisari trebuie să fi plecat toate vaele ipocrite ale foilor volante și din corespondențele din presa străină. Iată și lista lor, cu titlul dat de loje :

Lista comitezelor și persoanelor de încredere, ale Marei Loji «Zion» în chestiunea emigrațiilor :

Bacău : Dr. Emil Orenștein, Aurel Negrescu, Iosef Balter și H. Bittmann.

Bărlad : Max Juster, președinte, Adolphe Broder și O. Mohnblatt, membri.

Brăila : Dr. E. Silberstein, președinte, I. Itzcovici și M. Lischowsky, membri.

București : Iosef Stern, Strada Smârdan 22, Dr. A. Erdreich, Strada Italiană, 4.

Focșani : Max Adler, H. Freier.

Galați : Dr. S. Feldmann, președinte, N. Insler, Sam. Pineles, Șulim Grünberg și Iulius Sperling, membri.

Ca dovadă că emigrarea spre America este un fenomen cu care avem dreptul să contăm încă serios în vederea aşezării *finale* a cheştiunei ovreeşti, reproduc, din izvoare evreeşti, tabla emigraţiei din Europa pe timp de 27 de ani:

În timpul dela 1881—1908 au emigrat Ovreeii din

	Rusia	Aust.-Ung.	România	Alte ţări	Total
Statele-Unite . . .	1250000	250000	75000	125000	1700000
Kanada	30000	5000	—	5000	40000
Argentina	20000	—	—	10000	30000
Suma: America .	1300000	255000	75000	140000	1770000
Anglia	150000	10000	20000	10000	190000
Germania	15000	25000	—	—	40000
Franţa	30000	10000	—	10000	50000
Belgia	5000	—	—	5000	10000
Suma: Europa de Vest	200000	45000	20000	25000	290000
Africa sudică. . .	15000	—	—	5000	20000
Egipt	10000	—	—	10000	20000
Suma: Africa .	25000	—	—	15000	40000
Palestina.	20000	5000	1000	10000	36000
Total . . .	1545000	305000	96000	190000	2136000

Iaşi: M. Wachtel, preşedinte, I. Kohos, secretar. I. Kindler şi M. Flügelmann, membri.

Moineşti: Dr. A. Flachs, preşedinte, B. A. Pollack, Iacob Segall şi M. Littmann, membri.

Piatra-N.: B. Samsony, preşedinte, S. Siegler, M. Iuster, P. Daniel şi Ar. Weintraub, membri, D. Samsony, secretar.

Râmnicul-Sărat: Pascu Grünfeld, C. F. Rohrllich, S. B. Mendrichovici şi S. Cheiz, membri, Franz Grossu, secretar.

Tecuci: I. Davidovici.

Târgu-Ocna: B. Carniol, I. Ruckenstein şi Iacob Kohn.

(Din Rapoarte, seria II, No. 11, p. 54 şi 55.)

B. Modernismul. Cealaltă obiecțiune sentimentală este datorită marei șiretenii a *presei* stăpânite de Ovrei și naivității publicului care se mulțamește cu cetirea gazetelor și fuge de studiile serioase, care singure i-ar forma o părere întemeiată pe izvoare. În privința modernismului, presei morfinizatoare de conștiințe naționale și vorbitoare de-o «rușine a veacului XX», deși acesta abia a început, îi opun următoarele constatări care arată că noi Românii nu suntem cu nimic mai răi, însă de multe dați mai buni decât alți Europeni.

Ovrei nu sunt mulțamiți *în nici o țară europeană*, oricât de bine le-ar merge: Să fie toate națiile Europei barbare și nevrednice de veacul XX? Dovada că sunt nemulțamiți o fac cu protocolul stenografic al primului congres sionist din Basel ¹⁾.

Ce sgomot fu, după mobilizarea noastră, cu libertățile Ovreilor bulgărești! Cu egala-îndreptățire din civilizatul țarat dela Sudul Dunării! În realitate *Bulgaria* are o lege «ipocrită», peste care «autoritățile trec» ușor, pentrucă în *Bulgaria* există un antisemitism «oficios și oficial», care de fapt anulează egala-îndreptățire. În satele bulgărești Ovrei sunt împiedicați prin toate mijloacele de-a cumpără pământ. În *Bulgaria* există de pe-acum un pauperism al masei ovreești. Intelectualii nu pot lua decât slujbe inferioare ²⁾.

În *Bucovina* ura contra Ovreilor este groaznică (*furchtbar*). Luptând pentru emancipare Ovrei s'au înjosit (*entwürdigt*) și s'au făcut lingari (*kriecherisch*

1) *Protokoll des I. Zionistenkongresses in Basel vom 29. bis 31. August 1897.* (Ediția II-a) Prag, 1911.

2) Paginile 22, 83, 85 și 91.

und speichelleckerisch). Se cunosc cazuri că aspiranți la slujbe au fost numiți îndată ce s'au botezat. Dar ca stăpâni pe cele mai mari institute de credit hotărâsc totuși convingerile politice ale coreligionarilor ¹⁾).

În *Ungaria* ura contra Ovreurilor arde supt cenușe și la întâiul prilej va izbucni pustiitoare (*verheerend*). Deși este mizerie și aici, Dr. Ronay Lános din Blaj, care-i reprezintă în congres, mărturisă că Ovreurii rămân buni patrioți ungurești până ce va veni timpul plecării în Palestina ²⁾).

Galiția este discutată foarte amănunțit și, după părerea unui faimos criminolog ovreu, R. Wassermann, foarte bine ³⁾). Ovreurii sunt apatici, delictuoși din patima de câștig, trabanți ai șlahtei polonești, iar în comunitățile lor corupți *abscheulich*. Șicanele administrației comunale și județene autonome găsesc sprijin în aversiunea populației autohtone. Ovreurii pot fi avocați și doctori, dar slujbele statului le sunt închise aproape complet (*gänzlich*). Săracii lor nu au nicio nădejde de îndreptare. Preoțimea agită în sens antisemit. Și toată lupta contra lor găsește sprijinul cel mai puternic în actuala tendință precumpănitoare a statului austriac (*in der jetzt vorherrschenden Tendenz der österreichischen Reichsgesetzgebung*). Urmează că proletarizarea Ovreurilor galițieni înaintează repede.

Ca să sfârșim cu vecinii noștri, ar trebui să mai pomenim și despre *Rusia*, ceea ce ar fi inutil.

Conchid deci: După cea mai bună cunoștință a Ovreurilor chiar, *toți vecinii noștri sunt antisemiți*. Iar după afirmațiunea lui Max Nordau ⁴⁾ întâia cauză este

1) Pag. 71, 72 și 74.

2) Pag. 22 și 94—95.

3) Pag. 33—41.

4) Pag. 27.

izolarea lor benevolă și rituală: «Ovreiul Estului privește cu neîncredere și ca un început de părăsire a credinței faptul că fratele său israelit se îmbracă europenește și că *vorbește corect vreo limbă oarecare*». Deci cum n'ar fi antisemite popoarele?

Trecem înainte spre Apus. În Apus emanciparea a fost, după Max Nordau, ¹⁾ o „*modă politică*“, o «*imi-tație*», nu o faptă răsărită din îndemn intern: Numai Anglia face excepție. Dar pe ai «noștri» nici Anglia nu-i vrea. În fața perspectivei de a-i avea concetățeni lordul Salisbury s'a gândit să oprească imigrarea tuturor Ovreilor din Est ²⁾. Chiar Oveii englezi ajunși în posturi cu răspundere se feresc grozav (*aufs sorg-fältigstel*) să propună măsuri legislative speciale în favorul lor ³⁾. Pe Englezi îi secundează întrucâtva și Americanii. Adam Rosenberg (New-York) i-a încredințat pe sioniști că «opinia publică din America s'a ridicat contra imigrării elementelor care cad în sarcina instituțiilor publice: Americanii lucrează conduși de motive de apărare politică—economică (*politisch-ökonomische Selbstverteidigung*), nu de antisemitism ⁴⁾».

Și atunci? Toți se apără și — numai România să nu aibă dreptul de a se apăra economicște și politicște? Trecând în țara noastră principiul american al apărării politice-economice încetează de a fi bun? Devine barbarie, fiindcă zilnic așa îi zice — presa?

Cu Americanii aceia îndrăzneți și lucrători în contrazicere cu principiile lor mai avem un cuvânt. Ei

1) Pag. 25.

2) Pag. 47.

3) Pag. 47. Raportorul observă că nici în Anglia ei nu iubesc (*in der Regel*) serviciul militar (Pag. 51).

4) Pag. 96.

agită mereu «chestiunea ovreească» a României. O agită pentru a răsturnă articolul 7 și pentru a zice apoi : De-acum putem trece înainte să atăcăm Rusia, etc. Am fi niște neghiobi, dacă ne-am speria de îndrăznelile americane puse la cale de acel ordin secret care este astăzi bine cunoscut, de *B'nai B'rith* (I. O. B. B).

O dovadă interesantă că ordinul acesta a pus și pune totul la cale se găsește și în enciclopedia ovreească. B. Fr. Peixotto — Ovreu! — a fost mare maestru al ordinului (1863), deși eră numai de 29 ani. În 1870 președintele Statelor-Unite, Grant, îl trimise în România ca să câștige «intimitatea» principelui Carol și să lucreze împotriva politicei lui I. Brătianu. El alarmă apoi guvernul Statelor-Unite; după rapoartele lui se înscenă meetingul dela Mansion House (Londra); el avu o parte mare la întemeierea «Zionului» din România; el lucră și la congresul din Berlin. Întorcându-se în America întemeiă revista *Menorah*, pe care au cetit-o bine și frații din România și despre care dările de seamă ale lojilor din România pomenesc adeseori. Toate acestea *The Jewish Encyclopedia* le povestește în biografia lui Peixotto. Iar în articolul *B'nai B'rith* se adaoge textual umătoarea știre despre originea fondurilor bănești cu care el lucră în București : «*La intervenția ordinului, B. Peixotto fu însărcinat să reprezinte Statele-Unite ca consul în România, pentru a influența guvernul român în chestia acordării de protecție supușilor săi ovrei. Deoarece în bugetul american nu eră destinată nicio sumă pe seama unui consulat în România, dete ordinul fondurile necesare.*

Dovada s'a făcut¹⁾.

1) Vezi și broșura mea : *Ovreeii pământeni și subpământeni*. București (Ediția institutului „Flacăra”) 1913.

Acum ne întoarcem către d. T. Maiorescu, noul șef al partidului și guvernului conservator, care a rostit discursul dela 10 Septembrie 1879 despre revizuirea art. 7 din constituție.

Domnul Titu Maiorescu era atunci de părere că lupta alianței israelite universale este «foarte nepotrivită», că presiunile din afară ne «revoltă» și ne așază în «defensivă» contra cererilor «nelegitime» și «injuste»; că nimic nu se poate face «violentându-se voința țării».

Astăzi cazul este același.

Și de aceea primim cuvintele Domniei Sale dela 1879: «Naturalizare *individuală* implică în sine însași cererea Evreilor, manifestarea dorinței lor de a fi cetățeni români. Prin ea se va împiedeca din capul locului răul sentiment, că au venit în mijlocul nostru ajutați de presiunea străină sau de Alianța israelită. Vor trebui să documenteze că voesc să fie *Români*».

Români, nu Ovrei români!

Căci altfel am introduce în mijlocul nostru un «dușman»—sfârșiă atunci d. Titu Maiorescu.

Acum «dușmanul» bate la ușe: Ușierul care *nu* deschide este articolul 7.

Perspectiva mondială

Sustinând articolul 7 și toate consecvențele lui România rămâne în atmosfera generală a lumii; rămâne *înarmată* la începutul unei epoci, pe care un Ovreu de carte, un antropolog, o caracterizează astfel¹⁾: «În

1) Dr. Ignaz Zollschan, *Das Rassenproblem* (W. Braumüller, Wien), 1912, p. 367.

tot evul mediu și în cel nou fiecare treaptă economică nouă și mai înaltă a început totdeauna — cel puțin pentru Germania — prin Ovrei. Și apoi călcă pe urma lor breasla negustorilor naționali. Precum vom vedea, acum noi ne aflăm iarăși la începutul unui stadiu istoric, în care Ovreii vor fi deposezați de situațiile lor economice. Enormele masse de proletari migratori încoace și încolo sau și așezați vorbesc elocvent».

Deci toată lumea se pregătește să fie foarte «barbară», să culeagă adecă roadele concurenței economice și culturale naționale. Numai Românul să continue a, nu lucră și a doini despre frunză verde ?

De dragul cui ?

Politica mozaică a statului român

Politica mondială, de-ale cărei rezultate se teme Zollschan, și cea românească, de-ale cărei efecte nu ne îndoim, trebuie să aibă în ochii Ovreilor și o legitimare specială: Ea nu este altceva decât politica pe care Hebreii vechi o aplicau străinilor din țara lor. Se știe, străini au trăit și între Israeliții cei vechi. Și ei, cei vechi de tot, nu erau exclusiviști. Dar deosebire făceau între *nochri* — cari se opriau în treacăt — și *gher*-i cari rămăneau între ei. Un «nochri»-era de ex. negustorul ambulant, «Canaaneanul»; «gher»-i erau Canaanenii rămași în enclave între Ovreii cuceritori ai Palestinei, dar și negustorii străini impuși prin învoeli de pace. Ovreii noștri protejați și impuși odată de consuli Austriei, aglomerați în enclave urbane, s'ar fi putut numi «gher»-i.

Față de străini Ovreii nu se conduceau de norme etice egale cu cele ce-i priveau pe connaționali: Pe

pământ străin omul nu are drepturi. (Vezi: I Moise 12₂₆; 30₃₇, etc., II 3₂₂ 12₃₆, I Samuel 27₈ etc. I Moise 14₁₄). Totuși ospitali erau Ovreii. Cine zăbovia însă mai mult cădea într'un raport de *vasalitate*, de *sclavie*, ca de ex. al lui David la regele Ahis. *Proprietate rurală «gher»-ul nu putea să aibă*, dar putea să ia de nevastă o Ovreică (I Moise 29₁₉ etc. II 2₂₁ și 3₁). Ovreii tratau rău pe gheri, de aceea Moise se împotrivi apăsării lor (II Moise 22₂₀ etc. 23₉).

**Tot Românul cetitor
al acestei scrieri este
rugat să o dea mai
departe tuturor celor
doritori de știință și
de îndreptări sociale.**

Dela străini se mai ceria să stimeze cultul țării (II Samuel 1₁₄, Amos 8₅).

Profeții înăspriră însă condițiile străinilor. Ilie fu autorul acestei direcții. Profeții condamnară și negoțul și politica care abăteau dela religie. Hosea izolă și mai clar: Pentru el Israeliții erau elita omenirii. La contrastul național se adaoase și cel religios; și ura pe strein crescû. *Străinii din enclave fură chemați la iudaizare*. De aceea cuvântul «gher» începû a însemna și convertit. In curând asimilarea religioasă—nu și cea civilă—fu completă. Esra și Nehemia desăvârșiră deosebirea absolută

dintre «păgâni» și Ovrei. Ce nu eră Ovrei eră o «*massa perditionis*». Massa eră supusă proselitismului din ce în ce mai activ. *Macabeii*, eroii pe care Ovreii noștri îi preamăresc în școale și în tipar, cași în slujbe, *impuneau iudaismul cu forța*: Principiul lor eră că *Ovrèiu trebuie să fie tot insul care trădește pe pământ ovreesc. Minimul care se cerea străinului eră ca el să mărturisească necondiționat că Iahve este cel mai tare.*

Acestea sunt constatările ultimului cercetător erudit al raportului dintre Ovrei și străini, acesta este glasul teologiei protestante, care a vorbit prin Alfred Bertholet¹⁾.

Așa fiind, de ce Ovreii noștri s'ar supăra, fiindcă în politica națională și culturală voim să continuăm a fi Hebrei?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) In enciclopedia *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, 1910. Vol. II, coloana 1051—1055.

ANEXĂ

Tabela asimilării în veacul al XIX-lea

Numărul Ovreilor botezați în religia

	Evangelică	Catolică	Ortodoxă	Total
Prusia	13128			
Bavaria	330			
Saxonia	770	5000	—	22520
Württemberg	115			
Restul Germaniei	3177			
Marea Britanie	28830	—	—	28830
Olanda	1800	—	—	1800
Suedia și Norvegia	500	—	—	500
Danemarca	100	—	—	100
Elveția	100	—	—	100
Franța	600	1800	—	2400
Austria	6300	28200 } 8000 }	200 }	44756
Ungaria	2056			
Rusia	3136	12000	69400	84536
Italia	—	300	—	300
România	—	—	1500	1500
Turcia	—	—	3300	3300
Restul pop. balcanice	—	—	100	100
Asia și Africa	100	500	—	600
Australia	200	—	—	200
America de Nord	11500	1500	—	13000
Total	<u>72742</u>	<u>57300</u>	<u>74500</u>	<u>204542</u>

(După Dr. A. Rupp, *Die Juden der Gegenwart*, p. 182).

CUPRINSUL

Pagina

I. Vieată și Religie.

Antisemitismul	1
Talmudul și teologii români	3
August Rohling și etica iudaică modernă	4
Psihologia rugăciunilor mozaice	7
Trufia religioasă și națională	11

II. Două națiuni : Românii și Ovreii.

Numărul Ovreilor în lume și la granițele României .	14
Cele patru pătri de rezistență națională ovreească și regula asimilării	16
Națiunea ovreească	19
Judecăți istorice	19
Palestina Europei nord-estice	21
Imnul deșteptării Ovreilor	23
Presa națională	25
Presă ovreească în România	26

III. Ovreii Poloniei.

Notiță istorică	34
Stări economice ovreești în țaratul Poloniei . .	36
Cahalul economic	37
Politica Ovreilor polonezi	40

IV. Rusia europeană și zona ei ovreească.

Areal și număr	43
Migrațiunea sud-estică	44
Sate și orașe	46
Stări economice	47
Politica antisemită a Rusiei	51
Efectul politiceii rusești	54

	Pagina
Mizeria Ovreilor	54
Cultura ovreească	56
Pesimismul actual	58
Basarabia	59
Autonomia națională ovreească	60
Autonomia în Austria	63
<i>Anexă : Ovreeii din Movilău sau cum Ovreeii se mănâncă unii pe alții. După Dr. Sara Rabinovitsch.</i>	67
V. Ovreeii din Austria.	
Ovreeii din Vest și Est	71
Biologia Ovreiului galițian	74
Cultura	75
Economia	77
Descurajarea Polonilor	80
Un jaf istoric	81
Reacțiunea anti-ovreească	86
<i>Anexă : Călători ovrei în Galiția. După Bertha Papenheim, Dr. Sara Rabinovitsch și M. Friedländer</i>	89
VI. Ovreeii din Ungaria și Ardeal.	
Istoria Ovreilor ungurești	95
Condițiile de așezare în Ungaria	99
Liberalismul economic și proprietatea rurală	101
Istoria Ovreilor ardelenesi	104
Gerando și Paget despre Ovrei	109
Statistică istorică	111
În epoca asimilării	113
În anul 1890 : Distribuirea elementului ovreesc în raport cu naționalitățile Ungariei	115
O tablă elocventă	126
Creșterea cea mai recentă	128
Asimilare ?	128
Economia	130
<i>Anexe : I. În Maramureș de Rudolf Bergner</i>	134
<i>II. Aradul și Brașovul</i>	141
VII. Ovreeii Bucovinei.	
Oglinda Moldovei	146
Intrarea în Bucovina	147

Jalbele Ovreilor și întâiul proces senzațional al

Bucovinei	152
Ancheta politică-socială dela 1782	155
Inundarea Bucovinei	158
Distribuirea actuală a Ovreilor bucovineni	161
Cămătarii și crâșmarii	164
Meseriașii	168
Negustorii	169
Element cultural?	171
<i>Anexe: I. Camăta în Bucovina, de Dr. Julius Platter;</i>	
II. Cămătăria la țară, de Marie Mischler ..	172

VIII. România și Oveii săi.

Inferioritatea rasei	191
Stupiditatea religioasă	195
Scorpia dela Iași și mitropolitul Moldovei	203
Supt flamura urei	208
Hebraisme	213
Judaizarea economică	217
Descripția ovreească a țării românești	219
Stări economice	222
Momentul actual	226
Marșul în Moldova	228
Boerii	229
Intermezzo despre emigrare și modernism	235
Perspectiva mondială	248
Politica mozaică a statului român	249
<i>Anexă: Tabela asimilării în veacul XIX-lea</i>	<i>252</i>

GREȘELI DE TIPAR

se citește :

nu :

Pagina	4 rândul	3	de jos	<i>dialectica</i>	<i>dralecticas</i>
"	15	"	8	" jos 282323	283323
"	27	"	17	" jos igienist	ingenist
"	30	"	19	" sus <i>că noi Românii</i>	<i>că Românii</i>
"	57	"	16 și 18	" " 149691	46691
"	68	"	10	" sus învecinate	înecinatē
"	72	"	4	" jos <i>entziehen</i>	<i>entgiehen</i>
"	75	"	4	" " <i>Aufklärung —</i>	<i>Alklärung —</i>
"	89	"	8	" " <i>Reiseeindrücke</i>	<i>Reiseentdrücke</i>
"	93	"	1	" jos schimbare	schimbare
"	97	"	1	" " <i>ca</i>	<i>cu</i>
"	101	"	12	" " 1848	1854
"	105	"	9	" sus <i>Ovireilor trece după</i>	<i>li se dă</i>
"	105	"	7	" jos <i>den</i>	<i>der</i>
"	107	"	3 și 4	" " <i>Handbuch</i>	<i>Hanbuch</i>
"	108	"	6	" " <i>Siebenbürgen</i>	<i>Siebenürgen</i>
"	117	"	12	" sus <i>Lebrecht</i>	<i>Lebrech</i>
"	120	"	10	" sus 214	199
"	123	"	20	" " <i>etc.</i>	<i>etc.</i>
"	126	"	9	" " <i>ovreească</i>	<i>lărănească</i>
"	129	"	1	" jos 188	237
"	159	"	2	" jos <i>Izraelita</i>	<i>Izarelita</i>
"	164	"	6	" jos 1871	2871
"	164	"	6	" sus 15,67	15,67
"	164	"	15	" sus <i>(Gura Humorului în 1900)</i>	<i>în 1900)</i>
"	175	"	8	" sus 19,27 și 90,72	19,28 și 80,71
"	181	"	7	" jos <i>(Zastavna în 1900)</i>	<i>în 1900)</i>
"	183	"	13	" jos 2 fl.	3 fl.
"	185	"	10	" jos <i>capital</i>	<i>cap tat</i>
"	203	"	5	" jos <i>astfel</i>	<i>altfel</i>
"	207	"	8	" sus <i>ei</i>	<i>și</i>
"	222	"	14	" jos <i>Reden, Vorträge</i>	<i>Rende, Vorträge</i>
"	222	"	1	" sus <i>Ieruşolaim</i>	<i>Ieruşolaim</i>
"	227	"	6	" jos 18,65	28,65
"	231	"	6	" jos 1913, p. 16	191, p. —
"	231	"	6	" jos <i>Bălăcescu</i>	<i>Bălăşescu</i>
"	231	"	6	" jos <i>le-au</i>	<i>la-au</i>

